

«АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ
ҚАТЫНАСТАР ЖӘНЕ ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ УНИВЕРСИТЕТІ» АҚ

ӘӨЖ 81'25:004:378

Қолжазба құқығында

Байшымырова Айгерим Утегеновна

**Ақпараттық коммуникациялық ресурстар арқылы аудармашының
кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастыру теориясы мен
әдістемесі**

«6D011900 – Шетел тілі: екі шетел тілі»

Философия докторы (PhD)
дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация

Ғылыми жетекшісі:
педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент
Абылай хан атындағы
Қазақ халықаралық қатынастар
және әлем тілдері университеті
Садыкова А.К.

Шетелдік кеңесшісі:
педагогика ғылымдарының докторы
қауымдастырылған профессор,
«Хаджи Байрам Вели» Университеті
(Түркия, Анкара)
Айдан Ыргатоуглы

Қазақстан Республикасы
Алматы, 2024

МАЗМҰНЫ

НОРМАТИВТІК СІЛТЕМЕЛЕР.....	3
АНЫҚТАМАЛАР.....	4
ҚЫСҚАРТУЛАР МЕН БЕЛГІЛЕР.....	5
КІРІСПЕ.....	6
1 ШЕТТІЛДІК БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ АУДАРМАШЫНЫҢ КӘСІБИ-НЕГІЗДЕЛГЕН ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ТЕОРИЯСЫ.....	16
1.1 Шеттілдік аудармашыларды даярлаудың ерекшеліктері мен тенденциялары.....	16
1.2 Кәсіби-негізделген құзыреттілігінің ұғымының мәні мен құрылымы.....	32
1.3 Заманауи ақпараттық коммуникациялық ресурстар – аудармашыларды шеттілдік-кәсіби даярлаудың құрамдас бөлігі.....	44
Бірінші тарау бойынша қорытынды.....	60
2 АҚПАРАТТЫҚ КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ РЕСУРСТАР АРҚЫЛЫ АУДАРМАШЫНЫҢ КӘСІБИ-НЕГІЗДЕЛГЕН ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ӘДІСТЕМЕСІ.....	62
2.1 Ақпараттық коммуникациялық ресурстар арқылы аудармашының кәсіби - негізделген құзыреттілігін қалыптастырудың құрылымдық-функционалды моделі.....	62
2.2 Аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастырудың интеграцияланған тезаурусты кәсіби концептісі.....	82
2.3 Аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігін ақпараттық коммуникациялық ресурстар арқылы қалыптастыруға бағытталған жаттығулар типологиясы мен жүйесі.....	110
Екінші тарау бойынша қорытынды.....	122
3 АҚПАРАТТЫҚ КОМУНИКАЦИЯЛЫҚ РЕСУРСТАРЫ АРҚЫЛЫ АУДАРМАШЫНЫҢ КӘСІБИ-НЕГІЗДЕЛГЕН ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ТӘЖІРИБЕЛІК – ЭКСПЕРИМЕНТ ЖҰМЫСЫНЫҢ НӘТИЖЕЛЕРІ.....	124
3.1 Ақпараттық коммуникациялық ресурстар арқылы аудармашының кәсіби - негізделген құзыреттілігінің қалыптасу деңгейлерін диагностикалық бағалау.....	124
3.2 Аудармашының кәсіби - негізделген құзыреттілігін ақпараттық коммуникациялық ресурстар арқылы қалыптастырудың кезеңдік әдістемесінің алгоритмі.....	132
3.3 Ақпараттық коммуникациялық ресурстары арқылы аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастырудағы тәжірибелік-эксперимент нәтижесін талдау.....	148
Үшінші тарау бойынша қорытындысы.....	155
ҚОРЫТЫНДЫ.....	157
ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ.....	159
ҚОСЫМШАЛАР.....	169

НОРМАТИВТІК СІЛТЕМЕЛЕР

Бұл диссертациялық жұмыста нормативтік құжаттарға сілтемелер қолданылған:

1. 2012 жылы желтоқсанда Мемлекет басшысының халқына Жолдауында Қазақстан Республикасының 2050 жылға дейінгі даму стратегиясы
2. Қазақстан Республикасында жоғары білімді және ғылымды дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы.
3. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы № 248 қаулысы
4. Қазақстан Республикасының Президенті Қ.Ж. Тоқаевтың «Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» атты Қазақстан халқына жолдауы. – 2019, қыркүйек – 2. <http://www.akorda.kz/kz/> (дата обращения 02.09.2019)
5. 2021-2025 жылдар аралығындағы «Білімді ұлт» сапалы білім беру» ұлттық жобасы.
6. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Халық бірлігі және жүйелі реформалар – ел өркендеуінің берік негізі» атты Қазақстан халқынан Жолдауы. 2021 жылғы 01 қыркүйек.
7. «Аудармашы» кәсіби стандарты. – 2021 жылғы 26 қаңтардағы №14 бұйрыққа сәйкес, Қазақстан Республикасы «Атамекен» Ұлттық кәсіпкерлер палатасы Басқарма төрағасының орынбасары бекіткен. Қосымша №1.

АНЫҚТАМАЛАР

Бұл диссертациялық жұмыста келесі анықтамаларға сәйкес терминдер қолданылған:

Білім—жүйелендірілген білімдерді, іскерліктер мен дағдыларды меңгеру, ақыл-ойы мен сезімталдығын дамыту, дүниетанымымен танымдық үдерістерді, адамның қызметтәсілдерін игеруі арқылы тұлғаны қалыптастырудың нәтижесі.

Білімберу – тұлғаның физикалық және рухани тұрғыда қалыптасуының бірегей үдерісі, кейбір мінсіз образдарға, қоғамдық санада әлеуметтік тарихи бекіп қалған эталондарға бағдарланған әлеуметтену үдерісі.

Құзырет – белгілі бір пәндер мен үдерістердің шеңберіне қатысты қойылатын және оларға қатысты сапалы өнімді қызмет үшін қажетті жеке тұлғаның өзара байланысты қасиеттерінің (білім, білік, дағды, қызмет тәсілдері) жиынтығы.

Құзыретті (лат. *competens, competence* – тиісті, қабілетті) – белгілі бір салада білікті, хабардар, өз білімдері немесе өкілеттері бойынша бір нәрсені жасауға немесе шешім қабылдауға құқығы бар.

Құзыреттілік – адамның өзіне және қызмет нысанына жеке қатынасын қамтитын тиісті құзыреттілікке ие болуы.

Кәсіби құзыреттілік – кәсіби білім, білік, сондай-ақ кәсіби қызметті орындау тәсілдерінің жиынтығы.

Үдеріс – нақты бір мақсатқа жету үшін жүйелі түрде орындалатын әрекеттер мен кезеңдердің жиынтығы болып табылады. Үдеріс түрлі салаларда қолданылады және оның тиімділігі мен нәтижелілігі үдеріс кезеңдерін дұрыс ұйымдастыруға байланысты.

Ақпараттық-коммуникациялық ресурс (АҚР) – ақпарат пен коммуникациямен байланысты ресурстар мен құралдардың жиынтығы. Бұл ресурстар ақпаратты сақтау, өңдеу, жеткізу және қолдану үшін пайдаланылатын технологиялар мен жүйелерді қамтиды.

Аударма – әртүрлі тілдерде сөйлейтін адамдар арасындағы мәдениетаралық коммуникацияның бір түрі, нәтижесінде шығатын тілдегі (ШТ) мәтіннің мағынасы аударма тіліне (АТ) аударма мәтіні (АМ) түрінде беріледі; бұл аудармашының әрекеті, яғни бір тілде жасалған мәтінді екінші тілге ауыстыру, қайта кодтау арқылы, аралық екітілді коммуникацияны толықтығы, тиімділігі және табиғилығы жағынан біртүлді коммуникацияға жақындату мақсатын көздейтін қызмет.

Аудармашы – аударма жасаумен айналысатын маман, яғни белгілі бір тілде (аударма тілі деп аталатын) жазбаша немесе ауызша мәтіннің екінші тілдегі эквивалентін (жазбаша немесе ауызша мәтін) жасайтын адам.

Аударма қызметі – аудармашының (фрилансер аудармашы, аударма бюросының қызметкері, аударма компаниясының қызметкері, коммерциялық және мемлекеттік ұйымдардың қызметкері) қызметі.

Тезаурус (лат. thesaurus – қазына, жинақ) – бұл белгілі бір саладағы білімнің ұғымдары мен терминдерін, олардың арасындағы байланыстарды жүйелі түрде сипаттайтын сөздік немесе ақпараттық-анықтамалық жүйе.

ҚЫСҚАРТУЛАР МЕН БЕЛГІЛЕР

ҚР – Қазақстан Республикасы

ЖОО – Жоғарғы оқу орны

БҒСҚЕК – Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің Білім және ғылым саласындағы бақылау комитеті

МЖМБС – Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты

АКТ – Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар

АҚР – Ақпараттық-коммуникациялық ресурстар

ШТ – Шетел тілі

КНҚ – Кәсіби - негізделген күзiреттiлiк

ОӘК – Оқу әдістемелік кешен

ҰБШ – Ұлттық біліктілік шеңбері

ЭББР – Электрондық білім беру ресурстары

МАОК(МООС)- Массивті ашық онлайн курстар

ЦББР – Цифрлық білім беру ресурстары

КЛК – Когнитивті-лингвомәдени кешен

ҚазХҚжӘТУ – Абылай хан атындағы қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті

TPR – (Total Physical Response) Толық физикалық жауап қайтару әдісі

ЖЖОКБҰ – Жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру ұйымдары

МА – машиналық аударма

ЭТ – Эксперименталды топ

БТ – Бақылаушы топ

КІРІСПЕ

Зерттеудің көкейкестілігі. Экономиканың жаһандану үдерістері, ақпараттық қоғамның қалыптасуы, сондай-ақ халықаралық қатынастардың тұрақты және қарқынды дамуы адам қызметінің түрлі салаларында жоғары білікті қазақстандық аудармашы мамандарға деген сұранысты арттыруда. Қазақстандық білім беру жүйесін жаңғырту оқыту үдерісінің тиімділігі мен нәтижелілігін қамтамасыз етуге бағытталған және бұл негізгі және кәсіби-негізделген құзыреттілікті қалыптастыруға мүмкіндік беретін заманауи білім беру бағдарламаларын қалыптастыруды талап етеді. Бұл үдеріс дәстүрлі академиялық тәсілден құзыреттілікке негізделген тәсілге көшу мәселесімен тығыз байланысты. Құзыреттерді табысты қалыптастыру білім мен дағдыларды тәжірибелік қолдану жағдайында ғана мүмкін, сондықтан кәсіби негізделген құзыреттілік болашақ маманның кәсіби дайындық деңгейін қалыптастырудың маңызды шарты ретінде қарастырылады. Бұл процесс болашақ маманның кәсіби қызметінің мазмұны туралы кешенді түсініктерді айқындауға ықпал етеді. Қазіргі таңда аудармашы мамандығы ең талап етілетін және кең таралған салалардың біріне айналуда, бұл жалпы аудармашыларды даярлау мәселесінен гөрі, белгілі бір мамандандырылған бағыттар бойынша оқытуды көздейді: ауызша аудармашы, синхронды аудармашы, жазбаша аудармашы, редактор-аудармашы және тағы басқалар. Аудармашыларды дайындауда тілдік, кәсіби және техникалық құзыреттіліктердің біріктірілуі аса маңызды. Ақпараттық-коммуникациялық ресурстарды интеграцияланған әдістемелік жүйеде қолдану болашақ мамандардың кешенді дайындығын қамтамасыз етеді, бұл қазіргі білім беру жүйесінде жеткіліксіз қамтылған мәселе.

Онымен қоса, Қазақстан Республикасы Президентіміз Қ.К. Тоқаевтың халқына Жолдауларында болашақ білікті маман иесін даярлауға өзгерістер енгізудің бірқатар шаралары көрсетілген. Сапалы білім беру – Қазақстанның индустриясы мен инновациялық дамуының негізіне айналуы тиістігін» атап өткен. Болашақ мамандардың, соның ішінде бүгінгі аудармашы бәсекеге қабілетті болуы, кәсіби құзыретті, практикалық тәжірибеге бейім, өзінің болашақтағы кәсіби іс-әрекетіне қызығатын, кәсіби іскерліктері мен дағдылары қалыптасқан, білімді де білікті маман болуы қажеттілігіне мән берілген [1]. 2021 жылғы 14 қаңтарда «Атамекен» ҰҚП-ның Адам капиталы мен әлеуметтік саясатты дамыту комитетінде «Аудармашы» кәсіби стандарты бірауыздан қолдау тауып, бекітілді. Осыған байланысты аударма ісі мамандарын даярлайтын жоғары оқу орындарына ерекше рөл жүктеледі. Аталған стандарт бекітілгеннен кейін жоғары оқу орындарының білім беру бағдарламаларын нақтылап, өзгерістер енгізіп, жұмыс берушілермен байланысын нығайту міндеті түр [2]. ҚР мен шетелдік әріптестер арасындағы әртүрлі қызмет салаларындағы экономикалық, саяси және мәдени байланыстарды дамыту кәсіби шеттілді маман-аудармашылардың мәдениетаралық коммуникация шеңберінде делдалдық функцияны жүзеге асыру қажеттілігін өзектендірді. Болашақ аудармашылар ғылыми-зерттеу жұмыстарымен айналысуы үшін АКТ

құралдарын және АҚ ресурстарды да меңгеруі қажет. Бұл олардың кәсіби өсуіне және аударма саласына жаңа білім қосуына ықпал етеді.

Зерттеу мәселесінің ғылыми тұрғыда зерттелу дәрежесі. Соңғы он жылдықта шеттілдік аудармашылардың кәсіби даярлығын жетілдіруде, оның мазмұны мен жаңа ақпараттық-коммуникациялық ресурстары негізінде шеттілдік білім беруде лингводидактикалық материалды жүзеге асыру мүмкіндіктеріне бағытталған зерттеулер жүргізілді. Құзыреттілікке негізделген оқыту мен білім берудің мәні мен өзекті мәселелерін зерттеу барысында біз отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектеріне сүйендік (С.С.Кунанбаева, И.Л.Бим, И.А. Зимняя, А.В. Хуторской, С.Кэмпбелл, А.Нойберт және басқалары).

Аударма мәселелері мен аударма қызметін жүзеге асыру қазіргі уақытта түрлі бағыттарда зерттелуде. Аударма теориясы мен практикасының дамуына бірқатар отандық және шетелдік ғалымдар өз үлестерін қосты (С.С. Кунанбаева, А.К. Жумабекова, А.Ислам, Л.С. Бархударов, Н.Н. Гавриленко, В.Н. Комиссаров, Л.К. Латышев, А.Л. Семенов, А.Д. Швейцержәне басқалары). Аударматану саласындағы жаңашылдықтар оның пәнаралық сипатын мойындау арқылы аударма оқыту әдістері мен полимәдени тілдік тұлғаны қалыптастыруға арналған қолдану тәсілдеріне деген қызығушылықты күшейтіп келеді.

Соңғы онжылдықтарда пәнаралық антропоорталық және когнитивті-эрекеттік парадигмалардың аясында жаңа ғылыми бағыт – аударма қызметін оқыту әдістемесі пайда болды (Н.Н. Гавриленко, Н.К. Гарбовский, Т.А. Кульгильдинова, Е.Р. Поршнева, Е.Г. Тарева, О.В. Федотова және басқалары), және, сол себепті, оның көпқырлы түсінілуіне қажеттілік туындап отыр.

Аударманы оқыту әдістемесі мәселелеріне қатысты бірқатар отандық және шетелдік зерттеушілердің еңбектері қаралған (А.Т. Чакликова, А.К. Садыкова, В.В. Алексеева, Н.Ф. Михеева, Е.Р. Поршнева, А.Ф. Ширяев, А.П. Чужакин, Г. Барик және басқалары). Соңғы жылдары аудармашының кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру үдерісінің теориялық және практикалық негіздерін зерттеуге арналған зерттеулер пайда болды (Д.А.Алферова, Л.С. Бархударов, Г.Будин, Р.К. Миньяр-Белоручев, Л.В.Ремезова, А.Б.Шевнин, О.Каде, М. Снелл-Хорнби және басқалар).

Академик С.С. Кунанбаеваның ғылыми мектебі арқылы «аударманың когнитивтік тұжырымдамасының» ғылыми-теориялық платформасы мен әдіснамасы анықталды. Аударма мәдениетаралық коммуникацияның бір түрі ретінде шетел тіліндегі білім берудің когнитивті-лингвомәдени әдістемесіне негізделген. Қазіргі аударманың жаңа парадигмасында аудармашы қызметінің танымдық компонентіне маңызды назар аударылады. Когнитивистиканың жетістіктері «аударма мен аударматанудың когнитивті тұжырымдамасы» заманауи әдістемесінің негізгі және даму бағыты бола алады [3]. Барлық зерттеулер болашақ аудармашылардың кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастыру мәселесі бойынша ғылыми білімді жинақтауға және жүйелеуге ықпал етеді.

Білім беруді ақпараттандыру, шетел тілдерін оқытуда ақпараттық коммуникациялық ресурстарын құру және қолдану саласындағы елеулі ғылыми-теориялық және практикалық нәтижелер отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектерінде қарастырылады (Е.В. Артыкбаева, Д.М. Джусубалиева, А.Т. Чакликова, В.Н. Крупнов, Е.В. Михеева, П.В. Сысоев, Ю.В. Тиссен, В.Н. Шевчук және басқалар). Ақпараттық коммуникациялық ресурстар ақпарат берудің жаңа мәдениетін тудырды, сонымен бірге оның көлемін едәуір арттырды. Осының әсерінен, және, халықаралық ынтымақтастықтың кеңеюінен аударма саны едәуір өсті. Аударма үдерісінің сипаты өзгеріп, заманауи ақпараттық коммуникациялық ресурстарды пайдалану арқылы аударма қызметінің тиімділігін арттыру қажеттілігі туындады. Ақпараттық коммуникациялық ресурстар аудармаға байланысты идеяларға өзгеріс әкелумен бірге аударма дидактикасына да айтарлықтай серпіліс беріп, сөйтіп олар аудиовизуалды ақпараттың және мүмкіндігінше аударма индустриясының көрінісін өзгертті.

Осылайша, қазіргі ғылымда аудармашылардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру мәселесін зерттеуге қажетті әлеует жинақталған. Алайда, болашақ аудармашыларды кәсіби даярлау мәселелерін қарастыратын теориялық тұрғыдан маңызды және практикалық маңызы зор зерттеулердің алуан түрлілігіне қарамастан, аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастыру мәселесі ғылыми-зерттеу жұмыстарында әлі толық зерттелмеген. Бұл бізге келесі **қарама-қайшылықтардың** бар екенін көрсетуге мүмкіндік береді:

– мәдени және тілдерлік коммуникация жағдайында сапалы аударманы қамтамасыздандыратын жоғары білікті аудармашы кадрларға әлеуметтік сұраныстың өсуі мен мұндай деңгейде болашақ аудармашыны даярлауға байланысты ғылыми тұжырымдаманың жоқтығы арасында;

– аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастырудың өзектілігі мен осы үдерістің әдістемелік тұрғыда теориялық негізделу деңгейінің жеткіліксіздігі арасында;

– қоғам мен мемлекеттің кәсіби аудармашыларды даярлауға деген қажеттілігінің жоғарылауы және осы салада қолданылатын әдістемелік тәсілдердің жеткіліксіздігі арасында;

– аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастыру проблемасының өзектілігі мен әдістемелік ғылымда аудармашыларды даярлау моделінің теориялық және қолданбалы аспектілерінің жеткіліксіз дамуы арасында;

– қазіргі ақпараттық-коммуникациялық ресурстарды аудармашының кәсіби-негізделген құзыретін қалыптастыруда қолдану қажеттілігін түсіну мен оларды тиімді пайдалануға арналған ғылыми негізделген лингводидактикалық шарттардың жоқтығы арасындағы қарама-қайшылық.

Осы қарама-қайшылықтың шешімін іздестіру біздің зерттеу проблемамызды айқындауға және тақырыпты **«Ақпараттық коммуникациялық**

ресурстар арқылы аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастыру теориясы мен әдістемесі» зерттеу таңдауымызға себеп болды.

Зерттеудің объектісі: аудармашыларды жоғары шетел тілі білім беру саласында кәсіби даярлау үдерісі.

Зерттеудің пәні: ақпараттық-коммуникациялық ресурстар арқылы аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастыру әдістемесі.

Зерттеудің мақсаты: ақпараттық-коммуникациялық ресурстар арқылы аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастырудағы ғылыми-теориялық негіздерін айқындау, құрылымдық-функционалды моделін жасау және оны тәжірибелі-эксперимент барысында тексерістен өткізу.

Зерттеудің болжамы. Аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастыру үдерісі тиімді болады, *егер:*

– аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігінің ұғымдық мәні ашылып, оның құрылымы мен мазмұны анықталса;

– ақпараттық коммуникациялық ресурстар арқылы аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастыру құрылымдық-функционалды моделі құрылса;

– кәсіби-негізделген құзыреттілікті қалыптастырудың кезең-кезеңімен жүзеге асырылатын әдістемесінің алгоритмі ұсынылыса, және ақпараттық коммуникациялық ресурстар арқылы жаттығулардың жүйесі жүзеге асырылса; **онда,** аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастыруға жағдай жасалады, **өйткені** аудармашыларды даярлау білім беру үдерісі кәсіби-құзыреттілік, ақпараттық-технологиялық, когнитивті-белсенділік, жеке тұлғалық-тезаурыстық тәсілдері және пәнаралық-модульдік интеграция, мәдениетаралық коммуникативті өзара әрекеттесу, жүйелік-тұтастық аутенттілік концептуалды принциптерінің негізінде құрылады.

Зерттеудің міндеттері:

– Аудармашының «кәсіби-негізделген құзыреттілігі» ұғымының мәнін, мазмұнын мен құрылымын анықтау;

– Ақпараттық коммуникациялық ресурстар арқылы аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастыру құрылымдық-функционалды моделін құру;

– Аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастырудың интеграцияланған тезаурусты кәсіби концептісін жетілдірудің оқу-әдістемелік қамтамасыз ету негіздерін айқындау;

– Ақпараттық коммуникациялық ресурстар арқылы аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастыруға бағытталған жаттығулар жүйесін жасау;

– Ақпараттық коммуникациялық ресурстар арқылы аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастыруға ұсынылған әдістемесінің тиімділігін тәжірибелік- эксперимент жүзінде тексеру.

Зерттеудің теориялық және әдіснамалық негіздері:

– шеттілдік білім берудің когнитивті-лингвомәдени әдістемесі және мәдениетаралық коммуникация теориясы саласындағы академик

С.С.Кунанбаеваның зерттеулері;

– білім берудегі құзыреттілік тәсілді іске асыру жөніндегі еңбектер (В.И. Байденко, И.Л.Бим, И.А. Зимняя, С.С. Кунанбаева, А.В. Хуторской);

– аударма теориясы мен тәжірибесі жөніндегі еңбектер (И.С. Алексеева, В.С. Виноградов, А.К. Жумабекова, А. Ислам, А. Есенқұлова, Г.Қ. Қазбек, В.Н. Комиссаров, Г.Э. Мирам, В.А. Митягина, А.В. Федоров, О.В. Федотова, М.Я. Цвиллинг, А.Д. Швейцер, R. Bell);

– аударма іс-әрекетінің дидактикасы (Е.В. Аликина, Н.Н. Гавриленко, Н.К. Гарбовский, П.К. Елубаева, Т.А. Кульгильдинова, Е.Р. Поршнева, И.И. Халеева, M. Lederer, D. Selescovitch);

– аудармашының кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру мәселесі бойынша зерттеулер (И.С. Алексеева, В.Н. Комиссаров, Л.К.Латышев, Р.К. Миньяр-Белоручев, Е.Р. Поршнева, О.В. Федотова, A. Neubert);

– аударманы модельдеу мәселелері бойынша, оның ішінде когнитивті аударма саласындағы жұмыстар (О. Каде, Д. Кирали, А.В.Козуляев, А.Г. Минченкова, В.В. Сдобников, А.М.Т ютебаева);

– шеттілдік оқу үдерісінде ақпараттық технологияларды қолдану саласындағы жұмыстар үлкен маңызға ие (Е.В.Артыкбаева, Л.Н. Беляева, Г.О. Беркинбаева, В.В. Гончарова, Д.М. Джусубалиева, Т.А. Казакова, П.В. Сысоев, А.Т.Чакликова, В.Н. Шевчук);

– аудармашы қызметінің ақпараттық-технологиялық құрамдас бөлігі саласындағы зерттеулер (Н.К. Грабовский, Н.Г. Инютин, Р.Е. Дабылтаева, В.Н. Крупнов, Н.Ф. Михеева, А.К. Садыкова, О.В. Петрова, Ю.В. Тиссен) құрайды.

Зерттеудің жетекші идеясы: Болашақ аудармашыны шетел тілінде кәсіби даярлаудың мақсаты мен нәтижесі ретінде кәсіби-негізделген құзыреттілік когнитивті-ұғымдық, шеттілдік кәсіби-коммуникативтік, ақпаратты-іздеу және операциялық-инструменталды субкомпетенциялардың біртұтастығын құрайды. Болашақ аудармашылардың кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастыру үдерісі ақпараттық-коммуникациялық ресурстарға негізделеді және шетел тілін меңгеру мен аудармашылық базалық дайындық саласындағы интегративті білімге сүйеніп жүзеге асады. Ақпараттық-коммуникациялық ресурстарды қолдану болашақ аудармашыларға жаңа ақпаратты игеріп, тұлғалық қасиеттерін дамыту үдерісін тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Зерттеу әдістері:

– теориялық (зерттеу тақырыбы бойынша ғылыми-әдістемелік әдебиеттерді оқу және талдау, жалпылау, нормативтік құжаттарды және оқу-әдістемелік тұжырымдарды саралау, салыстыру, жүйелеу; моделдеу);

– эмпирикалық (сауалнама, педагогикалық бақылау, диагностикалық әдістер, тәжірибелік-эксперимент);

– статистикалық (математикалық статистика әдісімен зерттеу нәтижелерді сандық және сапалық өңдеу).

Зерттеудің теориялық мәні: аудармашылардың кәсіби-негізделген құзыреттіліктің мәні негізделді және оның когнитивті-ұғымдық, шеттілдік кәсіби-коммуникативтік, ақпаратты-іздеу, операциялық-инструменталды

субкомпетенциялары анықталды, олардың қалыптасу дескрипторлары кәсіби стандартқа бейімделіп алынды; аудармашылардың кәсіби-негізделген құзыреттіліктерін тиімді қалыптастыру үшін теориялық тұрғыда негізделген лингводидактикалық шарттар анықталды; аудармашылардың кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастырудың құрылымдық-функционалды моделі құрылды.

Зерттеудің практикалық мәні: оқу үдерісіне ақпараттық коммуникациялық ресурстары арқылы аудармашының кәсіби - негізделген құзыреттілігін қалыптастырудың әзірленген әдістемесі енгізілді; аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігінің қалыптасу деңгейлерін бағалауға арналған әрбір құрылымдық компонентке қатысты жаттығулар мен тестілерді қамтитын диагностикалық құралдар жасалды. Ақпараттық коммуникациялық ресурстар арқылы аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастыруға арналған жаттығулар жүйесі ұсынылды. «Basic English For Translators» бойынша 2 курс студенттеріне арналған электрондық оқу құралы әзірленіп, оқу үрдісіне енгізілді.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы:

– Болашақ аудармашының «кәсіби-негізделген құзыреттілігі» мәні негізделді және оның когнитивті-ұғымдық, шеттілдік кәсіби-коммуникативтік, ақпаратты-іздеу, операциялық-инструменталды субкомпетенциялардан тұратын құрылымы анықталды.

– Кәсіби-негізделген құзыреттілік, ақпараттық-технологиялық, когнитивті-белсенділік, жеке тұлғалық-тезаурыстық тәсілдер жиынтығынан қамтыған және пәнаралық-модульдік интеграция, мәдениетаралық-коммуникативті өзара әрекеттесу, жүйелік-тұтастық, аутенттілік ғылыми принциптермен байланыстағы болашақ аудармашыны даярлаудың кәсіби тұжырымдамасы анықталып, сипаттама берілді.

– Ақпараттық коммуникациялық ресурстар арқылы аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастыру мақсатты, тұжырымдамалық, мазмұндық, процессуалды, бағалау блоктарын қамтитын құрылымдық-функционалды моделі ұсынылды.

– Аудармашыны даярлауға бағытталған аудармашының интеграцияланған тезаурустық кәсіби концептсі жасалып, оны жетілдірудің оқу-әдістемелік негіздері нақтыланды.

– Құрастырылған бағдарламалар негізінде ақпараттық коммуникациялық ресурстарды қолдана отырып, кезең-кезеңімен жүзеге асырылатын әдістемесінің алгоритмі әзірленді және оның аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастырудағы тиімділігі тәжірибелік эксперимент жүзінде дәлелденді.

Қорғауға келесі қағидалар ұсынылады:

1. Аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігі– бұл аудармашының теориялық, процедуралық және интегративті білімі мен қасиеттері, сондай-ақ аударма мәселелерін тиімді шешу үшін шеттілдік білім беру және аудармашының интеграцияланған тезаурыстық кәсіби концептісін АҚ ресурстар арқылы жаттығулар типологиясын пайдалана білу қабілеті. Бұл құзыреттіліктің

құрылымы аудармашының шеттілдік когнитивті-ұғымдық, кәсіби-коммуникативтік, ақпаратты-іздеу және операциялық-инструменталды субкомпетенцияларын қамтиды.

2. Ақпараттық-коммуникациялық ресурстар — ақпаратты алу, өңдеу, сақтау және тарату үшін пайдаланылатын технологиялар мен құралдардың жиынтығы. Бұл ресурстар аударма үдерісін жеңілдетіп, студенттердің когнитивті-ұғымдық, кәсіби-коммуникативтік, ақпаратты-іздеу және операциялық-инструменталды субкомпетенцияларын дамытуға мүмкіндік береді. Оларға аудармаға арналған арнайы бағдарламалар, онлайн сөздіктер, корпус-лингвистика, мәліметтер базалары, сонымен қатар, білім беру платформалары, аудио және видео құралдар кіреді.

3. Ақпараттық-коммуникациялық ресурстарды пайдалану арқылы аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастырудың құрылымдық-функционалдық моделі құрылып, оның бес негізгі блогы (мақсаттық, тұжырымдамалық, мазмұнды, процессуалдық және бағалау) айқындалып, лингводидактикалық шарттары анықталды.

4. Интеграцияланған тезаурустық кәсіби концепт аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастыруға бағытталған пәндік мазмұндық бірлігі ретінде кәсіби-құзыреттілік, ақпараттық-технологиялық, когнитивті-белсенділік және жеке тұлғалық-тезаурустық тәсілдерге негізделген. Аудармашыларды даярлауға арналған интеграцияланған тезаурустық кәсіби концептің оқу-әдістемелік қамтамасыз етілуі пәнаралық оқытудың негізгі идеяларын жүзеге асыра отырып, әрқайсысы аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігін және оның шетел тілінде кәсіби білім беру процесіндегі субкомпетенцияларын қалыптастыруға бағытталған пәндердің мазмұндарын қамтиды.

5. Аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастыруға бағытталған жаттығулар жүйесі келесідегідей екі блоктан тұрады: аудармашының шеттілдік кәсіби-коммуникативтік дайындығын қалыптастыруға бағытталған жаттығулар мен тапсырмалар блогы және аудармашының кәсіби-қолданбалы аударма дайындығын қалыптастыруға бағытталған жаттығулар мен тапсырмалар блогы.

6. Кәсіби-негізделген құзыреттілікті қалыптастырудың кезең-кезеңімен жүзеге асырылатын әдістемесінің алгоритмі келесідей кезеңдердің жиынтығы ретінде ұсынылған: теориялық-фундаменталды, лингвокәсіби-коммуникативті, аналитикалық-синтездеу және кәсіби-қолданбалы. Әрбір кезең оқу мақсаттарына сәйкес келетін, ақпараттық-коммуникациялық ресурстарды (АҚР) қолдануға негізделген жаттығулар жүйесін пайдалануды қамтиды және аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігінің когнитивті-ұғымдық, шеттілдік кәсіби-коммуникативтік, ақпараттық-іздеу, операциялық-инструменталды субкомпетенцияларын қалыптастыруға бағытталған.

Зерттеудің түпнұсқалары мен дереккөздері: зерттеу мәселесі бойынша ҚР Үкіметінің ресми материалдары, Жоғары білім және ғылым министрлігінің жоғары білім беру мәселелеріне қатысты нормативті құжаттары мен

оқу әдістемелік кешендері (стандарттар, типтік оқу бағдарламалары және т.б.), ғылыми-зерттеу еңбектері, дидакттардың ғылыми жетістіктері мен үздік тәжірибелері, оқу-әдістемелік құралдары, диссертанттың зерттеуші тәжірибесі қолданыс тапты.

Зерттеу базасы: тәжірибелік эксперимент жұмысы Абылай хан атындағы Қазақ Халықаралық Қатынастар және Әлем Тілдері Университетінің «Б02301 – Аударма ісі» білім беру бағдарламасы бойынша оқитын 2 курс студенттерінің қатысуымен өткізілді. Тәжірибеге 60 білім алатын студенттер қатысты.

Зерттеудің нәтижелерінің мақұлдануы мен жарияланымдары: алынған нәтижелер халықаралық ғылыми конференция материалдарында, ғылыми мақалаларда көрініс тапты.

1. Олардың екеуі Scopus деректер базасына енгізілген журналдарында жарияланған: 1) Skills and Professionally-based Competencies of Translator Candidates // Investigating of Information and Communication Technology (ICT). – 2022. – Vol. 10, No. 4. – P. 894-917. https://ijemst.net/index.php/ij_emst/issue/view/48; 2) Investigating the Relationships Between Intercultural Competences, Academic and Professional Self-Efficacy of Translators // Journal of Social Studies Education Research. – 2024. – Vol. 15, No. 3. – P. 374-399. <https://jsser.org/index.php/jsser/issue/view/48/showToc>

2. Бесеуі Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің Білім және ғылым саласындағы бақылау комитеті ұсынған басылымдарда: 1) To the issue of using infocommunication technologies in the formation of professional competence of translators // Al-Farabi Kazakh National University Journal of Educational Sciences. – 2019. – No. 1(58) – P. 13-21. – ISSN 2520-2634; 2) Application of infocommunication resources for the optimization of future translators' foreign language preparation // Science and life of Kazakhstan. – 2019. – No. 12(2). – P. 96-103. – ISSN 2073-333X; 3) Formation of professionally based competence of future translators on the basis of information and communication resources // Вестник Торайгыров Университета. – 2021. – № 1. – ISSN 2710-3528 <https://vestnik.tou.edu.kz/Series/Journal/3>; 4) Application of modern digital and infocommunication technologies in translation of economic texts // Science and life of Kazakhstan. – 2021. – No. 1. – P. 155-162. – ISSN 2073-333X; 5) Peculiarities of the formation of professionally-based competence as a part of the professional training of future translators // Абылай хан атындағы қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті “педагогика ғылымдары” сериясы. – 2022. – № 2(65). – Б. 38-42. – ISSN 2412-2149 (Print) ISSN 2710-3269 (Online)

3. РФДИ (РИНЦ) негізіндегі бір мақала: Digital resources in professionally-based training of future translators // Цифровизация и формирование цифровой культуры: социальный и образовательный аспекты. – Астрахань, 2019. – С. 193-200. – ISBN 978-5-6042580-0-2

4. Шетелдік және халықаралық конференциялар материалдарындағы жеті мақала: 1) Classification of digital educational resources (DER) and electronic educational methodological complexes (E-EMC): implementation in foreign language education // V International scientific and practical conference “Foreign Language

Education: Best practices, Pedagogical innovations and Perspectives”. – 2018. – No. 12-13. – 640p. – P. 196-199. – ISBN 978-601-270-337-5;2) To the problem of forming professional competence of future translators on the basis of info communication resources // Journal of Language Research and leaching Practice. – Almaty: Kazakh Ablai khan University of International Relations and World Languages, 2018. – P. 61-70. – ISSN 2618-0375;3) Features of translator training in new technological conditions // «The Science. Socium. Society» Proceedings of the International media conference of Association "Society for Academic Activity". – Belgrad, 2019. – P. 228-231. – ISBN 978-86-901928-0-9; 3) A Study of the Importance of Digital educational resources in Higher Education // V International scientific and practical conference proceedings “Foreign Language Education: Best practices, Pedagogical innovations and Perspectives”. – No. 12-13. – 640 p. – P. 200-202. – ISBN 978-601-270-337-5; 4)Болашақ аудармашыларды шетелдік кәсіби даярлаудағы ақпараттық коммуникациялық ресурстардың дидактикалық әлеуеті // «XXI Ғасырдағы Ғылым Және Білім» атты V Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция жинағы. – Нур-Султан, 2020. – Б. 122-126. – ISBN 978-601-301-389-3; 5) Болашақ аудармашының кәсіби-негізделген құзыретінің компоненттік құрамының тұжырымдамалық мәні мен сипаттамасы // Materials of the 7-th International Research and Practical Conference «A word in language and speech current issues in language research», dedicated to the 85th anniversary of Doctor of Philology, Professor O.A. Sultanyayev. – Көкшетау: Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, 2023. – ISBN 978-601-261-551-7; 6) Концептуально-методологические основы проектирования модели формирования профессионально-базируемой компетенции будущего переводчика //«Өрлеу» біліктілікті арттыру ұлттық орталығы» республикалық институтының ақпарат-әдістемелік хабаршысы «Білім Берудегі Менеджмент». –2021. – №1(100). – Б. 77-80. – ISSN 2226-1176

Осылайша, жұмыстың мазмұны 17 басылымда, оның ішінде 2 – SCOPUS базасына кіретін ғылыми басылымдарда,5– КОКСНВО ұсынған басылымдарда,7 –халықаралық ғылыми конференциялар материалдарында және 3 – ҚР ғылыми журналдарында көрсетілген.

Зерттеу жұмысының құрылымы мен жоспары. Диссертация кіріспе, үш бөлім, қорытынды, әдебиеттер тізімі мен қосымшалардан тұрады.

Кіріспеде зерттеу тақырыбының өзектілігі, зерттеу жұмысының мақсаты, объектісі мен пәні, негізгі болжамы мен міндеттері анықталып, теориялық және әдіснамалық негіздері, зерттеу әдістері, зерттеу кезеңдері, ғылыми жаңалығы, теориялық және практикалық маңыздылығы, қорғауға ұсынылатын қағидалар, зерттеу нәтижелерінің мақұлдануы мен жарияланымдары баяндалған.

Диссертациялық жұмыстың «Шетілдік білім беру жүйесінде аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастыру теориясы» деп аталатын бірінші тарауында заманауи тенденциялар мамандардың тілдік және мәдениаралық құзыреттіліктерін дамытумен қатар, ақпараттық-коммуникациялық ресурстарды тиімді қолдана білуіне талдаулар жүргізілді. Ақпараттық коммуникациялық ресурстары арқылы болашақ аудармашылардың кәсіби-құзыреттілігі ұғымын тұжырымдауға, кәсіби-негізделген құзыреттілігінің

құрылымы мен мазмұнын анықтауға, құрамдас бөліктерін сипаттауға мүмкіндік берді.

Диссертациялық жұмыстың «Ақпараттық коммуникациялық ресурстар арқылы аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастыру әдістемесі» деп аталатын екінші тарауында ақпараттық коммуникациялық ресурстарды (АҚР) пайдалану арқылы болашақ аудармашылардың кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастыру әдістемесінің негізгі аспектілері қарастырылды. Құрылымдық-функционалды модель АҚР-ды қолдана отырып, аударма ісіндегі кәсіби құзыреттілікті дамытудың әдістемелік негізін қалыптастырады. Модель компоненттері болашақ аудармашылардың кәсіби дайындықтарын кешенді дамытуға бағытталған және олардың ақпараттық-коммуникациялық құралдар мен технологияларды пайдалану қабілетін арттырады. Интеграцияланған тезаурыстық кәсіби концептіде болашақ аудармашыларға ақпараттық коммуникациялық ресурстарды қолдану арқылы тілдік және мәдени білімдерді меңгерту жолдары көрсетілді.

Диссертациялық жұмыстың «Ақпараттық коммуникациялық ресурстары арқылы аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастырудағы моделі бойынша тәжірибелік – эксперимент жұмысының нәтижелері» деп аталатын үшінші тарауында ақпараттық коммуникациялық ресурстар (АҚР) арқылы болашақ аудармашылардың кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастыру бағытындағы тәжірибелік-эксперименттік жұмыстың нәтижелері талданды. Бұл тарау диагностикалық әдістерді қолдану, кезеңдік әдістемелік алгоритмді енгізу және эксперимент нәтижелерін бағалауды қамтиды. Алғашқы бөлімде АҚР арқылы аудармашылардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың диагностикалық жүйесі көрсетілді. Диагностика студенттердің АҚР-ды қолдану қабілеттерін, кәсіби және техникалық дағдыларын, тілдік және мәдени дайындықтарын бағалауға бағытталды.

Қорытындыда жүргізілген зерттеу жұмыстарының нәтижелері бойынша алынған негізгі тұжырымдар берілді.

Диссертация бойынша қосымшаларда зерттеу жүргізу жұмысы барысында пайдаланылған материалдар келтірілген.

1 ШЕТТІЛДІК БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ АУДАРМАШЫНЫҢ КӘСІБИ-НЕГІЗДЕЛГЕН ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ТЕОРИЯСЫ

1.1 Шеттілдік аудармашыларды даярлаудың ерекшеліктерімен заманауи тенденциялары

Қазақстан Республикасында аудармашының кәсіби қызметі уақыт өткен сайын ұсынылатын аударма қызметтерінің мазмұны жағынан әлеуметтік және экономикалық жаңа сипатқа ие болып отыр. Бүгінгі таңда аударма әлемі жаңа технологиялардың үнемі өсіп келе жатқан даму деңгейі мен сипатталатын жаһандық ортаның шындығына бейімделіп жатқанда, болашақ аудармашылардың кәсіби дайындығы мен тілдік білімін жаңғырту қажеттілігі байқалады. Қазіргі жағдайда аудармашылардың еңбек мазмұны, кәсіби дағдылары мен шеберліктері тез өзгеріп, күрделене түседі, ал жоғары оқу орындарының білім беру үдерісі әрдайым осы өзгерістерге сәйкес келе бермейді. Қазақстан Республикасының Білім туралы 2007 жылғы 27 шілдедегі №319 Заңының білім беру жүйесі туралы 3-тарауының білім беру жүйесінің міндеттеріне арналған 11-бабында оқытудың жаңа технологияларын, білім беру бағдарламаларының қоғам мен еңбек нарығының өзгеріп отыратын қажеттеріне тез бейімделуіне ықпал ететін кредиттік, ақпараттық-коммуникациялық ресурстарды, технологияларды енгізу және тиімді пайдалану айтылған [4].

Аударматану теориясында үлкен тәжірибенің жинақталуы, кәсіби салалық аудармашыларды дайындаудың қажеттілігі аударма құбылысын жан-жақты теориялық тұрғыда зерттеуді, аударма қызметінің ерекшеліктерін талдауды, аударма саласында бар білімдерді жинақтап, осы негізде аударма дидактикасын жасауды маңызды етті. Қазіргі уақытта аударма қызметі дидактикасы психология, лингвистика және шетел тілін оқыту әдістемесін біріктіру негізінде әдістемелік ғылымның жеке саласы ретінде қалыптасып келеді. Алғашқы теориялық тұжырымдар өздерінің «аудармашылық кредосын» ұсынған танымал аудармашы-тәжірибешілерге тиесілі болды [5].

В.Н. Комиссаров «Аударманың ғасырлар бойы тарихы болғанымен, қазіргі заманғы аударма негізінен ХХ ғасырдың екінші жартысында дербес ғылыми пән ретінде қалыптасты, деді [6]. Аударманың ғылыми теориясының пайда болуы мен дамуының алғышарты қазіргі әлемдегі әлеуметті күдерістерге байланысты аударма практикасының күрт кеңеюі болды. А.В. Федоровтың пікірінше, ХХ ғасырдың ортасынан бастап аударма қызметінің барлық түрлері халықаралық байланыстардың қарқындылығының артуына байланысты бұрын-соңды болмаған ауқымға ие болды, бұл біздің ғасырымызды «аударма ғасыры» деп атауға негіз болды [7].

«Аударма» ұғымының мазмұны ғасырлар бойы өзгеріп отырды және әртүрлі аударма бағыттарының өкілдері тарапынан екі ұшты түрде түсіндірілді.

Дегенмен, бұл терминді әртүрлі түсіндіруге болатынын түсіну қажет. Ең алдымен, ол процесс немесе нәтиже ретінде қарастырылуы мүмкін. Нәтиже ретінде ол дайын аударылған мәтіннің атауы болып табылады, ал процесс

ретінде белгілі бір мәтінді аудару әрекетін білдіреді. Қарапайым адам, аудармашы болмағандықтан, аударма ұғымын көбінесе дайын аударылған мәтін ретінде түсінеді. Ал аудармашы, керісінше, аударманы ең алдымен процесс деп есептеуге бейім. Осылайша, аударма теориясы мен практикасы мәселелерін зерттеуге арналған жұмыстарда авторлар бұл ұғымды әртүрлі, кейде мүлдем қарама-қайшы ұстанымдардан анықтайды. Төмендегі кесте 1-де –«Аударма» сөзінің мағынасы бойынша ғалымдардың анықтамасы беріліп отыр.

Кесте 1 – «Аударма» сөзінің мағынасы бойынша ғалымдардың анықтамасы

Зерттеушілер 1	«Аударма» сөзінің мағынасы 2
И.С. Алексеева	Аударма – бір тілдегі мәтінді басқа тілге өзгертіп жеткізу әрекеті, мұнда аудармашы шығармашылық пен тілдің вариативті ресурстарына, аударма түріне, мәтіннің мақсатына және өзіне тән ерекшеліктеріне сәйкес варианттарды таңдайды.
Л.С. Бархударов	Аударма–біртілдегі сөздік шығарманы басқатіл дегі сөздік шығармаға өзгерту процесі, мұнда мазмұнның, яғни мағынаның өзгермейтін жоспары сақталады.
В.С. Виноградов	Қоғамдық қажеттіліктен туындаған процесс және нәтиже, ол ақпаратты (мазмұнды) біртілдегі жазбаша немесе ауызша мәтіннен басқа тілдегі эквивалентті (сәйкес)мәтінге жеткізу.
А.К. Жумабекова	Аударма–мәдени аралық коммуникацияның негізгі түрі болып табылады, сондықтан біртілде жасалған мәтіндібасқатілдежасалған мәтінге ауыстыру – бір мәдениеттен екінші мәдениеткекөшу дегенді білдіреді.
В.Н. Комиссаров	Аударма–тілдер арасындағы коммуникация құралы,түрлі тілдерде сөйлейтін адамдар арасындағы байланыста негізгі элемент болып табылады; аударма прагматикасы тұрғысынан – басқа тілде мәтін жасау арқылы түпнұсқаны толыққанды алмастыруды мақсат ететін тілдік делдалдықтың бір түрі.
С.С. Құнанбаева	Аударма - сөзінің мағынасы негізінен мәтіннің немесе сөздің біртілден екінші тілге ауыстырылуын білдіреді. Аударма тек тілдік бірліктерді ауыстыру ғана емес, сонымен қатар мәдениетаралық байланысты қалыптастыру мен түсіністік орнату процесі болып табылады.
Л.К. Латышев	Аударма – тілдік делдалдықтың түрі, оның қоғамдық мақсаты – екітілдік коммуникацияны толықтығы, тиімділігі және табиғилығы бойынша бір тілдік коммуникацияға мүмкіндігінше жақындату.
Р.К. Миньяр-Белоручев	Аударма – коммуникация компоненттерін қосатын тілдік қызмет түрі, мақсат–хабарламаны кодтар сәйкес келмеген жағдайда жеткізу.
А.В. Федоров	"Аударма — бұл бір тілдің құралдарымен екінші тілде бұрыннан айтылған нәрсені дұрыс және толық білдіру."
А.Д. Швейцер	Аударма – бір жақты және екі фазалы процесс, ол межа тілдер мен мәдениеттер арасында арнайы («аударма») бастапқы мәтінді талдауды қамтиды, бұл мәтін басқа тілдік және мәдени жағдайларда бастапқы мәтіннің орнына қолданылатын қосымша мәтін жасауға бағытталған.

Кесте 1 жалғасы

1	2
Ю. Найда	Аударма–аударма тілінде түпнұсқа тілінің хабарламасына мүмкіндігінше жақын табиғи эквивалентті жасау, негізінен мағынасы бойынша, сондай-ақ стиль бойынша.
Р.О. Якобсон	Аударма–қайта кодтау ретінде, вербалды белгі мағына сынбасқа белгі жүйесіне жеткізу ретінде.

Л.О. Гуревичтің пікірінше, аударма – «туыстас мамандықтардың күрделі құрылымы» [8]. Бұл мамандықтың барлық күрделілігі келесі сөздерде жақсы сипатталған: «Адам үнемі бірде дәрігер, бірде заңгер, инженер, ақын немесе менеджер болу үшін қандай қабілеттерге ие болуы керек, тіпті уақытша және тек өз компьютерінің экранында ғана болса да? Олар не – рөлдер арасында оңай ауысатын талантты актерлер ме? Олар осыншама терминдерді қайдан біледі? Олар не – жүретін сөздіктер мен энциклопедиялар ма? Әлде олар «Не? Қайда? Қашан?» бағдарламасындағы білімпаздар ма?» [9, б. 28].

Қазіргі таңда аударма қызметінің дидактикасында әртүрлі тәсілдерді біріктіру үдерісі байқалады. Аударманы лингвистикалық-әлеуметтік-мәдени коммуникация ретінде қарастыру тілді мәдениеттің құрамдас бөлігі ретінде түсінуден туындайды. Мәдениет адамдардың өздері жасаған және қоғамның материалдық және рухани жетістіктерінің жиынтығы мен ұсынылған адам ортасының бір бөлігін білдіреді. Мәдениет этностың (ұлттың, халықтың) болмысының (институттары, өмір сүру жағдайлары және т.б.) және санасының барлық аспектілерін, оның тарихи және әлеуметтік ерекшеліктерін (көзқарастар, идеялар, құндылықтар жүйелері, дәстүрлер, ойлау және қабылдау тәсілдері, вербалды және вербалды емес мінез-құлықтарын) көрсетеді [10]. Мәдениетті осылай түсінген кезде ғана тілмәдениеттің құрамдас бөлігі, оның құрамдас бөлігі ретінде түсініледі. Тіл– бұл этностың лингвомәдениеті, оны басқа мәдениеттерден ерекшелейтін белгілі бір мәдениеттің тасымалдаушы этносының ерекшеліктерін көрсететін бірыңғай әлеуметтік-мәдени білім. Л.Б. Бойконың айтуынша, аударма ғылымы аударма үдерісінің мәдени аспектісін елемеді деп айту әділетсіз болар еді. Соған қарамастан, ол лингвистердің назарында бірінші кезекте өмір шындығын, мәдениеттің ерекше құбылыстарын, АТ-да жоқ ұғымдарды білдіретін сөздер болды [11]. Ғасырлар бойғы аударма тәжірибесі көрсеткендей, тіл бірегей компенсаторлық мүмкіндіктерге ие бола отырып, лексиканы, аналогтарды, калькалауды және басқа да тілдік құралдарды алу үшін транскрипция әдісін қолдана отырып, лакундарды толтыруға ресурстар табады. Тұжырымдамалардың иерархиялық қосындысы ұлттық мәдениеттің концептосферасын құрайды. Тіл мен мәдениеттің қиылысу саласы, осы екі құбылыстың кездесу орны–лингвомәдениет ұғымы [12, б. 171].

Мәдениетаралық коммуникация мәселелері үлкен маңызға ие болды, өйткені жаңа жағдайлар тек шетел тілдерін білетін мамандарды ғана емес, сонымен қатар тілді әртүрлі мәдениеттер мен халықтардың өкілдерімен қарым-қатынастың нақты құралы ретінде қолдануды талап етті. Осыған байланысты

көптеген жоғары оқу орындарында тілдерді осы халықтың мәдениетімен ажырамас бірлікте зерделеу керек деген аспектіде шетел тілін үйренуге деген көзқарас өзгерді [13].

Қазіргі әлемде елдердің мәдени және тілдік айырмашылықтарына байланысты мәселелерді азайтуға бағытталған мәдениетаралық коммуникация маңызды рөл атқарады. Осыған байланысты аударма мен аудармашының мәдениеттер арасындағы делдал ретіндегі рөлі тұрақты түрде артып келеді, сондықтан мәдениетаралық қарым-қатынастың орталық тұлғасы бола отырып, аудармашылар саяси, экономикалық, коммерциялық, ғылыми-техникалық және басқа салалардағы халықаралық байланыстарды қамтитын әлеуметтік маңызды коммуникативті функцияны орындайды. Бұл «аударманы» қарастырудағы маңызды сәттердің бірі, өйткені қарым-қатынас – бұл жеке тұлғалардың өзара әрекеті, онда коммуниканттар мәдениет субъектілері, белгілі бір «лингво-әлеуметтік-мәдени» қауымдастықтың өкілдері ретінде көрінеді. Ал «аударма» медиация түрі ретінде лингвомәдени (тіларалық және мәдениетаралық) қарым-қатынас тәсілі, яғни өзіне тән тіл мен ұлттық сананы меңгерген осы ұлттық мәдениет шеңберінде әртүрлі ұлттық мәдениеттерге жататын субъектілердің өзара іс-қимылы жүзеге асырылатын осындай қарым-қатынас болып табылады. Бұл дегеніміз, кәсіби аудармашы шетел тіліндегі мәтінді құруға байланысты барлық мәдени және жағдаяттық факторларды көрсете отырып, аялық ақпаратты ескеруі керек, оны мүлдем басқа әлеуметтік-мәдени білімі бар жаңа коммуникант үшін шетел тіліне аудару стратегиясын таңдауы керек [14].

В.А. Митягина аударма жалпы коммуникативті үдерістерге тәуелді қызмет екендігіне назар аударады, ол кәсіби коммуникация туралы жаңа идеяларға сәйкес жүзеге асырылады, оған сәйкес табиғи ерекше өзектілікке ие болады. Яғни, қосымша қиындықтармен байланысты болуы мүмкін тең диалог кеңістігін құру ерекше маңызға ие. Коммуниканттардың этномәдени және жеке басын сақтауға деген ұмтылысы аудармашыдан үлкен когнитивті және эмоционалды күш-жігерді талап ететін рөлдік масканы үнемі киюден бас тарту арқылы жүзеге асырылады [15]. Аудармашының мәдениетаралық қарым-қатынастағы маңыздылығын мүмкіндігінше толық, объективті және мүдделі анықтау тіларалық қарым-қатынасқа қатысушылардың өздері тарапынан мүмкін: олар тиімді қарым-қатынасқа қол жеткізуде оның кәсіби қызметінің рөлін белгілейді. Яғни, коммуникация және интеракция серіктестерінің ақпаратты бірлесіп өңдеуі олардың арасындағы қарым-қатынасқа, олардың ниеттеріне, әсерлеріне, мүдделері мен рөлдеріне байланысты.

Айта кететін болсақ, зерттеушілердің көпшілігі коммуникация барысында аудармашының қызметін делдал ретінде анықтайды, ол көбінесе әртүрлі мәдениеттер өкілдерінің «джунгли» тәріздес қарым-қатынасында жол бастаушы рөлін атқарады, дейді А.П. Чужакин [16]. Осыған ұқсас пікірді Е.Р. Поршнева да айтады, ол «аударма қызметін аударма мәселелерін іздеу, қою, шешу және нәтижелерді мәдениетаралық коммуникацияда жазбаша немесе ауызша түрде жүзеге асыру жұмысы ретінде сипаттайды» [17, б. 153].

Осылайша, аударма қызметінің құрылымы оның қызметінің мақсатына бағынатын оны құрайтын сөйлеу-ойлау әрекеттерінің дәйектілігімен қалыптасады. Тұтастай алғанда қызмет те, әрбір іс-әрекет те құрылымның үш мүшелігімен ерекшеленеді: тапсырма, жоспарлау, іздестіру және шешім таңдау жағдайындағы бағдарлау кезеңі; қабылданған шешімді жүзеге асыру кезеңі, жоспарды іске асыру; алынған нәтижені бақылау немесе көзделген мақсатпен салыстыру кезеңі. Сонымен, бағдарлау кезеңінде мыналар орын алады: аударманы алдын-ала баптауды анықтайтын мақсатты орнатуға мүмкіндік беретін жағдаяттың көп құрамдас сипатын бағдарлау және түсіну; іс-әрекеттің жағдаяттық шарттылығын түсінуге әкелетін тапсырманың шарттарын анықтау; «бағдарлау бірліктері» бойынша сөйлеу қабілетінің жұмыс істеуінің эвристикалық қағидатына сәйкес аударма нысанының аударылған мәтінін түсіну; шешім қабылдау. Әрекеттің операциялық кезеңі мыналарды қамтиды: қабылданған мәтіннің мағынасын құру мұнда мағынаны есте сақтау маңызды; аударма тіліндегі жаңа мәтіннің мағынасын құрылымдау үшін лексикалық-грамматикалық құралдарды таңдауды көрсететін аударма тіліндегі мәтінді құрастыру; жағдаятқа байланысты дайындалған (канондық) мәтіндер қатарынан таңдау; аударма тіліндегі мәтінді құру ауызша немесе жазбаша түрде аударма тіліндегі мәтінді сыртқы сөйлеуде, ішкі мәлімдеме бағдарламасын іске асыру кезінде орналастыру жағдаятқа бағдарлаудың арқасында аудармашының санасында қалыптасады [18]. Сонымен, бақылау кезеңінде: аудармашының аударманың дұрыстығын және қабылданған шешім үшін таңдалған стратегияны бағалауы, аударма адресатының реакциясын және түсінудің жеткіліктілігін бақылау.

В.Н. Комиссаровтың пайымдауынша, «Аударма әрқашан жазбаша немесе ауызша мәтін жасау болып табылады...» [19]. Екі (немесе оданда көп) лингво-әлеуметтік-этникалық қауымдастықтардың субъектілері арасындағы мәтіндік қызмет ретінде әрекет ете отырып, аударма қызметі бірқатар сипаттамалар мен ерекшеленетін тіларалық және мәдениетаралық коммуникация (қарым-қатынас) болып табылады. А.Д. Швейцердің айтуы бойынша, «аударма тіларалық және мәдениетаралық коммуникацияның бір бағытты және екі фазалы үдерісі ретінде анықталуы мүмкін, онда бастапқы мәтіннің мақсатты («аударма») талдауы негізінде екіншіл ингвистикалық және мәдени ортадағы бастапқы мәтінді алмастыратын екінші мәтін (метамәтін) жасалады [20]. Екі тіл, екі мәдениет және екі коммуникативті жағдай арасындағы айырмашылықтар мен ішінара өзгертілген бастапқы мәтіннің коммуникативті әсерін берумен сипатталатын үдеріс. Аударма дегеніміз – бір тілдің құралдарымен бұрын айтылған нәрсені басқа тілдің құралдарымен дұрыс және толық білдіру. Аударма процедурасына жататын материал және аудармаәдістері әртүрлі сипаттамаларға және аударма әлеуетіне ие болғандықтан, бұл аударма ұғымының өзінеде, оның баламалылық пен сәйкестік ұғымдарына қатынасына да әсер етеді. Оның негізгі, маңызды, мәнді элементтерін сақтау міндетті болып табылады. Сонымен, аударманың арнайы әдістері мен аударма трансформациялары сипатталып, жіктелді. Бірақ мәтіннің барлық құрамдастары аудармада бірдей берілу әлеуетіне ие емес.

Прагматикалық немесе экспрессивті-эмоционалды жүктемені көтеретін, көркемдік-эстетикалық құндылығы бар, коннотативті маңызы бар мәтін элементтері қосымша зерттеулерді қажет етеді.

Контекст мәселесі көптеген лингвисттердің еңбектерінде қарастырылады. Контекст дегеніміз – белгілі бір сөздің немесе тіркестің сөйлеудегі лексикалық айналасы, ол сол сөздің немесе тіркестің мағынасын анық көрсетеді немесе оған жаңа реңктер қосады. Аудармамен айналысатын адамға белгілі, сөйлем құрылымын жасауға жұмсалатын күштен кем емес қиындық — қолайлы сөзді немесе эквивалентті таңдау. М.Ю. Илюшкина контекстің келесі түрлерін атайды [21]:

Лингвистикалық контекст – тіл бірлігінің қолданылуындағы тілдік орта, ол тар контекстке (синтаксистік және лексикалық контекст) бөлінеді;

Кең контекст (макроконтекст) – бұл бірліктің тілдік ортасы, ол сөйлем шеңберінен шығып, мәтіндік контекстке (текстік контекст) айналады;

Ситуативті (экстралингвистикалық) контекст – айтылған сөзге қатысты жағдай, уақыт және орын; нақты шынайы өмірдің кез келген фактілері, оларды білу аудармашыға сөйлеудегі тіл бірліктерінің мағынасын дұрыс түсінуге көмектеседі.

Аудармадағы жаңа идеялар түпнұсқа және аударма мәтіндерінің баламалылығы мәселесімен байланысты. «Адекваттылық» және «эквиваленттілік» терминдері әрдайым аударма тақырыбына арналған ғылыми еңбектерде кездеседі [22]. Эквиваленттілік (Equivalence) – қазіргі аударматанудың маңызды және орталық ұғымдарының бірі, оның түсінуі көптеген басқа ұғымдардың мағынасын түсінуге және аударма қызметіне концептуалды көзқарасты анықтауға негіз болады. Қазіргі аударматану ғылымында эквиваленттілік ұғымы барлық негізгі құрамдастарды – денотативті, коннотативті, жанрлық, прагматикалық және формальды-эстетикалық аспектілерді қамтитын, күрделі, көпқырлы және динамикалық тұжырымдама ретінде қарастырылады [23]. Түпнұсқаның формальды-тілдік құрылымын мазмұнымен формасының ажырамас байланысында сақтай отырып, түпнұсқаның бастапқы ақпарат көзінің ішкі мағынасын, коммуникативті ниетін толық және дәл жеткізетін аударма барабар деп саналады. Аударма теориясы аударманы процесс әрі түпнұсқа тіліндегі ойды дәл әрі толық жеткізудің нәтижесі ретінде қарастыруды талап етеді. Бұл процесс тек тілдік емес, сондай-ақ коммуникативтік факторларды да қамтиды, олар аударма сәйкестіктерінің бағаланатын негізін анықтайды [24].

Мәтіннің негізгі функциясына сәйкес (хабарлама, әсер ету және қарым-қатынас функциялары) аударманың келесі функционалды түрлері бөлінеді: көркем аударма, діни шығармалардың аудармасы және ақпараттық (арнайы, прагматикалық, көркемемес) аударма [25]. Аударматанудың күрделі салаларының бірі – көркем туынды. Көркем аударма – бұл көркем шығармашылықтың бір түрі, мұнда түпнұсқа өзінің тірі шындыққа қатысты шығармашылықтың функциясына ұқсас қызмет атқарады. Көркем аударма халықтардың мәдени байланыстарына ықпал ететін адамдарды біріктірудің ең

эмбебап құралы ретінде қазіргі әдеби үдерістің және мәдени дипломатия құбылысының ажырамас бөлігі болып табылады. Бұл қазіргі дәуірдегі жаһандану үдерістеріне қарамастан, қызығушылығы жойылмайтын ұлттық әдебиеттердің өзара байытылуына ықпал етеді, деп есептейді Г.Қ. Қазбек [26].

Ақпараттық аударма – қандай да болмасын ақпаратты, мәліметтерді беру болып табылады [27]. Әдебиеттерге шолу көрсеткендей, қазіргі уақытта аудармалардың екіжақты сипаты байқалады: ақпараттық (көркем емес, арнайы, прагматикалық) аудармаға ғылыми аударма, ресми іскерлік және қоғамдық-ақпараттық мәтіндердің аудармасы, сондай-ақ бейресми аударма (ауызекі тұрмыстық мәтіндердің аудармасы) жатады. Ауызекі мәтіндердің ерекшелігі сол, олар ауызша диалог түрінде жүзеге асырылады және әдетте жеке қатынастарға бағытталған. Ресми іскерлік мәтіндердің аудармасы мемлекеттік, әкімшілік және заңды құжаттардың, іскерлік хат-хабарлардың аудармасын қамтиды. Бұл құжаттар адамдардың қоғам мүшелері ретіндегі қатынастарын реттейді. Әдетте, бұл мәтіндер жазбаша түрде реттеледі және ресми іскерлік қарым-қатынастың ауызша түрлерінен ерекшеленеді. Ақпараттық аударманың тағы бір кіші түрі ретінде бұқаралық ақпарат құралдарының (газеттер, журналдар, радио және теледидар) әртүрлі ақпаратын қамтитын қоғамдық-саяси, әлеуметтік-мәдени сипаттағы құжаттарды қамтитын қоғамдық-ақпараттық мәтіндердің аудармасы ерекшеленеді.

Аударма қызметін сипаттау үшін аударылатын материалдардың жанрлық-тақырыптық ерекшеліктері маңызды болып табылады, нәтижесінде аудармашының белгілі бір саладағы мамандануын анықтайды. Осыған байланысты, *кәсіби аударма* ұғымына тіларалық семантикалық трансформация ретінде толығырақ тоқталайық, ол тек сөйлеу әрекетінің ерекше түрі ретінде ғана емес, сонымен қатар жазбаша немесе ауызша мәтіндердің семантикалық мазмұнын анықтауға және түсіндіруге бағытталған мәдениетаралық коммуникацияның күрделі, жан-жақты және көпфункционалды түрі ретінде арнайы дайындықпен байланысты. Кәсіби аударма ерекше сөйлеу әрекеті ретінде, бұл тіларалық және мәдениетаралық қарым-қатынастың көпфункционалды түрі болып табылады және бір мәдениеттің тілінде жасалған мәтіннің мазмұнын басқа мәдениеттің тілінде қайта тұжырымдау арқылы түсінуден және жеткізуден тұрады. Кәсіби аударманың шарттарының бірі — оны бір мәдениетте құру және оның мазмұнын басқа мәдениет өкілдерінің қабылдауына сәйкес ұсыну. Бұл ретте, белгілі бір мәтіндік өнімді жазбаша немесе ауызша нысанда өндіру үшін, оның мазмұнының ақпараттық дәлдігі мен барабарлығы үшін аудармашы толық жауапты болады [28].

Кәсіби қызмет барысында кәсіби салалық коммуникация саласындағы аудармашы көбінесе дәстүрлі түрде сөйлеудің ғылыми стиліне қатысты мәтіндермен айналысады. Кәсіби-салалық мәтіндердің аудармасы екі мәтіннің ерекшеліктерімен ғана емес, сонымен қатар коммуникативті жағдайлармен және екі мәдениетпен де байланысты кәсіби қызмет ретінде қарастырылады. Мәтінге мұндай көзқарас «дискурс» тұрғысынан мүмкін. Мәтін, сөйлеу, диалог ұғымдарына қатысты жалпы категория ретінде дискурсты кеңінен қолдану

лингвистикалық әдебиеттерде жиі кездеседі. Дискурс категориясы коммуникативті лингвистикадағы негізгі ұғымдардың бірі болып табылады және көптеген ғылыми түсіндірмелерге ие. Дискурсты зерттеушілер әлеуметтік-тарихи жағдайлармен, сондай-ақ мәтіндерді оның ерекшелігін құрайтын және көрсететін компоненттер ретінде ұйымдастыру мен түсіндірудің қалыптасқан стереотиптерімен анықталған адам қызметінің кез-келген саласындағы субъектінің сөйлеу әрекетінің жалпы қабылданған түрі ретінде түсінеді [29].

Голландиялық лингвист Т.А. ван Дейк «дискурс» терминін қарым-қатынас жағдайына батырылған мәтін ретінде айтады. Дискурс – бұл қарым-қатынасқа қатысушылардың интерактивті қызметі, ақпарат алмасу, бір-біріне әсер ету, әртүрлі коммуникативті стратегияларды қолдану, олардың қарым-қатынас тәжірибесінде вербалды және вербалды емес көрінісі. Зерттеушілердің көпшілігі дискурстың екі негізгі түрін ажыратады: тұлғаға бағытталған (жеке) және мәртебеге бағытталған (институционалды) дискурс [30]. Әдебиеттерге жасалған талдау көрсеткендей, кәсіби коммуникацияда институционалды дискурстың әртүрлі түрлері қызмет етеді, кәсіби қызметтің қандай да бір саласындағы сипаттамаларға сәйкес олардың әрқайсысының өз ерекшеліктері бар. Алайда, дискурстың барлық түрлеріне төмендегідей жалпы сипаттамалар тән: тақырыптық байланыстылық; ақпараттылық; қарқындылық; әлеуметтік бағдар; құрылымдылық; коммуникативтік тұтастық; ақпараттық әсер; эмоционалды әсер; интенциялар; қарым-қатынас стратегиялары мен тактикасы; ақпараттық сөйлеу актілерінің әртүрлі типтері; терминтанымдық; мамандандырылған клишелеу; контекстпен аздау байланыстылық; монологтылық [31].

Қазіргі аудармашылар көбінесе тар бағыттағы мәтіндердің үлкен тақырыптық әртүрлілігімен күресуге мәжбүр. В.П. Беляниннің пікірінше, мәтін коммуникацияның негізгі бірлігі, ақпаратты сақтау және беру тәсілі, мәдениеттің өмір сүру формасы, белгілі бір тарихи дәуірдің өнімі, адамның психикалық өмірінің көрінісі және т.б. [32]. Мұндай мәтіндерді аудару аудармашыдан пәндік саланы білуді талап етеді. Бүгінгі таңда салалық аударма қызметтердің ең сұранысқа ие түрлерінің бірі болып табылады.

Кәсіби салалық аударма – бұл кез-келген мамандандырылған мәтіннің шетел тілінен аудармасы, ол қатаң ғылыми-техникалық стильде орындалуы керек, дәлдігімен эмоцияларының жоқтығымен ерекшеленеді. Бір сөз бір салада бірнеше мағынаға ие болуы мүмкін. Мәтін лингвистикалық, яғни символдық бірліктер тізбегі болғандықтан, осы бірліктердің және жалпы мәтіннің семантикалық мазмұны осы бірліктердің өздері мен олардың сыртында жатқан нәрсе арасында байланыс орнату арқылы ашылуы керек, яғни символдық бірліктер мен олардың нені білдіретіні арасындағы қатынастарды, сондай-ақ символдық бірліктердің бір-біріне қатынастарын ашу керек. Аудармашының міндеті – бастапқы мәтіннің мағынасын түсініп, сол мағынаны басқа тілдің көмегімен білдіру. Бұл жағдайда, ең алдымен, бастапқы мәтіннің тілішілік мағыналар жүйесіне қатысты семантикалық шығындардың болуы сөзсіз. Аудармашы бұл шығындарды барынша азайтуға қол жеткізуі керек, яғни бастапқы мәтін мен аударма мәтінінің эквиваленттілігінің максималды

дәрежесін қамтамасыз етуі керек. Мұның бәрі тек шетел тілімен шектелмейтін терең пәндік білімді қажет етеді.

Терминологияны білу және барлық үдерістерді түсіну, салаға қарамастан, мәтінді сапалы және мүмкіндігінше дұрыс аударуға мүмкіндік береді. Терминологиялық лексика кәсіби дискурста маңызды орын алады, себебі терминдер басқа лексикалық бірліктермен салыстырғанда әлдеқайда көп ақпаратты қамтиды және олардың саны да көп, сондай-ақ олар кәсіби саладағы негізгі ұғымдарды бейнелейді. Терминдер – бұл белгілі бір ғылым немесе техника саласындағы мамандар пайдаланатын, арнайы объектілер мен ұғымдарды білдіретін сөздер мен сөз тіркестері.

М.М. Бахтин мәтінді түсінумен түсіндірудің өте маңызды айырмашылығын көрсетеді. Ол реципиенттің шығарманы түсінуі автордың санасына және оның ішкі әлеміне енуді білдіреді, нәтижесінде бір емес, екі сана пайда болады; Бір емес, екі әлем. Осылайша, түсіну әрқашан диалогтық болып табылады [33]. Сонымен қатар, мәтінді түсінудің өзі екі мүмкіндікті қамтиды. Төмендегі сурет 1-де аударма түрінің жіктелік белгілері бейнеленген.

Сурет 1 – Аударма түрінің жіктелік белгілері

Функционалды жіктеу шеңберінде аударманың келесі түрлері қарастырылады: сөзбе-сөз (сөздік), семантикалық (контекстік) және ситуациялық (коммуникативті-прагматикалық). Сонымен, *сөзбе-сөз (сөздік)* аударма аударма тілінің бірліктерінде бастапқы мәтінді сөзбе-сөз көбейтуден тұрады, онда бастапқы тілдің Синтаксистік құрылымы аударма тілінің ұқсас құрылымымен ауыстырылады. *Семантикалық (контекстік)* аударма түпнұсқа фрагментінің нақты контекстік мағынасын беруден тұрады. *Ситуациялық (коммуникативті-прагматикалық)* аударма – бұл адресатқа бастапқы әсер етуі бар аударма мәтінін құру. Ситуациялық аударма толығымен реципиентке

(адресатқа) бағытталған, оған қарым-қатынастың стандартты жағдайларында таныс формада бастапқы хабарламаны қарапайым және нақты жеткізуді қамтамасыз етеді [34].

Ауызша және жазбаша қарым-қатынастың екі формада жұмыс істеуі және аударма процесін түпнұсқадан (бастапқы мәтіннен) аударма мәтініне бағыттау аударманың жазбаша және ауызша формаларын бөліп көрсетуге әкелді. Сонымен, *жазбаша аударма* кәсіби аударманың кең таралған түрлерінің бірі болып табылады, онда бастапқы (аударылатын) мәтінді қабылдау визуалды түрде жүзеге асырылады, ал аударма мәтінін ресімдеу жазбаша түрде жүзеге асырылады. Жазбаша аудармада тіларалық қарым-қатынас процесінде тілдердің арақатынасы әдетте өзгеріссіз қалады. Жазбаша аударма қызметі аудармашылардың белгілі бір тілден аудармаға мамандануымен сипатталады (бір жақты аударма). Жазбаша аударма кезінде тіркелген (баспа) мәтіндермен жұмыс жасай отырып, аудармашының қажетті материалдарға анықтама алуға уақыты болады. Аудармашы аудармада салыстырмалы түрде ұзақ уақыт жұмыс істей алады, таңдалған опцияларды реттейді және оңтайлы нұсқаны таңдайды. Қосымша ақпарат көздерін пайдалану: сөздіктер, анықтамалықтар, әртүрлі мәліметтер базасы, мамандармен немесе басқа аудармашылармен кеңесу мүмкіндігі, сондай-ақ аударманы мұқият өңдеу, редакциялау аударма тіліндегі бастапқы мәтінді дәлдікпен беруге, аударма тіліне қарағанда түпнұсқа мәтінінің эквиваленттілігінің жоғары деңгейіне қол жеткізуге мүмкіндік береді. Қосымша ақпарат көзі ретінде сіз аудармашының қызметіндегі ақпараттық-тақырыптық іздеуді едәуір кеңейтуге мүмкіндік беретін ақпараттық коммуникациялық технологиялары мен интернет қорларын пайдалана аласыз. Жазбаша аудармашы электрондық сөздіктерді, on-line автоматтандырылған аударма жүйелерін пайдалана алады; аударма тақырыбы бойынша жарияланымдарды таба алады; аудармашылардың кәсіби форумдарына барып, қажетті сұрақтар қоя алады; чатқа кіріп, лингвистикалық немесе этномәдени мәліметтерді алу үшін ана тілін таба алады; терминологияны нақтылау және мамандық бойынша білімдерін кеңейту үшін аударма тақырыбы бойынша соңғы хабарламаларды қарау; әріптестерімен кәсіби қарым-қатынас жасау үшін электрондық поштаны пайдалану және т.б. сонымен қатар, жазбаша мәтінді аудару жағдайында аудармашы барлық мәтінді перспективалық білімге ие, барлық мәтінді ақпаратпен аударуға кіріседі. Мәтінді оқу және талдау жалпыдан, бүтіннен егжей-тегжейге, нақтыға құрылады. Аударма процесі асықпай, кезең-кезеңімен, аудармашы мәтін элементтері арасындағы семантикалық қатынастардың түрін анықтағанға дейін және мәтіннің контекстік ортасы мен жанрлық-стилистикалық байланысына сәйкес аударма мәтінінде оларды көрсетудің баламалы, барабар құралдарын таңдағанға дейін жүреді.

Ауызша аударма шеңберінде ауызша дәйекті және синхронды аударма ажыратылады. Аударма кезінде аудармашы уақытпен шектеледі, сондықтан аудармашының жақсы реакциясы, бір тілден екінші тілге ауысу мүмкіндігі бірінші орынға шығады. оның қажетті эквиваленттерді тез тауып, оларды Таңдалған бірліктердің өзектілігіне байланысты беттік синтаксистік

байланыстар негізінде тиісті құрылымдарға біріктіру дағдылары мен дағдылары. Қосымша күрделілік Ауызша аударма актісіне қатысушылар арасындағы тікелей «тірі» байланыстың психологиясынан туындайды. Түпнұсқаны бір реттік ауызша ұсыну және бір реттік актілер сериясы түрінде аударма мәтінін жасау түпнұсқаға оралу немесе аудармаға елеулі түзетулер енгізу мүмкіндігін болдырмайды. Кері түзету, редакциялаудың мүмкін еместігі қосымша қиындықтар туғызады. Аудармадағы аударма қызметінің сипаты максималды эквиваленттілікке жету үшін белгілі бір шектеулер тудырады және аудармашының түпнұсқаны қабылдауында да, аударма нұсқасын таңдауда да ақпараттың кейбір жоғалуын анықтайды. Кейбір сыртқы факторлар мен сөйлеу емес мінез-құлық (мимика, ым-ишара, позалар, коммуниканттардың қозғалысы) аудармашыға көп жағынан көмектесе алады, бірақ олардың ұлттық ерекшелігі бар екенін ұмытпаңыз және тілдік емес мінез-құлықтың бірдей элементтерін түсіндіру халықтар арасында әр түрлі болуы мүмкін. Нәтижесінде бастапқы тілде сөйлейтіндер мен аударма тілінде сөйлейтіндердің тілдік емес әрекеттерінің дифференциалын тілдік өтеу қажеттілігінен туындауы мүмкін.

Осылайша, әртүрлі теорияларда сипатталған аударма түрлерінің сипаттамаларының сәйкес келмеуі аударма процесінің әртүрлілігіне байланысты болады. Көріп отырғанымыздай, жоғарғы оқу орнындарында аудармашыны даярлау – бұл еңбек нарығының талаптарына сәйкес жүзеге асырылуы тиіс жүйелі дайындықты талап ететін кешенді, көп сатылы процесс. Негізгі міндеттер ретінде мыналар айқындалады: оқытылатын шетел тілдеріне жазбаша немесе ауызша аударманы жүзеге асыру; жазбаша аудармаларды редакциялау; кез келген күрделілік дәрежесіндегі және кез келген тақырыптық бағыттағы мәтіндерді талдау, рефераттау және аннотациялау; кәсіби қызметте инфокоммуникациялық технологияларды пайдалану; аударма сәйкестіктерінің белсенді қорын кеңейту, кәсіби және дербес тезаурусты байыту, түрлі салаларда арнайы терминологияны зерделеу мақсатында ақпараттық-іздістіру жұмыстарын жүзеге асыру; қажетті фондық және пәндік білімді қалыптастыру; жаңа мәдени ортаға бейімделу және т. б. [35].

В.П. Фурмановтың тұжырымдамасында мәдениетаралық қарым-қатынас жағдайында табысты қарым-қатынас жасау үшін «мәдени-тілдік» тұлға меңгеруі тиіс пәндік аялық білімнің келесі бөлімдері бөліп көрсетілді: тарихи даму процесінде қоғамның мәдениеті туралы мәліметтерді қамтитын тарихи-мәдени, әлеуметтік-мәдени, тұрмыс, дәстүрлер, мерекелер туралы ақпаратты қамтитын этномәдени орта; шетел тілді ортаның символикасы, белгілері, ерекшеліктері туралы ақпаратты қамтитын семиотикалық аясы [36].

Аудармашының рөлдік репертуарын Е.Р. Поршнева толық сипаттаған. Е.Р. Поршневаның пікірінше, аудармашы практикалық психолог болып табылады, өйткені аудармашы аударма процесінде тұлғааралық қатынастарды, мәдениетаралық қарым-қатынасқа қатысушылардың психологиялық жағдайы мен реакциясын ескере отырып, аударманы түзетеді; зерттеуші де бола алады, өйткені аудармашы аударма тақырыбын зерттеп, мамандардың сауалнамасына, қажетті әдебиеттерді таңдауға және зерттеуге, терминологиялық жүйелерді

салыстыруға терминологиялық дайындалуы керек; адаптер да болады, өйткені мәдениетаралық қарым-қатынас процесінде аудармашы хабарлама мәтінін басқа мәдениеттің өкілдері түсінетін етіп бейімдейді; корректор де бола алады, өйткені аудармашы тыңдаушылардың реакциясын бақылай отырып, өз мәтінін түзетеді; редактор да болады, өйткені аудармашы өз мәтінін жазбаша түрде редакциялап, оны жариялауға дайындайды [17, б. 53-54].

И.И. Халеева өзінің еңбегінде «аудармашы-биллингв, екі тілде сөйлеуші ретінде, екі тілдік жүйені біріктірген тұлға болып, шетел тіліндегі мәтінді қабылдауда шетел тілін қолданушы лингвосоциокультураының перспективасынан көруді меңгеруі қажет. Бұл тәсіл оның ана тіліндегі тілдік және социокультуралық кодтарға ауысуына мүмкіндік береді, ал бұл өз кезегінде түсіну процесінен шығармашылық аударма қызметіне ауысуды қамтиды» деп жазады [37].

Көріп отырғанымыздай, аудармашы мамандығы соңғы онжылдықта Қазақстан Республикасында да, шетелде де үлкен дамуға ие болды. Қазақстан ғалымы А.К. Жұмабекова тәуелсіздік алғаннан кейін тікелей (қазақ тілінен шетел тілдеріне) аудармалардың өсуі оң үдеріске айналғанын жазады. Аударма нарығының қажеттіліктері біздің елімізде аударма туралы ғылымның әлемдік аударма трендтеріне сәйкес дами алатын перспективалық бағыттарын анықтайды, атап айтқанда: тікелей ақпараттық аударма, цифрлық аударма, аударма дидактикасы, ауызша және синхронды аударма, аудиовизуалды аударма [38]. Бүгінде бұл сұранысқа ие мамандық. Бірақ жай аудармашы жоқ, сондай-ақ жай инженер немесе дәрігер, жай заңгер немесе экономист те жоқ. Еңбек нарығында көптеген аударма мамандықтары пайда болады, олардың арасында субтитр құрастырушы аудармашы, халықаралық жарнама аудармашысы, жазбаша аудармадағы техникалық жазушы, ауызша аудармада кадр сыртындағы аудармашы, сот аудармашысы, хатшы-аудармашы және т.б.

Соңғы жылдары аударманың жаңа түрі – цифрлық түрі пайда болды. *Цифрлық аударма* – бұл дәстүрлі және цифрлық ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың симбиозы. Білімнің әртүрлі салаларындағы мамандардың кәсіби қызметін цифрландыру жаңа жағдайлар жасауға және кәсіби бағдарланған аударма тәсілдерін қайта қарауға әкеледі. Ақпаратпен алмасу және оны тарату кезінде цифрлық аударма ерекше рөл атқарады, ол барған сайын жетілдіріліп, мамандардың кәсіби талаптарына бейімделеді. Цифрлық аударма кәсіби бағдарланған ақпарат алмасуға ықпал ететін халықаралық коммуникацияның тиімділігін арттыруға қатысты көптеген міндеттерді шешуге мүмкіндік береді, бұл күрделі және тез өзгертін әлем жағдайында прогресті одан әрі жеделдетуге әкеледі. Цифрлық аудармада аударма процесінің технологиясы ғана емес, сонымен қатар аудармашының санасындағы танымдық процестердің сипаты да өзгереді. Адамның функциялары өзгереді: аудармашы жасанды интеллект орындайтын әртүрлі аударма процестерін басқарады.

Аударма белгілі бір талаптар мен нормаларға сәйкес келетін мақсатты әрекет болғандықтан, бұл нормалар аудармашының тұтас бағытының негізінде жатыр және аударма мәтінін құру кезінде аударма шешімдерінің логикасын

анықтайды. Аударманы жан-жақты талдау және аударма процесін модельдеу аударманың іс-әрекетін, процедуралық жағын және оның нәтижесін-аударма мәтінін есепке алуды қамтиды. Аударманың процедуралық жағын зерттеу кезінде зерттеу әдісі ретінде аударма процесінің модельдерін құру қолданылады. Осыған байланысты қазіргі аударма теориясында «аударма модельдері» деп аталатын бірқатар модельдер бар, және бұл модельдердің әрқайсысы нақты құбылыстың бір немесе басқа аспектісін, бір жағын немесе басқа жағын – аударма процесін көрсетеді. Л. Бархударовтың пікірінше, олардың барлығы өзінше дұрыс, өйткені олар әр түрлі жағынан болса да, бір құбылысты (аударма процесін) модельдейді. Бұл жағдайда қолданыстағы модельдердің ешқайсысы абсолютті шындықты немесе жалпыға бірдей талап ете алмайды [39].

Аударматану үнемі жаңа идеялармен толықтырылады, бұл ғылымды ғалымдар мен тәжірибешілердің қажырлы еңбектері арқылы әр түрлі аударма модельдерін жасаудың кең таралуына алып келді. Аударма моделі дегеніміз — бұл аударма үдерісін зерттеуге бағытталған ғылыми тұжырымдама, басқа ғылымдарда (тіл білімі, психология, психолінгвистика, этнопсихология, коммуникация теориясы, қызмет теориясы және т.б.) қолданылатын жалпы ережелерді аудармаға тарату әрекетіне негізделген шартты бейнелеу. Аударма теориясын зерттеушілер аударма процесі мен аударма моделін құрудың түрлі әдістерін сипаттаған және талдаған. Олардың арасында келесі аударма модельдері кеңінен таралған: ситуациялық (денотативті), трансформациялық, семантикалық, ақпараттық, психолінгвистикалық, коммуникативті-функционалды моделі аудармада кең таралған және негізінен жағдаяттық критерийге, яғни нақты немесе қиялдағы жағдайларды айқындауға сүйенеді. Бұл модельде жағдай тілден тыс шындық ретінде қарастырылады. Яғни, ол мәтінде бейнеленген сөйлеу жағдайларын түсіну арқылы түпнұсқа тіліндегі нақты жағдайды аударма тіліне көшіру процесі ретінде қарастырылады. В.С. Виноградов бұл үдерісті аударма тілін қолдану арқылы түпнұсқадағы жағдайды суреттеудің бір түрі деп санайды [40.]. Сурет 2-де аударма модельдерінің түрлері берілген.

Сурет 2 – Аударма модельдерің түрлері

Басқаша айтқанда, *жағдаяттық модель* бойынша аудармашы бастапқы мәтіндегі жағдаяттар мен пайымдауларды материалдық тұрғыда қабылдайды және оларды басқа тілде қайталайды. Бұл жағдайда бастапқы мәтінде көрініс тапқан денотаттар (мағыналық мазмұн) өзгермей қалады. Егер бұл модель аударма үдерісіне қатысатын бірнеше тілдің көмегімен сипатталған екі жағдайдың сәйкестігіне негізделсе, онда *трансформациялық модель* аударма үдерісін түпнұсқаны аударма мәтініне өзгерту немесе түрлендіру әрекеті ретінде қарастырады. Мұнда аудармашы түпнұсқаны қабылдап, санасында тіларалық трансформацияларды орындайды және нәтижесінде дайын аударманы ұсынады. *Семантикалық модель* аударма процесінде тілдік бірліктердің мағынасын кішігірім, қарапайым мағыналарға (сема шоғырларына) бөлуге мүмкіндік беретін компоненттік талдауды қолданады. Бұл талдау арқылы тілдік бірліктердің мағынасы қарама-қарсы дифференциалды белгілерді анықтау жолымен ашылады. Сема бірлігін бөліп көрсету осы мазмұнның тілдегі өзге бірліктермен мағыналық байланысын айқындауға көмектеседі.

Аударманың ақпараттық теориясы аударма процесі тіларалық трансформация емес, ақпаратты іздеу және беру, бір тілден екінші тілге көшу ақпараттық деңгейде жүзеге асырылады деп тұжырымдайды. Р.К. Миньяр-Белоручев аударманың *ақпараттық теориясы* аударма деген не? деген сұраққа жауап беруге жақын деп есептеді. Бұл теорияны түсіну үшін «хабарлама» терминін «тыңдаушыға немесе оқырманға арналған кез-келген мәтін» ретінде емес, оны жеткізуге арналған ақпарат ретінде және пайда болған жағдаймен таныс белгілі бір адресат қана ала алатын ақпаратты түсіндіру үшін маңызды. Аударма дидактикасы аударма үдерісін коммуникативті ақпараттық коммуникациялық ресурс ретінде құрудың модельдерімен танымал, онда аударма коммуникация теориясы тұрғысынан екі тілді коммуникация актісі ретінде қарастырылады [41]. Аударманың мәнін екі тілді тіларалық коммуникацияның көрінісіне қарай қарастыра бастаған алғашқы коммуникативті-бағытталған теориялар *О. Каденің үш фазалы аударма* моделі, "SKOPOS" теориясы болды [42].

Америкалық лингвист Д. Кирали өзінің аударма моделін когнитивті тәсіл тұрғысынан ұсына отырып, мәтіндер арасындағы мағыналық өзара байланыстарды зерттеу арқылы аударма процесін түсіндіру мүмкіндігін ашады. Ол тілдік ынталандырудың санада сәйкес схемаларды қалыптастырып, осы схемалар арқылы мағыналарды анықтауға көмектесетінін айтады. Бұл процесстер ұзақ мерзімді жадыдағы білім схемаларын белсендіреді, сол арқылы мәтіннің мағыналық құрылымын қалыптастырады [43].

Коммуникативтік модель аударма әрекетін екі тілде сөйлеушілердің өзара байланысын қарастырады, мұнда маңызды элементтер ретінде хабарлама, жіберуші, алушы, код және байланыс арнасы қарастырылады, деп түсіндіреді Тютөбаева А.М. [44]. Аударма үдерісіндегі коммуникативті модельдераударманы тек тілдік құбылыс ретінде емес, сонымен бірге әртүрлі

факторларға байланысты болатын күрделі үдеріс ретінде қарастыруға мүмкіндік береді. Бұл модельдерде аударма тәсілдерінің синтезі жүзеге асырылады, өйткені олар заманауи аударма ғылымының қажетті аспектілерін ескеріп, нақты жағдайларды тиянақты түрде сипаттайды.

Психолингвистикалық модель аударма процесін орындағанда аудармашының бастапқы мәтіннің мазмұны туралы түсінігін ішкі бағдарламаға айналдыратынын атап көрсетеді. Бұл бағдарлама сөйлеушінің субъективтік кодынан құралғандықтан, аударма үдерісі екі кезеңнен тұрады: біріншісі – шетел тілінен ішкі кодқа аудару, ал екіншісі – ішкі кодтан аударма мәтініне аудару. Мұндай модель сөйлеу әрекетінің бір түрі ретінде аударманы түсінуге мүмкіндік береді, бірақ оның кейбір аспектілері түсіндіруде қиындық туғызады. Мысалы, ішкі бағдарламада қандай мазмұн элементтері сақталады және аударма мәтінінде осы бағдарламаны жүзеге асырудың қандай тәсілдері таңдалатынын анықтау мәселесі әлі толық шешілмеген. Аударма үдерісінің бұл психолингвистикалық аспектісі терең зерттеуді қажет етеді, өйткені аудармашының жеке тәжірибесі мен санасы, сондай-ақ мәдени және тілдік ерекшеліктер оның ішкі бағдарламасын қалыптастыруда шешуші рөл атқарады. В.В. Сдобников көрсеткендей, «аударма өзінің ең терең мәнінде психологиялық процесс болып табылады. Оның психологиялық табиғаты үш негізгі кезеңнен тұрады: бастапқы мәтінді түсіну, бастапқы тілдің формаларынан “босату”, және аударма мәтінін жасау. Аударманың психологиялық негізін ашу оның мәнін түсінудің маңызды алғышарты болып табылады» [45]. Психолингвистиканың негізгі міндеттерінің бірі–аудармашының дыбыстық сөйлеуді бір тілден екінші тілге сәйкес формаға синхронды түрде аудару қабілетін сипаттау. Бұл танымдық қабілет лингвистикалық ақпаратты өңдеудің ең күрделі түрлерінің бірі болып табылады (тілді өңдеу, language processing).

Н.Н. Гавриленканың ұсынған аударманы оқытудың *интегративті моделі* аударма процесін кешенді түрде қарастырып, төрт негізгі кезеңнен тұрады: кәсіби бағдарлы, аналитикалық, синтездеу және түзету. Бұл модель аударма қызметінің барлық аспектілерін біріктіреді, сондай-ақ аудармашы мен аударма үдерісінің көпқырлы сипатын көрсетеді [46, б. 47].

Д. Селескович пен М. Ледерердің интерпретациялық теориясы аударма қызметін дидактикалық тұрғыдан қарастырды. Олар аударма мен аудармашыларды даярлау жүйесін құрды, мұнда аударма тек тілдер арасындағы сөздерді ауыстыру емес, идеяларды жеткізу мен мәдениетаралық айырмашылықтарды түсіну болып табылады. Осы тұрғыдан алғанда, аудармашы сөздердің тура мағынасын аударудан гөрі, олардың артындағы мағына мен идеясын беруі керек [19, б. 34; 24, б. 20-23.].

Психология, лингвистика және әдістеме арасындағы синтез аударма іс-әрекетінің дидактикасын жобалауға негіз болды, бұл аударма үдерісін түсінуге және оны оқытуға арналған тиімді әдістемелерді дамытуға мүмкіндік берді. Е.Г. Тарева атап көрсеткендей, қазіргі аударма қызметінің дидактикасында әртүрлі тәсілдердің интеграциясы байқалады. Бұл үрдіс әсіресе аударма теориясының түрлі аспектілерін біріктіруге бағытталған: лингвистика, прагматика,

коммуникативтік және коммуникативтік-когнитивтік тәсілдер. Мұндай интеграция кәсіби аударма қызметінің көпқырлығын және аударма процесіне кешенді көзқарасты талап етеді [47].

Өз кезегінде академик Қунанбаева С.С. аударматану мен басқа ғылымдар мен ғылыми зерттеу салаларының өзара әрекеттесу аясының кеңдігін атап өтеді. «Аударматану ғылыми теория мен тәжірибе ретінде интегративті теориялық негізге ие және пәнаралық зерттеу объектісі болып табылады» дейді автор аударманың лингвистикалық, герменевтикалық, мәдени, психолингвистикалық және т.б. ең байланысты немесе біріктіруші [3, б. 97-98]

Соңғы жылдары аударма кәсібінің стандарты мен аударма қызметін реттеу туралы пікірталастар кең таралып, бұл салада жаңа өзгерістер мен заңнамалық бастамалар туындауда. Мысалы, European EN 15038 стандарты 2006 жылы күшіне еніп, Еуропада аударма саласындағы терминологияны біріздендірумен қатар, аударма қызметін көрсетушілерге және тұтынушыларға қойылатын талаптар мен міндеттерді айқындады. Бұл стандарт аударма жобасын іске асыру барысындағы әкімшілік рәсімдер мен мамандардың рөліне көп назар аударады.

А.В. Козуляевтың пікірінше, қазіргі уақытта аудармашыларды даярлау жүйесінің нарық талаптарына сай болмауының негізгі себептерінің бірі – дәстүрлі көзқарастар мен классификациялардың жаңашылдыққа сай келмеуі. Бұл жағдай жоғары оқу орындары мен аударма ұйымдары арасында өзара байланыс пен үйлестіруді арттыру қажеттілігін көрсетеді. Аудармашыларды даярлау жүйесі мен стандарттарды жетілдіру мәселелері қазіргі таңда өте өзекті болып табылады, себебі олар аударма саласының кәсібилігін арттыруға және нарықтың талаптарына сай болуға ықпал етеді [48].

Аударма мамандығын даярлау қазіргі заман талабына сай жаңартуды қажет етеді, әсіресе әлемдік стандарттарға бағдарланған оқу бағдарламаларын құру маңызды болып табылады. Еуропалық білім беру стандарттарына бағдарланғанына қарамастан, ҚР-да аудармашыларды кәсіби даярлауға өзіндік көзқарас қалыптасты, оның бірқатар ерекшеліктері бар. «Аударма ісі» мамандығы бойынша кәсіби стандартта «Жазбаша аудармашы» және «Ауызша аудармашы» сияқты мамандық карталары сипатталған; олардың Ұлттық біліктілік шеңбері, Сала біліктілік шеңбері, еңбек функциялары, міндеттер, дағдылар мен компетенциялар, аудармашыларға әртүрлі жанрдағы мәтіндерге байланысты қойылатын талаптар белгіленген. Кәсіби стандарттың маңызы өте зор, өйткені қоғамның түрлі салаларында жоғары сапалы аудармаға деген сұраныс жоғарылап, аударма сапасына қойылатын талаптар да артып келеді. Осы орайда «Аударма ісі» мамандығы бойынша кадрлар даярлайтын жоғары оқу орындарының ерекше рөлі бар. Осы стандарт қабылданғаннан кейін білім беру бағдарламаларын нақтылау, өзгерту, жұмыс берушілермен байланысты күшейту және басқа да шаралар қабылдануы қажет. Бұл, өз кезегінде, аудармашылардың құзыреттерінің нақты тізбесін анықтап, нарық сұранысын қанағаттандыру үшін білім беру стандарттарын қалыптастыруды талап етеді. Аударма — тек тілдік кедергілерді жою ғана емес, сонымен қатар мәдениетаралық байланыстарды орнататын және түрлі әлеуметтік салаларда қызмет ететін маңызды сала. Оның

қоғам дамуының әртүрлі кезеңдеріндегі рөлі ерекше, себебі аударма арқылы әртүрлі мәдениеттер мен тілдер арасындағы қарым-қатынас жүзеге асырылады. Бұл сала өзінің пәнаралық сипатымен ерекшеленеді, яғни, аударма тек тіл білімін ғана емес, психология, социология, мәдениеттану және басқа да гуманитарлық пәндерді қамтиды.

Осыған байланысты, аударма саласын оқыту университеттік білім беру жүйесінің маңызды бөлігіне айналып отыр. Аударма білімін жетілдіру қоғамның гуманитарлық білім деңгейін арттыруға, сондай-ақ мәдениетаралық түсіністік пен прогресті қамтамасыз етуге ықпал етеді. Аудармашылардың кәсіби біліктілігін арттыру үшін жаңа әдістер мен қағидаттарды енгізу, сондай-ақ осы салада қызмет ететін мамандарға арналған білім беру бағдарламаларының талаптарын жаңарту қажеттілігі туындайды.

1.2 Кәсіби-негізделген құзыреттілігінің ұғымының мәні мен құрылымы

Көріп отырғанымыздай, соңғы онжылдықта жоғары кәсіптік білім беруді реформалау және оқытудың жаңа тәсілдерін болжайтын жаңа білім беру стандарттарын әзірлеуге байланысты қазақстандық қоғамда өрбіген педагогикалық пікірталастар тіл мен аударманы оқыту теориясымен практикасының алуан түрлі мәселелерін шешу жолында көптеген көзқарастарды анықтады. Оның ішінде дәстүрлі, классикалық, білім беру мазмұны туралы және ақпараттық-коммуникациялық желілермен шатастырылған қазіргі білім беру кеңістігінде қолайлы білім беру технологиялары туралы мәселелерде бар. Кәсіби маманның жеке басына қойылатын заманауи талаптар құзыреттілік тәсілдер өз көрінісін тапты. Құзыреттілік тәсілдің негізгі идеясы – білім берудің негізгі нәтижесі жеке білім, дағдылар емес, адамның әр түрлі әлеуметтік маңызды жағдайларда тиімді және өнімді іс-әрекетке қабілеттілігі мен дайындығы. В.И. Байденко құзыреттілік тәсілді «жоғары мектептің еңбек әлемімен әлеуметтік диалогын күшейту құралы, олардың ынтымақтастығын тереңдету және өзара сенімнің жаңа жағдайында қалпына келтіру құралы» ретінде қарастырады [49].

Соңғы онжылдықта Қазақстанда білім нәтижесін бағалаудың жаңа ұғымы — кәсіби құзыреттілік ұғымы пайда болды. Бұл ұғым «білімдерге негізделген, интеллектуалды және тұлғалық тұрғыдан адамның әлеуметтік-кәсіби сипаттамасы» деп түсіндіріледі. И.А. Зимняя пікірінше, «құзыреттілік» және «құзыреттер» терминдері жиі бірдей мағынада қолданылады және «синонимдер» ретінде пайдаланылады [50]. «Құзыреттілік» және «құзыреттер» ұғымдарының арақатынасында ең көп қабылданған пайымдау – бұл адамның акмеологиялық категория ретіндегі «құзыреттілігін» және тұлғаның интеллектуалды және кәсіби даму әлеуетін түсіну, оның сипаттамасы «құзыреттілік» болып табылады, олар білім беру процесінде жүйелі сапалы жаңа құрылымдар ретінде қалыптасуы керек, деп санайды С.С. Кунанбаева [13, б. 89].

Егер «құзыреттілік» термині білім беру нәтижесінің санатына жатса, онда біліктілік параметрлеріндегі білім сапасын бағалаудың жаңа академиялық

нормаларын «білімдік» әлеуметтік-кәсіби сипаттамаларға ауыстыру туралы айтуға болады, сонда маманның біліктілік моделінен құзыреттілік моделіне көшу жүреді. Демек, білім берудің заманауи сапалы нәтижесі – бұл тұтынушының тапсырысына сәйкес келетін білім берудің құзыреттілік моделі көрсетілген белгілі бір құзыреттердің алдын ала бөлінген құрамы [51]. Осылайша, компетенция дегеніміз – студенттің белгілі бір іс-әрекетті жүзеге асырудағы табыстылығын анықтайтын сипаттама, ол оның білімдері, дағдылары, қабілеттері мен мотивациясына негізделеді. Ал кәсіби қызмет барысында бұл компетенция компетенттікке айналуы мүмкін.

Т.Г. Пшенкина өз зерттеулерінде аудармашыға тән көптеген функцияларды анықтайды: ақпараттық-аналитикалық, интерпретациялық, сөйлеу болжамы, ұйымдастырушылық-бейімделгіш, жобалау-іздістіру, конструктивті-трансформациялық, мәдениетаралық [52].

Аудармашының келесі кәсіби маңызды атқарымды анықтайды: семантикалық (хабарламаның семантикалық мазмұнын қабылдау және есте сақтау); интерпретациялық (дискурсивті контекстке сәйкес ана және шетел тілдерінде хабарламаның тұжырымдалуы және қайта тұжырымдалуы); мәтіндік (мәтіннің мағынасын беру кезінде оның типтік, жанрлық, денотативті, коннотативті, нормативтік, прагматикалық және эстетикалық эквиваленттілік); мәдениетаралық (коммуниканттардың сөйлеуінің ұлттық, әлеуметтік және психологиялық ерекшеліктерін анықтау (жазбаша және ауызша түрде), мәдениетаралық қарым-қатынас тараптарын түсінбеудің алдын алу немесе өтеу.

Соңғы онжылдықтарда «аударма құзыреттілігі» (translation competence), «аудармашының кәсіби құзыреттілігі» ұғымдары ресейлік және шетелдік ғалымдардың әртүрлі зерттеулері аясында, Еуропа кеңесі әзірлеген білім беру және кәсіби аудармашыларды даярлау стандарттарында белсенді түрде сипатталды. Аударма білімінің, дағдылары мен шеберліктері құрамын сипаттауға, күрделілік пен нақтылықтың азды-көпті дәрежесіндегі құзыреттердің жіктелімдері мен модельдерін жасауға көптеген әрекеттер жасалды. Ғалымдар мен зерттеушілер теориялық пікірталастарға қатысып, аударма құзыреттілігі деп атауға болатын нәрсені нақтылауға тырысады және, әрине, олардың құрылыстарын жалпылауға мүмкіндік беретін кейбір модельдер жасауға тырысады. Аударма құзыретінің мазмұны туралы ұзақ пікірталастар барысында аудармашының әлеуметтік, коммуникативті және нақты мәтіндік дағдыларын сипаттайтын аударма құзыреттілігінің әртүрлі тұжырымдамалары мен модельдері пайда болды.

Ресейде ғалым В.Н. Комиссаровты аударма құзыретінің тұтас тұжырымдамасын әзірлеудегі ізашар ретінде атап жүр, бұл аудармашының тілдік, мәтін құраушы, коммуникативті, техникалық құзыреттіліктері мен жеке сипаттамаларының жиынтығымен ұсынылған. Тілдік құзыреттілік тілдің жүйесі, нормасы мен узусы, оның сөздік құрамы мен грамматикалық құрылымы, сөйлеу сөздерін құру үшін тіл бірліктерін қолдану ережелері туралы білімді білдіреді. Коммуникативті құзыреттілік түпнұсқа мәтініндегі мәлімдемелерге аударма рецепторларының инференциалды мүмкіндіктерін, реципиенттермен байланыс

орнату қабілетін болжайды. Мәтінді қалыптастыру құзыреттілігі осы тілдік ұжымда қабылданған ережелерге сәйкес әр түрлі типтегі мәтіндерді құра білуді қамтиды. Сонымен қатар, ол аудармашының кәсіби құзыретіне аудармашының жеке сипаттамаларын да қамтиды [53].

А.Б. Шевнин аударма құзыреттілігіне қатысты өзінің түсініктемесін береді – онда «бұл аудармашының кәсіби қызметін сәтті жүзеге асыруы үшін қажетті білімнің, іс-әрекеттің және дағдылар мен операциялардың жалпы жиынтығы ғана делінген» [54].

Аудармашының кәсіби құзыреттілігі белгілі бір жеке сипаттамаларды қамтуы керек, онсыз аударма процесін сәтті жүзеге асыру мүмкін емес (жақсы есте сақтау, назар аудару, бір тілден екінші тілге тез ауысу мүмкіндігі), деп санайды Г.Э. Мирам. Кәсіби аудармашы жақсы оқыған, сауатты және жан-жақты дамыған білімді тұлға болуы керек [55]. Ол аудармашының жеке сипаттамаларына аудармашының моральдық-этикалық қасиеттерін де жатқызады, өйткені оның жұмысының сапасына үлкен жауапкершілік жүктеледі.

Неміс лингвисті және аударма мұғалімі А. Нойберт аудармашының құзыреттілігінің мазмұнын зерттей отырып, мәдениетаралық коммуникация саласындағы маманның білімі мен дағдыларының күрделілігін, гетерогенділігін және эмпирикалық сипатын ескерууді ұсынады. Аударма қызметінің мазмұнының ерекшелігі – ол түпкілікті емес, шектеулері де жоқ, ал оның тиімділігі мен толықтығы әр нақты адамның шығармашылық әлеуетіне, оның дарындылығына тікелей байланысты. Ол аударма құзыретінің мазмұнын оның келесі белгілері тұрғысынан қарастырады: күрделілік, әртүрлілік, шамаластық, шектеусіздік, шығармашылық, жағдаяттылық, тарихилық [56].

Л.К. Латышевтің көзқарасы да біз үшін өте қызықты, ол аударма құзыретінің құрамында оларды аударма процесінде қолдану дәрежесі бойынша екі негізгі компонентті анықтады: негізгі және прагматикалық. Бұл жағдайда негізгі компонент концептуалды және технологиялық компоненттерді – аударма процессінде үнемі қолданылатын элементтерді біріктіреді. Прагматикалық компонент (арнайы және нақты компоненттер) аудармашыға аударманың белгілі бір түрлерін орындау кезінде қажет болатын шеберліктер мен дағдыларды қамтиды [57]. Базалық құзыреттер білім алушыларға аударма туралы «теориялық-қолданбалы» сипаттағы білімді жеткізуге және олардың негізінде аударманың кез келген түрін орындауға ортақ дағдыларды қалыптастыруға дейін азаяды. Нақты құзыреттерге аударманың қандай да бір түрін (жазбаша, дәйекті, синхронды және т.б.) жүзеге асыру үшін қажетті білім, білік және дағдылар жатады. Арнайы құзыреттерге белгілі бір жанр мен стильдегі мәтіндерді аудару кезінде қажетті дағдылар кіреді (ғылыми-техникалық, іскерлік, көркемдік және т.б.) [58].

Лингвист Ю. Хольц-Мянттяридің теориялық тұжырымдамасында, аударма құзыретіне қойылатын үш негізгі талапты алға тартты. Біріншіден, аудармашы сарапшы ретінде тапсырыс берушінің - бастапқы мәтіннің авторы мен аударма мәтінін алушының коммуникативті жағдайларын тиісті мәдениеттер шеңберінде талдай білуі және осындай талдау негізінде өз

қызметінің шарттарын тұжырымдай білуі керек. Екіншіден, ол мәтіндерді «жобалай» білуі керек, ол үшін ол тек тілдік құзыреттілікке ие болып қана қоймай, сонымен қатар басқа мәдениетте белгілі бір мазмұнның қалай айтылатынын және жазылатынын, коммуникацияның қандай құралдарын қолданған дұрыс екенін білуі керек деп айтып кеткен [59].

Г. Будиннің пікірінше, аудармашының әлеуметтік және мәдениаралық құзыреттілігі аудармашыларды дайындауда маңызды, өйткені ол аудармашыға клиенттермен, тапсырыс берушілердің көңіліне жол табуға, мінез-құлқын қалыптастыруға және мәдениетаралық кеңістікте әрекет етуге көмектеседі. Осы мақсатқа жету үшін аудармашыдан өзінің және шет елдің мәдениетін мұқият білу ғана емес, сонымен бірге проблемалық жағдайды түсіну және одан шығудың жолын табу қажет [60].

А.Б. Бушевтің пікірі де қызықты, ол кәсіби аудармашы тілдік сананың тасымалдаушысы ретінде тек тілдік, сөйлеу, әлеуметтік-мәдени және аударма құзыреттіліктерінің үйлесімі ғана емес, сонымен қатар белгілі бір жеке қабілеттерге ие болуы керек деп санайды [61]. Екі мәдениет арасындағы медиатор рөлін атқаратын аудармашының тілдік тұлғасы әмбебап тілдік тұлғаның функционалдық аспектілерінің бірі болып табылады және әртүрлі деңгейдегі аударма трансформациялары арқылы шешілетін бастапқы және аударма мәтіні арасындағы сәйкессіздіктер жағдайында өзін көрсетеді. Аударма қызметінің мақсаты өзінің «ауызша немесе жазбаша түрдегі мәтіндік өнімін құру болып табылатындығына сүйене отырып, аудармашы ақпараттың барабарлығы үшін толық жауап береді, аудармашы алатын ақпаратты қабылдаудың, түсінудің когнитивті тетіктерін қосу қажет. Бұл когнитивті механизмдер аударма процесінің өзін ғана емес, сонымен бірге аудармашының «танымдық тәжірибені» жинақтау үшін қажетті ақпараттық қызметінің және «аудармашының алғышарттар базасын» құруының негізгі кезеңі болып табылады [62].

Қазіргі жағдайда аудармашыны даярлау моделін іске асырудың басым қағидаттарының бірі ретінде этносаралық коммуникацияны жүзеге асыру міндеттерін ескере отырып, лингвистикалық, коммуникативтік, лингвистикалық елтану құзыреттерін қалыптастыру бірлігі қағидаты қарастырылады [63]. Осыған байланысты, D. Scheller-Boltz мазмұны тіл мен арнайы лексиканы білумен шектелмейтін құзыреттіліктердің аудармашыларды дайындаудағы маңыздылығын атап көрсетеді. Аудармашы өзінің көкжиегін кеңейту үшін үнемі хабардар болып, жұмыс істеуі керек, өйткені аударма процесінде ол тарихи фактілер мен даталарға тап болады (білім саласына қарамастан). D. Scheller-Boltz пікірінше, дәл осы жалпы білім беру құзыреті аудармашыға қажетті ақпаратты табуды жеңілдететін, фактілер арасында семантикалық байланыс орнатуға және оларды ұйымдастыруға көмектеседі [64].

Осылайша, біз көріп отырғанымыздай, аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігін түсіндіру, оның құрамдас бөлігі мен мазмұны әлі күнге дейін зерттеушілерге көптеген сұрақтар туғызады. Дегенмен, шетелдік ғалымдардың көпшілігі бұл терминді аудармашыға өзінің кәсіби міндеттерін сәтті шешуге мүмкіндік беретін білім, дағдылар жиынтығы ретінде қарастырады [65].

Аударма дидактикасының дамуымен аударма құзыретіне қойылатын талаптар нақтылыққа ие болды және прагматизммен сипатталады. Аудармашының қызмет саласына біртіндеп кәсіби және академиялық дағдылар, аудармашыға көмектесетін техникалық құралдардың кеңейіп келе жатқан жабдықтарын қолдана білу кіреді. Аударма құзыреттілігінің модельдері негізінен бірдей дағдылар мен талаптарды топтастыруға әртүрлі тәсілдермен қарайды. Зерттеушілер арасында әлі де келісім жоқ, ал кейбір модельдер ескірген кезде жаңалары пайда болады. Сонымен, «Process in the Acquisition of Translation Competence and Evaluation» (РАСТЕ) моделі аударма құзыретінің келесі компоненттерімен ұсынылған. Екі тілді құзыреттілік тілдік аспектілерді (лексика, грамматика, әлеуметтік лингвистикалық, прагматикалық және мәтіндік білім) қамтиды және екі тілде сөйлесу үшін қажет [66].

ЕМТ (European Master's in Translation) жобасының аударма құзыреттілігінің моделі магистрлік бағдарламалар үшін аударманы оқыту стандарты ретінде әзірленді және ЕО, Швейцария және Ұлыбритания елдерінің көптеген университеттерінде қолданылады. Осы модель шеңберінде аудармашының өзара байланысты алты құзыреті ұсынылады: аударма қызметтерін көрсету құзыреті (кәсіби); тілдік құзырет жұмыс тілдерін және оларда пайдаланылатын конвенцияларды білуді қамтиды; мәдениетаралық құзырет екі аспектіні біріктіреді – әлеуметтік-лингвистикалық және мәтіндік; ақпаратты іздеу құзыреті (ақпараттық құзыреттілік) ақпаратты сыни тұрғыдан бағалай білуді, сондай-ақ электрондық сөздіктер мен корпустар сияқты қосалқы құралдарды пайдалана білуді көздейді; тақырыптық құзыреттілік әртүрлі пәндік салалардағы білімді қамтиды; технологиялық (аспаптық) құзыреттілік көмекші техникалық құралдарды – АҚ ресурстарын, аудармашылар бағдарламаларын тиімді пайдалануды білдіреді, деректер базасы және т.б. ЕМТ моделі аясында сарапшылар аударма әдістемесінің білім беру жағын ғана емес, сонымен қатар аудармашының бәсекеге қабілетті маман болу үшін қажет практикалық дағдыларын да ескеруге тырысты [67].

Сонымен, көптеген пікірталастардың нәтижесінде «Competences for professional translators, experts in multilingual and multimedia communication» («кәсіби аудармашылардың, көптілді және мультимедиялық коммуникация саласындағы мамандардың құзыретіне қойылатын талаптар») жалпыеуропалық құжатында ұсынылған аударма қызметінің мазмұнын барынша толық көрсететін құзыреттер шеңбері айқындалды. Онда көрсетілген құзыреттер мен олардың мазмұны мамандарды даярлаудағы басымдықтар ретінде қарастыруды ұсынады: лингвистикалық, тақырыптық (пәндік), мәдениетаралық, технологиялық, ақпараттық және аударма қызметтерін қамтамасыз ету [68].

«Soft skills» және «hard skills» ұғымдары білім беру жүйесіне бизнес саласынан енді, мұнда бұл терминдер үміткерлерді нақты лауазымдарға іріктеу кезінде қолданылатын қасиеттер ретінде қарастырылады. «Soft skills» тұжырымдамасы 2000 жылдан бастап батыс педагогикалық ғылымында белсенді талқылаудың нысанына айналды. Жұмыс берушілер сонымен қатар кәсіби жетістікке жету үшін маңызды рөл атқаратын «жұмсақ» немесе әлеуметтік

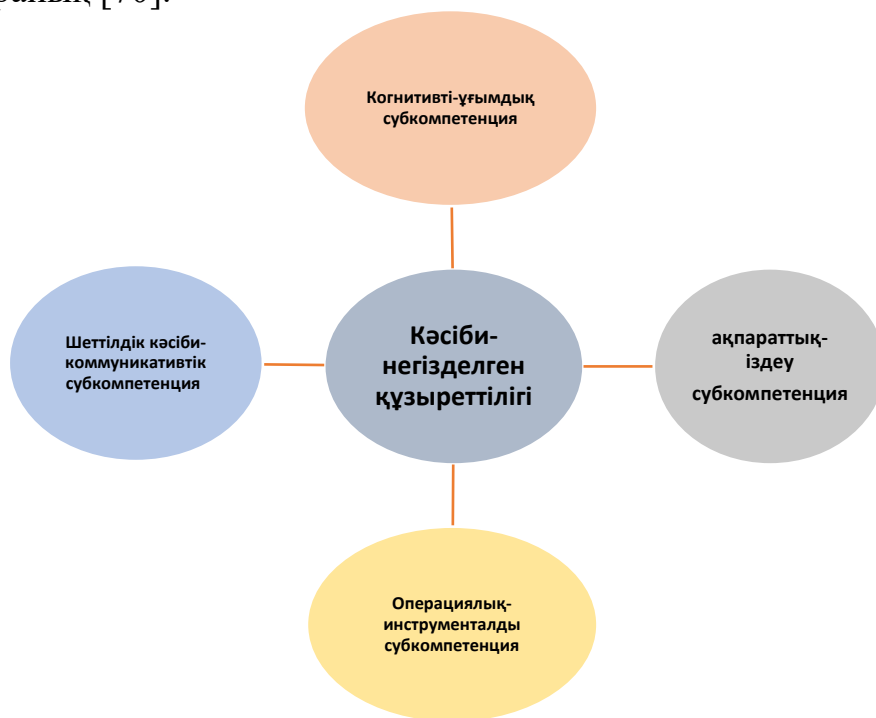
дағдыларға (soft skills) назар аударады. Soft skills – олар коммуникативті және басқарушылық дағдылардың, тұлғааралық және мәдениетаралық қарым-қатынас дағдыларының болуын білдіреді. Оларға сендіру, басқару, адамдардың көңілін табу, презентация жасау, жанжалды жағдайларды шешу, командада жұмыс істеу қабілеті, яғни жалпыадамзаттық деп атауға болатын қасиеттер мен дағдылар жатады. Бұл дағдылар мен кәсіби білім, жұмыс берушілердің пікірінше, бірдей [69].

Қазіргі жағдайда аудармашының рөлдік репертуарының кеңеюіне байланысты кәсіби құзыреттілікті дамытуды талап ететін аудармашыларды даярлау тәсілін өзгерту қажеттілігі туындайды. Мамандықты игеру барысында білім алушылар кәсіби-негізделген құзыреттіліктерді дамытады, сондай-ақ оқуды аяқтаған кезде өз саласында табысты және бәсекеге қабілетті маман болуға мүмкіндік беретін кәсіби құзыреттілік деңгейіне жету үшін жаңа дағдылар мен қабілеттерге ие болады. Айта кету керек, оқытудың жоғары кезеңінде де студенттер болашақ кәсіби аударма қызметінің ерекшеліктерін жақсы түсінбейді, бұл аударма қызметі процесінде практикалық тәжірибе алудан тұрады. Бұл дегеніміз, аудармашы өзінің шеберлігін тек университеттегі сабақтарда ғана емес, сонымен қатар кәсіби қызметі бойында дамытып, әр уақытта жаңа білім алып, дағдыларын жетілдіріп, танымдық тәжірибесін арттыруы керек. Студенттер де, аударма мұғалімдері де қажетті тәжірибені алу үшін аутентті жағдайда тұрақты тәжірибе қажет екенін нақты түсінуі керек.

Қазіргі әлемдегі маманның жұмысқа қабілеттілігі мен бәсекеге қабілеттілігінің міндетті шарты болып табылады. Аудармашы «адам білімі мен адам қызметінің әртүрлі салалары туралы ақпараттың бірегей жинақтаушысы» ретінде «жүздеген іздеу жүйелері бар ақпараттық ресурстардың ауқымды желілік қоймасын» тиімді пайдалану үшін өзін және жұмыс кеңістігін ұйымдастыра білуі керек. Осылайша, аудармашының кәсіби құзыреттілігінің тұжырымдамалық мәнін анықтау мәселесі бойынша бірқатар жұмыстар мен зерттеулердің болуына қарамастан, бірқатар міндеттер, оның ішінде оның құрамдас құрамына қатысты мәселелер шешілмеген күйінде қалып отыр. Жоғарыда айтқанымыздай, болашақ аудармашы әртүрлі қызмет түрлерін жүзеге асыруға дайын болуы керек – ұйымдастырушылық-коммуникациялық, ақпараттық-аналитикалық, ғылыми-зерттеу және т.б. Осы қызмет түрлерін жүзеге асыруға кәсіби дайындықтың қалыптасуы аударма процесінің мазмұнын қамтамасыз етеді. Аталған қызмет түрлері болашақ аудармашыны даярлауда келесі міндеттерді бөліп көрсетуге мүмкіндік береді: оқытылатын шетел тілдерінен не жазбаша және ауызша дәйекті аударманы жүзеге асыру; жазбаша аудармаларды редакциялау; кез келген күрделілік дәрежесіндегі және кез келген тақырыптық бағыттағы мәтіндерді талдау, рефераттау және аннотациялау; кәсіби қызметте инфокоммуникациялық ресурстарды пайдалану; аударма сәйкестіктерінің белсенді қорын кеңейту, аудармашының дербес тезаурусын байыту, түрлі салалардағы арнайы терминологияны зерделеу, қажетті аялық білімді қалыптастыру; жаңа мәдени ортаға бейімделу және т.б. мақсаттарда ақпараттық-іздістіру жұмыстарын жүзеге асыру.

Аударма үдерісінде аудармашы үнемі білімнің әртүрлі түрлерімен бетпе-бет келеді. Аудармашыларды дайындауда пәндік сала туралы фондық білім маңызды екені анық. Аударма процесінде мағынасына назар аудармай, сөздерді түпнұсқа тілінен аударма тіліне аударуға болмайды. Сондықтан аудармашы мәтіннің не туралы екенін түсінуі керек. Алайда, білімнің әртүрлі салаларының, мысалы, экономиканың, медицинаның және басқа салалардың барлық қыр-сырын түсіну мүмкін болмағандықтан, аудармашылар көбінесе жоғары мамандандырылған бағытта жұмыс істейді.

Осылайша, аудармашының кәсіби даярлау процесін жетілдіру қажеттілігі туралы айта отырып, бізге аудармашының «кәсіби-негізделген құзыреттілігі» терминін енгізу орынды болып көрінеді, оның қалыптасуы кәсіби-бағдарланған кәсіби-маңызды құзыреттерді қалыптастырғаннан кейінгі өтпелі кезең болып табылады және бакалавриат бағдарламасы шеңберінде аудармашыны даярлауға байланысты пәндерді игерудің бастапқы кезеңінде орын алады. Біздің түсіндіруімізде аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігі когнитивті-ұғымдық, шеттілдік кәсіби-коммуникативтік, ақпаратты-іздеу және операциялық-инструменталды субкомпетенцияларды қамтитын күрделі жаңа құрылымды білдіреді аударма қызметін жүзеге асыру кезінде орындалатын негізгі базалық және кәсіптік-айрықша функцияларды үшінші суретте көрсетеді. Аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігінің субкомпетенцияларын жеке қарастырайық [70].

Сурет 3 – Болашақ аудармашының КНҚ құрылымы

Когнитивті-ұғымдық субкомпетенция – аудармашы қызметінің когнитивтік құрамдас бөлігі және оның когнитивтік (интеллектуалдық) әлеуеті ғалымдардың назарында, олар қазіргі уақытта сөйлеу-когнитивтік

процедураларды талдау лингвистикалық зерттеулер, психологияның терминологиялық аппараты шеңберінен шығып кету тенденциялары бар екенін атап өтеді, және психолингвистика қолданылады, аударма қызметі туралы дәстүрлі идеялар өзгереді, аудармашының кәсіби моделі күрделене түседі. Когнитивтік ғылым көптеген антропоцентристік ғылымдардың қосындысы ретінде когнитивтік және психикалық процестердің қалай жүретінін, ақпаратты сақтау, жаңарту және пайдаланудың когнитивті механизмдері қалай жұмыс істейтінін түсіндіруге тырысады. Бұл парадигмада тіл ақпаратты ұйымдастыру, өңдеу және беру құралы, тілдік мағынаның артындағы білімнің нысаны ретінде объективті дүниені бейнелеп қана қоймай, оны қалыптастырып, түрлендіретін ретінде анықталады [71].

«Когнитивтілік» термині (лат. *cognitio*, «тану, зерттеу, саналау») философия, психология, лингвистика, нейрофизиология, этика және басқа да салаларда қолданылады. Көптеген ғалымдардың пікірінше, ол білімді алу процесімен байланысты барлық әрекеттерді сипаттау үшін қолданылады. Когнитивті процесс адамның сыртқы стимулдардың әсеріне шартты-рефлекторлық жауап емес, оқиғалар мен олардың арасындағы байланыстар туралы ішкі (ойлық/ментальды) өкілдіктерді қалыптастыруды білдіреді. Аудармашыларды даярлауда когнитивті аспектіні когнитивті лингвистикадан бөліп қарастыру мүмкін емес, өйткені когнитивті лингвистика тіл мен ойлау мәселелерін зерттейді. Когнитивтілік аудармада білімді пайдалану процесін білдіреді, ол аударма процесінің жүзеге асырылуы арқылы орындалады. Бұл процесс жалпы білімдерді, жеке тәжірибені және білім алушының когнитивті білімдерін бағалауды қолдана отырып, күрделі ойлау жұмыстары арқылы жүзеге асады. Аударма процесінде аудармашы әртүрлі білім түрлерімен үнемі кездеседі.

Білім басқару жүйесін аударма теориясы арқылы жақсырақ түсіну үшін, Г. Будин оның маңыздылығына қарай білімнің келесі түрлерін бөліп көрсетеді [72]. Біріншіден, бұл тіл және мәдениаралық коммуникация практикасы туралы білім. Аударма үшін аудармашыға кемінде екі тілдің тамаша білімі қажет екені түсінікті. Мұндай білімге грамматика, стилистика, прагматика, лексикология және басқа да тіл заңдарын білу кіреді. Дегенмен, мәдениаралық коммуникация теориясының маңыздылығын төмендетпеу керек, сондықтан тілдік емес белгілерді білу ерекше маңызды болады. Екіншіден, аудармашы коммуникация теориясын толық түсінуі және терминологияны білуі қажет. Терминологияны білу, негізінен, мамандандырылған мәтіндерді аударғанда жүзеге асырылады. Таза тілдік тұрғыдан терминологияны білу тіл білімін білдіреді. Мысалы, мамандандырылған мәтіндерді аударған кезде аудармашы аударма тіліндегі терминге сәйкес келуді табады. Мазмұндық тұрғыдан ол пәндік саланы білуге байланысты болады. Сонымен қатар, жоғары деңгейде аударма жасау үшін аудармашы тек тіл мен терминологияны ғана білу жеткіліксіз. Жалпы қабылданған пікірге қарамастан, екі немесе одан да көп тілдерді меңгеру қарапайым адамды аудармашыға айналдырмайды. Бір тілден екінші тілге мағынаны аудару үшін аударма әдістерін білу қажет. Тәжірибелі аудармашы аударма әдістерінің ең көп таралған тәсілдерімен және модельдерімен таныс

болады.

Әрине, фондық білімдер аудармашыларды даярлауда маңызды рөл атқарады. Аударма процесінде тек сөздерді аудару емес, мағынаны да ескеру керек. Сондықтан аудармашы мәтіндегі тақырыпты түсінуі керек. Алайда, экономика, медицина және басқа да салалар сияқты әртүрлі білім салаларындағы барлық нәзіктіктерді түсіну мүмкін емес болғандықтан, аудармашылар көбінесе тар мамандандырылған бағытта жұмыс істейді [73, б. 11].

Когнитивті-ұғымдық субкомпетенция деп біз аудармашыға аударма қызметін жүзеге асыру үшін қажетті барлық аналитикалық дағдыларды түсінеміз: назарды шоғырландыру қабілеті; ұқсатықтарды қабылдау және орнату; фактілер мен құбылыстарды түсіндіру, салыстыру және қарама-қарсы қою; ойлау әдістерін (логика, индукция мен дедукция, абстракция, нақтылау, анализ, синтез); ақпаратты жүйелеу және классификациялау; ақпаратты сыни тұрғыдан түсіну, жүйелеу және болжау; жинақтау және талдау, кәсіби мақсаттарды қою және оларды жету жолдарын таңдау; кәсіби қызмет тапсырмаларын теориялық тұрғыдан түсіну қабілеті.

Халықаралық және іскерлік байланыстардың қарқынды өсуі жағдайында қазіргі жұмысшылар негізгі кәсіби қызмет саласында жоғары білікті маман болумен қатар, шетелдік ұйымдардың өкілдерімен кәсіби қарым-қатынас кезінде барабар, сапалы аударма жасау қабілетіне ие болуы керек. Осыған байланысты болашақ аудармашыларды даярлаудың ерекшелігі студенттерге шетел тілін оқытудағы сабақтастықты қамтамасыз ете отырып, олардың шетел тіліндегі даярлығын арттыруға, табысты кәсіби шетел тіліндегі коммуникацияға, аударма саласында өзін-өзі жетілдіруге және өзін-өзі жүзеге асыруға бағытталған.

Біз *шеттілдік кәсіби-коммуникативтік субкомпетенцияны* аудармашының өзара байланысты кәсіби-негізделген құзыреттіліктер құрылымындағы негізгі, жүйекұраушы құзыреттілік ретінде анықтаймыз, ол олардың болашақ аударма қызметінің бағытын айқындайды. Бұл құзыреттілікті меңгеру аудармашыларға шетел тілінде іскерлік қарым-қатынасты, келіссөздер мен презентациялар өткізуді, түрлі мәтіндерді аударуды және басқа да аударма қызметін табысты жүзеге асыру үшін қажет.

Шеттілдік кәсіби-коммуникативті құзыреттілік тілдік материал туралы белгілі бір ақпаратты білу, тілдік құралдарды қарым-қатынастың міндеттері мен шарттарымен байланыстыра білу, сонымен қатар мінез-құлықтың әлеуметтік нормаларын және сөйлеудің коммуникативті орындылығын ескере отырып, сөйлеу қарым-қатынасын ұйымдастыра білу. Коммуникативті құзыреттілік, біз білетіндей, белгілі бір құрылымға ие және оның негізгі компоненттері оны әртүрлі көзқарастарын сипаттайтын және «шетел тіліндегі коммуникативті құзыреттілік» ұғымына толық сипаттама беретін әртүрлі құзыреттер болып табылады.

Әдебиеттерді талдау аудармашының шеттілдік кәсіби-коммуникативтік субкомпетенциясын қалыптастырудың тиімділік критерийлерін анықтауға мүмкіндік береді: 1) тілдің лексикалық, грамматикалық және фонетикалық нормаларын меңгеру; 2) сөйлеу-коммуникативтік қызметтің барлық түрлерінде

(сөйлеу, оқу, тыңдау, жазу) лингвистикалық дағдылар мен біліктіліктерді меңгеру; 3) әлеуметтік-мәдени білім мен біліктіліктерді меңгеру; 4) дискурстық-коммуникативтік дағдыларды меңгеру; 5) аударманың барлық түрлерін меңгеру; 6) кәсіби коммуникация саласында түрлі қарым-қатынас жағдайларында белгілі бір функцияларды орындау; 7) жеке және кәсіби маңызды коммуникативтік қасиеттерді көрсету.

И.Л. Бимнің айтуынша, шеттілдік коммуникативтік құзыреттілік – бұл «шетел тілінде қарым-қатынас жасауға қабілеттілік пен нақты дайындық, сондай-ақ студенттердің зерттеліп отырған тілдің елі мен мәдениетіне баулу, өз елінің мәдениетін терең түсініп, оны қарым-қатынас барысында таныта білу қабілеті» [74].

Осылайша, *шеттілдік кәсіби-коммуникативтік субкомпетенция* – бұл кәсіби салада шетел тілінде тиімді ақпарат алмасуды жүзеге асыруға бағытталған көп компонентті, жеке және кәсіби маңызды қызмет. шеттілдік кәсіби - коммуникативтік субкомпетенция аудармашының кәсіби құзыреттілігінің негізгі компоненттерінің бірі болып табылады және оның кәсіби қызметіндегі табысты болуына айтарлықтай әсер етеді. Шеттілдік кәсіби-коммуникативтік субкомпетенция дегеніміз – нақты жағдайлардың мақсаттарына сәйкес қарым-қатынасты жүргізу қабілеті; кәсіби қарым-қатынас мәдениетін меңгеру; сөйлеу этикеті, ұлттық мәдени ерекшеліктер, ана тілі және шетел тілдеріндегі экспрессивті құралдарды білу сияқты дағдыларды қамтиды.

XXI ғасыр адамзаттың ақпараттық кеңістігінде жаңа міндеттер қояды. Бұқаралық ақпарат құралдарының арқасында аударма адамзат өмірінде маңызды рөл атқаратыны анық. XXI ғасырда бұл дамуға жаңа серпін берген тағы бір өнертабыс – компьютерлік желі арқылы өзара әрекеттесу және бір құрылғыдан екінші құрылғыға ақпаратты қашықтықтан жіберу, ол Интернет деген атау алды. Бүгінгі таңда аударма байланыстары адам қызметінің барлық дерлік салаларын қамтиды. Ақпараттық ағындардың қозғалысы шекараны, уақытты, кеңістікті білмейді. Сондықтан аудармашының ақпараттық-іздеу субкомпетенциясы аударматану және аударма тәжірибесі саласында белсенді пікірталастардың нысанына айналып отыр. Зерттеушілердің көпшілігі қазіргі ақпараттық қоғамның талаптарына және қазіргі еңбек нарығына сай аудармашыларды даярлаудың міндетті шарты – оқыту процесінің нақты аударма қызметін көрсету жағдайларында қажетті құзыреттіліктерді барынша қалыптастыруға бағытталуы тиіс екенін айтады.

Көріп отырғанымыздай, аудармашыны кәсіби даярлау ақпараттық-іздеу негізін қалыптастырумен тығыз байланысты, бұл аудармашылық қызметті жүзеге асырудың объективті және субъективті жағдайлары туралы ақпараттың жиынтығы деп түсініледі. Біз С.А. Королькова пікірімен келісеміз, оның айтуынша, аудармашыларды даярлау кезінде оларды ақпараттық іздеу технологияларына оқыту қажет [75, б. 93]. Аудармашыны даярлаудың ақпараттық-іздеу негізі аудармашының кәсіби қызметінің құрылымдық компоненттерінің барлығымен тікелей байланысты, ол үнемі өзгеріп отыратын құрылым болып табылады және білім алушылардың шығармашылық

белсенділігін дамытуға ықпал етеді. Ақпараттық-іздеу қызметін бастай отырып, аудармашы келесі сұрақтарды қоюы керек: Дәл қандай ақпарат қажет? Мүмкін болатын ақпарат көздері қандай? Олардың қайсысы ең қолайлы? Ақпараттың қанша көлемі қажет? Қандай ақпарат пайдалы? Ақпаратты нақты тапсырмаларды орындау үшін қалай бейімдеуге (жүйелеуге, сақтауға) болады? Алынған ақпаратты қалай қолдануға және беруге болады? Бүгінгі күні аудармашының қолында көптеген ақпараттық ресурстар бар: Интернет ресурстары, терминологиялық мәліметтер базалары, терминологиялық сөздіктер мен глоссарийлер, энциклопедиялар және энциклопедиялық сөздіктер, параллель мәтіндердің электрондық корпустары және конкордансерлер, электрондық кітапханалар, интернеттегі газет-журнал мұрағаттары және т.б.

Ақпараттық-іздеу субкомпетенциясы аудармашының кәсіби негізделген құзыреттілігінің маңызды компоненті болып табылады. Ақпараттық-іздеу субкомпетенциясы негізінде ақпаратты іздеу, алу, түсіну, ұғыну, сондай-ақ оны кәсіби қызметті орындау барысында қолдану қабілеті жатыр. Аудармашының ақпараттық-іздеу субкомпетенциясы лингвистикалық және экстралингвистикалық, әлеуметтану-мәдени, ғылыми және басқа да аударма қызметін орындауға қажетті ақпаратты іздеуді көздейді. Ол болашақ аудармашының ақпаратты іздеуге, өңдеуге, ұсынуға, сақтауға және өзінің кәсіби қызметін ұйымдастыруға қажетті білім жүйесін, біліктіліктер мен жеке қасиеттерін жұмылдыру қабілетін білдіреді. Аудармашының ақпараттық-іздеу субкомпетенциясын қалыптастыру болашақ маманды кәсіби қызметтің контекстіне енгізумен байланысты, бұл болашақ кәсіби қызметті модельдейтін жағдайларға қатысуды, әртүрлі білім салаларынан ақпаратты іздеуді және байытуды көздейді.

Осылайша, аудармашының *ақпараттық-іздеу субкомпетенциясы* деп біз студенттердің ақпаратты іздеудің және сақтаудың ұтымды әдістерін қолдану, ақпаратты өз бетінше өңдеу, күтпеген жағдайларда технологиялық құралдарды пайдалана отырып түбегейлі жаңа шешімдер қабылдау, сондай-ақ ақпараттық-іздеу ресурстарын пайдалану және ақпараттық үдерістердің визуалды көріністерін аударма қызметін жүзеге асыру үшін қолдану білімі, дағдылары мен қабілеттерінің жиынтығын түсінеміз.

Операциялық-инструменталды субкомпетенция аударма технологиясын меңгеруді білдіреді, аударма қызметінің мәні мен міндеттерін түсінуді қамтамасыз ететін аударматану саласындағы білімді қамтиды, операциялық құзыреттілік аударма технологиясын меңгеруді білдіреді, ол аударматану саласындағы теориялық білімдерді қамтиды, бұл аударма қызметінің мәні мен міндеттерін түсінуді қамтамасыз етеді, деп санайды О.В. Федотова. Ол сондай-ақ аударма стратегиялары мен трансформацияларын меңгеруді, түпнұсқа мен аударма мәтіндерінің лексикалық, грамматикалық және стилистикалық сәйкессіздіктерімен байланысты аударма қиындықтарын жеңу үшін оларды дұрыс таңдап, қолдана білуді қамтиды [76]. Бұл құзыреттілікті қалыптастыру кәсіби аударма қызметіне қойылатын заманауи талаптарға байланысты маңызды болып көрінеді.

Операциялық-инструменталды субкомпетенцияны болашақ аудармашылар мынадай жолдармен қолдана алады. Аударма құралдарын меңгеру: Компьютерлік бағдарламалар: Аудармашылар САТ (Computer-Assisted Translation) құралдарын, мысалы, SDL Trados, memoQ, немесе Wordfast сияқты бағдарламаларды қолдана отырып, аударма процесін жеңілдетіп, тиімдірек орындауы мүмкін. Онлайн ресурстар: Орысша-қазақша сөздіктер, терминологиялық базалар, және басқа да ақпараттық ресурстарды тиімді пайдалану. Техникалық дағдыларды дамыту: форматтау және редакциялау: Әртүрлі құжаттарды форматтау мен редакциялау әдістерін меңгеру. Бұл, әсіресе, құжаттардың соңғы түрін даярлау кезінде маңызды. Бұл дағдыларды тиімді қолдану болашақ аудармашылардың кәсіби қабілеттерін арттырып, аударма процесін жоғары сапалы әрі тиімді жүргізуге көмектеседі. Біздің көзқарасымыз бойынша, бұл құзыреттілік болашақ аудармашыларды кәсіби қызметке дайындаудың негізгі аспектісі болып табылады, өйткені ол аудармашыға кез-келген аударма қиындықтарын сәтті шешуге және сол арқылы тиісті аударманы жүзеге асыруға мүмкіндік беретін осындай білім, білік пен дағдыларды қамтиды.

Аудармашының операциялық-инструменталды субкомпетенция цифрлық құралдары мен АҚР (электрондық іздеу ресурстары мен бағдарламалық өнімдер, аударманы автоматтандыру құралдары мен аударма жобаларын іске асыру және басқару үшін қажетті платформалар) туралы білімдерін және оларды кәсіби қызметте қолдану дағдыларын игеруді көздейді. Сонымен қатар, кәсіби және тұрмыстық қызмет салаларында заманауи ақпарат көздерімен жұмыс істеуге дайындық пен қажеттілік, кәсіби аударма қызметін жүзеге асыру үшін ақпараттық ресурстар мен технологияларды, бағдарламалық және желілік құралдарды қолдану мүмкіндігі аудармашының кәсіби-негізделген құзыретінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Осы субкомпетенция шеңберінде болашақ аудармашылар бастапқы мәтінді аудармаға дейінгі талдау дағдыларын, тиісті аударма стратегияларын таңдау дағдыларын, сондай-ақ аудармадан кейінгі редакциялау (соның ішінде машинадан кейінгі) және аударылған мәтінді бақылау редакциялау дағдыларын игеруі керек. Бұл компонент сонымен қатар аударманың әртүрлі түрлеріне (ауызша және жазбаша) тән дағдылар мен біліктерді, сондай-ақ автоматтандырылған аударма, аудиовизуалды аударма және локализация дағдыларын қамтиды. Тұтастай алғанда, осы құзыреттілікке мынадай кешенді дағдыларды жатқызуға болады: түпнұсқаның мәтінін талдау; стандартты және стандартты емес аударма мәселелерін анықтау; оларды шешу жолдарын таңдау; таңдалған стратегияға сәйкес аударманы жүзеге асыру; Өзінің және басқа адамдардың аудармаларын өңдеу мүмкіндігі.

Осылайша, *операциялық-инструменталды субкомпетенция* деп біз студенттердің түпнұсқа бірліктерінен аударма бірліктеріне ауысуға қажетті арнайы білімдерін, біліктіліктері мен дағдыларын айтамыз, бұл аударма тілінде коммуникативтік тұрғыдан тең мағыналы мәтін құруды көздейді. Бұл субкомпетенция болашақ аудармашыларды кәсіби қызметке дайындауда маңызды аспект болып табылады, өйткені ол аудармашыға аудармашылық қиындықтарды аударма стратегиясын қолдану арқылы тиімді шешуге мүмкіндік

беретін білімдер мен дағдыларды қамтиды.

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, аудармашының *кәсіби негізделген-құзыреттілігі* туралы мәселені қарастыруды аяқтай отырып, келесі қорытындылар жасауға болады. Біріншіден, қазіргі білім беру контекстіндегі өзгерістер «аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігі» ұғымын нақтылауды, оның мазмұнын аудармашының кәсіби стандартына сәйкес келтіруді талап етті. Аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігі болашақ аудармашылар игеруі керек құзыреттердің жиынтығы (таксономиясы) ретінде ұсынылған. Бұл ретте құзыреттердің жеке түрлерінің әрқайсысында білім алушылар меңгеруі тиіс негізгі білім, іскерліктер мен дағдылар көзделген. Екіншіден, бұл құбылыстың ерекшелігі тұжырымдамалық тұрғыдан бір-бірін толықтыратын және нақтылайтын құзыреттер жиынтығында көрінеді, барлық құзыреттер маңызды, оларды игеру үшін аудармашыны дайындау кезінде айтарлықтай күш жұмсау керек. Практикалық тұрғыдан алғанда, аудармашының операциялық және инструменталды құзыреттілігін жетекші деп санауға болады.

1.3 Заманауи ақпараттық коммуникациялық ресурстар – аудармашыларды шеттілдік-кәсіби даярлаудың құрамдас бөлігі

Бүгінгі таңда ақпараттандыру және цифрландыру дәуірінде технологиялардың белсенді дамуы мен енгізілуі қоғамдық өмірдің барлық салаларына айтарлықтай әсер етті, ал аударманы оқыту саласы да бұдан шет қалған емес. Бүгінгі таңда аударма өнерінің тиімділігі мен аударма өнімдерінің сапасын арттыруға арналған аударма технологиясының жаңа түрін, аудармашы мен цифрлық ақпараттық – коммуникациялық ресурстар мен жасанды интеллекттің (ЖИ) желілік өзара іс-қимыл жүйесін анықтайтын «цифрлық аударма» деген жаңа ұғым дүниеге келді. Цифрлық дәуірдегі аударма – бұл «адам-ақылды машина» биномындағы даулы қатынастардың күрделі жүйесі деп саналады. Осыған байланысты мынадай аспектілерді қозғайтын мәселелердің үш тобы қарастырылады: когнитивтік-технологиялық – аударма технологиялары мен цифрлық ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың ықтимал корреляциялары туралы; әлеуметтік-экономикалық – алдағы бірнеше жылда аудармашы мамандығына әсер етуі мүмкін ықтимал әлеуметтік өзгерістер туралы; педагогикалық – «цифрлық қоғамның» табысты жұмыс істеуі үшін аударма кадрларын даярлау ерекшеліктері туралы [77].

Қоғамның технологиялық дамуының қазіргі кезеңі, онда инфокоммуникациялық технологиялар мен ресурстар адамның кез-келген кәсіби қызметінің негізгі құралына айналады, олармен кәсіби байланысты мамандардың қызметіне түзетулер енгізеді. Елдегі және әлемдегі білім беру жағдайындағы объективті өзгерістер жоғары кәсіптік мектептегі білім беру процесінің дидактикалық және технологиялық ерекшеліктерін анықтау мен сипаттаудың негізгі алғышарттарын жасайды. Ақпараттық коммуникациялық парадигма электрондық оқыту негізінде оқытудың жаңа дербес түрі ретінде жүзеге асырылуы мүмкін. Электрондық оқыту ақпараттық-білім беру ортасындағы ақпаратпен жұмыс істеуге негізделгендіктен, ақпараттық-

коммуникациялық тұлғаны қалыптастыруға қабілетті және білім беру процесінің субъектілерінде АҚ ресурстар арқылы өзара іс-қимыл дағдыларын қалыптастыруды көздейді, деп есептейді Е.В. Артықбаева [78].

Біз білетіндей, ХХІ ғасыр ақпарат сөзімен тығыз байланысты. Ақпаратты қашықтыққа беру және бөлу байланыс құралдарымен қамтамасыз етіледі. Ақпараттандыру мен байланыс ғылым мен техниканың соңғы жетістіктеріне негізделген «ақпараттық коммуникация» ұғымымен біріктірілген. Цифрлық дәуірдегі аударма - аудармашы өнері мен жасанды интеллекттің технологиялық мүмкіндіктерін біріктіретін «адам-ақылды машина» биномындағы даулы қатынастардың күрделі жүйесі.

Әрине, жоғары оқу орындарындағы білім беру жүйесін ақпараттандыру процесі жаңа білім беру жүйесін қалыптастыруда үлкен рөл атқара отырып, оқу процесінің тиімділігі мен сапасын едәуір арттыруға мүмкіндік беретін заманауи ақпараттық коммуникациялық технологияларды қолданумен байланысты. Білім беруді ақпараттандыру көбінесе жаңа ақпараттық-коммуникациялық технологиялар құралдарының мүмкіндіктерін іске асыру негізінде дамитын білім алушы мен білім алушының қызметін интеллектуализациялау процесі болып табылады, пәндік салалар мен қоршаған орта заңдылықтарын (әлеуметтік, ақпараттық және т. б.) тану процесінің интеграциялық тенденцияларын қолдайды, оларды оқытуды даралау мен саралаудың артықшылықтарымен үйлестіреді [79].

Отандық зерттеушілер А.Қ. Садықова, А.Т. Аушахман қағаз аналогтары электронды сөздіктер, энциклопедиялар, анықтамалықтар сияқты ресурстармен ауыстырылды деп есептейді. Цифрланған ресурстардың басты артықшылығы олармен жұмысты жеңілдету және жеделдету болып табылады, бұл әсіресе лингвистер мен аудармашылар үшін ресурстардың қарқынды дамуына ықпал етеді [80]. Ресурстарды белсенді пайдалану, аудармашының кәсіби қызметін компьютерлендіру және цифрландыру оның кәсібилігі туралы дәстүрлі идеяларды өзгертті.

Бүгінгі таңда өз қызметінде компьютерлер мен аударманы автоматтандыру жүйелерін, компьютерлік лингвистиканы пайдаланбайтын кәсіби аудармашыны немесе аударма бюросын табу қиын. Аудармашының қызметі белгілі бір кәсіби ортада жүзеге асырылатыны анық, оның құрамында аударма ақпараттық ортасы бөлінген. Аудармашының АҚТ және компьютерлік техникамен, сондай-ақ АҚР арқылы жүзеге асырылатын кәсіби саладағы мамандармен қарым-қатынасы қоғамның қазіргі даму жағдайында кәсіби аударма ортасына біріктірілген компьютерлік-делдалдық коммуникацияның құрамдас бөлігі болып табылады [81].

«Ақпараттық ресурстар» (АР) термині ХХ ғасырдың 70-жылдарынан бастап арнайы әдебиеттерде қолданысқа енгізілді, бірақ Г.Ф. Громовтың «Ұлттық АР» монографиясы жарық көргеннен кейін кеңінен қолданыла бастады, онда автор: «АР-бұл елдің еңбекке қабілетті халқының ең білікті бөлігінің зияткерлік қызметінің өнімі» [82]. Ақпараттық коммуникациялық ресурстар – бұл электронды білім беру ортасындағы коммуникацияларды ұйымдастыруға,

үдеріске қатысуға және қолдау көрсетуге арналған электрондық ақпараттық білім беру ресурстарының түрі. Олар компьютерлік техника базасында жұмыс істейтін бағдарламалық-аппараттық құрылғылар мен құралдарды, ақпарат алмасу, ақпаратты өндіру және беру жүйелерін қамтитын сапалы жаңа оқыту құралдарын ұсынады. Ақпараттық ресурстар саласы өте ауқымды және бірнеше маңызды элементтерді қамтиды: гиперколлекциялар (медиа, видео, аудио, библио, фото, графика, анимация); ақпараттық мәліметтер базалары; білім беру порталдары мен интернет-сайттар [83].

WWW (World Wide Web) гипермәтіндік жүйесі Интернет желісіндегі ақпаратпен жұмыс істеудің ең жетілдірілген және ыңғайлы құралдарының бірі болып табылады. WWW мәтіндермен, графикамен және мультимедиялық беттер қамтамасыз етеді. Білім беру мүмкіндіктері тұрғысынан бұл пассивті ресурс емес, студенттердің белсенділігі мен тәуелсіздігін ынталандыратын орта. Қазіргі уақытта келесі АҚ ресурстар кеңінен қолданылады: YouTube (<http://youtube.com>) – белгілерді, ойнату тізімдерін пайдалана отырып бейне файлдарды бөлісу қызметі; википедия (<http://wikipedia.com>)–анықтамалықтар мен энциклопедиялар ретінде орналастырылған Интернет-сервистер; блогтар және интерактивті желілік күнделіктер; алмастыру сервистері – пайдаланушылар есебінен толтырылатын ресурстар, оларға әртүрлі файлдар, фильмдер, құжаттама және т. б. үшін орын беру [84]. Осылайша, Интернет «электронды сөздіктер, энциклопедиялар, глоссарийлер және әртүрлі анықтамалық материалдар қоймасы; қажетті лингвистикалық ақпаратты алуға болатын мәтіндер корпусы; аударылатын мәтіннің пәндік саласы бойынша фондық ақпарат көзі; мамандандырылған аударма және лингвистикалық ресурстар қоймасы» болып табылады [85, б. 46].

Білім берудегі ақпараттық-коммуникациялық ресурстар мен технологияларға қойылатын негізгі дидактикалық талаптарды белгілейміз: әртүрлі дидактикалық материалдарды пайдаланудағы уәжділік; электрондық білім беру ресурстары мен компьютерлік оқыту құралдарын пайдаланудың рөлін, орнын, мақсаты мен уақытын нақты айқындау; сабақ өткізудегі оқытушының жетекші рөлі; технологияға кіріспе оқыту сапасына кепілдік беретін осындай компоненттер ғана; компьютерлік оқыту әдістемесінің оқу сабағын өткізудің жалпы стратегиясына сәйкестігі; электрондық білім беру ресурстарын, компьютерлік оқыту бағдарламаларын оқу құралдарының жиынтығына енгізу жүйенің барлық компоненттерін қайта қарауды және оқытудың жалпы әдістемесін өзгертуді талап ететінін есепке алу; оқытуды дараландырудың жоғары дәрежесін қамтамасыз ету; оқытуда тұрақты кері байланысты қамтамасыз етеді.

Біз білетіндей, аудармашының аударма бюросында немесе компанияда жұмыс істеуі-бұл аудармадағы тікелей жұмысты да, басқа мәселелерді шешуді де біріктіретін өте күрделі және көп қырлы қызмет. Осы екі қызмет түріне сүйене отырып, аудармашының қызметінде АҚР қолданудың екі мақсатын бөлуге болады – тікелей аударманы орындау және қолданбалы мәселелерді шешу үшін. Бірінші қызмет үшін аудармашыға нақты бағдарламалық өнімдер қажет

(автоматтандырылған аударма жүйелері, сөздіктер, тезаурустар, глоссарийлер, энциклопедиялар, мәтіндер корпусы және т. б. және ақпараттық ресурстар. Егер қызметтің екінші түрін қарастыратын болсақ, Интернет желісінің ақпараттық ресурстары туралы айтуға болады (әртүрлі аударма сайттары, ақпараттық бюллетеньдер, жазылымдар, форумдар, конкурстар). Бірінші жағдайда біз аудармашының автоматтандырылған жұмыс орнын (АЖО) құру туралы айтып отырмыз. Екіншіден, оның ақпараттылығы және аударма қызметтері нарығында бағдарлау мүмкіндігі туралы.

Лингводидактика шеңберінде машиналық аударма мәселесін (бұдан әрі – МА) қарау бүгінгі күні ерекше өзекті болып табылады. Ақылды аударма жүйелері барған сайын танымал болып келеді. Сонымен қатар, машиналық аударма бірнеше минутты алады, қалған уақытты редакциялау және пост-редакциялау қажет. Қазіргі кезеңде қолданылатын бағдарламалық құралдар автоматтандыруға мүмкіндік береді: сөйлеу мен мәтінді тану, форматтарды түрлендіру, құжаттағы жұмыс көлемін талдау, бірыңғай терминологияны әзірлеу, аударма базасын құру, құжаттардың жаңа басылымдарында бұрын орындалған аудармалардың фрагменттерін қадағалау, аудармаларды редакциялау және тексеру, сапаны бақылау және т. б. аудармашының автоматтандырылған орны электронды түрде жабдықталуы керек. пошта, интернет, сканер, әртүрлі форматтағы мәтінді түрлендіру бағдарламалары, электрондық сөздіктер, тезаурустар және т.б. Бірақ аудармашының қызметін автоматтандыру процесінде машиналық аударма (МА) жүйелері маңызды, мысалы, Google Translate және аударма дерекқорларын құру және қолдау жүйелері – translation memory (TM) технологиялары. Сапалы лицензиялық MT – технологиялар, енгізудің күрделілігіне қарамастан, бірдей жоғары сапаны сақтай отырып, жоғары жұмыс жылдамдығын береді. МА бүгінде мінсіз емес және онымен жұмыс істеу кезінде әртүрлі проблемалар туындайды. Бұл мәселені басқа аспектілерде егжей-тегжейлі зерттеу қажет. Ең танымал TM жүйелерінің тізіміне мыналар кіреді: Transit - швейцариялық Star фирмасы; Trados – АҚШ; Translation Manager – IBM; EuroLang Optimizer – француздық LANT фирмасы; DejaVu – ATRIL (АҚШ) және басқалары.

МА жүйелерін жіктеуді әртүрлі сипаттамаларға сәйкес жасауға болады. Жүйелерді келесідей ажыратуға болады: тілдер саны бойынша (бинарлық – аударманы бір жұпта жүзеге асырады, ал көптілді – бірнеше тілде жұмыс істейді); аударма бағыты бойынша (бір бағытты және көп бағытты, Егер мақсатты тіл мен бастапқы тіл орын ауыстырса пайдаланушының талаптарына байланысты өзгеруі мүмкін). Сонымен қатар, автоматтандыру дәрежесі бойынша МА типтері былай бөлінеді: толық автоматты МА; адамның қатысуымен автоматтандырылған МА (алдын-ала, ішкі немесе кейінгі редакциялаумен); ТП компьютерді қолдана отырып (электронды сөздіктерді қолдана отырып) адам жүзеге асыратын аударма [86].

Аударма стратегиясы сияқты ұғым жалпы аударма тәжірибесінде берік орныққанымен, аударма стратегиясы ретінде біз белгілі бір аударма мәселелерін шешу үшін пайдаланылуы мүмкін аудармашының ықтимал жоспарларын

қарастырамыз. МА-ның алғашқы жүйелері тікелей (ауызша сөзбе-сөз) аударма стратегиясымен сипатталады. МА құрудың бұл тәсілінің мәні кіріс тіліндегі бастапқы мәтін біртіндеп, бірқатар кезеңдер арқылы шығыс тілінің мәтініне айналады. Түрлендірулер кіріс тіліндегі сөз (сөз тіркесі) оның шығыс тіліндегі сөздік баламасымен ауыстырылатындығына дейін азаяды.

Тікелей аударма стратегиясын қолданатын бірінші буын жүйелерінде жалпы тілдік жүйенің жұмысын модельдеудің қажеті жоқ екені түсінікті. Мұндай жүйелердің жұмысы үшін сөздік сәйкестік ережелері жеткілікті. Сирек жағдайларда жүйенің сөздігінде ұсынылған бір сөзден тыс өрнектерді аудару үшін контекстке талдау жасалады. Тікелей аударма стратегиясы түсіну (талдау) мен синтез (ұрпақ) арасында ешқандай айырмашылық жасамайтынын есте ұстаған жөн, өйткені олар Сөздік сәйкестік ережелеріне сәйкес түрлендірулерден алынып тасталады. Тікелей аударма әрқашан белгілі бір тіл жұбына байланысты, бұл жағдайда адамның аударма процесіне араласуы аударма процесінің әртүрлі кезеңдерінде мүмкін болады. Осыған байланысты келесі стратегиялар бөлінеді: *редакцияланған автоматты аударма*: мәтінді аударма жүйесіне енгізер алдында лексикалық-семантикалық және грамматикалық деңгейлердегі өңделген мәтін аударма тіліне немесе түрлендіру ережелері ресімделген және қолданылатын жүйеге белгілі бастапқы тіл құрылымдарына жақындайтындай етіп түрлендіруді қамтиды; *пост-редакцияланған автоматты аударма*: аударма тілінің нормаларына сәйкес келтіру мақсатында машинамен жасалған алдын-ала өңделмеген мәтіннің «өрескел» аудармасымен жұмысты қамтиды; автоматты аударма: аударма процесінде адам мен машинаның өзара әрекеттесуін білдіреді; Бұл жағдайда адам «онлайн» режимінде күрделі жағдайларға тап болуы мүмкін (мысалы, аударма барысында). Лексикалық екіұшты бірліктерді аудару әрбір нақты жағдайда қай бірлікті қолдану керектігін анықтауды талап етеді. Мысалы, кіріс тілінің өрнектерінің екіұштылығы тек шығыс тіліне қажеттілігі туындаған кезде ғана ескеріледі [87].

Жоғарыда айтқанымыздай, аударма қызметінің маңызды құралдарының бірі-аударма жады жүйелері. Бұл жүйелер сіз белгілі бір салада аударған жағдайда өте маңызды болып көрінеді. Аударма жадын компьютерлік автоматтандырылған жүйелердің көмегімен аударылған мәтіндерді қайта пайдалану ретінде ұсынуға болады. Аударма жады жүйелерінің көмегімен жасалған барлық аудармалар дерекқорда сақталады. Жаңа құжатты аудару кезінде сәйкес сегменттер автоматты түрде аудармашыға ұсынылады. Сонымен қатар, бірқатар критерийлер бойынша аударманы бақылауға мүмкіндік беретін қосымша функциялар бар [88]. Ақпараттық коммуникация ресурстарын таңдау критерийлері олардың дидактикалық тиімділігін бағалауға тікелей байланысты. АҚ ресурстарының тиімділігін және оларды аудармашыларды кәсіби даярлау процесінде қолданудың орындылығын бағалауға көпжақты көзқарасты талдау және есепке алу мынадай өлшемдерді бөліп көрсетуге мүмкіндік берді: кәсіби орындылық; тиімділік; қолжетімділік.

Кез-келген қызмет пайдалы нәтижеге қол жеткізуге бағытталған болса, орынды болады. Аударма қызметінде бұл тұжырымның мағынасын барабар

жеткізу, контекстік мағынаны ескере отырып, нақты баламаны табу. Бүгінгі таңда машиналық аударма жүйелері мен электронды сөздіктер бар, олар аударманың нюанстарына еңбестен мәлімдеменің жалпы мағынасын түсінуі керек пайдаланушылардың қажеттіліктерін қанағаттандырады. Білім беру процесіне енгізу үшін аударма технологияларын іріктеу мақсатында кәсіби аудармашылардың қызметін сүйемелдейтін жүйелерге бағдарлану қажет. Бұл, мысалы, кең тақырыптық базасы бар, контексте сөз тіркестерін немесе байланысты сөз тіркестерін аударуды ұсынатын электрондық сөздіктер, көп тілді түсіндірме сөздіктер, аудармашылар арасында сұранысқа ие аударма жады жүйелері [89].

Тиімділік критерийі ең аз уақыт ішінде сапалы аударуды қамтамасыз етумен тікелей байланысты. Дұрыс аударма шешімін табу – бұл тек адамға қол жетімді шығармашылық үдеріс. Аудармашы грамматикалық, контекстік мағыналарды ескере отырып, аударма нұсқасын таңдауда көптеген критерийлерді басшылыққа алады. Тиісінше, тиімді аударма технологияларын қолмен аударуға арналған көмекші құралдар деп атауға болады, олардың мақсаты аудармашыны алмастыру емес, оның жұмысын оңтайландыру, дұрыс аударма шешімін тез табуға көмектеседі. Л.К. Латышевқа сүйенсек, аударма сапасын бағалау үшін «оңтайлылық» термині ең қолайлы [90]. Аударма оның оңтайлылығымен бағаланады – «аудармашының өзі таңдаған аударма түрімен және аударылған мәтіннің ерекшелігімен анықталатын шеңберде аудармамен екі тілді байланысты бір тілдіге жақындату мүмкіндігін қаншалықты пайдаланғаны бойынша» [91, б. 24]. Сонымен, аударма сапасы тұрғысынан автоматтандырылған аударма дәстүрліден әлдеқайда төмен. Аударма жады жүйелері, керісінше, бұрын қолмен аударылған жинақталған фрагменттер арқылы аудармашының жұмысын едәуір жеңілдетеді.

Кейбір АҚ ресурстары қаншалықты тиімді болса да, бірақ оларға қол жеткізу үлкен шығындарды қажет етсе немесе техникалық тұрғыдан мүмкін болмаса, олардың пайдасы туралы айтудың мағынасы жоқ. АҚ ресурстарының мүмкіндіктерін және аударма қызметін қолдау жүйелерін практикалық зерттеу тиісті техникалық жабдықты қажет ететіні сөзсіз. Сонымен қатар, зерттеу үшін минималды экономикалық шығындарды қажет ететін, бірақ сонымен бірге максималды дидактикалық әлеуетке ие ресурстарды таңдауға тырысу орынды. Бүгінгі таңда әртүрлі технологиялардың үлкен таңдауымен мұндай оңтайлы қатынасты табуға болады. Мысалы, ашық қол жетімді аударма жады жүйелерінің арасында SmartCat, Translation Workspace Client, memsource Cloud сияқты бұлтты серверлер жұмыс істейді, олар аудармашыларды тегін қосады және өз жобаларын жасау мүмкіндігіне ие.

Шетел тілін меңгеру негізіндегі аудармашының кәсіби даярлығында олардың тиімді интеграциялану мүмкіндігін анықтайтын дидактикалық ерекшеліктерінің қатарынан төмендегілерді атап өтуге болады: семантикалық байланыстарды орнату; виртуалды өнімдерді жасау және олардың жұмыс істеуіне бірлесе қатысу; ұжымдық ақыл-ойды тиімді пайдалану; ұтқырлық пен қолжетімділік; жекелендіру; ақпаратты ұзақ уақыт сақтау қабілеті; жедел әрекет

ету мүмкіндігі. Осылайша, бөлінген критерийлер негізінде білім беру әлеуеті бар және аудармашылардың КН құзыретін қалыптастыруға ықпал ететін заманауи АК ресурстары таңдалды. Кесте 2-де аудармашылардың КН құзыретін қалыптастыруға ықпал ететін заманауи АК ресурстары және олардың мысалдары берілген.

Кесте 2 – Аударма ресурстары және олардың мысалдары

Ресурс түрі	Мысалдар
1	2
Электрондық сөздіктер	ABBY Lingvo, Multilex, Word Web Pro, Glosbe.com, көптілді түсіндірме сөздіктер (Macmillan Dictionary, Longman Dictionary of Contemporary English (LDOCE) online, Thesaurus.com), сленг сөздігі (urbandictionary.com), Free Online Collocations Dictionary, Linguee және т.б.

Кесте 2 жалғасы

1	2
Жазбаша және ауызша сөйлеуді машиналық аудару бағдарламалары	Google Translate, Yandex Translate, Skype Translator, Speechlogger, Trados, STAR Transit NXT, Deja Vu X, Translation Workspace Client, Memsourс Cloud, DeepL Translator, Wordfast Pro.
Аудармашыларға арналған ақпараттық ресурстар	Мамандандырылған аударма журналдары (The Journal of Specialized Translation (wikienglish.ru)), Reverso.net, Wiki, TranslationDirectory.com, TranslatorsCafe.com.
Аударма форумдары, блогтары және подкасттары	Proz.com Forum , Comtec Translations Blog , LinguaLinx Blog , Day Translations Blog , Empty Page Blog , Tomedes Translator Hub , Smartcat Blog .
Лингвистикалық корпустар	Британ ұлттық корпусы (British National Corpus), Американдық ұлттық корпусы (COCA), OpenSubtitles, UN Parallel Corpus және басқа да ұлттық немесе халықаралық корпустар.
Терминологиялық ресурстар	IATE (Interactive Terminology for Europe), TermCoord (Terminology Coordination), Eurotermbank, Termium Plus, Multitran.
Автоматтандырылған аударма құралдары (CAT Tools)	SDL Trados Studio, memoQ, Memsourс, Wordfast, Smartcat, OmegaT.
Онлайн глоссарийлер	TechTerms, The Free Dictionary, Medical Dictionary (Merriam-Webster), Law.com Legal Dictionary, Investopedia.
Мәтіндерді тексеру және өңдеу құралдары	Grammarly, Hemingway Editor, LanguageTool, ProWritingAid, Antidote.
Тіл үйрену және жетілдіру ресурстары	Duolingo, Rosetta Stone, Busuu, Babbel, Mondly, Tandem, HelloTalk.

Цифрлық немесе электрондық сөздіктер (e-dictionary) қазіргі кезеңде «аударма лексикографиясы» аясында аудармашының жұмысындағы бағыттаушы және түсіндіруші рөлді атқара отырып, аударма қызметінің жалпы

бағдарламасын жүзеге асыруға ықпал ететін маңызды ақпараттық ресурстардың бірі болып табылады [92].

Интернет желілерінде көптеген сөздіктер, глоссарийлер, анықтамалықтар, онлайн энциклопедиялар бар. Аудармашылар арасында ең сұранысқа ие және танымал онлайн сөздік - <http://translate.Google.ru>. Электронды сөздіктермен жұмыс істеу мүмкіндігінше қарапайым және түсінікті, сөздіктер түпнұсқа мәтінді шетел тілінде жүктеуге мүмкіндік береді және параллель жұмыс терезесінде аударма мәтіні пайда болады, ол кейіннен редакцияланады. Біз білетін сөздіктерден басқа мыналарды атауға болады: Macmillan Dictionary – онлайн сөздік (ағылшынша-ағылшын) және тезаурус (сөзді басқа ұғымдармен байланыстыру арқылы мағынаны анықтауға мүмкіндік береді); Merriam Webster – онлайн-сөздік (ағылшынша-ағылшын) және тезаурус; Longman English Dictionary Online – ағылшын тілінің түсіндірме сөздігі; Oxford Dictionaries – ағылшын тілінің түсіндірме сөздігі; Abbreviations.com – ағылшын аббревиатураларының транскрипциясы (ағылшын-ағылшын сөздігі); Idioms - The Free Dictionary – ағылшын тілінің идиоматикалық өрнектерінің сөздігі; Free Online Collocations Dictionary – ағылшын тілінің сөз тіркестерінің сөздігі; Online OXFORD Collocation Dictionary – ағылшын тілінің сөз тіркестерінің сөздігі; Online Etymology Dictionary – онлайн этимологиялық сөздік және басқалары. Заманауи электронды сөздік ABBYY Lingvo«Ағылшын тілінің» құрамында 8,6 миллион сөздік мақала бар. ABBYY Lingvo– әр түрлі тақырыптағы жалпы және мамандандырылған лексиканы қамтитын кәсіби сөздіктің ең танымал нұсқаларының бірі. Электрондық сөздіктердің басты артықшылығы сол, олар үнемі жаңартылып және толықтырылып отырады, бұл жерде пайдаланушылардың өздері маңызды рөл атқарады.

Соңғы кездері компьютерді Интернет желісіне қосқан кезде қол жетімді мәтінмәндік сөздіктер сияқты сөздіктердің түрлері пайда болды. Мәтінмәндік сөздіктерді пайдалану аудармашының мәтіндік редактордағы, электрондық кітаптардағы беттерді оқуы немесе сөйлесу кезінде ыңғайлы. Аударманы үйрету кезінде студенттердің назарын жаңа бастаған аудармашы тек бір сөздікпен шектеле алмайтындығына аудару керек. Әр түрлі сөздік базаларда контекстік сәйкестіктерді іздеу керек, түпнұсқа мәтіннің мағынасын барабар жеткізу үшін бір тілді түсіндірме сөздіктерді, аударма мәтінінің лексикалық-грамматикалық тілдік нормаларға сәйкестігін тексеруге арналған анықтамалықтарды қосу керек. Төменде терминді электронды онлайн сөздікке аударудың мысалы келтірілген (сурет. 4), бұл дұрыс нұсқаны табу үшін аудармашыға ұсынылған баламалардың қанша санын қарау керектігін көрсетеді [URL: <https://glosbe.com/>].

Glosbe Dictionary

Сурет 4 – Glosbe қазақ және ағылшын тілдерінде тиімді іздеу және аудару үшін пайдалы құрал

Glosbe терминдерді қазақ және ағылшын тілдерінде тиімді іздеу және аудару үшін пайдалы құрал болып табылады. Ол терминдердің контекстік мысалдарын, көптілді аудармаларын және кәсіби терминологияны зерттеуге көмектеседі. Сонымен қатар, қосымша ресурстарды пайдалану арқылы аударма нәтижелерінің дәлдігін тексеру ұсынылады. Әрине, аудармашы кәсіби қызмет барысында тек түсіндірме және екі тілді сөздіктерді қолданумен шектелмейді. Олармен бірге аудармашылар тезаурустарға жүгінеді. Thesaurus.com, түсіндірме сөздіктен айырмашылығы, мағынаны анықтау арқылы ғана емес, сонымен бірге сөзді басқа ұғымдармен және олардың топтарымен байланыстыру арқылы анықтауға мүмкіндік береді[93]. Тезаурус – бұл аудармашының жұмысындағы маңызды лексикографиялық көмекші құрал, өйткені ол оған осы контексте аударманың ең қолайлы баламасын бере алады. Терминдерді қазақ және ағылшын тілдерінде іздеу және аудару мүмкіндігі төмендегі сурет 5-те берілген.

Сурет 5 – Терминдерді қазақ және ағылшын тілдерінде іздеу және аудару мүмкіндігі

Google Translate сияқты құралдарды терминдерді қазақ және ағылшын тілдерінде іздеу және аудару үшін тиімді қолданудың бірнеше жолы бар:

1. Терминдердің контекстін анықтау Google Translate-ті терминдерді

аудару үшін қолданғанда, контекст өте маңызды. Тек сөздерді емес, толық сөйлемдер мен мәтін бөліктерін аудару арқылы терминнің дұрыс қолданылуын тексеру керек. Бұл терминнің нақты мағынасын түсінуге көмектеседі. Мысал: Егер сіз «инвестиция» терминін аударғыңыз келсе, оны тек «investment» деп аударғаннан гөрі, толық контексте аудару арқылы оның «capital investment» немесе «financial investment» екенін нақты анықтауға болады.

2. Сөздік ұсыныстарды тексеру Google Translate көбінесе бірнеше аударма нұсқаларын ұсынады. Бұл мүмкіндікті пайдаланып, әрбір ұсыныстың контекстке сәйкес келуін тексеру қажет. Өртүрлі сөздік ұсыныстарды қарап, ең дұрысын таңдаңыз. Мысал: «Data privacy» термині Google Translate-те «мәліметтердің құпиялылығы» немесе «ақпараттың қауіпсіздігі» деп аударылуы мүмкін. Қайсысының нақты контекстке сәйкес келетінін анықтау үшін қосымша зерттеу қажет.

3. Сөз тіркестері мен идиомаларды анықтау, кейде терминдер сөз тіркестері немесе идиомалар ретінде қолданылуы мүмкін. Google Translate оларды жиі дұрыс аудармайды. Сондықтан терминдерді контекстте қарастырып, қосымша көздерден тексеру маңызды. Мысал: «Break the ice» идиомасы «мұзды бұзу» деп аударылуы мүмкін, бірақ оның мағынасы «алғашқы қарым-қатынасты жеңілдету» екенін түсіну үшін қосымша анықтама керек.

4. Кәсіби және салалық терминдерді тексеру Google Translate-тің кейбір салалық немесе кәсіби терминдерді дұрыс аудармайтындығын ескеріңіз. Осы терминдерді тексеру үшін қосымша кәсіби терминологиялық сөздіктер мен базаларды пайдалану пайдалы. Мысал: «Machine learning» терминін аударғанда, Google Translate «машина оқыту» деп аударуы мүмкін, бірақ нақты кәсіби контексте бұл терминнің нақты аудармасы мен қолданылуын тексеру қажет.

5. Көптілді анықтамалар мен қосымша ресурстарды пайдалану Google Translate аудармаларының дәлдігін тексеру үшін қосымша тілдер мен сөздіктерді пайдаланған жөн. Қосымша ресурстарды қолдану арқылы терминнің дұрыс аударылғанына көз жеткізуге болады. Мысал: «Quantum computing» терминін Google Translate арқылы аударғаннан кейін, арнайы IT және ғылым саласының сөздіктерінен немесе ресурстарынан қосымша ақпарат алу. Қорытынды тексеру аударылған терминдерді немесе мәтіндерді бірнеше қайнар көзден тексеру арқылы қосымша дәлдік пен контекстуалдық сәйкестікке қол жеткізуге болады. Бұл әртүрлі көздерден алынған аудармаларды салыстыруды қамтиды. Мысал: аударылған терминдерді Google Translate, кәсіби сөздіктер, және салалық мәліметтермен салыстырып, ең дұрыс және кеңінен қабылданған аударманы таңдаңыз. Қорытындылай келе Google Translate тиімді құрал болуы мүмкін, бірақ терминдерді дәл және дұрыс аудару үшін оның нәтижелерін қосымша тексеру және контексте қолдану маңызды. Терминдерді қазақ және ағылшын тілдерінде іздеу және аудару мүмкіндігі сурет 6-да бейнеленген.

Сурет 6 – Терминдерді қазақ және ағылшын тілдерінде іздеу және аудару мүмкіндігі

Яндекс Переводчик-ті терминдерді аударуда қолданғанда, тек жеке сөздер емес, толық сөйлемдер мен мәтін бөліктерін енгізу маңызды. Бұл терминнің мағынасын нақтырақ анықтауға көмектеседі, себебі кейбір терминдер контекстке байланысты әртүрлі мағыналарға ие болуы мүмкін. Мысал: Егер сіз «data protection» терминін аударғыңыз келсе, «data protection regulations» немесе «data protection measures» сияқты толық сөйлемді енгізу терминнің контекстін жақсырақ көрсетуге мүмкіндік береді. Яндекс Переводчик терминдерді аударуда тиімді құрал болуы мүмкін, бірақ аударманың дәлдігін арттыру үшін контекстті ескеру, қосымша көздерден тексеру және нақты анықтамалар мен сала мамандарымен кеңесу қажет.

Көптеген зерттеулер контекстік мағыналарды, баламасыз лексиканы және күрделі грамматикалық құрылымдарды беру кезінде *автоматтандырылған машиналық аударма жүйелерінің* сәтсіздігіне баса назар аударады [94]. Білім беру мақсатында студенттердің сыни ойлауы мен тілдік құзыреттілігін дамыту мақсатында тілдік жұптардың автоматтандырылған аудармасына салыстырмалы талдау жүргізген жөн. Машиналық аударма нәтижелерін талдау студенттерге бұл жүйелер аударма жылдамдығын арттыратын құралдарға жатады, бірақ оның сапасын емес, көбінесе мәлімдеменің мағынасын бұрмалайды деген тәуелсіз қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Кез-келген кәсіби аудармашы аудармаларды есте сақтау жүйелерін орындалған аудармалар мәтіндерінің үзінділерін жадта сақтайтын бағдарламалық жасақтаманы қолдана алады. Болашақ аудармашыларды даярлау үдерісінде мұндай жүйелерді зерттеу студенттерді нақты кәсіби жағдайға жақындата отырып, оқытудың кәсіби бағытын қалыптастырады. Оқу үдерісіне қосу үшін ең оңтайлы – Trados және SmartCat аударма жад жүйелері. Trados орнату платформасын фрилансерлер мен аудармакомпанияларының басым көпшілігі пайдаланады. Оқу мақсатында бағдарламаның демонстрациясымен жұмыс істеген жөн. Smartcat платформасы қарапайым және қолдануға ыңғайлы, бұл студенттерге бұлтты серверді өздерінің аударма жобаларын басқару үшін пайдалануға мүмкіндік береді.

Google технологиялық компаниясы бірқатар интернет қызметтері мен өнімдерін қолдайды және дамытады. АҚ ресурсының тағы бір мысалы – әйгілі Wikipédia энциклопедиясы. «Wikimedia Foundation» тобы пайдаланушыларға мақалаларды бірлесіп жазуға, толықтыруға, иллюстрациялауға, сақтауға және ұйымдастыруға мүмкіндік беретін бағдарламалық қамтамасыз етуді ұсынады. Wiki қызметі шеттілдерін оқытуда ең көп қолданылатын АКТ құралы болып табылады. Wiki бір пайдаланушыға немесе адамдар тобына веб-сайттың мазмұнын өз бетінше редакциялау мүмкіндігімен веб-сайт құруға мүмкіндік береді: материал қосу (соның ішінде мультимедиялық-фотосуреттер, графикалық суреттер, гиперсілтемелер), дәлсіздіктерді түзету, қателерді түзету, пікірлер қалдыру, беттің әртүрлі нұсқаларын салыстыру. Көптеген wiki беттерінің гипермәтіндік құрылымы бар екенін ескере отырып, пайдаланушыға қажетті ақпаратты іздеу үшін әртүрлі сілтемелерден өту қиын болмайды, бұл бетті оқуды және онымен жұмыс істеуді жеңілдетеді. Материалды бірнеше рет түзету нәтижесінде дайын мәтін бойынша әртүрлі позицияларды көрсететін салыстырмалы түрде толық ақпараттық веб - сайт алынады. Ақпаратты лезде орналастыру мүмкіндігі бар оқу мақсаттары үшін жасалған арнайы серверлер бар, олар тегін пайдаланылады, мысалы: «Wikihost (www.wikihost.org), Pbworks (www.pbworks.com), MediaWiki (www.mediawiki.com)»[95]. Вики-технологияны пайдалана отырып аударманы оқыту мақсатында білім алушыларды топтарға бөлу арқылы қазақ тілінен ағылшын тіліне және керісінше бірдей аударманы ұсына отырып, аудармаға топтық тапсырма жасауға болады. Тапсырманы орындау аяқталғаннан кейін енгізілген өзгерістер мен түзетулердің тарихын қарап, алынған аударма мәтінін талдауға және тапсырманы орындау кезінде студенттердің негізгі қиындықтарын анықтауға, сондай-ақ оқытудың әр қатысушысының аударма мәтінін құруға қосқан үлесін бақылауға болады. Осылайша, бұл технология аударманы бірлесіп оқыту және бір жобада шығармашылық жұмыс жасау үшін қолайлы жағдай жасайды, бұл топтың әрбір қатысушысының интеллектуалды және шығармашылық әлеуетін өзін-өзі жүзеге асыру мүмкіндігімен ашуға жағдай жасайды.

Аударма ресурстары және форумдар. Аудармашы мамандандырылған пәндік ақпаратты меңгеріп, оны кәсіби қызметте пайдалану үшін интернет арқылы тиімді іздей білуі қажет. Осыған байланысты кәсіби қауымдастықтардың желідегі платформалары (порталдар мен сайттар) мәтіндерді аудару барысында туындайтын күрделі мамандандырылған мәселелерді шешудің маңызды ақпараттық көзі ретінде қызмет атқарады [96]. Аудармашылар форумдарға қатыса алады, олардың жұмысының мәні пайдаланушылардың өз тақырыптарын құруы болып табылады, содан кейін оларды басқа пайдаланушылар талқылайды. Олардың тақырыбы әртүрлі болуы мүмкін: жалпы тақырыптардан жоғары мамандандырылған, аудармашылардың назарын аударатын тақырыптарға дейін. Форумның өзіндік құрылымы бар: хабарламалар белгілі бір тақырыптарда жарияланады, ал соңғылары супер бөлімдерге біріктірілуі мүмкін бөлімдерді құрайды. Аудармашылар нақты уақыт режимінде чаттардағы әртүрлі тақырыптар бойынша сөйлесе алады, бұл оларды форумдардан ерекшелендіреді.

Чатта қойылған сұраққа пайдаланушы форумнан айырмашылығы бірден жауап ала алады, онда жауап бір күнде, кейде кейінірек алынуы мүмкін. Чаттар, форумдар сияқты, топтық қарым-қатынасты білдіреді. Алайда, жеке байланыс, мысалы, ICQ, Skype, Viber, Whatsapp және басқа қосымшалар арқылы мүмкін болады. Аударма форумдарына қатысу мүмкіндігі және тәжірибелік аудармашылар арасында сұранысқа ие сайттарды бағдарлай білу студенттердің кәсіби қалыптасуы үшін өте маңызды. Кәсіби мәселелерді шешу барысында аудармашылар терминология, лингвистикалық оралымдар, техникалық қиындықтар мәселелерін тез шешу үшін мамандандырылған аударма порталдарын, мәліметтер базасын және аудармашылар мен аударма агенттіктерінің сайттарын пайдаланады; жұмысты ұйымдастыру бойынша кеңестер алу; жаңа интернет-ресурстар мен бағдарламалық өнімдерге сілтемелерді білу және т. б. аудармашылар арасында ең танымал сайттардың бірі-ProZ ([http:// www.ProZ.com](http://www.ProZ.com)). ProZ.com – бұл кәсіби аудармашылар үшін пайдалы әр түрлі тақырыптағы аударма глоссарийлері. Мысалы, *proz.com* сайтында тіркелу жеке тар мамандандыруда жұмыс істейтін мамандардан техникалық бағыттағы фразаның немесе сөйлемнің аудармасын алуға мүмкіндік береді. Кестеде көрсетілген басқа форумдардың алаңдары аудармашылардың жұмысына байланысты жалпы мәселелерді талқылауға мүмкіндік береді. Осындай сайттардың белсенді пайдаланушысы бола отырып, жаңадан келген аудармашы таңдалған мамандықта тәжірибе жинайды. Тапсырыстарды алудың нақты перспективасын түсіну болашақта өзін-өзі оқытуға, өзін-өзі жетілдіруге және кәсіби өзін-өзі жүзеге асыруға мотивацияның күшті көзі болып табылады. Кәсіби міндеттерді шешу үшін ақпаратпен жұмыс істеу әдістерін меңгеру дайындықтың барлық бағыттары бойынша негізгі құзыреттер тізбесіне кіреді.

Блогтар буынына жататын әлеуметтік Интернет қызметтерінің бірі ретінде шет тілін оқыту мен аудармада жиі қолданылады. Бұл тұжырымдама хронологиялық тәртіпте орналасқан жазбаларды жасауға және жүргізуге мүмкіндік беретін технологияны білдіреді. Блог қолданушысы өз парағында фотосуреттерді, аудио және бейне жазбаларды, мәтіндік файлдарды, интернеттің басқа беттеріне сілтемелерді орналастыра алады, ал блогқа кірушілер жазбаларды көргеннен кейін өз пікірлерін орналастыра алады. Блогтар бір мүдделермен біріктірілген, бірақ бір-бірінен алшақ орналасқан адамдармен байланыс орнатуға мүмкіндік береді. Қазіргі уақытта блог жүргізуге арналған ең танымал сайттар: *blogger.com*; *livejournal.com*; *blogspot.co*. Аударманы оқытуда блогтарды қолдану студенттердің кәсіби негізделген құзыреттілігін пікірталас жүргізу, талдау мен мәтіннің стилистикалық бояуын немесе қолданылатын сөйлеу стратегиясын дұрыс түсінуді ескере отырып, аударма нұсқаларын таңдауға қатысты пікірталастарда дәлелдер келтіре отырып, өз пікірін білдіру арқылы қалыптастыруға, сондай-ақ мәтінді аударма тіліне беру кезінде сәйкестікке қол жеткізе отырып, аударма мәтінін құру дағдыларын дамытуға ықпал етуі мүмкін. Төмендегі кесте 3-те Блогтар, Порталдар, Форумдар және Сайттардың сипаттамалары, сілтемелері және түрлері берілген.

Кесте 3 – Блогтар, Порталдар, Форумдар және Сайттар

Түрі	Атауы	Сілтеме	Сипаттама
1	2	3	4
Блогтар	Thoughts on Translation	Сайт	Аударма және лексика тақырыптарын қамтитын блог.
	ProZ.com Translation Blog	Сайт	ProZ.com платформасының блогы, аударма жаңалықтары мен кеңестері.
	The Translation Company Blog	Сайт	Аударма және локализация туралы мақалалар.
	Lingua Greca	Сайт	Аударма және тіл туралы мақалалар мен кеңестер.
Порталдар	ProZ.com	Сайт	Аудармашыларға арналған ең ірі платформа, жұмыс мүмкіндіктері мен ресурстар.
	Translators Cafe	Сайт	Форумдар мен ресурстары бар аударма порталы.
	Gengo	Сайт	Аударма және локализация қызметтерін ұсынатын платформа.
	Translation Directory	Сайт	Аударма компаниялары мен фрилансерлердің каталогтары.

Кесте 3 жалғасы

Форумдар	ProZ.com Forums	Сайт	Аудармаға қатысты сұрақтар мен талқылаулар үшін форумдар.
	TranslatorsCafe Forums	Сайт	Аударма және тіл мәселелерін талқылайтын форумдар.
	Unbabel Community	Сайт	Аударма мен тіл технологиялары туралы форум.
	Language Professionals Forum	Сайт	Аударма және тіл мамандарының форумдары.
Сайттар	SDL Trados	Сайт	Аударма бағдарламалық қамтамасыз ету құралдары мен ресурстары.
	memoQ	Сайт	memoQ аударма құралдарының ресми сайты.
	Smartcat	Сайт	Аударма және жобаларды басқару платформасы.
	Linguee	Сайт	Онлайн сөздік және контекст бойынша аударма мысалдары.

Лингвистикалық корпус – бұл аударма ресурсы және аударманы оқытудың тағы бір тиімді құралы. Лингвистикалық корпуста электронды түрде бір жүйеге біріктірілген және әртүрлі белгілермен (тіл, жанр, автор және т.б.) ерекшеленетін мәтіндер жиынтығы. Корпустың іздеу жүйесінің көмегімен сіз әдеби шығармалардың, газеттердің, жазбаша мәтіндердің, телевизиялық радио хабарларының мәтіндерін таба аласыз. П.В. Сисоевтың пікірінше, тілді оқыту үлгілік мәтіндер немесе риторикалық жаттығулар негізінде мүмкін болады [97]. Дәстүрлі мәтіндер корпусы лексикалық бірліктер мен грамматикалық

құрылымдарды талдауға жүйелі көзқарасты қалыптастыру және аудару кезінде сәйкесқиындықтарды бейтараптандыру мақсатында аударманы оқытуда маңызды болып табылатын ауызекі сөйлеу немесе грамматиканы одан әрі тәжірибеде игеруге және қолдануға бағытталған. Қазіргі тілдердің көпшілігінде өздерінің ұлттық корпустары бар. Ағылшын тілін оқытуда жалпы қабылданған үлгі – британдық ұлттық корпус (British National Corpus). Жоғарыда аталған лингвистикалық корпустар Интернет желісінде қолжетімді және ағылшын тілінен қазақ тіліне аударуды оқытуда пайдаланылуы мүмкін, өйткені корпустың көмегімен бірінші кезекте терминдер мен ұғымдардың мағынасын және оларды түпнұсқа ағылшын тіліндегі дереккөздерде қолдану ерекшеліктерін тез және тиімді тексеруге, сондай-ақ ағылшын және қазақ тілдеріндегі өздерді қолданудағы айырмашылықтарды анықтауға болады.

Аударманы оқыту үдерісінде мәтін корпустарын рефераттық ақпарат ретінде қарастыруға болады және аударма әдістері мен тәсілдерін зерттеу кезінде кәсіби аударма үлгілері ретінде ұсынады. Мәтіндер корпусын талдау, корпустық лингвистика әдістері мен жетістіктері шет тілдерін оқыту мен аударма саласындағы перспективалы бағыт болып табылады. Осы саладағы әлемдік тәжірибелер олардың тиімділігін дәлелдейді. Корпус ұсынатын сөздермен және сөз тіркестерімен жұмыс істеу құралдары аудармашының баламаларды іздеуге уақытын үнемдеу үшін қосымша мүмкіндіктер жасайды және коммуникативті-эвристикалық сипаттағы білімнің жинақталуына ықпал етеді, аудармашыға мәнмәтінді ескере отырып, тілді танып білуге мүмкіндік береді, яғни аударма мәселелерін шешудің тиімді стратегиясы, деп санайды Р.А. Дабылтаева, А.К. Садыкова, А.Т.Аушахман [98].

Қазіргі уақытта жалпы білім беру, оның ішінде шет тіліндегі білім айтарлықтай өзгерістерге ұшырайды, дәстүрлі оқыту формаларымен қатар қашықтықтан оқытудың жаңа формалары, мысалы, *ашық білім беру ресурстарына* (АБР) қатысты жаппай ашық онлайн курстар пайда болады. Шетелде оқыту үдерісін жетілдіру үшін компьютерлік оқыту бағдарламаларының Интернет-оқыту технологиялары (ELMS, MOOC) тармағы белсенді қолданылады. MAOK – бұл ХХІ ғасырдың кәсіпқой мамандарына арналған ресурс. MAOK ақысыз және әлемнің кез келген жерінде кең аудиторияға қол жетімді. MAOK – бұл ірі ұйымдардың, оқытушылар мен білім алушылардың назарын аударатын, екінші жағынан оқытуға, оқытуға және білім беруге қарауға мүмкіндік беретін жаңа технология. Сонымен қатар, онлайн білім беру ортасы жұмыс істейтін мамандарға өздеріне ыңғайлы кез келген уақытта кәсіби дамуға мүмкіндік береді. MOOC (MAOK) терминіне алғашқы сілтеме 2008 жылы пайда болды. Бұл терминді Дэйв Кормье мен Брайан Александр Канададағы Манитоба университетінде «Connectivism and Connective Knowledge» ашық онлайн курсына сипаттау мақсатында енгізді. Осылайша, Дэйв Кормье мен Брайан Александр оқу ақысын төлей алмайтын көп студенттерді әлемнің түкпір-түкпірінен мүмкіндігінше тартуға тырысты [99]. Қазіргі уақытта аудармашылардың кәсіби дағдыларын дамытуға бағытталған MAOK өте жалпы сипатқа ие. Осы мақсатта Udacity, Coursera және edX сияқты MAOC

платформаларында студенттердің бірлесіп жұмыс істеуі үшін онлайн форумдар құрылады, олар жаңа идеялармен алмасады және ортақ білім қалыптастырады. МАОК артықшылықтарының бірі – оқытушылар үшін оларды қызықтыратын тақырыптар бойынша пікірталастарға қосылу және қандай да бір пәнді оқыту саласында кәсіпқойлар қауымдастығын құру мүмкіндігі. Udey, Coursera, FutureLearn және edX халықаралық платформаларында аударманы оқыту бойынша жаппай ашық онлайн курстар тілдік курстардың жалпы санының (2519) небәрі 0,67%-ын (Udey-14, Coursera-2, FutureLearn-1, edX-0) құрайды. Аударма бойынша оқыту дағдылары бар жаппай онлайн ағылшын тілін оқыту курстары жалпы кәсіптік курстардың 21,7% құрайды және аударма бойынша 17 МАОК-тың 13-і ғана ағылшын/басқа тілдегі курстар болып табылады[100]. Аударма саласына 17 курстың ішінен барлығы 7 курс (Translating Official Documents (I Бөлім), Translating Official Documents (II бөлім), Translators үшін Website Localization, Financial Translation (Introduction to Financial Translation, Translation in Practice, Principles and practice of Computer-Aided Translation, Working with Translation: Theory and Practice) арналған шынында да, аударманы оқыту, басқалардың бәрі аударманы оқыту үдерісіне емес, тұтас алғанда аударма қызметі саласына қатысты[101]. Қазіргі уақытта АҚШ, Англия, Германия, Франция және Жапонияда кеңінен қолдану білім беру үдерісінде әлеуметтік желілерді, білім беру порталдарын, сондай-ақ мамандандырылған қызметтерді пайдаланды.

Жасанды интеллект – соңғы жылдардағы ең көп талқыланған тақырыптардың бірі. Заманауи аударма технологиялары бейне роликтерге де әсер етті. Жасанды интеллект жүзеге асыратын аудармалар үшін ең қарапайым жаңалық – субтитрлерді автоматты түрде аудару. ЖИ бар бағдарламалық жасақтама бейне роликтерді автоматты түрде онлайн аударуға мүмкіндік береді. Бұл технология блогерлерге, бұқаралық ақпарат құралдарына, халықаралық компанияларға және білім беру ұйымдарына бүкіл әлем бойынша өздерінің мазмұны мен бизнесін кеңейтуге мүмкіндік береді. Жасанды интеллект қазірдің өзінде біздің күнделікті өміріміздің ажырамас бөлігіне айналды және оның маңыздылығы артып келеді. Әдетте, ғалымдар әлсіз ЖИ (белгілі бір тапсырмаларды орындауға арналған жоғары мамандандырылған машина) және күшті ЖИ (өзін-өзі тану және адамға жақын мүмкіндіктері бар жасанды интеллект) арасындағы айырмашылықты анықтайды. Жасанды интеллект дами бастағаннан бастап, осы технологияның этикасы туралы пікірталастар және жасанды интеллекттің дамуына байланысты ұзақ мерзімді перспективада қандай мамандықтар басқаларға қарағанда жойылып кету қаупі бар екендігі туралы көптеген болжамдар басталды. Көптеген нәрселер прогресс үшін автоматтандырылған дәуірде жасанды интеллект аудармашыны алмастыра ма? Егер адамзат шынымен де, кейбір ғалымдар мен футурологтар болжағандай, сингулярлықтың шегінде болса (жасанды интеллект адамнан асып түсетін сәт), көркем аударма жасай алатын осындай машинаны жасауға бола ма? [102].

Осылайша, болашақ аудармашыларды даярлау үдерісіне заманауи АҚ ресурстарын қосудың қажеттілігі мен маңыздылығы сөзсіз. Аудармашыларды

даярлау жүйесінде АҚР қолданудың негізгі артықшылықтары ретінде мыналар бар: таным процестеріндегі жоғары мотивация және оқу процесінде тәуелсіздікті дамыту; жағдайлары шындыққа барынша жақын ақпараттық-білім беру ортасын модельдеу; дидактикалық материалдарды ұсынудың жоғары айқындылығы; оқытуды дараландыру қағидаттарын іске асыруды оңтайландыру, материалды игерудің оңтайлы қарқыны мен күрделілігін таңдау есебінен сараланған тәсілді іске асыру; білім алушылардың әлеуетін, шығармашылық қабілеттерін ашуға бағытталған интерактивтіліктің жоғары дәрежесі; барабар өзіндік рефлексия дағдыларын қалыптастыру; білімді, іскерлікті және дағдыларды игеруді бақылаудың объективтілігін оңтайландыру, арттыру. Дегенімен, АҚ ресурстары мен технологияларының даму қарқындылығы олардың дидактикалық негіздерін дамытуда артта қалушылықты тудырады. Әр кезеңде аударма қызметімен бірге жүретін АҚ ресурстарын пайдалану дағдыларын қалыптастыру білім алушылардың мотивациялық саласын дамытуға делдал болады, тұлғаның кәсіби маңызды қасиеттерін қалыптастыруға әсер етеді, бұл аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігінің күрделі кешенінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Көріп отырғанымыздай, цифрлық дәуірдегі аудармашының шеттіліндегі-кәсіптік білімінің мазмұнын нақтылау және толықтыру қажет, бұл, ең алдымен, жаңа құзыреттерді дамытуға да, жоғары білім беру жүйесінде бұрын алынған пәндерді жетілдіруге де бағытталған пәндерді енгізуді көздейді, атап айтқанда: кәсіби «аударма оқуы»; АП-ға арналған мәтінді «машинаға дейінгі» өңдеу; мәтіндерді машинадан кейінгі редакциялау; «үлкен деректер» жүйесіндегі ақпаратты іздеу, өңдеу және тексеру және т. б. Қазіргі уақытта негізінен пост-редакциялау, яғни машиналық аударма бағдарламалары аударған мәтіндерді редакциялау зерттелуде.

АҚ ресурстарын сауатты пайдалану аудармашыға жұмыс іздеуден, аударма мәтінін түсіну, түсіндіру және құру кезінде туындайтын сұрақтардан бастап, тапсырыс берушіге аударма тіліндегі мәтінді тапсыруға дейінгі кез-келген сұраққа жауап табуға мүмкіндік береді деп санаймыз, бұл ғылыми-техникалық мәтіндер аудармашысының тәжірибесі мен танымдық қорының жинақталуына ықпал етеді, оның біліктілігін арттырады. Жоғарыда сипатталған АҚ ресурстарының барлық түрлерінің көмегімен аудармашы өзінің негізгі кәсіби міндетіне – жоғары сапалы аударманы орындауға назар аударуға мүмкіндік алады. Студенттерді аудармашы қызметінің әртүрлі кезеңдерінде АҚ ресурстарын пайдалану мүмкіндіктерімен таныстыру оқу үдерісін кәсіби бағдарлауға және қоғамды ақпараттандырудың ерекшеліктерін ескере отырып, жоғарыда аталған қызметті ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Болашақ аудармашыларды даярлау практикасында заманауи ақпараттық коммуникациялық ресурстарды белсенді пайдалану студенттердің жеке дамуын оңтайландыруға, оқу үдерісін қызықты, интерактивті етуге, жеке, сараланған, мета-пәндік және құзыреттілік тәсілдерді іске асыру мүмкіндіктерін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Бірінші тарау бойынша қорытынды

Аударма – бұл шығармашылық әрі көпқырлы, күрделі және кейде қайшылықты процесс. Ол әртүрлі мәдениет өкілдері арасындағы қарым-қатынас құралы ғана емес, сонымен қатар идеялар, тәжірибе, білім, яғни «мәдениет» ұғымының кең мағынасындағы құндылықтарды тарату құралы болып табылады. Соңғы уақытта аударманы түрлі қырынан қарастыратын, сондай-ақ аударма процесіне байланысты теориялық және практикалық мәселелерді зерттейтін көптеген ғылыми еңбектер пайда болуда.

Аударма зерттеушілер тарапынан келесідей қарастырылады: тілдік делдалдықтың бір түрі; вербалды, екі немесе көптілді қызметтің түрі, оның мақсаты – мәдениетаралық және тілдік коммуникация үдерісінде коммуниканттар арасында өзара түсіністікке қол жеткізу; аналитикалық интерпретациялық әрекеттің түрі, нәтижесінде бастапқы мәтінді басқа тілдік және мәдени ортада алмастыратын және аударма тілінде түпнұсқаны көрсететін екінші реттік мәтін жасалады; сөйлеу және шығармашылық әрекет түрі; тілдер мен мәдениеттер арасындағы таңбалық үдеріс. Аудармашылық қызмет айқын когнитивтік сипатқа ие, өйткені ол қабылдау, категоризация, концептуализация, ассоциация, инференция, референция, интерпретация және басқа да когнитивтік үдерістерді қамтиды.

Аударматану дидактикасы қазіргі заманғы білім беру жүйелерін халықаралық үйлестіру жағдайында, аударма қызметінің нәтижелеріне қойылатын талаптардың әртүрлілігі тереңдей түскенде, ақпараттық-коммуникациялық ресурстар мен құралдардың қарқынды дамуы жағдайында аударма саласындағы мамандарды даярлау қажеттілігімен ерекше маңызға ие болып отыр. Аудармашының кәсіби даярлығын шетел тілінде дамыту қажеттілігінің артуы, «Аудармашы» кәсіби стандарты шеңберінде аудармашы мамандығының болашақ кәсіби қызметіне қажетті білім мен дағдылардың ұсынылуы болашақ аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігінің құрылымын және мазмұнын анықтайды. Болашақ аудармашыларды кәсіби даярлау барысында олардың кәсіби-негізделген құзыреттілігі құрылымының негізгі компоненттері анықталды. Бұл құрылымға келесідей субкомпетенциялар енеді: когнитивті-ұғымдық, шеттілдік кәсіби-коммуникативтік, ақпараттық-іздеу, және операциялық-инструменталды.

Бұл ұғым аудармашы маманның тек тілдік дағдыларын ғана емес, сонымен қатар ақпараттық коммуникациялық ресурстармен жұмыс істеу, мәтіндерді талдау және мәдениаралық коммуникация саласындағы қабілеттерін де қамтиды. Мұндай құзыреттілікке қол жеткізу аудармашының жұмысының сапасын қамтамасыз етіп, оның кәсіби дамуындағы маңызды көрсеткіш болып табылады. Осы құзыреттілік аудармашының қызметінде икемділік пен өзекті мәселелерді шешу қабілетін арттырады.

Сонымен қатар, заманауи ақпараттық-коммуникациялық ресурстар аудармашыларды шеттілдік-кәсіби даярлауда оқу үдерісін инновациялық деңгейге көтеруге мүмкіндік береді. АҚР, соның ішінде аударма жүйелері, мәтіндік және терминологиялық деректер базалары, және электрондық кітапханалар, студенттерге кәсіби дағдыларды жетілдіруде қолдау көрсетеді.

Олар оқу үдерісін жеңілдетіп, аудармашылық тәжірибеде кездесетін қиындықтарды жылдам шешуге мүмкіндік береді. Заманауи технологиялар мен ресурстарды пайдалану арқылы аудармашылардың кәсіби дайындық деңгейі артып, олардың халықаралық деңгейде бәсекеге қабілеттілігі күшейеді.

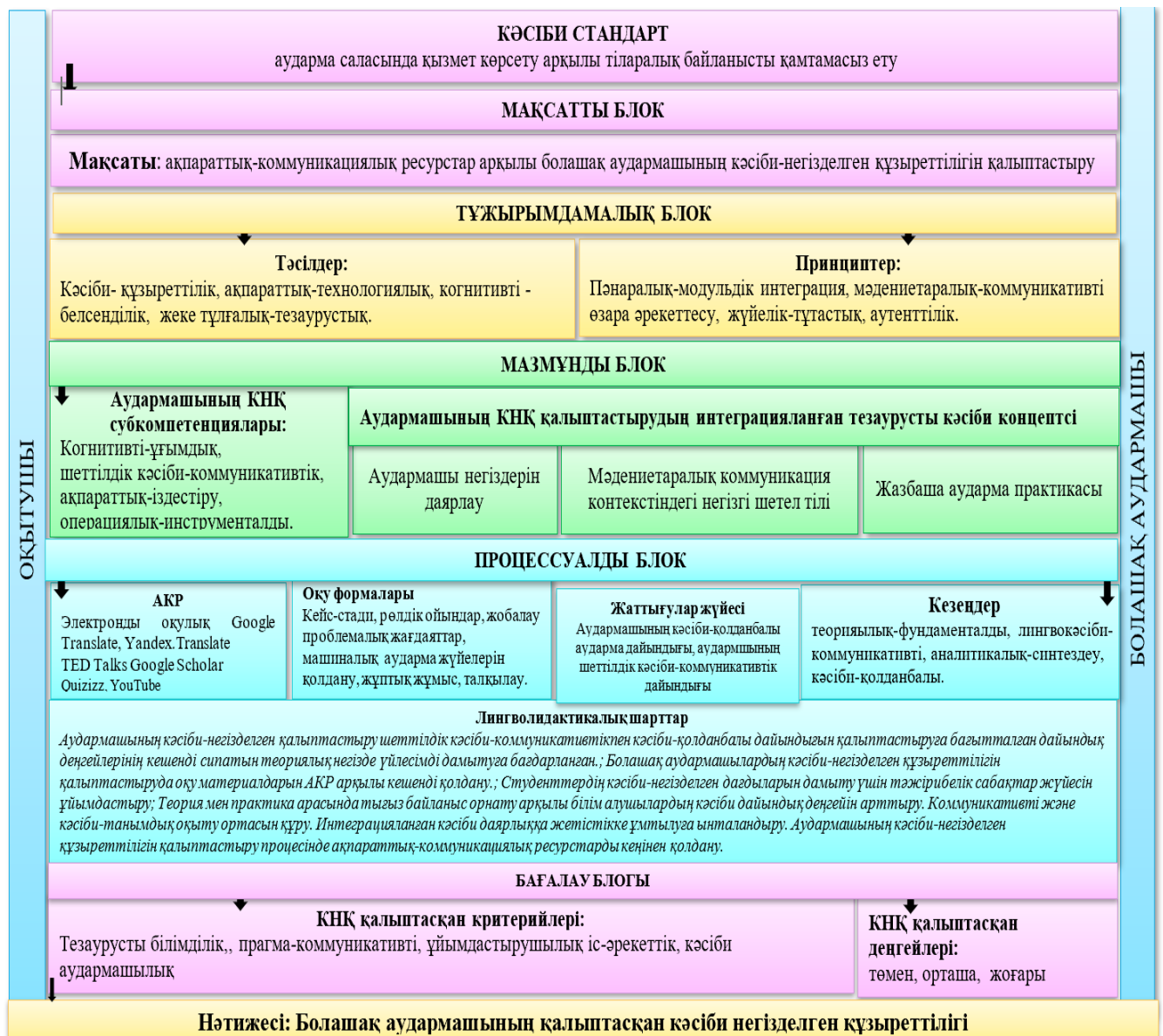
2 АҚР АРҚЫЛЫ АУДАРМАШЫНЫҢ КӘСІБИ-НЕГІЗДЕЛГЕН ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖҮЙЕСІН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ ӘДІСТЕМЕСІ

2.1 Ақпараттық коммуникациялық ресурстар арқылы аудармашының кәсіби – негізделген құзыреттілігін қалыптастырудың құрылымдық-функционалды моделі

Аудармашылардың кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастыру міндеті студенттердің кәсіби-негізделген қызметінің тиімділігін арттыруға мүмкіндік беретін тиісті құрылымдық-функционалды модель құруды көздеді. Модельдеу «объектілер мен құбылыстарды олардың шартты бейнелерін, аналогтарын қолдана отырып зерттеу әдісі» ретінде анықталады, бұл интегративті, өйткені ол педагогикалық зерттеуде эмпирикалық және теориялық біріктіруге мүмкіндік береді. Модельдеу – бұл құрылған модельдерді жобалау мен зерттеуден тұратын ғылыми танымдық әдіс. Бұл келесі кезеңдерден тұратын модельдерді құру, зерттеу және қолдану процесі: модель құру, модельді зерттеу, модельді қолдану. Бұл процесс танымның келесі әдістерін қамтиды: абстракцияларды құру; ұқсастықтарды шығару және оларды талдау; салыстырулар, ұқсастықтар, болжам және танымның басқа әдістері негізінде қорытынды жасау; гипотезаларды құру. Құрылымдық-функционалды модельдеу нәтижесі модель болып табылады (лат. Модель -қазақша өлшем, үлгі, норма), оны кең мағынада аналогты, түпнұсқаның (шындық фрагментінің) алмастырушысы деп түсіну әдеттегідей, ол түпнұсқаның зерттеушіні қызықтыратын қасиеттерін қайталайды. Н.Н. Моисеевтің көзқарасы бойынша модель – бұл «жеңілдетілген, жинақталған білім, оның белгілі бір жеке қасиеттерін көрсететін объект (құбылыс) туралы нақты, шектеулі ақпарат береді [103]. Модельдеу әдісіоқу процесінің сыртқы белгілері мен қасиеттері туралы әр түрлі идеяларды жүйелеуге мүмкіндік береді, біздің жағдайда кәсіби негізделген құзыреттілікті қалыптастыру процесі. Модельдеу әдісі келесі қасиеттермен сипатталады: таным процесінің жүйелілігі, салынған модельдің тұтастығы, абстрактілі процедураларды қолдану мүмкіндігі және әмбебаптығы, сондықтан оны үш міндетті шарт болған кезде қолдануға болады: субъект, объект және танымдық объектінің моделі, оның субъектімен өзара әрекеттесу процесінде. Осылайша, танымның ғылыми тәсілі ретінде модельдеу әдісі қазіргі зерттеудің ажырамас бөлігі болып табылады. Модельдеу процесі келесі элементтерді қамтиды: зерттеу субъектісі немесе зерттеуші; зерттеу объектісі- зерттелетін объект, зерттеу объектісі, ол модель болып табылады. Жоғарыда аталған әдіс абстракция мен идеализацияны қолдануды қамтиды.

Біз аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастыру құрылымдық-функционалды моделін ұсынамыз. Біз схемалық түрде жасаған модельді жетінші суреттен көруге болады.

Сурет 7 – Ақпараттық коммуникациялық ресурстар арқылы болашақ аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастыру құрылымдық-функционалды моделі

Құрылымдық-функционалды модельдің барлық компоненттері мен блоктары өзара байланысты және аудармашының КНҚ қалыптастыру процесінің біртұтас жүйесін білдіреді. Модельде ұсынылған блоктардың өзара байланысы ЖОО-да аудармашыларды даярлаудың тұтас және үздіксіз процесін қамтамасыз ету үшін қажетті жағдайлар жасайды. Осы зерттеу шеңберінде әзірленген бес байланысты компоненттерді қамтитын болашақ аудармашылардың кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастырудың әдістемелік моделі: мақсатты блок (мақсат), тұжырымдамалық (тәсілдер мен принциптер), мазмұнды, процессуалды және бағалау.

1 Мақсатты блок. Модельдің бірінші блогы мақсатты блок болып табылады. Мәлімделген модельдің мақсаты - аудармашының кәсіби-негізделген

құзыреттілігін қалыптастыру, болашақ аудармашының кәсіби дайындық негізін қалайтын.

Аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігі дегеніміз – аудармашының кәсіби білімі (теориялық, процедуралық, интегративті) мен қасиеттері, аударма мәселелерін шешу үшін аудармашының қолданатын шеттілдік білім беру ресурстарын пайдалана білу қабілеті. Модельдің мақсатты блогы жүйенің қалған компоненттерін қалыптастырудың бастапқы нүктесіне айналады. Кәсіби-негізделген құзыреттілікті қалыптастырудың негізгі үдерістері: жаһандану және интернационализация; қоғамның әлеуметтік сұранысы, жұмыс берушілердің талаптары; жоғары кәсіби білім берудің нормативтік-құқықтық базасы, сондай-ақ жаһандық процесс ретінде ақпараттандыру болып табылады.

2 Тұжырымдамалық блок. Әдістемелік модельдің екінші блогы – тұжырымдамалық, оған біз әзірлейтін әдістемелік модельдің тұжырымдамалық бөлігінде негізделген тәсілдер және принциптер кіреді. Қолданылатын тәсілдер кешені шеттілдік кәсіби-құзыреттілік тәсілді, ақпараттық-технологиялық тәсілді, когнитивтік-белсенділік және жеке тұлғалық-тезаурыстық тәсілдерді қамтиды. КНҚ қалыптастыру келесі әдістемелік принциптерге негізделген: пәнаралық-модульдік интеграция, мәдениетаралық-коммуникативті өзара әрекеттесу, жүйелік-тұтастық және аутенттілік. Модельдің тұжырымдамалық блок модельдің дұрыстығын және оның тұжырымдамалық негіздерінің аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігінің сипатына сәйкестігін қамтамасыз ету қажеттілігіне негізделген. Біздің КНҚ қалыптастыру үдерісіне іргелі тәсілдерді таңдауымыз аудармашының шетел тілін кәсіби даярлауға қойылатын заманауи талаптарға байланысты. Әдістемелік зерттеудің ғылыми мәртебесін тану үшін сипатталған дидактикалық үдерістер мен құбылыстардың объективті көрінісін қамтамасыз ететін мақсаттардың, мазмұнның және жағдайлардың тұжырымдамалық презентациясы қажет. Әдебиетте «тұжырымдама» ұғымының әртүрлі анықтамалары бар. Тұжырымдама «белгілі бір құбылыстарға, үдерістерге өзара байланысты және бір-бірімен байланысты көзқарастар жүйесін; құбылыстарды, оқиғаларды түсіну, түсіндіру тәсілін; кез-келген теорияның негізгі идеясын; жалпы идеяны, негізгі ойды білдіреді» [104].

Егер біз «тұжырымдама» терминінің мағынасын «тұжырым» сөзінен шыққан деп қарастыратын болсақ, онда «тұжырымдама» ұғымы «адамның ойлау үдерістерінде жұмыс істейтін және әлемді тану нәтижелерінің мазмұнын белгілі бір білім «кванттары» түрінде көрсететін «идеяларды» бейнелейтінін көреміз». Тұжырымдамалар (жеке мағыналар) бақыланатын (немесе ойдан шығарылған) құбылыстардың әртүрлілігін біртұтас нәрсеге дейін азайтады, оларды бір рубрикаға, қоғам әзірлеген белгілі бір категориялар мен сыныптарға жеткізеді және тұжырымдамалық жүйенің құрылыс элементтері болып табылады. Тұжырымдамалық жүйе – бұл «адамның ақыл-ойына берілген барлық ұғымдардың жиынтығы, олардың реттелген бірлестігі шоғырланған психикалық деңгей немесе психикалық ұйым» [105]. Бұл жеке мағыналар немесе тұжырымдамалар (білім кванттары) болып табылатын адамның танымдық

тәжірибесін көрсететін әлем туралы білім жүйесі.

Осылайша, ғылыми-педагогикалық тұжырымдама арқылы біз педагогикалық құбылыстар мен үдерістерді тұтас түсіну мен түсіндіруді шарттайтын, олардың мәнін, құрылымдық-мазмұндық ерекшеліктерін, оларды мақсатты жүзеге асырудың, ұйымдастырудың және қайта құрудың механизмдері мен жалпы ережелерін ашатын [106].

Ғалымдар Н.С. Пурышева, Р.В. Гурина тұжырымдаманың келесі топтарын анықтады: проблемалық (мақсатты), негізгі (тұжырымдаманың негізі); мазмұнды (тұжырымдаманың денесі), практикалық (қолданбалы). Топтардың мазмұны (саны мен сапасы бойынша) құрылатын тұжырымдаманың ерекшелігіне байланысты өзгеруі мүмкін [107].

Зерттеуіміздің ғылыми-теориялық тұғырнамасы мен концептуалдық негізі академик С.С. Кунанбаеваның шетел тілді білім берудің когнитивті-лингвомәдениеттанулық әдіснамасына сүйенеді [3].

Жоғарыда айтқанымыздай, аударма шығармашылық және көп қырлы үдеріс, қиын, көп жағынан қарама-қайшылыққа толы. Бұл әртүрлі мәдениеттер өкілдері арасындағы қарым-қатынастың (коммуникацияның) ғана емес, сонымен қатар идеяларды, тәжірибені, білімді, яғни сөздің кең мағынасында мәдениетті таратудың ерекше құралы. Жақында аударманы әртүрлі көзқарастардан, сондай-ақ аударма үдерісіне қатысты мәселелерді теориялық тұрғыдан да, практикалық тұрғыдан да қарастыратын көптеген зерттеулер пайда болды. Аударманың кез-келген түрін тиімді игеру тек мәдениетаралық өзара әрекеттесудің шынайы жағдайына енген жағдайда ғана мүмкін болады, онда аудармашы жеке қасиеттерін ашуға, жұмысқа қажетті дағдылар мен дағдыларды белсендіруге мүмкіндік алады [108]. Сондықтан аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастыру кешенді үдеріс ретінде қарастырылуы керек. Жоғарыда айтылғандай, аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігі өзара байланысты шағын құзыреттіліктердің күрделі және көп компонентті құрамына ие, олардың қалыптасуы ерекше дидактикалық ұйымды қажет етеді.

Нәтижесінде аудармашының КНҚ қалыптастыру үдерісі бірнеше тәсілге немесе принципке емес, бірнеше бірін-бірі толықтыратын әдіснамалық тәсілдер мен принциптердің жиынтығына негізделген. Мұндай тәсілдер кешенін анықтау және принциптерді таңдау КНҚ қалыптастыру моделін әзірлеудің маңызды кезеңі болып табылады. Біз білетіндей, оқытуға деген көзқарас тіл зерттеушісі мен тілді оқытушының тілдің өзіне де, оны игеру тәсілдеріне де көзқарасы туралы түсінік беретін ШТО әдістемесіндегі негізгі категория болып табылады. Ол тілді оқыту жүйесінің құрамдас бөлігі болып табылады, тілді меңгерудің ең жалпы лингводидактикалық негізі ретінде әрекет етеді және оқыту әдістері мен әдістерін таңдауға негіз болатын таңдалған білім стратегиясы туралы түсінік береді. И.А. Зимняяның пайымдауынша, бұл білім беруді зерттеуді, жобалауды және ұйымдастыруды анықтайтын белгілі бір ұстаным, көзқарас [109]. Оқыту тәсілі – белгілі бір стратегия түрінде және оқытудың сол немесе басқа әдістерінің көмегімен тәжірибеде оқытудың жетекші, басым идеясын жүзеге асыру. Бұл білім беру субъектілерінің қоғамдық сананың тасымалдаушылары ретіндегі

әлеуметтік қатынастарын, оның барлық құрамдас бөліктерін және ең алдымен педагогикалық өзара әрекеттестік субъектілерінің өздерін қамтитын оқу-тәрбие процесін жүйелі ұйымдастыру мен өзін-өзі ұйымдастыруды көрсететін дүниетанымдық категория (мұғалім және студент) [110]. Шеттілін оқыту тәсіл ретінде біз оқыту стратегиясы н және белгілі бір принциптерді жүзеге асыратын шетел тілін оқыту құралдарын мен тиісті әдістерін таңдауды анықтайтын теориялық және әдіснамалық негізді түсінеміз [111]. Шетел тілін оқыту тұжырымдамасы көптеген тәсілдерді қамтитын принциптерді жіктейді. Әдіснамалық тәсіл объектіні оның пәндік танымының шекарасында зерттеу кезінде басымдықтарды қалыптастырады [112]. Мысалы, аударма іс-әрекетін оқыту әдістемесінің нысандық-пәндік саласында аудармада қолданылатын келесі әдіснамалық тәсілдер қарастырылады, мысалы: дескриптивті, когнитивті, лингвистикалық, семиотикалық, функционалды, мәтін-центрлік, коммуникативті, коммуникативті-функционалды, дискурсивті және т. б. Төмендегі сурет 8-де аудармашылардың кәсіби-негізделген құзіреттілігін қалыптастырудағы әдістемелік тәсілдері берілген.

Сурет 8 – Аудармашылардың кәсіби-негізделген құзіреттілігін қалыптастырудағы әдістемелік тәсілдері

Осылайша, біз талдаған жұмыстардың көпшілігінің авторлары түсіндірулерінде екінші нұсқасындағы әдіснаманы немесе теориялық және әдіснамалық негіздерді, атап айтқанда философиялық, жалпы ғылыми және нақты ғылыми немесе жеке ғылыми (педагогикалық, дидактикалық, лингвометодикалық) тәсілдердің жиынтығы ретінде қарастырады. Білім беруді жаңғырту үдерісінде *кәсіби-құзыреттілік тәсіл* білім беру мазмұнын жаңартудың маңызды тұжырымдамалық ережелерінің бірі ретінде түсіндіріледі. Кәсіби-құзыреттілік тәсілдің мақсатты доминанты болашақ маманның құзыреттілігін қалыптастыру болып табылады. Осыған байланысты орталық ұғым ретінде «негізгі, базалық құзыреттер/құзыреттіліктер» анықтамасы алға

тартылады (А.А. Вербицкий, И.А. Зимняя, М.Г. Евдокимова, А.М. Новиков, А.К. Маркова, Н.В. Кузьмина және т. б.). «Құзыреттілік» терминімен біз білім алушының жүйеге ұйымдастырылған білім, дағдылар мен жеке қасиеттерді жұмылдыру интегративті қабілетін қарастырамыз. Бұл ретте «құзыреттілік» деп құзыреттерді іске асырудың жоғары деңгейі де, кәсіби қызметті тиімді орындау қабілеті де түсініледі [113]. Аудармашының кәсіби құзыреттілігі «оның иелігіндегі құзыреттерді тандау, біріктіру және жұмылдыру қабілетін анықтайтын белгілі бір алгоритм, сценарий, ереже» деп пайымдалады.

Осылайша, құзыреттілік компоненті кәсіби құзыреттілікті жұмылдыруға жауап береді. «Құзыреттілік» және «құзырет» терминдерінің тұжырымдамалық аппараты анықталғанымен, ол өзгермейді, өйткені қоғамның көп өлшемді дамуы осы ұғымдарды одан әрі нақтылауға бағытталған жаңа білім беру стандарттарын әзірлеуді талап етеді. «Құзыреттілік» және «құзырет» терминдерінің арақатынасын талдай отырып, А.В. Хуторской былай деп жазады: «құзырет субъект білетін мәселелер шеңберін немесе субъектінің өкілеттіктері, құқықтары, объектісі, объектісі және қызмет мазмұны, яғни қызмет саласы, сондай-ақ осы қызмет жүзеге асырылатын нақты объектілердің (заттардың) белгілі бір шеңберін сипаттайды және, тиісінше, құзырет беріледі». Құзыреттілік нормативтік сипатқа ие, ол көптеген адамдар үшін стандартталған, жалпы норма ретінде енгізілген талапты белгілейді. Өз кезегінде, «құзыреттілік» белгілі бір қызмет түрін орындаудың сәттілігін анықтайтын жеке тұлғаның сапасын білдіреді» [114].

Құзыреттілік моделінің, білімділіктен айырмашылығы, академиялық білімнің белгілі бір көлемін алуды ғана емес, сонымен бірге алынған білімді кәсіби қызметте тәжірибеге бағытталған қолдануды да қамтиды. Құзыретті білім берудің мақсаты білім мен өмір талаптары арасындағы алшақтықты жою болып табылады. Білім беру басымдықтары студенттердің кәсіби қызметте құзыреттіліктің қалыптасуының белгілі бір деңгейіне жету қажеттілігінен болашақ мамандардың алынған құзыреттер жиынтығын қоршаған шындықта, өзара әрекеттесу қабілетінде, командадағы күш-жігерін кооперациялау, еңбек нарығында бәсекеге түсу қабілетінде жүзеге асыруға кәсіби дайындығына ауысуы керек. И.Г. Агапов «дайындық» терминімен құзыреттіліктің жеке құрамдас бөлігін, ал қабілеттілікті іс-әрекеттің құрамдас бөлігі ретінде түсінеді (бұл білімге, дағдыларға, біліктерге дейіназаймайды, бірақ оларды тез игеруді, шоғырландыруды және іс жүзінде тиімді пайдалануды түсіндіреді (қамтамасыз етеді))» [115].

Сонымен қатар, аудармашыларды даярлаудағы кәсіби-құзыреттілік тәсілдің өзектілігі отандық білім берудің халықаралық білім беру кеңістігіне енуіне байланысты. Біздің ойымызша, аталған категорияларды теориялық анықтау және олардың өзара байланысын талдау студент-аудармашының көпмәдениетті кеңістіктегі басқа елдердің мамандарымен мәдениетаралық өзара іс-қимылды жүзеге асыруға қабілетті тілдік тұлғасын қалыптастыру үшін де қажет. Сонымен қатар, кәсіби - құзыреттілік тәсілдің маңыздылығы шеттіліндегі білім берудің мазмұнын, қағидаттары мен мақсаттарын анықтауға, білім беру

үдерісін жоспарлауға және нәтижелерді бағалауға байланысты. Аудармашыларды даярлаудың білім беру бағдарламалары жаһандық қоғамда түлектердің сапасы мен сұранысын қамтамасыз ету мақсатында білім беру мақсаттарын, мазмұны мен нәтижелерін үнемі жаңартып отыруды талап етеді. Кәсіби-құзыреттілік тәсіл шеңберінде отандық жоғары оқу орындарында білім беру нәтижелерін жобалау түлектерді даярлау сапасымен тікелей өзара байланыста болады, олардың жұмысқа орналасуына және одан әрі кәсіби қызметіне әсер етеді.

Ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуы және еңбек нарығындағы сапалы өзгерістер аясында бүгінгі таңда әртүрлі кәсіби салаларда көптеген кәсіби функцияларды орындауға және әртүрлі лауазымдық позицияларды біріктіруге қабілетті көптеген дағдылар мен дағдыларды меңгерген эмбебап мамандар маңызды орын алады. Бейіндік құрамдас бөліктің ұлғаюына және жоғары білімнің тез өзгертін кәсіби салаға жақындау әрекетіне қарамастан, ол әлі де тез өзгертін ақпараттық-коммуникациялық фонға сәйкес келе алмайды. Оқыту процесіне инновациялық модельдер мен технологияларды енгізу кәсіби салалардағы конвергенция, цифрландыру, көп медиатизация процестері талап ететіндей белсенді емес.

Кәсіптік білім берудегі ақпараттық-технологиялық тәсіл кадрларды даярлаудың басым қажеттілігі болып табылады. Ақпараттық-технологиялық тәсіл жағдайында студенттердің кәсіби дайындығын сапалы ақпараттық-технологиялық қамтамасыз ету қажеттілігі артып келеді. Ақпараттық-технологиялық тәсіл аудармашыларды кәсіби даярлаудың заманауи тәсілдерінің бірі болып табылады, ол әртүрлі технологияларды, нысандарды, әдістер мен әдістерді пайдалана отырып және онсыз жүзеге асырылуы мүмкін оқу ақпаратын беру процестерінің күрделі жүйесінен тұрады.

Ақпараттық-технологиялық тәсіл білім беру, педагогикалық, әлеуметтік шындықтың әртүрлі салалары мен аспектілерін тұжырымдамалық және жобалық игеруге жаңа мүмкіндіктер ашады. Ақпараттық материалдарды ұлғайту пәндердің негізгі және кәсіби модульдерін зерделеу кезінде білім беру үдерісін қамтамасыз етудің барлық түрлерін жетілдіруге әкеледі. Оқу үдерісін «ақпараттық-технологиялық қамтамасыз ету» терминін ғалым П.И. Образцов енгізді [116]. Ол оқу үдерісін жан-жақты қамтамасыз етудің (АТО) бірыңғай мақсаттарына бағынатын функционалдық және құрылымдық жағынан өзара байланысты ақпараттық және технологиялық компоненттердің тұтас бірлігін білдіретін дидактикалық жүйені түсіндіреді. *Ақпараттық-технологиялық тәсіл*: нәтижелерді үлкен сенімділікпен болжауға және білім беру процестерін басқаруға; қолда бар практикалық тәжірибені және оны пайдалануды ғылыми негізде талдауға және жүйелеуге; білім беру және әлеуметтік-тәрбиелік мәселелерді кешенді шешуге; аудармашының жеке басының дамуы үшін қолайлы жағдайларды қамтамасыз етуге; қолда бар ресурстарды оңтайлы пайдалануға; ең тиімдісін таңдауға және жаңа технологияларды әзірлеуге мүмкіндік береді қазіргі білім берудің туындайтын мәселелерін шешуге арналған модельдер.

Ақпараттық-технологиялық тәсіл аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігін, оның құрылымын қалыптастыру, аудармашыларды кәсіби-негізделген даярлаудың нысандары мен әдістерін таңдау, білім алушылардың танымдық қызметін басқару мүмкіндігін, сондай-ақ шеттілдік-кәсіптік даярлықтың нәтижелерін бақылау және бағалау әдісін айқындайды. Ақпараттық-технологиялық тәсіл студенттердің ақпаратпен өз бетінше жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыруға және оны болашақ кәсіби қызметінде қолдануға бағытталған, бұл болашақ аудармашылар үшін маңызды.

Болашақ аудармашыларды *когнитивті-белсенділік тәсіліне* негізделген кәсіби даярлауды когнитивті модельдеудің жүйелік компоненті білім алушының жеке басына айналады. Когнитивті-белсенділік тәсілі әдіснамалық негіз ретінде білім беру ортасыны инструменталды саласын анықтайды, ол тек оқыту мен тәрбиелеудің әлеуметтік факторларын ғана емес, сонымен қатар метақұралдар мен есептерді шешу тәсілдерін тудыратын студенттердің ішкі белсенділігін де түсінеді. Когнитивті-белсенділік тәсілі: адамның өзін-өзі дамытуға және игерілген құндылықтар мен мағыналар негізінде үздіксіз білім алуға дайындығын қалыптастыруды; құндылықты тұлғалық-дамытушы білім беру ортасын жобалау мен құруды; жеке ерекшеліктерін ескере отырып, белсенді құндылық-семантикалық оқу-танымдық іс-әрекетті; білім алушының тиімді мінез-құлқын реттеудің когнитивті-құндылық тетіктерін игеруді анықтайды. Когнитивті-белсенділік тәсілі репродуктивті оқыту әдісінен алшақтауға және негізгі құзыреттілік білім алушының стандартты емес жағдайларда барабар шешім табуға және белгісіз жағдайларда әрекет етуге қабілетті теориялық ойлау негіздерінің болуы болып табылатын белсенділік парадигмасына көшуге мүмкіндік береді. Студентті аудармаға дайындай отырып, мұғалім адресаттың ақыл-ой кеңдігін деәдеттегі интерактивті кеңістіктің шындығынан қажетті бейнелерді шақыру үшін оның диалогты қозғарас әрекеттесуін дайындайды. Жағдайды танытудың, сипаттаудың және түрлендірудің, яғни когнитивті түсінудің өнімі-жағдайдың коммуникативті бейнесі [117]. Сонымен қатар, когнитивті-белсенділік тәсілінің мақсаты тілді өрнек формасы ретінде, қарым-қатынас құралы ретінде үйрету және сонымен бірге студенттерді басқа қоғамның мәдениетімен таныстыру. Басқаша айтқанда – аудармашыларды даярлау процесінде танымдық және коммуникативті міндеттерді бір уақытта жүзеге асыру. Бұл тәсіл болашақ аудармашыларды дайындаудағы ең маңыздылардың бірі болып табылады, өйткені ол когнитивті және коммуникативті тілдің екі маңызды функциясын білдіруге мүмкіндік береді.

Қазіргі уақытта когнитивтік бағыт ғылыми білімнің әртүрлі салаларында кең дамыды: психологияда, педагогикада, лингвистикада және т.б. ғылымдағы когнитивтік тәсілдің негізі адам санасының жоғары психикалық функциясы ретінде таным болып табылады [118, б. 172]. Ақыл-ой іс-әрекетінің процестерін басқара білу, іс-әрекет тәсілдерін құру қоғамдық қатынастардың барлық салаларында сәтті іс-әрекеттің негізі болып табылады. Бұл тұрғыда аударма қызметі де ерекшелік емес. Шетел тілін когнитивті оқыту саласындағы әдістемелік әзірлемелер оқытудың арнайы әдістері, стратегиялары мен әдістері

арқылы коммуникация субъектісі ретінде білім алушының жеке басының когнитивтік қызметін жақсарту мүмкіндіктерін зерттеуге бағытталған. Когнитивті оқыту таным философиясындағы таным адамының рөлі мен орнын, танымды әдіспен, шындықты сипаттау мен түсіндірудің дұрыс тәсілімен қаруландыру қажеттілігінен туындайды [119]. Шетел тіліндегі білім беруде когнитивті тәсілді жүзеге асыру жаңа ақпарат алуды да, фактілерді түсінуді, жүйелеуді, талдауды және олардың арасындағы қатынастарды анықтауды, белгілі бір реттелген жүйені құруды да қамтиды. Бұл тәсіл шетелтіліндегі шындықтың жаңа жағдайларына үйрену және бейімделу процесін мүмкін ететін ақыл-ой қабілеттері мен стратегияларын дамытуға бағытталған. Когнитивті оқыту зейінді, есте сақтауды, қабылдауды, ойлау қабілетін, ерік-жігерді дамыта отырып, танымдық интеллектуалды қызметтің кемшіліктерін түзетуге арналған.

Егер аударманы оқытуға қатысты *когнитивті-белсенділік* тәсілін қарастыратын болсақ, ол «аудармашының интеллектуалды-психикалық қызметінің әртүрлі факторларының (соның ішінде субъективті) мәтінді қалыптастырудағы, қабылдаудағы және түсіндірудегі (яғни аудармадағы) рөлін ескеруге мүмкіндік береді» [120]. Аударманың когнитивті-белсенділік парадигмасы аудармашының тілдік тұлға ретіндегі сөйлеу-ойлау әрекетін сипаттайтын танымдық және ойлау үдерістерін қарастырады. Когнитивті тетіктер объективті және субъективті лингвистикалық және экстралингвистикалық факторларға байланысты аударма қиындықтарын түсінудің негізі болып табылады. Аударма қызметін оқыту әдістемесінің міндеттерінің бірі болашақ аудармашыларды өз ресурстарын оңтайлы бөлу арқылы қиындықтарды сәтті жеңуге үйрету болып табылады. Мұндай ресурстардың қатарына аудармашының эрудициясы мен түйсігі жатады. Н.Л. Галеева өзінің «Аударманың белсенділік теориясының негіздері» монографиясында аударманы көп қырлы қызмет ретінде қарастырады – аудармашының аударушы ретінде әрекет ететін рефлексивті сөйлеу, ойлау (интеллектуалдық) іс-әрекеті. Аудармашы қызметінің жедел бірлігі ретінде концепт қарастырылады [121].

Осылайша, когнитивті-белсенділік тәсілі – бұл оқытылатын тіл туралы білім беру идеяларын қалыптастыру және аударма іс-әрекетіне қабілеттілікті қалыптастыру теңдігін анықтайтын тұлғаға бағытталған концепт. Болашақ аудармашыларды дайындауда когнитивті- белсенділік тәсілін қолдану оқу үдерісін күшейтуге мүмкіндік береді, өйткені ол нақты кәсіби-коммуникативті жағдайларда тілді мағыналы қолдануға ықпал етеді.

Жеке тұлғалық-тезаурустық тәсіл болашақ аудармашылардың кәсіби құзыреттіліктерін дамытуда маңызды рөл атқаратын әдіс. Бұл тәсіл болашақ мамандардың жеке қасиеттері мен іс-әрекеттерін үйлестіре отырып, олардың аударма қызметіне деген шығармашылық қабілеттерін арттыруға бағытталады. Жеке тұлғалық-тезаурустық тәсіл – бұл болашақ аудармашылардың кәсіби және тілдік құзыреттілігін қалыптастыруда қолданылатын педагогикалық әдіс, ол жеке тұлғаның когнитивті, тілдік және мәдени білімдерінің жиынтығын (тезаурусын) жүйелі түрде дамытуға бағытталған.

Әдеттегі сөздіктен айырмашылығы, тезаурус сөздерді мағыналық байланысқан ұғымдар топтарына бөледі, бұл олардың арасындағы байланыстарды түсінуге және күрделі түсініктерді сипаттау үшін оларды біріктіруге мүмкіндік береді. Жеке тұлғалық тезаурусқа келсек, бұл тек мінез-құлық қасиеттерін сипаттап қана қоймай, олардың өзара байланысын және жеке тұлғаның қай қырлары басым екенін анықтауға да септігін тигізеді [122].

Бұл тәсіл келесілерді қамтиды:

Тұлғалық ерекшеліктерді ескеру: Әр студенттің жеке қызығушылықтары, танымдық қабілеттері мен оқу деңгейін ескере отырып, оқыту процесін бейімдеу.

Тезаурустың байытылуы: Студенттердің тілдік қорының тек сөздік тұрғысынан емес, фразеологиялық, стилистикалық және семантикалық деңгейде де кеңеюіне ықпал ету.

Мәдени және кәсіби интеграция: Әр түрлі мәдениеттердің ерекшеліктерін түсіне отырып, мәдениетаралық қарым-қатынас қабілетін арттыру және кәсіби терминологияны меңгеру.

Ойлау дағдыларын дамыту: Аудармашылық ойлау, мәтін құрылымын түсіну және оны басқа тілде баламалы түрде жеткізе білу қабілетін жетілдіру.

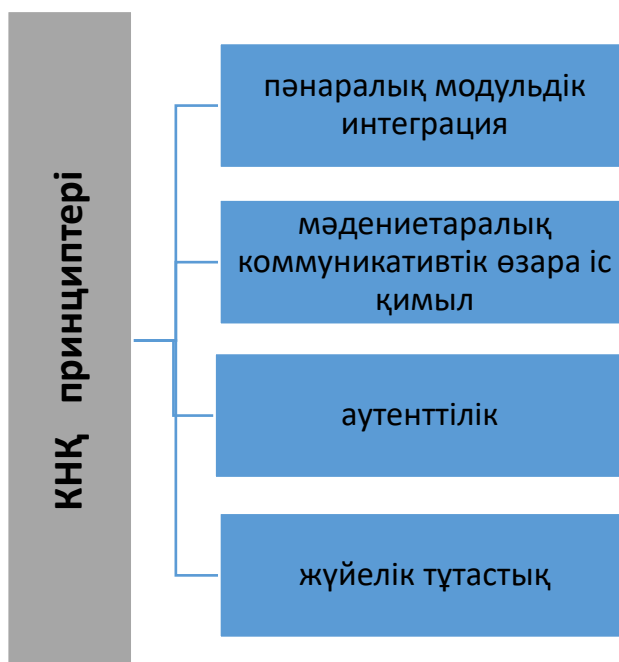
Тұлғалық даму: Аудармашының жеке мотивациясын, өзіндік талдау және өзін-өзі дамыту қабілеттерін қолдау.

Бұл тәсіл аудармашылардың кәсіби дайындық сапасын арттырып қана қоймай, оларды жеке тұлға ретінде қалыптастырып, шығармашылық әлеуетін дамытуға мүмкіндік береді. Нәтижесінде, студенттер тек аудармашылық дағдыларды меңгеріп қана қоймай, түрлі мәдениеттер арасында делдал болу қабілетіне ие болады.

Сондықтан жеке тұлғалық-тезаурустық тәсіл болашақ аудармашыларды кәсіби тұрғыдан жан-жақты дамытуда маңызды рөл атқарады. Сонымен қатар, бұл тәсілде өзіндік талдау маңызды орын алады, өйткені студенттер өз аударма дағдыларының деңгейін оқу басталғанға дейін және аяқталғаннан кейін бағалап қана қоймай, кәсіби және тұлғалық өсуін де тіркей алады. Бірнеше тәсілдерді интеграциялау кезінде аудармашының КНҚ қалыптастырудың құрылымдық-функционалды моделін әзірлеудің негізгі элементтерінің бірі аудармашының дайындық деңгейіне қойылатын талаптарға толық сәйкес келетін, сондай-ақ болашақ аудармашының КНҚ қалыптастыру үшін сенімді негіз болатын білім беру үдерісін ұйымдастыру принциптерін таңдау. Біздің міндетімізге КНҚ қалыптастыру әдістемесін, тапсырмалар мен жаттығуларды таңдауды анықтайтын құрылымдық-функционалды модельдің негізін құрайтын принциптерді анықтау кірді. Зерттелетін мәселе бойынша әдебиеттерді жалпылау және талдау барысында біз аудармашының кәсіби негізделген құзыреттілігін қалыптастыру үдерісінің ең маңызды тәсіл, алға қойылған мақсат аясында пәнаралық-модульдік интеграция принципі, мәдениетаралық-коммуникативті өзара әрекеттесу, жүйелік-тұтастық, аутенттілік принциптерімен деп қорытындыладық.

Осылайша, әзірленген құрылымдық-функционалды модельдің негізі ретінде келесі өзара байланысты әдіснамалық принциптерді ұсынамыз:

пәнаралық-модульдік интеграция, мәдениетаралық-коммуникативті өзара әрекеттесу қағидаты, дискурсивті-ситуациялық контексттерді есепке алу қағидаты. Сурет 9-да аудармашылардың кәсіби-негізделген құзіреттілігін қалыптастырудағы әдістемелік принциптерінің түрлері берілген.

Сурет 9 – Аудармашылардың кәсіби-негізделген құзіреттілігін қалыптастырудағы әдістемелік принциптері

Зерттеу мәселесін шешудің қағидаттарының бірі ретінде біз *пәнаралық-модульдік интеграция* принципін анықтадық. Философиялық мағынада «интеграция» термині оның нәтижесі тұтастық, бірігу, бірігу, бірлікті қалпына келтіретін үдеріс немесе әрекет ретінде қарастырылады. Пәнаралық интеграцияның әдіснамалық негізі кәсіби білім беруде қалыптасқан интегративті принцип болып табылады. Алайда, пәнаралық интеграция өте көп қырлы құбылыс. Сондықтан, осы уақытқа дейін интеграция құбылысын зерттеушілер, академиялық педагогикалық ғылым мен практика өкілдері арасында «пәнаралық»; «пәнаралық интеграция» сияқты ұғымдар туралы бірыңғай түсінік қалыптаспаған. Пәнаралық интеграция эпистемологиялық, әдістемелік, технологиялық және практикалық мәселелерді шешу үшін оқу пәндерін біріктіру үдерістерін көрсетеді. Өз кезегінде, интеграцияны зерттеушілер оқу үдерісінің тұтастығын қамтамасыз ету ретінде түсіндіреді [123]. Біз білетіндей, жалпы ғылыми мағынада интеграция әртүрлі тұжырымдамаларды әдістемелік, теориялық және технологиялық деңгейде көп өлшемді синтездеуге мүмкіндік береді. Пәнаралық әртүрлі дидактикалық принциптерінің бірі ретінде танылады, өйткені біз студенттің жеке басын дамыту, мазмұнды, іс-әрекетті, қарым-қатынасты, сана мен мінез-құлықты, алдыңғы тәжірибені, жеке қасиеттер мен жеке ерекшеліктерді біріктіру негізінде ерекше интегралды ойлауды қалыптастыру туралы айтып отырмыз. Бұл тезис бізді шетел тілдік-

аудармашыны даярлаудың кәсіби білім беру үдерісінде не біріктірілуі мүмкін деген сұраққа әкеледі.

Осылайша, «интеграция» термині шексіз әрекет өрісіне ие болады. Яғни, білім, білік, дағдылар, пәндер, қызмет түрлерін біріктіруге болады және т.б. Бұл оқу пәндері арасындағы көлденең қатынастармен шектелген пәнаралық қатынастардан және біріктіру үдерістерінің тік бөлігін көрсететін сабақтастықтан ерекшеленеді. Пәнаралық интеграция кәсіби қызметті біртұтас, үздіксіз және біртұтас дамыту тұрғысынан оқу пәндерін өзара үйлестіру үдерісі ретінде қарастырылады. Барған сайын жаңа ғылыми пәндердің пайда болуына әкелетін қазіргі ғылыми білімнің дамуы оның пәнаралық интеграция үдерістерін сөзсіз ескеруі керек. Пәнаралық байланыстар көптеген оқу пәндерін оқу кезінде студенттердің әртүрлі білімді игеруіне негізделген оқу жүйесіндегі пәндік салалардың интеграциясына әкеледі. Білімді синтездеу, оларды жан- жақты игеру және практикалық кәсіби қызмет пен адам өмірінде қолдану қажеттілігі барлық деңгейлерде пәнаралық интеграцияны дамытуға негіз болады. Жоғары кәсіптік білім мазмұнына қойылатын қазіргі заманғы талаптар тұрғысынан болашақ маман тек білімі, біліктері мен дағдыларына ғана емес, сонымен қатар пәнаралық кәсіби ұтқырлыққа ие болуы керек. Бұл, оның ішінде кәсіби теориялық және практикалық қызметтегі үнемі пайда болатын өзгерістерге жедел әрекет ету қажеттілігімен анықталады.

Пәнаралық-модульдік интеграция принципі «құзыреттілік», «құзырет» ұғымдарымен тығыз байланысты. Жоғарыда айтқанымыздай, «құзыреттілік» термині студенттің интегралды сипаттамасы ретінде түсіндіріледі. Ал «құзырет» практикалық қолдану саласында кәсібиліктің дамуын білдіреді. Құзыреттілік- бұл студент пәнаралық өзара әрекеттесу негізінде білім беру бағдарламасының бір бөлігін немесе барлығын аяқтағаннан кейін көрсетуге міндетті білім, білік, дағдылар, қабілеттер мен жеке қасиеттердің динамикалық жиынтығы [124]. Пәнаралық интеграция әртүрлі оқу пәндерінің мазмұнының өзара енуіне және құзыреттілікті қалыптастыруда оқытудың инновациялық дидактикалық әдістері мен ұйымдастырушылық формаларын қолдану арқылы дамудың біртұтас әлеуетіне ие бірыңғай білім беру кеңістігін құруға негізделген. Модульдер динамикалық түрде өзгеруі мүмкін (ақпаратпен толықтырылуы немесе одан босатылуы), жалпы ақпараттық-белсенділік жүйесіне (оқу жоспарымен шартталған білім беру ортасына) немесе нақты оқу пәніне енетін, білім беру қажеттіліктері мен жеке тұлғаның талаптарының деңгейіне икемді бейімделетін «мобильді ақпараттық немесе белсенділік құрылымы» болып табылады [125].

Пәнаралық-модульдік интеграция принципініске асыру бағыттарының бірі мынадай материалдарды қамтитын пәнаралық оқу- әдістемелік кешендерді құру болып табылады: пәннің жұмыс бағдарламасы; практикалық және зертханалық жұмыстарды орындау бойынша әдістемелік ұсынымдар; білім алушылардың өзіндік жұмысына арналған тапсырмалар (БӨЖ); бақылау және өзін-өзі бақылау үшін тест тапсырмалары; пәнге дайындалуға арналған үлгілік сұрақтар; библиографиялық тізім және интернет - ресурстарға сілтемелер; дәрістердің электрондық курсы; пәнді қосымша тереңдетіп оқуға арналған материалдар; оқу

нәтижелерін бағалау критерийлері. Пәнаралық-модульдік интеграция білімнің, іскерліктің және дағдылардың жүйелілігі мен тұтастығын қамтамасыз етеді, білім алушылардың тиімді және нәтижелі кәсіби қызметке дайындығы мен қабілетін, олардың еңбек нарығында бәсекеге қабілеттілігін қалыптастырады [126].

Осылайша, *пәнаралық-модульдік интеграция* заманауи кәсіптік білім берудің қажетті элементі болып табылады. ХХІ мамандарын дайындауда оқытуды белгілі бір қызметке бағыттаумен қатар, білімді кешенді қолдану, оларды синтездеу, идеялар мен әдістерді бір ғылымнан екіншісіне көшіру маңызды. Бұл қағида қазіргі жағдайда адамның іс-әрекетіне қойылатын талаптар ретінде шығармашылық және кәсіби дамудың негізі болуы керек. Жоғары мектептің өзекті міндеті бүгінде ғылымдағы интеграция үдерістеріне байланысты және пәнаралық байланыстар арқылы сәтті шешілуде.

Мәдениетаралық-коммуникативтік өзара іс-қимыл принципі мәдениетаралық қарым-қатынасқа қатысушылардың сындарлы өзара әрекеттесуін талап ететін жағдайлар ретінде білім беру үдерісін ұйымдастыруды көздейді [127]. Аудармашының мәдениетаралық өзара іс-қимыл жағдайында алған білімдері мен дағдыларын жұмылдыру қабілеті мен дайындығы кәсіби коммуникацияның сәттілігінің кепілі болып табылады. Мәдениетаралық-коммуникативтік өзара іс-қимыл принципін алған тәжірибені барынша тиімді жұмылдыру мүмкін болатын және білім алушылар ана тілі мен шетел тілдерін пайдалана отырып, кәсіби міндеттерді шешуге ынталандырылатын осындай кәсіби орта құруды білдіреді.

«Коммуникация» термині жалпы ғылыми сипатқа ие екені белгілі. Өзара әрекет мәселесіне үлкен қызығушылықтың дәлелі – бұл терминнің әртүрлі ғылымдардағы көптеген анықтамалары. «Қарым-қатынас» ретінде қарастырылады: элеуметтік өзара әрекеттесудің семантикалық аспектісі, басқа адамдардың семантикалық қабылдауына саналы түрде бағытталған әрекет; қарым-қатынас; әртүрлі нысандармен байланыс құралы; субъектілер арасында ақпарат алмасу, беру және жалпы қоғамда ақпарат алмасу; өзара түсіністікке негізделген екі немесе одан да көп адамдар арасындағы қарым-қатынас, байланыс актісі; бір адамның екінші адамға немесе бірқатар адамдарға ақпарат беруі және басқалар. Қарым-қатынастың сәттілігі адресант пен адресаттың жалпы бастапқы идеялары мен білімдерінің жиынтығына, кодты барабар пайдалану арқылы референтті жүзеге асыруға мүмкіндік беретін белгілі бір жалпы коммуникативті дағдылар қорының болуына байланысты.

А. Исламның көзқарасы бойынша, аудармашы коммуникация процесінде сөйлеушінің элеуметтік мәртебесі, жасы, кәсібі, дүниетанымы, этникалық ерекшеліктері және аудиторияның құндылықтары сияқты маңызды факторларды назардан тыс қалдырмауы керек. Бұл мәдени ерекшеліктерді ескере отырып, тиімді аударма жасауға мүмкіндік береді [128]. Біз тек табиғи тіл арқылы сөйлесіп қана қоймаймыз. Біз бір-бірімізге ақпаратты ымдар, позалар, кеңістіктегі қалпымыз, паравербалды құралдар арқылы береміз. Әңгімелесушіге біздің жағдайымыз, көңіл-күйіміз және т. б. туралы қалай хабарлаймыз? Біз

өзімізге және әңгімелесушімізге ортақ белгілер жүйесін қолданамыз. Коммуникация мүмкін болуы үшін бізге қандай да бір жалпы код қажет, оның көмегімен біз жеткізгіміз келетін ақпаратты кодтаймыз және сұхбаттасушыдан алатын ақпаратты ашамыз. Коммуникация – бұл кез-келген түрдегі ақпарат алмасу.

Өз кезегінде, Е.И. Пассов «нағыз» коммуникативтіліктің келесі сипаттамаларын бөліп көрсетеді: дәйектілік; мақсаттылық; жеке мағыналылық; сөйлеу-ойлау белсенділігі; жеке қызығушылықтың қатынасы; қарым-қатынастың әртүрлі қызмет түрлерімен байланысы; қарым-қатынастың өзарабайланысы; жағдаяттылық; функционалдылық; эвристикалық; мазмұндылық; проблемалық; жаңалық; вербалды және вербалды емес қарым-қатынас құралдарының байланысы мен мәнерлілігі [129].

Мәдениетаралық қарым-қатынас – бұл әртүрлі мәдениеттер өкілдері арасындағы байланыс. Сондықтан мәдениетаралық қарым-қатынасты түсіну үшін мәдениеттің не екенін және қарым-қатынас процесінде мәдениеттің рөлі қандай екенін түсіну маңызды. Сонымен, этнография мен антропологияның негізін қалаушылардың бірі, ағылшын ғалымы Эдуард Б. Тайлор (Edward B. Tylor) мәдениетті «білім, наным-сенімдер, өнер, адамгершілік, заңдар, әдет-ғұрыптар және адам қоғам мүшесі ретінде алған кез-келген басқа қабілеттер мен әдеттерді қамтитын күрделі тұтастық» деп түсіндіреді [130]. Бұл анықтама маңызды және қызықты, өйткені ол әртүрлі ғылымдардың өкілдері мәдениет ұғымына енгізетін барлық түрлі құрамдастарды қамтуға тырысады, бірақ оның басты кемшілігі де сол: оның ауқымы тым кең. Әр түрлі есептеулер бойынша мәдениеттің 400-ден 1200-ге дейін әр түрлі анықтамасы бар. Мәдениетаралық зерттеулер мәдениеттің әмбебап принциптері мен заңдылықтарын, сондай-ақ олардың өзіндік ерекшеліктері мен айырмашылықтарын белгілеу мақсатында белгілі бір өлшемдер бойынша әртүрлі этно-ұлттық немесе аймақтық мәдениеттерді зерттеуге негізделген. Әр түрлі этникалық топтар мен ұлттық мемлекеттер өкілдерінің мәдени айырмашылықтары барынша айқын болатын жағдайларды, мәнмәтінді зерттеуге ерекше назар аударылады.

Тілаларлық аударма, мәдениетаралық қарым-қатынастың бір түрі бола отырып, қарым-қатынасқа қатысушылардың «интеллектісіне ұқсас» болған кезде, олардың әлемде ортақ білімі болған кезде ғана сәтті жүзеге асырылуы мүмкін. Поршневаның пайымдауынша, ана тілінде сөйлейтіндердің танымдық тәжірибесін көрсететін үнемі қалыптасатын мұндай білім жеке тұлғаның тұжырымдамалық жүйесіне енгізілген. Тілаларлық қарым-қатынас жағдайында стереотип сөйлеу үдерістерінің басым сипаттамасына және аудармадағы эквиваленттіліктің негізіне айналады. Кез-келген жаңа жағдайдың мағынасын түсінуге тырысып, адам, ең алдымен, осындай мағынадағы стереотиптік жағдайды іздеу үшін өзінің білім базасын тексереді. Мұндай стереотиптік жағдай фрейм деп аталады. Фрейм құрылымында екі тілдік шындықты байланыстыру үшін қажетті ақпарат бар. Көп жағдайда тілдердің тұжырымдамалық сәйкес келмеуі кезінде мағынаның ерекшеліктерін жеткізу өте қиын, сондықтан аудармашы фреймнің жоғары деңгейіне сәйкес келетін (жалпы мәні бар) бірлікті

таңдауға жүгінеді [131].

Жүйелік тұтастық принципі – бұл болашақ аудармашыларды оқытуда кешенді көзқарасты талап ететін маңызды әдістемелік қағида. Аталған принцип білім беру процесінің барлық элементтері мен кезеңдерін біртұтас жүйе ретінде қарастырып, оларды өзара байланыстырады. Болашақ аудармашыларды даярлау барысында жүйелік тұтастық принципі тілдік, мәдени, аударма әдіснамалық және ақпараттық компоненттердің бірлігін қамтамасыз етеді. Бұл принцип бойынша аудармашылардың кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастыру оқытудың әртүрлі деңгейлері мен аспектілерін қамтитын жүйелі процесті құрайды. Тілдік дағдылар, аударма технологиялары, мәдениетаралық қарым-қатынас және аударма теориясы мен практикасы сияқты компоненттер бір-бірімен тығыз байланысты болған жағдайда ғана студенттер жан-жақты және сапалы білім алады.

Қазақстандық зерттеуші Жанпейісованың пікірінше, модульдік оқыту технологиясы осы принципті тиімді жүзеге асырудың негізгі әдістерінің бірі болып табылады [132]. Жүйелік тұтастық принципі болашақ аудармашыларға тек қана жеке пәндерді меңгеріп қоймай, оларды біртұтас кәсіби қызметтің бөлігі ретінде қарастыруға мүмкіндік береді. Бұл тәсіл арқылы студенттер аударма процесінің күрделілігін, оның көпқырлылығын толық түсінеді және олардың білімі нақты аударма тәжірибесінде қолдануға дайын болады. Сол себепті жүйелік тұтастық принципі аударма саласында жоғары деңгейдегі мамандарды даярлауда негізгі қағидалардың бірі болып саналады.

Мұндағы маңызды принциптердің бірі – оқу материалының аутенттілік сипаты. *Аутенттілік принципі* шынайы материалдарды, мысалы, фильм үзінділері, газет мақалалары, ғылыми-көпшілік әдебиеттерден алынған мәтіндер және оқу үдерісіне қажетті шынайылықты қамтамасыз ететін кез келген материалдарды ұтымды пайдалану қажеттілігін білдіреді. Аудармашыларды дайындауда әлеуметтік-мәдени тәсілді қолдану жағдайында негізгі міндеттердің бірі – міндетті түрде қажетті фондық білімді қалыптастыру, студенттерді белгілі бір ұлтқа тән әлеуметтік-мәдени ақпаратты анықтап, оны басқа тілге лайықты жеткізуге үйрету болып табылады. Бұл міндетті шынайы материалдар негізінде жүзеге асыру аса тиімді болуы мүмкін. Аутентті материалдар әлеуметтік-мәдени ақпараттардың едәуір көлемін қамтиды, олар оқу ортасын қалыптастыруға ықпал етеді. Аутенттілік шынайы және әдістемелік болып бөлінетіні белгілі. Шынайы аутенттілік дегеніміз – тілдік құралдарды шынайы коммуникация мақсатында пайдалану, ал әдістемелік аутенттілік – оқу мақсатында қолданылатын тілдік құралдарды білдіреді [133]. Әдістемелік аутенттілік жағдайында лингвистикалық материалдарды педагогикалық тиімділікті арттыру үшін әдістемелік мақсатта бейімдеу мүмкін болады. Аутентті материал деп шетелдік мәдениет өкілдерінің коммуникативтік тәжірибесінен алынған дереккөздер саналады. Мұндай материалдар стильдің шынайылығы мен жарқындылығымен, тілдің бейнелілігімен, пікірлердің дәлдігі мен түсініктілігімен сипатталады. Шынайы сөйлеу үлгілерімен танысу нәтижесінде студенттер осы қоғамдағы коммуникацияның ерекшеліктері туралы ақпарат

алады (сөйлеу қарқыны, эмоциялық сипаттағы белгілер, дискурстың ішіндегі мағыналық байланыстардың маркерлерінің болуы және т.б.). Баспа мәтіндері оларды мәдени және әлеуметтік контекстпен таныстырады. Сөйлеу және графикалық мәтіндер үлгілерін қабылдау тілдің коммуникативтік функцияларын жүзеге асыру тәсілдері туралы түсініктер қалыптастырады. Сонымен қатар, аутентті мәтіндер фондық лексика, реалийлер, ақпараттық хабарламалар сияқты үлкен көлемдегі мәліметтерден тұрады, бұл болашақ аудармашылардың кәсіби негізделген құзыреттілігін қалыптастыруға ықпал етеді. Болашақ аудармашыларға ағылшын тілінің стильдері мен жанрларын ғана түсініп қоймай, сондай-ақ, осыған сәйкес материалдарда егжей-тегжейлі баяндалған әлеуметтік-мәдени ақпаратты меңгеру үшін аутентті материалдардың барлық түрлерімен танысу қажет.

Осы тұрғыда, жоғарыда қарастырылған тәсілдер мен принциптердің барлық компоненттері өзара әрекеттесіп, бірін-бірі толықтыра отырып, болашақ аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастырудың интегративті негізін құрайды.

3. Мазмұндық блок

Мазмұндық компонент – болашақ аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігін дамыту үшін пайдаланатын білім беру ресурстарының жиынтығы. Кәсіби негізделген құзыреттілікті қалыптастыру үдерісінде өзара әрекеттеседі: олардың қалыптасуы кезең-кезеңмен параллельді түрде жүреді, құзыреттіліктер әр элемент бірдей маңызды рөл атқаратын күрделі құрылымды құрайды. Болашақ аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастыру келесі субкомпетенциялар арқылы жүзеге асады когнитивті-ұғымдық, шеттілдік кәсіби-коммуникативті, ақпараттық-іздеу және операциялық-инструменталды.

Аудармашының *когнитивті-ұғымдық субкомпетенциясы* танымдық әрекетпен байланысты, кәсіби маманның тұлғалық интегративті сапасын білдіреді. Ол аударма қызметінің тиімділігін қамтамасыз ететін маңызды шарттардың бірі болып табылады және кәсіби дайындық деңгейінің жинақталған көрсеткіші ретінде сипатталады.

Когнитивті-ұғымдық субкомпетенцияның дескрипторлары:

- аударманы қалыптастырудың негізгі тарихи кезеңдерін, жалпы сипаттағы сондай-ақ, жеке сипаттағы да аударманың теориялық және практикалық мәселелерін *білу*;
- аударманы сипаттау үшін қолданылатын негізгі ұғымдарды *білу*;
- аударманың негізгі түрлерін, аударма түрлендірулерін және оларды пайдалану тәсілдерін *білу*;
- аударма процесінде эквиваленттілікті сақтаудың тәсілдерін шығармашылық тұрғыдан қолдана білу *іскерлігі*;
- ұлттық мәдениеттердің ерекшеліктерін, тарихын, болып жатқан өзекті оқиғаларды және оларды әртүрлі мәдениеттерде қабылдай алу *іскерлігі*;
- бастапқы тілдің лексикалық, соның ішінде терминологиялық бірліктеріне сөздік және аударма баламаларын табу *дағдысы*;
- кездесетін шеттілдік құрылымдарды, терминологиялық лексиканы

білужәне қолдану дағдысы.

Аудармашының *шетілдік кәсіби-коммуникативтік субкомпетенция* болашақ аудармашының кәсіби қызметінің пәндік және мәдениетаралық-коммуникативті мазмұнын типтік аударма жағдайларында модельдейтін шет тіліндегі кәсіби ортаны тиімді түрде қалпына келтіруге мүмкіндік береді.

Шетілдік кәсіби-коммуникативті субкомпетенцияның дескрипторлары:

- бастапқы мәтінге алдын ала аудармалық талдау жүргізе білу;
- аударма кезінде коммуникативтік жағдайдың сипатын дәл анықтай білу;
- тілдік қиындықтарды жеңу, коммуникация барысында туындайтын мәселелерді шешу *іскерлігі*;
- аударма барысында түпнұсқаның стильдік біртұтастығын сақтай білу *іскерлігі*;
- аудармадағы лексикалық сәйкессіздіктерді түзетіп, нақты әрі түсінікті мәтін жасай білу *іскерлігі*;
- кәсіби мәтіндерді оқып, талдай алу *дағдысы*.
- мәтіндерді оқу, тыңдау және аудару барысында ақпаратты жедел түсіну және оны дәл аудару *дағдысы*.

Ақпаратты-іздеу субкомпетенциясы – бұл аудармашылардың кәсіби қызметінде маңызды рөл атқаратын жеке дағды немесе қабілет, ол ақпаратты тиімді іздеуді, іріктеуді және оны дұрыс қолдануды білдіреді. Бұл субкомпетенция аударма жасау барысында қажетті мәліметтерді табу және оларды нақты, сенімді және өзекті түрде пайдалану қабілетін қамтиды.

Бұл субкомпетенцияның дескрипторлары келесі аспектілерді қамтиды:

- кәсіби міндеттерді шешуге қажетті ақпаратты іздеу алгоритмін, анықтамалық әдебиеттерден, электронды дерекқорлардан және интернеттегі іздеу жүйелерінен тиімді пайдалана білу;
- интернетте немесе басқа дереккөздерде табылған ақпараттың сенімділігін және ғылыми құндылығын дұрыс бағалауын білу;
- ақпаратты іздеу, жинау және жүйелеу үшін интернет-ресурстар мен дерекқорларды пайдалана алу *іскерлігі*;
- іздеудің тиімді стратегияларын қолдана білу *іскерлігі*;
- бір уақытта бірнеше дерек көздерден алынған көрнекі және дыбыстық ақпаратты қабылдап, талдай білу *іскерлігі*;
- аудармашы әртүрлі көптілді сөздіктер, энциклопедиялар мен терминологиялық анықтамалықтар арқылы ақпаратты іздеуді білу *дағдысы*;
- аудармашы ақпараттың қазіргі заманға сай және өзекті екенін қалай анықтауды білу *дағдысы*.

Операциялық-инструменталды субкомпетенция болашақ аудармашылардың аударма процесін тиімді басқаруға және кәсіби құралдарды қолдануға дайындық деңгейін сипаттайды. Бұл субкомпетенцияның дескрипторлары келесі аспектілерді қамтиды:

- аударылған аудиовизуалды материалды өз бетімен редакциялау

жұмыстарын жүргізе білу;

– аударма саласында жаңа технологиялар мен әдістерді меңгеру және оларды өз жұмысында қолдана білу;

– Google Translate, DeepL сияқты машиналық аударма құралдарын пайдаланып, олардың нәтижелерін түзету және өңдей білу;

– аударма процесінде мәтінді өңдеу және редакциялау құралдарын меңгергендігін көрсете алу іскерлігі;

– мәтінді тиісті пәндік салада қабылданған жанрлық-стилистикалық нормаларға сәйкес аударма алу іскерлігі;

– аударма сапасын арттыру үшін компьютерлік лингвистикалық құралдарды (CAT tools) қолдану дағдысы;

– мәтіндермен, сандармен және графикалық элементтермен жұмыс істеуге арналған компьютерлік Microsoft Word, Excel, Adobe Acrobat бағдарламаларды қолдану дағдысы.

Аудармашының КНҚ қалыптастыру үдерісінің мазмұны «Мәдениетаралық коммуникация контекстіндегі негізгі шетел тілі», «Аудармашыны даярлау негіздері» және «Жазбаша аударма практикасы» қалыптастырады, онда зерттеудің әдіснамалық базасына сүйене отырып, когнитивтік-ұғымдық, шеттілдік кәсіби-коммуникативтік, ақпараттық-іздеу және операциялық-инструменталды субкомпетенциялары қалыптасады. Құрылған аудармашының интеграцияланған тезаурыстық кәсіби концептісі келесі ерекшеліктерге ие: аудармашының теориялық және іргелі дайындығы, шеттілдік кәсіби дайындық, кәсіптік қолданбалы даярлық бойынша теория және практика саласындағы білімдерді жүйелендіреді, бұл нақты дайындық деңгейінде аударма тапсырмаларын орындауға көмектеседі және өздігінен жетілудің алғышартын қалыптастырады. Зерттелетін материал мен тапсырмалар КНҚ аудармашысының қалыптасуына және оның танымдық белсенділігінің жандануына ықпал етті.

Аталған білім беру ресурстарын толықтыру келесі талаптарға сәйкес жүзеге асырылды: материалдардың мазмұны пәнаралық және пәнішілік байланыстарды ескере отырып іріктелуі тиіс; оқыту барысында аудармашы мамандығының пәндік және әлеуметтік контекстін жаңғыртатын тапсырмалар мен жаттығулар қолданылуы қажет; зерттелетін материалдар мен тапсырмалар аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігінің барлық субкомпетенцияларын қалыптастыруға және оның танымдық белсенділігін арттыруға жағдай жасалуы тиіс.

4. Процессуалды блок

Құрылымдық функционалды модельдің ұйымдастырушылық-үдерістік блогы, атап айтқанда, аудармашының КНҚ қалыптастырудың құралдары мен ұйымдастырушылық формаларының жиынтығы ретінде ұсынылған. Аудармашының КНҚ-тің сәтті қалыптастыру келесі лингводидактикалық шарттардың болуын болжайды: Интеграцияланған кәсіби даярлыққа жетістікке ұмтылуға ынталандыру; білімді кезең-кезеңімен нығайту және

концептуализациялау; коммуникативті және кәсіби-танымдық оқыту ортасын құру; аудармашыларды кәсіби-негізделген даярлау бағдарламасының барлық бағыттарының өзара байланысын қамтамасыз ету; аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастыру процесінде ақпараттық-коммуникациялық ресурстарды кеңінен қолдану

КНҚ қалыптастырудың негізгі құралы: АҚ ресурстарына негізделген жаттығулар мен тапсырмалар (YouTube бейнематериалдары, халықаралық ұйымдардың сайттары және т.б.), электронды оқулық, google translate, Ted Talks google scholar, quizizz, yandex Translate. Кәсіби-негізделген құзыреттілікті (КНҚ) қалыптастырудың жоғары тиімділігіне қол жеткізу үшін біз аудармашының КНҚ-н қалыптастыруға арналған типология мен жаттығулар жүйесін ұсындық. Ол когнитивті-ұғымдық, шеттілдік кәсіби-коммуникативтік, ақпараттық-іздеу және операциялық-инструменталды субкомпетенцияларды дамытуға бағытталған тапсырма жүйесін қамтиды. Ұйымдастырушылық-үдерістік блок, сондай-ақ, аудармашының КНҚ-ны қалыптастыру кезеңдерін қамтиды: теориялық-фундаменталды, лингво-коммуникативті, аналиткалық-синтездеу кәсіби-қолданбалы кезең және олардың лингводидактикалық мазмұны.

5. Бағалау блогы

КНҚ қалыптастыру моделінің бағалау блогы оның құрылымына сәйкес біз бөлген оның қалыптасу деңгейінің критерийлерін қамтиды: тезаурусты білімділік, прагма-коммуникативтік, ұйымдастырушылық іс-әрекеттік, кәсіби аудармашылық. Әрбір критерийде оның даму деңгейін (төмен, орташа, жоғары) анықтауға мүмкіндік беретін дескрипторлар (көрсеткіштер) бар. Әдістемелік модельдің бағалау блогын қарастыра отырып, аудармашының КНҚ қалыптастыру әдістемесінің тиімділігін бағалау критерийлерін таңдау әдістемелік бағдармен, тұжырымдамалық позициямен және зерттеудің мақсатты көзқарасымен анықталатынын ескеру қажет. КНҚ қалыптасу деңгейін бағалау оның құрылымына сәйкес таңдалған өлшемдермен анықталады. Анықталған субкомпетенциялар контекстінде студенттердің КНҚ даму деңгейлер.

Орташа деңгейде:

- негізгі ұғымдарды түсініп, оларды қолдануда кейбір дәлсіздіктер болуы мүмкін, бірақ жалпы аудармаға қатысты мағынаны жеткізе алуы;
- технологиялар мен әдістерді қолдану қабілеті бар, бірақ кейбір заманауи құралдарды пайдалануда қиындықтар болуы мүмкін;
- аударма процесін жеңілдету үшін технологияларды жартылай тиімді қолданады;

Төмен деңгейде:

- аударманы сипаттайтын негізгі ұғымдарды түсінуде қиындықтар кездесуі немесе шектеулі түсінігінің болуы;
- аударманы сипаттау үшін қолданылатын негізгі ұғымдарды фрагменттік түрде немесе өте шектеулі түсінуі, негізгі терминдерді дұрыс қолдануда қателіктер жіберуі;
- жанрлық-стилистикалық нормаларды елемей немесе дұрыс түсінбей;

мәтінді аудару барысында кәсіби талаптарды сақтай алмау;

Жоғары деңгейде:

– жаңа технологиялар, ресурстар мен әдістерді еркін меңгеру, оларды аударма процесінде тиімді пайдалана алады және заманауи талаптарға сай жасайды;

– жанрлық-стистикалық нормаларды толық меңгеруі және оларды аудармада мінсіз қолдануы;

– аударманы сипаттайтын негізгі ұғымдарды жүйелі және жан-жақты түсінуі, оларды әртүрлі жағдайларда еркін қолдану және талдау қабілеті жоғары.

Төменде 4-ші кестеде аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастырудың интеграцияланған тезаурусты кәсіби концептің қалыптастыру деңгейлері берілген.

Кесте 4 – Аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастырудың интеграцияланған тезаурусты кәсіби концептің деңгейлері

КНҚ субк омпетенциялар	Қалыптастыру деңгейлері		
	Төмен	Орташа	Жоғары
1	2	3	4
Когнитивті-ұғымдық	- аударма тарихындағы негізгі кезеңдерді, қазіргі әлемдегі аударма қызметінің ерекшеліктерін нашар біледі және қолдануға дайын емес	-аударма тарихындағы негізгі кезеңдерді, қазіргі әлемдегі аударма қызметінің ерекшеліктерін біледі және жеткілікті қолдана алады	-аударма тарихындағы негізгі кезеңдерді, қазіргі әлемдегі аударма қызметінің ерекшеліктерін біледі және қолдана алады
Шегітдіккәсіби-коммуникативті	- мәтінді тиісті пәндік салада қабылданған жанрлық-стистикалық нормаларға сәйкес аударма алмайды. - аударма саласында жаңа технологиялар мен әдістерді меңгеруге дайын емес	- мәтінді тиісті пәндік салада қабылданған жанрлық-стистикалық нормаларға сәйкес жеткілікті аударма алады. - аударма саласында жаңа технологиялар мен әдістерді жеткілікті меңгереді	- мәтінді тиісті пәндік салада қабылданған жанрлық-стистикалық нормаларға сәйкес аударма дайын. - аударма саласында жаңа технологиялар мен әдістерді меңгеру және оларды өз жұмысында қолдана біледі

Кесте 4 жалғасы

1	2	3	4
Ақпаратты - іздеу	- іздеу алгоритмін, анықтамалық әдебиеттерден, электронды дерекқорлардан және интернеттегі іздеу жүйелерінен тиімді пайдалануға дайын емес. - бірнеше дерек көздерден	- іздеу алгоритмін, анықтамалық әдебиеттерден, электронды дерекқорлардан және интернеттегі іздеу жүйелерінен жеткілікті пайдалана біледі. - бірнеше дерек көздерден алынған көрнекі және	- іздеу алгоритмін, анықтамалық әдебиеттерден, электронды дерекқорлардан және интернеттегі іздеу жүйелерінен тиімді пайдалана біледі. - бірнеше дерек көздерден

	алынған көрнекі және дыбыстық ақпаратты қабылдап, талдай білмейді	дыбыстық ақпаратты қабылдап, жеткілікті талдай алады.	алынған көрнекі және дыбыстық ақпаратты қабылдап, талдауға дайын
Операциялық - инструменталды	- бастапқы мәтінге алдын ала аудармалық талдау жүргізуге дайын емес - мәтіндерді оқу, тыңдау және аудару барысында ақпаратты жедел түсіне алмайды	- бастапқы мәтінге алдын ала аудармалық жеткілікті аудару алады. - мәтіндерді оқу, тыңдау және аудару барысында ақпаратты жеткілікті түсінеді	- бастапқы мәтінге алдын ала аудармалық талдау жүргізуге дайын. - мәтіндерді оқу, тыңдау және аудару барысында ақпаратты жедел түсінеді және оны дәл аудару алады

Нәтижелік блок модельдің құрылымдық-функционалдық моделінің жұмыс істеу нәтижесін көрсетеді және аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігінің қалыптасуын, яғни кәсіби аударма қызметін жүзеге асыруға дайындығын анықтайды.

Сонымен, аудармашының КНҚ субкомпетенциялары өзара байланысты және өзара тәуелді. Болашақ аудармашыларда КНҚ қалыптастырудың тиімділігі келесі **лингводидактикалық шарттар** кешенін жасау арқылы жүзеге асырылады:

- Болашақ аудармашылардың кәсіби қызметті және мәдениетаралық өзара іс-қимылды жүзеге асыру үшін қажетті білім, іскерліктер мен дағдыларды игеруде жазбаша аударма курсының құру және жаттығулар жүйесін әзірлеу.
- Болашақ аудармашылардың кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастыруда оқу материалдарын АҚР арқылы кешенді қолдану және тәжірибелік сабақтар жүйесін ұйымдастыру.
- Болашақ аудармашылардың жазбаша аударманы игеру ерінде бәсекеге қабілетті тұлғалық қасиеттерін дамытуға аықпал ететін арнайы оқу міндеттері/жағдайлары негізінде оқыту процесін ұйымдастыру дықамтамасыз ету.
- Теория мен практика арасында тығыз байланыс орнату арқылы білім алушылардың кәсіби дайындық деңгейін арттыру.
- Коммуникативті және кәсіби-танымдық оқыту ортасын құру.
- Интеграцияланған кәсіби даярлыққа жетістікке ұмтылуға ынталандыру.
- Аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастыру процесінде ақпараттық-коммуникациялық ресурстарды кеңінен қолдану.

2.2 Аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастырудың интеграцияланған тезаурусты кәсіби концептісі

Қазіргі интегративті пәнаралық сипатқа ие, сондықтан дидактикалық зерттеулер жүргізу кезінде олар лингвистика, психолінгвистика және лингвомәдениеттану деректеріне көбірек сүйенеді. Қазіргі көптілді кеңістікте мәдениеттер мен тілдердің алуан түрлілігі бірегей әлемдік мәдени мұраның ең маңызды және құнды компонентін құрайды. Қазіргі лингводидактика

мәдениетаралық коммуникация принциптеріне негізделген, оның проблемаларын талдау кезінде концепт негізгі ұғым болып табылады.

Концепт – пәнаралық, көп қырлы ұғым. Ғалымдардың пікірінше, концептінің мәдениет пен тілдегі рөлі өте маңызды. Әр түрлі көзқарастарға байланысты термин әртүрлі мазмұнмен толтырылады. Концепт - бұл адамның ақыл-ой кодының негізгі бірлігі болып табылатын, салыстырмалы түрде реттелген ішкі құрылымы бар, жеке тұлғаның танымдық (когнитивті) қызметінің нәтижесі болып табылатын және бейнеленген объект немесе құбылыс туралы, осы ақпаратты қоғамдық санамен түсіндіру және қоғамдық сананың осы құбылысқа немесе тақырыпқа қатынасы туралы күрделі, энциклопедиялық ақпарат беретін дискретті психикалық білім [134]. М.В. Пименованың пайымдауынша, түсіндірудің түсініксіздігі концептінің пәнаралық құбылыс екендігіне байланысты, оның анықтамасы қандай тәсілдің объективі арқылы қарастырылатынына байланысты. Автор концептіні анықтауда психологиялық, логикалық, философиялық, мәдени, интегративті тәсілдерді бөліп көрсетеді. Тұжырымдамалар кластары арасындағы шекаралар бұлыңғыр. Осы тұжырымдамалық сыныптардың әрқайсысы ішкі сыныптарға, тұжырымдама түрлеріне және т. б. бөлінеді, сондықтан көптеген әртүрлі мектептер мен бағыттардың болуына байланысты қазіргі уақытта бұл терминнің бірыңғай анықтамасы жоқ [135].

Соңғы жылдары тұжырымдама теориясында қолданбалы лингводидактикалық аспект белгіленді. Бұл тұжырымдаманың лингвомәдени компоненттері терең және жан-жақты зерттелетін лингвомәдени бағыт, лингводидактикада тұжырымдама теориясын қолдануға айтарлықтай әсер етті, деп санайды Л.П. Тарнаева [136, б. 208-212]. Тұжырымдаманың лингводидактикалық әлеуетін нақтылау үшін әр түрлі ғылымдарда осы терминді талдауға жүгіну керек. Лингводидактиканың тұжырымдамалық аппаратына тұжырымдаманы енгізуді шетел тілдерін оқытуда мәселелерді шешудің жаңа жолдарын табуға деген ұмтылыспен түсіндіруге болады. Л.П. Тарнаева лингводидактикадағы тұжырымдама теориясын қолдана отырып, зерттеушілер екпінді тілдік мақсаттардан сөйлеу әрекетіне қатысатын психикалық процестерге ауыстыруға тырысады деп санайды [136, б. 209]. И.Ф. Савельева тұжырымдаманы тілдік университет студенттерінің шет тілін оқытуда білімді қалыптастырудың әмбебап бірлігі ретінде қабылдауды орынды деп санайды [137]. Сонымен, аудармашыларды даярлау мәселесін қарастыра отырып, И.И. Халеева лингвосоциомәдени тұжырымдаманы оқыту мазмұнының бірлігі ретінде қабылдауды ұсынды, мұны маңызды аударма мәселелерінің бірі – бастапқы мәтіннің ұлттық-мәдени ерекшелігін аудару кезінде беру мүмкіндіктерімен байланыстырды [138].

Заманауи маман моделінің міндетті құрамдас бөлігі концепт немесе кәсіби тұжырымдама болып табылады. Құзыреттілік тәсіл жағдайындағы білім беру процесінің мәні белгілі бір құзыреттіліктің қалыптасуына әкелуі мүмкін жағдайларды құруды және іс-әрекеттерді қолдауды қамтитындықтан, студенттің кәсіби дайындығын қалыптастыру кезінде пәндік мазмұн бірлігі кәсіби

тұжырымдама (кәсіби тұжырымдама) болуы керек. Кәсіби тұжырымдама өзіндік бағдарламалық-нысаналы және әдістемелік қамтамасыз етілуі бар және нақты пысықталған педагогикалық технология арқылы іске асырылатын оқыту процесінің дербес, функционалдық-бағдарланған мазмұндық фрагментін білдіреді. Кәсіби концепт кәсіби- құзыретті білім берудің пәндік мазмұнының ұйымдастырылған және мақсатты бірлігі ретінде әрекет етеді. С.С. Кунанбаева кәсіптік тұжырымдаманы келесідей қарастырады: оқытушы мен студенттің кәсіптің негізгі мазмұнын анықтау жөніндегі бірлескен қызметінің бірлігі; болашақ кәсіби қызметтің әлеуметтік және пәндік контекстінде білім алушының белсенділігін (оқу субъектісі) ынталандыратын және делдалдық ететін педагог (оқыту субъектісі) құратын жағдайлар жүйесі. Осылайша, кәсіби тұжырымдама- бұл белгілі бір жұмыс шеңберінде орындалатын пәнішілік және пәнаралық байланыстарды ескере отырып жасалған квази-кәсіптік қызметтің салыстырмалы түрде тәуелсіз бірлігі [139, б. 53-54].

Болашақ аудармашыны кәсіби даярлаудың маңызды аспектілерінің бірі – оның танымдық белсенділігін дамыту және ойлау қызметін қайта құру. Бұл қайта құру негізінде интеллектуалдық дағдыларды меңгеру, танымның объективті заңдылықтарына бағынатын ойлау операцияларын игеру және ұғымдық-диалектикалық ойлауды дамыту жатыр. Диалектикалық ойлауды қалыптастырудың ең тиімді құралы – ұғымдар жүйесін меңгеру. Бұл жүйе теориялық білімнің ерекше нысаны ретінде әрекет ете отырып, болашақ аудармашылардың кәсіби қызметінің мазмұндық және операциялық жақтарын, сондай-ақ оның механизмдері мен технологияларын игеруге негіз болады. Аудармашы болашақ маманды кәсіби дайындаудың негізгі аспектілерінің бірі, біздің пікірімізше, оның танымдық белсенділігін қалыптастыру және ойлау әрекетін қайта құру болып табылады. Бұл қайта құру негізінде интеллектуалдық дағдыларды оқыту, танымның объективті заңдарына бағынатын ойлау операцияларын меңгеру, ұғымдық-диалектикалық ойлауды дамыту жатыр. Диалектикалық ойлауды қалыптастырудың ең тиімді құралы ұғымдар жүйесін меңгеру болып табылады. Бұл жүйе теориялық білімнің өзіндік нысаны ретінде әрекет етеді және болашақ аудармашылардың кәсіби қызметінің механизмдерін, технологиясын, мазмұндық және операциялық жақтарын игеруіне негіз болады. Сондықтан, болашақ аудармашыны оқытылатын материалдан құрылымдық бірліктерді – ұғымдарды бөліп алуды үйрету қажет. Бұл оқытудың мазмұндық бірлігі ретінде концепт деген әдістемелік көзқарасты қалыптастыруға мүмкіндік береді. Концепті қалыптастыру барысында абстракция және жалпылау жүзеге асады, нәтижесінде сырттан берілген білім студенттің жеке біліміне айналады. Болашақ аудармашыны кәсіби даярлаудың маңызды аспектілерінің бірі – оның танымдық белсенділігін дамыту және ойлау қызметін қайта құру. Бұл қайта құру негізінде интеллектуалдық дағдыларды меңгеру, танымның объективті заңдылықтарына бағынатын ойлау операцияларын игеру және ұғымдық-диалектикалық ойлауды дамыту жатыр. Диалектикалық ойлауды қалыптастырудың ең тиімді құралы – концептжүйесін меңгеру. Бұл жүйе теориялық білімнің ерекше нысаны ретінде әрекет ете отырып, болашақ

аудармашылардың кәсіби қызметінің мазмұндық және операциялық жақтарын, сондай-ақ оның механизмдері мен технологияларын игеруге негіз болады.

Сондықтан болашақ аудармашыны концептікқұрылымдық бірлік ретінде анықтай білуге және оларды оқу материалының мазмұны ретінде қарастыруға үйрету қажет. Концептіні қалыптастыру үдерісінде абстракциялау мен жалпылау жүзеге асырылады, бұл өз кезегінде сырттан берілген білімнің студенттің жеке меншікті біліміне айналуына ықпал етеді. Ерекше концепт жүйесін тезаурус құрайды: студент меңгерген концептер жүйесі оның жеке тезаурусында бейнеленеді, ал ол үшін «жаңа» болып саналатын концепт жүйесі оқу тезаурусында көрініс табады.

Қазіргі лингвистикада тезаурус – жалпы немесе арнайы лексиканы қамтитын сөздіктердің ерекше түрі, онда лексикалық бірліктер арасындағы семантикалық қатынастар (синонимдер, антонимдер, паронимдер, гипонимдер, гиперонимдер және т.б.) көрсетіледі. Электрондық форматтағы тезаурустар жеке пәндік салаларды сипаттау және ақпараттық-іздеу жүйелерін (АІЖ) жасау үшін тиімді құралдардың бірі болып табылады. Жоғары оқу орнында оқытылатын пәндердің белгілі бір тақырыбы немесе бөлімі бойынша микротезаурус құрастыру негізгі және перифериялық ұғымдардың реттелген жиынтығын қалыптастыруға әкеледі. Бұл жиынтық әліпбилік немесе тақырыптық сөздік түрінде ұсынылады, бұл студентке ақпаратты меңгерудің тиімді жолдарын еркін таңдауға мүмкіндік береді және танымдық жұмыстың күрделілік деңгейін реттеуге жағдай жасайды. Тезаурусты оқыту құралы ретінде қолдану студенттердің зияткерлік дамуына елеулі әсер етеді. Тезаурус жаңа оқу құралына айналып, оның негізінде танымдық қызметті ұйымдастыру мен мазмұнындағы өзгерістер оқу материалына деген қызығушылықты арттырып, оны тереңірек түсінуге ықпал етеді. Біз үшін А.А. Мирошниченконың [140] «маманның тезаурусы» және «мамандықтың тезаурусы» концептсін ашуға арналған еңбектері ерекше қызығушылық тудырады. Ғалымның пікірінше, белгілі бір мамандықтың негізін әртүрлі деңгейдегі концептер құрайды. Сондықтан білім беру үдерісінің мазмұнын жобалау, атап айтқанда, оқу жоспарлары мен бағдарламаларын құру мамандық тезаурусына сүйеніп жүргізіледі. Оқу барысында студенттер мамандық тезаурусын меңгеріп, кәсіби концепті игеру арқылы өздерінің жеке маман тезаурусын кеңейтеді. Осылайша, оқу бағдарламасы болашақ маманның тезаурусының өзіндік үлгісі ретінде көрінеді, яғни студенттің университетте оқу барысында игеруі тиіс базалық негіз болып табылады. Бірақ мамандық тезаурусы мазмұны жағынан өте кең және күрделі болғандықтан, А. А. Мирошниченко «пәндер тезаурусы» концептісін енгізеді, ол пәннің концептік аппараты ретінде қарастырылады. Университетке түскенге дейін студенттің мамандық тезаурусы нөлдік деңгейде болады, алайда пәндер мен олардың модульдерін оқу барысында студент біртіндеп өз мамандық тезаурусын дамытады және байытады.

Осылайша, тезаурус концептсі өзіндік жүйесін құрайды. Студент меңгерген концепт жүйесі оның жеке тезаурусы ретінде көрініс табады, ал оқу барысында игерілетін «жаңа» концепт жүйесі – оқу тезаурусы ретінде

анықталады. Белгілі бір тақырып, бөлім немесе пән бойынша микротезаурус құрастыру базалық және шеткері ұғымдардың алфавиттік немесе тақырыптық сөздігі түріндегі реттелген жиынтығын қалыптастырады. Бұл студентке ақпаратты меңгерудің тиімді жолдарын таңдауға және танымдық жұмыстың күрделілігін басқаруға мүмкіндік береді.

Интеграцияланған тезаурустық кәсіби концепт – бұл тұрақты пәнаралық байланыстар мен ассоциациялардың белгілі бір деңгейін бейнелейтін, ұғымдар мен олардың арасындағы байланыстардың көп деңгейлі күрделі жүйесі. Ол ашық, иерархиялық және динамикалық құрылымымен ерекшеленіп, білім алушының қолда бар білімдері мен тәжірибесін сақтау, сондай-ақ жаңа білімдерді игеру мақсатында қызмет етеді. Интеграцияланған тезаурустық кәсіби концепт тұжырымдамасын болашақ аудармашыларды кешенді даярлауға таратуға болады. Біздің зерттеуімізде болашақ аудармашыларды интеграцияланған пәндер арқылы дайындау олардың кәсіби концептінің тезаурусын қалыптастыруға бағытталған процесс ретінде қарастырылады. Бұл концепт олардың меңгерген кәсіби (терминологиялық) білімдерін белгілі бір коммуникативтік-кәсіби қызмет жағдайларында шетел тіліндегі қарым-қатынас тәжірибесінде жүзеге асыруға, әрі болашақ маманның кәсіби аударма қызметін атқаруға дайындығын қамтамасыз етуге негізделген. Интеграцияланған тезаурустық кәсіби концепт – «Аудармашы даярлаудың негіздері» «Мәдениетаралық коммуникация контекстіндегі негізгі шетел тілі» және «жазбаша аударма практикасы» кәсіби пәндер арасындағы лингводидактикалық байланыс құралы болып табылады, сондай-ақ бұл аудармашының шетел тіліндегі кәсіби білімін қалыптастыруға бағытталған маңызды құрал. Студенттер болашақ кәсібінің құрылымын түсініп, оны толықтыратын тезаурустарды құрады.

Аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігін ақпараттық-коммуникациялық ресурстар арқылы қалыптастыруды кезеңдерге бөлу арқылы жүзеге асыру маңызды, олардың әрқайсысы белгілі бір мақсатты бағытпен сипатталады. Жоғарыда айтқанымыздай, қазіргі білім беру процесінде пәнаралық интеграция жиі қолданылады. В.Т. Фоменко мазмұнды уақытында орналастыру әдісі бойынша пәнаралық интеграцияның түрлерін анықтады [141]. Ол логикалық және уақыттық қатынастар сәйкес келмейтін «вертикалды» және сол мазмұн бір уақыт деңгейіне шығарылған кезде «горизонталды» болуы мүмкін. Горизонталды интеграция – бұл сызықтық құрылым. Сабақта оқу үшін анықталған тақырып басқа пәндермен байланысты, бірақ анда-санда тік интеграция бірнеше элементтерді біріктіреді. А.А. Коростелеваның пікірінше, пәнаралық интеграция келесі деңгейлерде жүзеге асырылуы мүмкін: пәндер арасындағы тақырыптық байланыстарды анықтайтын және бірінші кезекте қайталанудан арылуға және жалпы оқу процесін синхрондауға мүмкіндік беретін горизонталды тақырыптық; білім алушылардың аналитикалық ойлауын дамытуға, оларда Мета-пәндік дағдыларды қалыптастыруға белсенді ықпал ететін вертикалды тақырыптық, бұл оқытушыға оқытудың белсенді формалары мен әдістерін қолдануға мүмкіндік береді [142].

Осылайша, горизонталды пәнаралық интеграцияны қарастыру жоспары ретінде оқыту пәндерінің өзара енуі мен өзара әсерін қарастырады. Жоғарыда айтқанымыздай, горизонталды пәнаралық білім беру процесінің мазмұнының құрылымдық байланысы түрінде пайда болады. Ол аудармашыларды кәсіби даярлаудың белгілі бір элементтері (тәсілдер, әдістер, құралдар) бірқатар пәндер шеңберінде игеріледі немесе осы пәндердің мазмұнын игеруге тірек болады деп болжайды. Кестеде әр сатыда пәнаралық әлеуетті іске асыратын пәндер тізбесі ұсынылған. Горизонталды интеграцияланған пәндер мен олардың элементтеріне негізделген тапсырмалар сондай-ақ қолданылатын АҚ ресурстарын қарастыратын кестені ұсынамыз (кесте 5).

Кесте 5 – пәнаралық горизонтальды интеграция

Интеграцияланған пәндер	КНҚ Субкомпетенциялар	АҚР негізделген тапсырмалар
<p style="text-align: center;">1</p> <div style="text-align: center;"> </div>	<p style="text-align: center;">2</p> <p style="text-align: center;"><i>Когнитивті- ұғымдық</i></p> <p style="text-align: center;"><i>Шеттілдік кәсіби-коммуникативтік</i></p> <div style="text-align: center;"> </div>	<p style="text-align: center;">3</p> <p>Тапсырма 1. Терминологиялық глоссарий дайындап, терминдер тізімін жасаңыз.</p> <p>Тапсырма 2. "Халықаралық келіссөздердегі аударма" Студенттер әртүрлі елдерден келген екі компания өкілдерінің рөлін ойнайды, олар іскерлік ұсынысты талқылайды. Бір студент аудармашы рөлін атқарады. Келіссөздерді ауызша аудару/Ілеспе аударма техникасын қолдану</p> <p>Тапсырма 3. Тақырыпқа байланысты негізгі лексиканы оқып шығыңыз:</p> <p>Translator – Аудармашы Interpreter – Ілеспе аудармашы Editor – Редактор Proofreader – Корректор:</p> <p>Бір студент төмендегі сұрақтарды қояды, ал екіншісі жауап береді.</p> <p>Содан кейін рөлдеріңізді ауыстырыңыз.</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Why did you choose this profession?</i> - <i>What kind of your motivation do you have for pursuing a career as a translator?</i> - <i>What job would you like to do in the future?</i> <p>Тапсырма кәсіби мотивацияны талқылау үшін тілдік дағдыларды қолдануды қамтиды (мысалы, лексика мен грамматиканы дұрыс пайдалану), сонымен қатар кәсіби ортада сұрақтар мен жауаптарды дұрыс түсіндіру және аудару қабілеттерін талап етеді.</p>

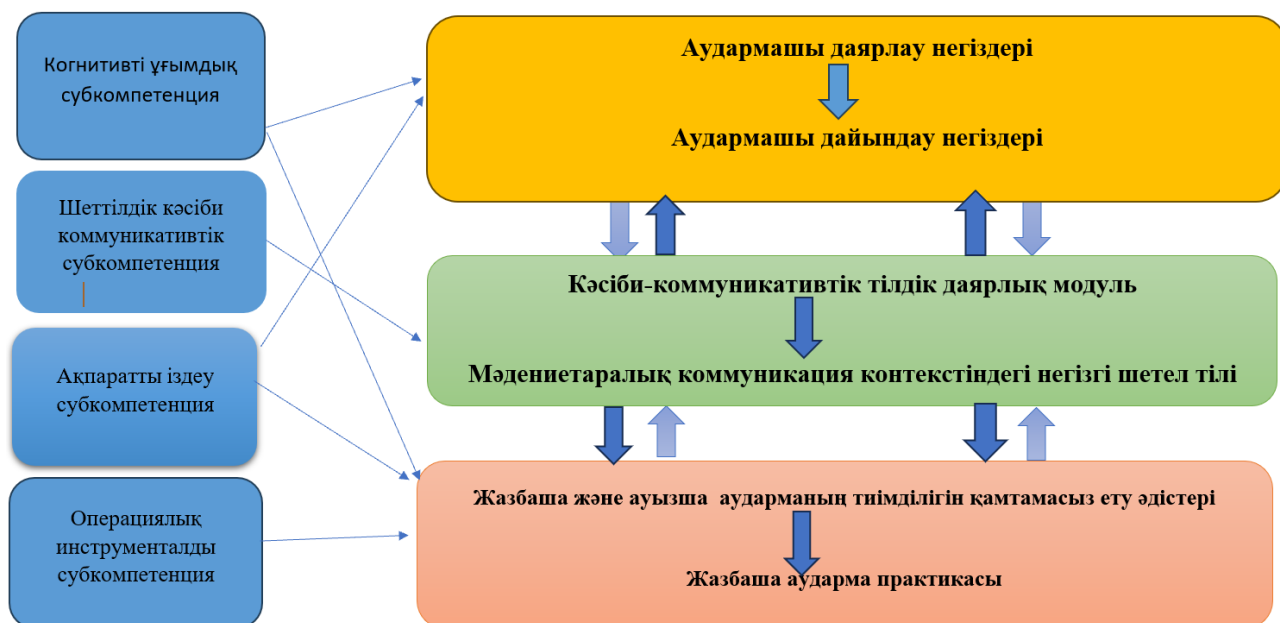
Кесте 5 жалғасы

1	2	3
---	---	---

	<p><i>Когнитивті- ұғымдық Ақпаратты-іздеу</i></p> 	<p>Тапсырма 1. Берілген мәтінді оқыңыз және негізгі идеясын анықтап, қазақ тіліне аударыңыз.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Талқылау сұрақтары: Мәтінде қандай өзгерістер сипатталған? Мамандықтардың болашағы туралы қандай болжамдар жасалған? Білім беру жүйесін қалай бейімдеу керек деп айтылған? Болашақ мамандықтардың өзгеруіне қандай себептер бар? Білім беру жүйесінің болашақ талаптарға бейімделуіне аудармашылардың қосар үлесі қандай? Мәтіннен негізгі терминдерді тауып, олардың мағынасын түсініп алыңыз. <ul style="list-style-type: none"> — Студенттер мәтінді оқып, оның негізгі идеясын түсінуді және талдауды үйренеді. — Ағылшын тіліндегі жаңа сөздерді меңгеріп, оларды сөйлемдерде қолдана алады. — Аудармада мәдени және стилистикалық ерекшеліктерді ескеруді меңгереді. — Шетел тіліндегі мәтінді кәсіби деңгейде аудару дағдыларын дамытады. <p>Тапсырма 2. "Техникалық терминдермен жұмыс" Техникалық мәтінді оқып, негізгі терминдерді анықтаңыз. Мәтінді қазақ тіліне аударыңыз.</p> <p>Translation renders knowledge mobile. The task of the scientific translator, no less than the literary translator, has been to create new texts, to multiply sources into new languages, and thereby to produce new "originals". Over time, translation itself has built a great scientific library, ever more enriched, and accessible. Although we may think of scientific translation as literal, mechanical work, this has never been the case. The reasons for this are <u>complex</u>, but have much to do with the lack of exact one-to-one correspondence among languages. Translating science always involves interpretation, the remaking of an original. If it did not, machine translation would have long ago rendered the scientific translator extinct.</p> <p>Бұл тапсырмалар студенттердің шетел тілін меңгеруін жетілдірумен қатар, аударма тәжірибесін де дамытуға бағытталған.</p>
---	--	---

Интеграцияланған пәндер студенттерге топтық жұмыстарда тиімді қатысу, коммуникация және ынтымақтастық дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Өртүрлі дағдыларды біріктіру студенттердің жауапкершілік пен көшбасшылық қабілеттерін арттырады. Пәндерді интеграциялау білім беру процесінің сапасын жақсартып, студенттердің кешенді ойлау қабілеттерін дамытуға, кәсіби дағдыларды жетілдіруге және оқу мотивациясын арттыруға ықпал етеді. Интеграцияланған оқыту әдісі білім беру жүйесіне жаңа көзқарастар мен тиімді тәсілдер ұсынады.

Болашақ аудармашының кәсіби негізделген құзыреттілігі

Сурет 10 – Пәнаралық вертикалды интеграциясы

Интеграция студенттерді ақпаратты тереңірек талдауға және оны қолдануға үйретеді. Шетел тіліндегі мәтінді түсіну, оның стилистикалық ерекшеліктерін ескере отырып аудару, мазмұнды дұрыс жеткізу студенттердің аналитикалық және шығармашылық ойлау қабілеттерін дамытады. Негізгі шетел тілі сабағында алынған білімді тікелей аударма тәжірибесінде қолдану студенттерге екі пәннің мазмұнын бір уақытта меңгеруге мүмкіндік береді.

Қазіргі заманғы жоғары білім беру бағдарламаларын кәсібилендіру білім алушылардың меңгерген құзыреттерін талдау және өзара байланыстыру арқылы оқыту нәтижелеріне қойылатын талаптарды өзгертуді көздейді. Модульдік жүйені отандық жоғары оқу орындарының тәжірибесіне енгізу қазіргі заманғы сын-қатерлерге қажетті жауап болды. Соңғы кездері интеграциялық тәсіл ұғымы теориялық және практикалық зерттеулердің тақырыбына айналды. Студенттерді әлемнің тұтас бейнесін қабылдауға және алынған ақпарат салаларын кеңейтуге үйретудегі интеграцияның рөлін асыра бағаламау мүмкін емес. Қазіргі заманғы жоғары білім беру бағдарламаларын кәсібилендіру білім алушылардың меңгерген құзыреттерін талдау және өзара байланыстыру арқылы оқыту нәтижелеріне қойылатын талаптарды өзгертуді көздейді. Модульдік жүйені отандық жоғары оқу орындарының тәжірибесіне енгізу қазіргі заманғы сын-қатерлерге қажетті жауап болды. Білім беру үдерісін модульдік ұйымдастыру кәсіптік стандарттардың талаптарына, жұмыс берушілердің сұраныстарына және білім алушылардың жеке идеяларына сәйкес келетін бакалаврларды кәсіптік даярлау бойынша ағымдағы міндеттерді шешуге көмектеседі. Бұл қалыптасқан білім беру жүйесін салыстырмалы түрде қысқа мерзімде жаңғыртуға, оның

икемділігі мен болжамдылығын қамтамасыз етуге, үдемелі сапалы дамуға кепілдік беруге, тікелей білім беру үдерісіне инновацияларды жедел енгізуге ықпал етуге мүмкіндік береді. Құрылымдық жағынан негізгі құзыреттілік-кәсіптік білім беру бағдарламасы инвариантты (базалық немесе міндетті) және өзгермелі модульдердің реттелген тізбегі болып табылады. Осылайша, бағдарламаға кіретін модульдер мазмұнды компоненттерді өзгертуге және білім алушылардың жеке білім беру траекторияларын құруға мүмкіндік беретін бірыңғай білім беру жүйесі болып табылады.

Бұл студенттерге шетел тілін үйренуді және аударма техникасын бірге игеруге жағдай жасайды. Осылайша интеграция пәндер арасында үздіксіз байланыс орнатады, бұл теорияны практикамен біріктіруге ықпал етеді.

Кесте 6 – КНҚ қалыптастырудың аудармашының интеграцияланған тезаурустық кәсіби концептсі

Максат: Кәсіби-негізделген құзыреттілікті қалыптастыру		
Тезаурус	ББ модульдері және пәндері	Жүзеге асыру нәтижесі
1	2	3
Теориялық аспект	Модуль 1. Аудармашы даярлаудың негіздері Пән Аудармашы дайындау негіздері	Аударма саласындағы негізгі ұғымдар, заңдылықтар мен теориялық модельдерді меңгеру. Студенттер теориялық-фундаменталды және кәсіби-бағытталған ұғымдар мен терминдер жүйесін меңгереді.
Практикалық аспект	Модуль 2. Кәсіби-коммуникативтік тілдік даярлық Пән Мәдениетаралық коммуникация контекстіндегі негізгі шетел тілі	Мамандықтың міндеттерін жүзеге асыруға мүмкіндік беретін байланыс жағдайлары. Студенттер шет тілінде кәсіби ұғымдарды бөліп, оларды әртүрлі қырынан талдап, коммуникативтік контексте саналы түрде қолдануға дағдыланады.
Жеке тұлғалық кәсіби аударма аспектісі	Модуль 3. Жазбаша және ауызша аударманың тиімділігін қамтамасыз ету әдістері Пән Жазбаша аударма практикасы	Мәтіндерді түсініп, аудару үшін қажет, тілдік құрылымдар мен салалық білімдер. Тезаурус мамандыққа деген құндылықты көзқарасты және маманның кәсіби мәдениетінің деңгейін көрсетеді. Студенттер кәсіби аударма контекстін кеңейтіп, ұғымдар жүйесін белсенді пайдалануды меңгереді.

6B02301 «Аударма ісі» бағдарламасы модульдік пәндерді «аудармашы дайындау негіздері, мәдениетаралық коммуникация контекстіндегі негізгі шетел тілі, жазбаша аударма практикасы» қамтиды, сонымен бірге оқу жүктемесі семестрлерге болашақ аудармашының көпсалалы, жалпы кәсіптік және кәсіби

құзыреттерін біртіндеп қалыптастыруға ықпал ететіндей ретпен бөлінген. Практикалық тілдік және аударма пәндері жұмыс оқу жоспарының ерекше маңызды бөлігін құрайды, себебі олар болашақ аудармашылардың кәсіби құзыреттерін қалыптастыруға бағытталған. Бұл пәндер оқу жоспарының міндетті және таңдамалы бөлімдеріне кіреді, оларға ең көп академиялық сағаттар бөлінген және аралық, сондай-ақ қорытынды аттестациядан өтуді талап етеді.

Қазіргі аударма теориясы күрделі жағдайларда, әдетте, күрделі түсініктеме бар екенін көрсетеді. Біріншіден, аударма теориясын білу аудармашыға оның шешімінің объективті екендігіне көз жеткізуге көмектеседі. Екіншіден, аударманың практикалық, қолданбалы мәселелерін қазіргі деңгейде талқылау бізді аударма теориясының кейбір терминдерін қолдануға мәжбүр етті: аудармашы, инвариант, аударма құзыреттілігі, нормативтік-мазмұнды сәйкестік тұжырымдамасы.

Екінші курста «Аудармашы дайындау негіздері» пәні шеңберінде алынған білімдер нығаяды. Осылайша, барлық оқу курстары барысында болашақ аудармашыларда аударма теориялық білімдерін қолдану, сондай-ақ «аударма түрлері, әдістері, стратегиялары,

«Аудармашы дайындау негіздері» пәні

Пәннің мақсаты: студенттерді аударма қызметінің негізгі ұғымдарымен және болашақ мамандықтың ерекшеліктерімен таныстыру. Пәннің көлемі – 5 кредит (150акад.сағ), дәріс сабақтары - 30 сағат, семинар – 15 сағат.

Пәнді оқу міндеттеріне келесілер кыреді: «Аудармашы» мамандығы туралы негізгі түсініктерді қалыптастыру; осы курс шеңберінде студенттердің дербес ақпараттық-іздеу іс-әрекетінің алғышарттарын жасау; студенттерді ШТ-ден АТ-ге және керісінше аудару кезінде типтік лексикалық және грамматикалық мәселелерді шешудің әдістері мен тәсілдерімен таныстыру; тіл мен мәдениеттің өзара байланысын, өзара әсерін және өзара іс-қимылын ашу; тіл мен мәдениеттің аудармашының мәдениетаралық коммуникациядағы рөлін көрсету; отандық және әлемдік мәдениетті дамытудағы аударманың рөлін көрсету; аударманың негізгі түрлері туралы түсінік беру; әр түрлі функционалды стильдегі мәтіндерді талдауға және аударуға үйрету; аудармаға дейінгі, аудармалық және аудармадан кейінгі мәтіндерді талдауды әр түрлі ғалымдар ұсынған. Төмендегі кесте 7-де аудармашыны даярлау негіздерінің техникалық картасы ұсынылған.

Кесте 7 – Техникалық карта: Аудармашыны даярлау негіздері

Тақырыптар атауы	Оқу материалының мазмұны	Типтік тапсырмалар	БООЖ\ БӨЖ	АК Ресурстар
1	2	3	4	5
Аударма мамандығы туралы түсінік. Қазіргі әлемдегі аударманың рөлі мен орны	<ul style="list-style-type: none"> - Аударма теориясының пәні мен міндеттері - "Аударма" терминінің мағынасы - Аударма қызмет ретінде, оның қоғамдық мақсаты - Аударма екі тілді делдалдық байланыстың орталық буыны ретінде 	<ul style="list-style-type: none"> - Аударма теориясының негіздерін түсінуге арналған тапсырмалар - Өртүрлі контексттерде аударманың рөлін талқылау 	<ul style="list-style-type: none"> - Аударма дегеніміз не? Аударманың тілден тыс аспектілері қандай? - Аударманы анықтайтын тілдік және тілден тыс факторлардың өзара байланысы қалай жүзеге асырылады? 	TED Talks: ted.com/talks (аударма туралы видеолар)
Аударма кезіндегі лексикалық және лексикалық-грамматикалық трансформациялар	<ul style="list-style-type: none"> - Трансформация ұғымы және аударма теориясындағы орны - Аударма түрлендірулерінің түрлері - Лексикалық-грамматикалық трансформациялар - Лексикалық және лексикалық-грамматикалық түрлендірулермен бірге жүретін аударманың әдістері 	<ul style="list-style-type: none"> - Лексикалық және грамматикалық трансформацияларды жүзеге асыру үшін жаттығулар - Техникалық әдістерді қолдану бойынша практикалық тапсырмалар 	<ul style="list-style-type: none"> - Аударманың грамматикалық мәселелерін шешуге арналған жаттығулар. - Сөздікпен жұмыстеу техникасы. - Аудармашы аударма нұсқасын таңдағанда қандай негізгі қағидаттарды басшылыққа алуы керек? <p>Конспект</p>	Google Translate: translate.google.com
Аударма түрлері: ауызша және жазбаша аударма	<ul style="list-style-type: none"> - Ауызша аударма мен жазбаша аударма түрлері - Аударма бірлігі туралы түсінік - Мәтінді аударма алдындағы талдау - Сөзбе-сөз, барабар, еркін аударма - Ауызша және жазбаша аударманың айырмашылықтары 	<ul style="list-style-type: none"> - Ауызша және жазбаша аударма түрлерін қолдану арқылы жаттығулар - Мәтінді аударма алдындағы талдау жасау 	<ul style="list-style-type: none"> - Өртүрлі деңгейлерде аударма жаттығуларын орындау. - Жалпылық пен эквиваленттілік арасындағы айырмашылықтарды түсіну. - Түпнұсқаға толық баламалы аударма сәйкестік талаптарына жауап бере ме? 	YouTube: youtube.com (аударма сабақтары мен шеберлік сыныптары)

Кесте 7 жалғасы

1	2	3	4	5
Тіларалық түрлендірулер теориясы	<ul style="list-style-type: none"> - Трансформация және деформация ұғымдарын анықтау - Аударма тіларалық трансформация үдерісі ретінде трансформациялар және тіларалық асимметрияның қатынасы 	Тіларалық түрлендірулердің мысалдары мен олардың теориялық негіздерін талқылау	Жоба: Қазақстандағы аудармашылықтың даму тарихы	Academia.edu: academia.edu (ғылыми мақалалар)
Аударма сапасын бағалау мәселесі және лексикографиялық аспектісі	<ul style="list-style-type: none"> - Аударма сапасын бағалау мәселесі - Аударманы өңдеу негіздері - Аударманың лексикографиялық аспектісі - Сөздіктердің түрлері 	<ul style="list-style-type: none"> - Аударма сапасын бағалау және өңдеу бойынша практикалық тапсырмалар - Сөздіктермен жұмыс жасау 	<ul style="list-style-type: none"> - Аударма сапасын бағалаудың қиындықтары мен бағалау критерийлері. - Ю.В. Тиссеннің «Аудармашының жұмысындағы Интернет» мақаласының материалымен танысу. 	Linguee және Reverso Context

1 Тақырыптың мысалында аудармашы дайындығының теориялық-негізгі деңгейінің мазмұнын қарастырайық.

Аударма мамандығы туралы түсінік. Қазіргі әлемдегі аударманың рөлі мен орны.

1-тақырып. Аударма — тіларалық және мәдениетаралық коммуникацияның бір түрі. Дәріс сабағы (6 сағат):

- Аударма ұғымы.
- Аударма процесі – коммуникация процесі ретінде.
- Аударма теориясының нысаны, пәні және міндеттері.
- Терминологиялық аппарат.

Translation as an Object of Linguistic Study

Translation is a complex and multifaceted type of human activity. While it is often described as "transferring from one language to another," in reality, the translation process involves much more than substituting one language with another. It encompasses the interaction of diverse cultures, individuals, ways of thinking, literatures, eras, levels of development, traditions, and perspectives. Translation captures the interest of cultural scholars, ethnographers, psychologists, historians, and literary critics, with various aspects of translation activity becoming objects of study within these corresponding fields of science. Moreover, in translation studies—known as translatology—cultural, cognitive, psychological, literary, and other aspects are emphasized. However, the traditional understanding that languages play a central role in translation has been scientifically validated, and in modern translation studies, linguistic translation theories hold a leading position.

Бұл дәрісте келесі сұрақтар қарастырылады:

1. Аударма ұғымы.
2. Аударма процесі – коммуникация процесі ретінде.
3. Аударма теориясының нысаны, пәні және міндеттері.
4. Терминологиялық аппарат.

Дәрістен кейін негізгі ақпаратты меңгеру деңгейін көрсету үшін талқылануы қажет сұрақтар ұсынылады:

1. Қазіргі әлемдегі аударманың рөлі.
2. «Аударма» ұғымы.
3. Аударма теориясы: міндеттері, нысаны және пәні.
4. «Қызмет» құрылымын анықтаңыз. Аударма қызметінің негізгі мақсаты қандай?
5. Аударма теориясының негізгі бөлімдері.

1-семинар:

1. Қазіргі әлемдегі аударманың рөлін сипаттаңыз.
2. Аударма анықтамаларының ұқсастығы мен айырмашылығы неде?
3. Аударма теориясына анықтама беріңіз. Оның міндеттері, нысаны және зерттеу пәні қандай?
4. «Қызмет» құрылымын анықтаңыз. Аударма қызметінің негізгі мақсаты қандай?

5. «Тілдік делдалдық» ұғымын алғаш енгізген кім? Анықтама беріңіз. «Тілдік делдалдық» пен аударма ұғымдары қалай байланысады?

6. Тілдік делдалдықтың түрлерін атаңыз.

7. Аударма теориясының негізгі бөлімдерін атаңыз.

Семинарда студенттерге арналған арнайы тапсырмалар:

Семинарлық сабақтарда студенттер арнайы алдын ала аударма тапсырмалары арқылы когнитивтік-ұғымдық білімдерін қалыптастырып, тереңдетеді. Студенттердің өзіндік жұмысы кейстік тапсырмалар мен жобалық жұмыстар түрінде ұсынылған. Студенттердің оқытушымен бірге орындайтын өзіндік жұмысы кейстік тапсырмалар түрінде жүзеге асырылады.

Students` independent work with teacher (SIWT 1)

Case study 1. Аударма қызметтеріне қатысты топтарды немесе форумдарды ізденіп және оларға қосылыңыз. Сізді қызықтыратын немесе көмек қажет ететін салалар туралы сұрақтар қойыңыз (талқылауға арналған тақырыптар сіз кезіккен аударма қиындықтарына, сіз қолданатын құралдарға немесе саладағы трендтерге қатысты болуы керек). Осы форумдар мен топтарға қатысудан не үйренгеніңіз туралы қысқаша рефлексия (200 сөз) жазыңыз. Берілген сұрақтарды қарастырыңыз.

Search for and join groups or forums related to translation services. Ask questions about areas you are curious about or need help with (topics for discussion should be related to translation challenges you face, tools you use, or trends in the industry). Write a brief reflection (200 words) on what you learned from participating in these forums and groups.

Consider the following questions:

- What new terminology or concepts did you learn?
- How did engaging with peers and professionals influence your perspective on translation?

Compile your screenshots and reflection into a single document. Submit this document by the specified deadline.

Students` independent work (SIW 1)

Project work 1. Topic: «Pragmatical aspects of translation».

Тақырып бойынша ақпаратты іздеңіз. Google Scholar, JSTOR, немесе басқа академиялық базалардан ғылыми мақалалар мен зерттеулерді табыңыз. Оларды оқып, негізгі идеяларды қысқаша мазмұндаңыз. Тақырып: «Pragmatical aspects of translation». Қорытындыңызды презентация түрінде дайындаңыз.

Search for information on the given topic. Find scholarly articles and researches from Google Scholar, JSTOR, or other academic databases. Read them and summarize the main ideas. Prepare your finding in the form of presentation.

Түпнұсқалық аутентті материалдар студенттерді мамандандырылған тақырыпқа қатысты жалпы қабылданған терминологиямен және тұрақты сөз тіркестерімен таныстырады.

Аудармашыларды кәсіби даярлау процесін ресурстық қамтамасыз ету оқу-әдістемелік материалдарды, ақпараттық-коммуникациялық ресурстарды (АҚР), техникалық құралдарды және тұлғалық ресурстарды қамтиды. Оқу-әдістемелік

материалдар сабақтарға арналған түпнұсқалық аутентті материалдар есебінен толықтырылды. Мұндай материалдар кәсіби аударма тезаурусын қалыптастыру, кәсіби аудармашылардың жұмысын талдау және өзіндік жаттығулар жасау үшін пайдалы дереккөз болып табылады.

Аудармашының жұмысын жеңілдететін, әртүрлі аударма жобаларын жүзеге асыруға және ауызша/жазбаша аударманың негізгі түрлерін орындауға мүмкіндік беретін жаңа электрондық құралдар мен технологиялар пайда болады. Аударманы оқыту үдерісінде британдық ұлттық корпусты оқытудың қосымша құралы ретінде қолданған жөн (<http://www.natcorp.ox.ac.uk/>), Американдық ұлттық корпус (<http://corpus.byu.edu/coca/>), орыс тілінің ұлттық корпусы (<http://www.ruscorgo.ru/>), бұл көптеген дереккөздерден алынған ауызша және жазбаша сөйлеу үлгілерінің әлемдік жинағы.

Кәсіби-коммуникативтік тілдік даярлық модулінің негізгі мақсаты – студенттердің шеттілдік кәсіби-коммуникативтік субкомпетенциясын қалыптастыру және дамыту. Бұл модуль кәсіби салада шетел тілін тиімді қолдану дағдыларын меңгеруді қамтамасыз етеді, сонымен қатар тілдік, мәдени және салалық ерекшеліктерді ескере отырып, жан-жақты кәсіби қарым-қатынасты жүзеге асыруға бағытталған.

Осы модульдің аясында студенттер кәсіби саладағы шеттілдік қарым-қатынас үшін қажетті дағдыларды дамытып, шетел тіліндегі мәтіндермен жұмыс істеу, арнайы терминологияны меңгеру және мәдениетаралық коммуникацияға дайындық жүргізеді. Модульдің мазмұнын іріктеу кезінде біз келесі критерийлерді басшылыққа алдық: пәнаралық және тәртіптік байланыстарды есепке алу; аудармашы мамандығының пәндік және әлеуметтік мәнмәтінін қайта құратын проблемалық жағдайларды пайдалану; зерттелетін материал мен тапсырмалар аудармашының шетел тілін оқыту дағдыларын дамытуға және когнитивті-коммуникативті қызметті белсендіруге ықпал етуі керек. Болашақ аудармашының кәсіби негізделген құзыреттілігін қалыптастыру үшін ақпараттық-коммуникациялық білім беру ресурстарының жиынтығына мыналар кірді: білім беру платформалары, подкаттар, квизис мультимедиялық мазмұн бейне-контент, BBC English Learning онлайн сервисі және т.б.

*«Мәдениетаралық коммуникация контекстіндегі негізгі шетел тілі»
пәнінің құрылымы мен мазмұны*

Пәннің мақсаты: студенттердің мәдениетаралық, коммуникативтік және кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруда оқытылатын лексикалық және грамматикалық тақырыптар шеңберінде ауызша және жазбаша сөйлеу негіздерін іс жүзінде меңгеру. Пәннің көлемі – 5 кредит.

Пәнді оқу міндеттері: Кәсіби негізделген құзыреттілік деңгейі бойынша пәндік мазмұны коммуникативті практикумның міндеттерін қамтиды, ол кәсіби қарым-қатынастың типтелген жағдаяттарының тізімін береді, қарым-қатынас пен хабарламаның контекстке негізделген (жалпы және нақты) дағдыларын қалыптастыру модельдерін құру үшін олардың функционалды мақсатын жүзеге асырады. КП-да оқытудың негізгі бірлігі кәсіптік негізделген жағдаят болып

табылады: «Коммерциялық коммуникация» саласы, «Халықаралық-құжаттамалық алмасу» саласы, «Кәсіби қарым-қатынастың стереотиптік және типтік емес кәсіптік жағдайларын көрсететін қаржы-банк қызметі» саласы. Осы міндеттерді шешуге барлық туындайтын коммуникативтік міндеттері бар өндірістегі, бизнес-өндірістік алаңдардағы жағдаяттардың дискурстық негіздерін қамтитын үлгілік оқу бағдарламалары мен коммуникативтік практикумдар бағытталған [143].

Кәсіби-бағытталған когнитивті-коммуникативті кешен (КБКК) пән мазмұнын концептуализациялайды, ол аудармашының шетел тілі кәсіби-коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыруды басқаруды қамтамасыз етеді. Бұл кешен қарым-қатынастың жеке салалары шеңберінде жүзеге асырылады, білім беру бағдарламасында негізгі білім блоктарын (ТТЕ) ұйымдастырады және оқу жаттығулар жүйесі арқылы процессуалды түрде жүзеге асырылады. Кәсіби-бағытталған когнитивті-коммуникативті кешен (КБКК) 1) коммуникативтік қарым-қатынас салалары; 2) қарым-қатынастың типтік жағдайлары; 3) метатілдік лингвистикалық материал; 4) сөйлеу-коммуникативтік материал; 5) әртүрлі композициялық-сөйлеу формалары мен жанрларындағы мәтіндері [13, б.194].

Аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігінің бір шағын құзыреті-бұл «ана тілінде сөйлейтіндер ұстанатын лингвистикалық және әлеуметтік ережелерді ескере отырып, әртүрлі әлеуметтік детерминистік жағдаяттарда шетел тіліндегі мәлімдемелерді түсіну және тудыру қабілеті» деп түсінілетін шеттілдік коммуникативті құзыреттілік. Бұл аудармашы аударма рецепторларының базалық білімнің әртүрлі көлемін иеленуіне байланысты оны дұрыс қабылдайтынына назар аударуы керек дегенді білдіреді. Қажет болған жағдайда аудармашы аударма мәтінін түсінуді жеңілдету мақсатында қосымша базалық ақпарат бере алады. Төмендегі кесте 8-де Мәдениетаралық коммуникация контекстіндегі негізгі шетел тілінің технологиялық картасы берілген.

Кесте 8 – Технологиялық карта: Мәдениетаралық коммуникация контекстіндегі негізгі шетел тілі

Коммуникативтік тақырыптары	Коммуникативтік қатысым аясы	Тапсырмалар	АК Ресурстар
1	2	3	4
Theme 1. Professions of the Future	- Болашақ мамандықтар мен трендтер аясы - Жаңа технологиялардың әсері аясы	Мамандық трендтері туралы зерттеу, пікірталас ұйымдастыру	1. TED Talks: "The Future of Work" ЭУ Basic English For Translators
Theme 2. Motives of Choosing Future Profession	- Мамандық таңдаудың себептері - Шешім қабылдау факторлары	Мамандық таңдауға әсер ететін мотивтерді талдау, зерттеу	1. Google Scholar ЭУ Basic English For Translators
Theme 3.	- Жыныс пен жасқа	Теңсіздіктерді	Google

Кесте 8 жалғасы

1	2	3	4
Gender, Age, and Inequality in the Professions	байланысты теңсіздіктер - Инклюзивтілік мәселелері	талдау, инклюзивтілік бойынша зерттеу жүргізу	Scholar ЭУ Basic English For Translators
Theme 4. Successful Career Path	- Табысқа жету стратегиялары - Мансаптық өсу мен жетістіктерді бағалау	Мансаптық даму стратегияларын талқылау, табысты жолдар туралы зерттеу	1. TED Talks: "Career Success Tips" 2. Business Insider
Theme The Increasing Demand for Professional Translators	- Аудармашыларға сұраныстың өсуі - Жаңа талаптар мен трендтер	Аудармашыларға сұранысты зерттеу, трендтерді талдау	1. SDL Trados Blog 2. Translation 3. Trends Reports
Theme Professional Crisis and Ways to Overcome Struggles	- Кәсіби дағдарыстар - Шешімдер мен стратегиялар	Дағдарыстарды басқару стратегияларын талдау, семинарлар өткізу	ЭУ Basic English For Translators
Theme 3. Work Etiquette and Workplace Issues	- Жұмыс этикасы мен тәртібі - Жұмыс орнындағы мәселелер	Жұмыс этикасы мен мәселелерді зерттеу, практикалық жаттығулар	1. LinkedIn Learning 2. Workplace Etiquette Guides
Theme Current State and Upcoming Changes in Translation Studies	- Аударма зерттеулерінің қазіргі жағдайы - Болашақтағы өзгерістер	Аударма зерттеулеріндегі жаңалықтарды талдау, зерттеу жүргізу	1. Translation Studies Journal 2. Research Gate
Theme Mass Media as a Social Institution	- Бұқаралық ақпарат құралдарының әлеуметтік рөлі - Қоғамдағы әсері	Бұқаралық ақпарат құралдарының әлеуметтік рөлін талдау, зерттеу	1. Media Studies Resources 2. Social Impact Reports
Theme Means of Communication	- Коммуникация құралдары және олардың түрлері - Өртүрлі құралдардың қолданылуы	Коммуникация құралдарының түрлерін зерттеу, олардың қолданылуын талдау	1. Communication Tools Resources 2. Tech News
Theme Functions of Media in Modern Society	- Бұқаралық ақпарат құралдарының функциялары - Қазіргі қоғамдағы рөлі	Бұқаралық ақпарат құралдарының функцияларын зерттеу, талдау	1. Media Function Reports 2. Society Studies Resources
Theme Role and Place of Mass Media in Human's Contemporary Life	- Бұқаралық ақпарат құралдарының қазіргі өмірдегі орны - Әлеуметтік әсерлері	Бұқаралық ақпарат құралдарының қазіргі өмірдегі рөлін талдау, зерттеу	1. Contemporary Media Resources 2. Social Media Analysis

Курстың технологияларына келесілер жатады: жобалау жұмыстары; жағдаяттарды модельдеу; презентациялар; ақпараттық-коммуникациялық ресурстарға негізделген тапсырмалар. Білім беруді технологияландыру үдерісінің өсуін, сондай-ақ осы зерттеуде қарастырылған КН құзыреттілікті қалыптастыру үдерісі ақпараттық коммуникациялық ресурстармен (электрондық сөздіктермен, энциклопедиялармен, сайттармен және т.б.) жұмыс істеуге негізделгенін ескере отырып, пәннің кәсіби мазмұны практикалық блокпен – жаттығулар мен тапсырмалар кешенімен толықтырылған (3.1- тармақта келтірілген.). Сонымен, жаттығулар мен тапсырмалар шартты және коммуникативті болды. Сөйлеу-коммуникативті материалды таңдаудың негізгі принципі институционалдық дискурстың негізгі салаларына сәйкестік қағидаты болып таңдалды, сонымен қатар бірқатар басқа қағидаттар ескеріледі: функционалдылық, үлгілі, шынайылық, стилистикалық әртүрлілік, пайдалану және жиілік.

Пәнді ақпараттық-ресурстық қамтамасыз ету ретінде біз оқу процесінде пайдаланылған "Basic English For Translators" (12,9 п/л) авторлық мультимедиялық оқу құралын қолдандық [144]. Біз жасаған аудармашы КНҚ қалыптастыру моделі электронды оқу құралының негізін қалады, ол КНҚ аудармашының құзыреттілігін қалыптастыруға бағытталған және келесі ерекшеліктерге ие: пәндік мазмұнды жүйелейді және одан әрі өзін-өзі жетілдірудің алғышарты болып табылады; білім алушылардың шетілдік-коммуникативтік құзыреттілігін арттыратын белгілі бір мәтіндік материалдан тұрады; фондық білім көлемін ұлғайтады; коммуникативтік сипаттағы белгілі бір проблемаларды шешуге өзін-өзі дамытуға және шығармашылықпен қарауға үйретеді; аударма қызметінің дағдылары мен дағдыларын қалыптастырады; тыңдау дағдыларын жаттықтырады және дамытады. Электрондық практикумға студенттерді аудиториялық және аудиториядан тыс даярлау үшін қажетті материалдар мен тапсырмалар енгізілді. Әр сабақ, сондай-ақ белгілі бір аударма дағдылары мен дағдыларын дамытуға бағытталған. ЭО лингвистикалық (лексикалық жаттығулар), операциялық (аударма түрлендірулерінің белгілі бір түрлеріне және парафразаға арналған жаттығулар), коммуникативті (аударма-қайталау, рефераттау), жаттығу (есте сақтау тренингі, тілден тілге ауысу тренингі, екі жақты аударма тренингі, қарқынды тренинг) жаттығулар мен тапсырмаларды қамтиды. II бөлім: мәтіндерді ағылшын тілінен қазақ тіліне аударуға, кейс-тапсырмаларды орындауға, мәтінді аудармаға дейінгі талдауға арналған жаттығуларды, әртүрлі дәрежедегі қиындықтағы мәтіндерді жазбаша аударуға арналған тапсырмаларды, АҚ ресурстарын (сөздіктерді, анықтамалықтарды, деректер банктерін және басқа да қосымша ақпарат көздерін) кәсіби пайдалану дағдыларын қалыптастыруға арналған тапсырмаларды ұсынады.

Тақырып: Болашақтың мамандықтары

Мақсаты:

Студенттерді болашақ мамандықтарын зерттеуге, технология мен еңбек нарығындағы өзгерістерді талдауға және болашақта қажет болатын дағдыларды түсінуге ынталандыру.

Plan of the lesson:

- 1) Introduction.
- 2) Definition of the concept of "professions of the future".
- 3) Examples of professions that arise under the influence of technological progress
- 4) Vocabulary
- 5) Grammar
- 6) Reading
- 7) Listening

TASKS:

Read the texts. Do all critical reading and thinking tasks.

Listen to the text. Comment on quotations.

Discuss the issues presented in the text.

Do grammar exercises.

Case study 1: Find a current newspaper or magazine article. Write up the details for a short presentation to the class.

SIW 1: Writing: write an essay on the topic “Professions of the future”

Жазбаша және ауызша аударманың тиімділігін қамтамасыз ету әдістері. Кәсіби бағытталған аударма когнитивті-коммуникативті тұжырымдамаға сәйкес жүзеге асырылатын және кәсіби бағдарланған көзқарас тұрғысынан жүзеге асырылатын кәсіби-негізделген құзыреттілікті аудармашыларды даярлау үшін маңызды. Мәтіндерді шетел тілінен ана тіліне және ана тілінен шетел тіліне аудару кезінде студенттер мәтінге аударма алдындағы талдау жасауды және аударма стратегиясын әзірлеуді, мәтіннің мазмұны мен формасын талдауды, аударылатын мәтіннің әдістері мен тәсілдерін таңдауды, стандартты қолдануды және түпнұсқа аударма шешімдерін іздеуді үйренеді. Бұл тәжірибе студенттерге аударма алдындағы талдауды жүзеге асыруға негіз қалайды, оларға негізгі мәселелерді көруге және болашақта автоматизмге жеткізуге болатын аударма мәселелерін шешуге бағытталған белгілі бір іс-қимыл алгоритмін жасауға мүмкіндік береді. Осы зерттеу аясында аударма трансформациясы сияқты ұғымның жалпы сипаттамалары зерттелді. Осы саладағы отандық және шетелдік ғалымдардың жұмысын талдау бізге: «Аударма трансформациясы» ұғымын нақтылауға мүмкіндік берді, біз Л.К. Латышевтің пікіріне сүйене отырып, аударманың сәйкестігіне қол жеткізу үшін тіларалық асимметрияға сәйкес

түпнұсқа мен аударманың құрылымдық және семантикалық параллелизмінен дәлелді және қасақана ауытқуды түсінеміз; аударма трансформацияларын аударма үдерісіне қатысатын тіл деңгейлерін ажырату негізінде лексикалық және грамматикалық түрлендірулерге жіктеу; аударма трансформацияларының барабар өлшемін табу критерийлерін нақтылау; аударма қиындықтарын және оларды әртүрлі аударма трансформацияларының көмегімен жеңуді анықтау, аударма шешімдерін таңдау дәлелдерін әзірлеу [57, б. 88-91]. Төмендегі сурет 11-де кәсіби бағытталған аударма көрсетілген.

Сурет 11 – Кәсіби бағытталған аударма

Осылайша, шетел тіліндегі кәсіби бағытталған мәтіндер өздерінің негізгі міндеттері – ақпараттылықтан басқа, жалпы және тақырыптық сөздік қорын толықтыруға көмектеседі, ағылшын сөздері мен өрнектерін айтуға үйретеді, мәтінде кездесетін типтік мысалдарды талдау және оларды есте сақтау мақсатында бірнеше рет қайталау арқылы ағылшын грамматикасының ережелерін бекітеді, ауызша сөйлеу дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Шет елдермен ғылыми-техникалық ынтымақтастықтың дамуымен және ақпарат алмасудың артуымен өндіріс саласындағы мәтіндерді аудару мүмкіндігі ерекше маңызға ие болады. Кез-келген мәтін күрделі семиотикалық бірлікті білдіреді, онда тілдік құралдарды таңдау көбінесе мәтін жасалатын сөйлеу жанрының ерекшеліктерімен анықталады. Сондықтан аударманың сапасы көбінесе аудармашының «*мәтін жанры*» ұғымына біріктірілген өзіндік ерекшеліктерін ескере отырып, бастапқы мәтіннің жеке элементтерін берудің барабар әдістерін таңдау қабілетімен анықталады.

Кәсіби бағытталған мәтін деп белгілі бір мамандықты игеруге көмектесетін мәтінді түсінуге болады. Кәсіби бағытталған мәтін элементтер кешенін қамтиды және, ең алдымен, арнайы тілдің көмегімен ұсынылған немесе арнайы мақсаттар үшін тіл деп аталатын арнайы кәсіби білімнің мазмұнымен сипатталады (language for special purposes). Сөйлеу жанры пәндік мазмұнның

мағынасын түсіндіреді, ал функционалды ғылыми- техникалық стиль бұл мазмұнды түсіндіреді. Кәсіби бағытталған мәтінді түсіну үшін дискурс жанрларының ерекшеліктерін және оларды құру ережелерін білу, сондай-ақ оларды коммуникативті жағдайға сәйкес түсіндіре білу маңызды.

Кәсіби бағытталған аударма-бұл екі мәтіннің, коммуникативті жағдайлардың және екі мәдениеттің арасындағы айырмашылықтарды ескере отырып, ғылыми және техникалық ақпаратты бір тілден екінші тілге (жазбаша да, ауызша да) беруге бағытталған кәсіби қызмет. Мәтіндерді шетел тілінен ана тіліне және ана тілінен шетел тіліне аудару кезінде студенттер мәтінге аударма алдындағы талдау жасауды және аударма стратегиясын әзірлеуді, мәтіннің мазмұны мен формасын талдауды, аударылатын мәтіннің әдістері мен әдістерін таңдауды, стандартты қолдануды және түпнұсқа аударма шешімдерін іздеуді үйренеді. Бұл тәжірибе студенттерге аударма алдындағы талдауды жүзеге асыруға негіз қалайды, оларға негізгі мәселелерді көруге және болашақта автоматизмге жеткізуге болатын аударма мәселелерін шешуге бағытталған белгілі бір іс-қимыл алгоритмін жасауға мүмкіндік береді. Осы зерттеу аясында аударма трансформациясы сияқты ұғымның жалпы сипаттамалары зерттелді. Осы саладағы отандық және шетелдік ғалымдардың жұмысын талдау бізге: Л.К. Латышевқа сәйкес «*аударма трансформациясы*» ұғымын нақтылауға мүмкіндік берді. Латышев аударманың барабарлығына қол жеткізу мақсатында түпнұсқаның және аударманың құрылымдық және семантикалық параллелизмінен тіларалық асимметрияға сәйкес дәлелді және қасақана ауытқуды түсінеді; аударма процесіне қатысатын тіл деңгейлерін ажырату негізінде аударма трансформацияларын лексикалық және грамматикалық түрлендірулерге жіктеу; аударма трансформацияларының барабар шарасын табу өлшемдерін нақтылау; аударма қиындықтарын және оларды әртүрлі тәсілдермен жеңуді анықтау. аударма шешімдерін таңдау үшін аргумент әзірлеу[90, б. 89].

Осылайша, шетел тіліндегі кәсіби бағытталған мәтіндер өздерінің негізгі міндеттері – ақпараттылықтан басқа, жалпы және тақырыптық сөздік қорын толықтыруға көмектеседі, ағылшын сөздері мен өрнектерін айтуға үйретеді, мәтінде кездесетін типтік мысалдарды талдау және оларды есте сақтау мақсатында бірнеше рет қайталау арқылы ағылшын грамматикасының ережелерін бекітеді, ауызша сөйлеу дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Кез-келген мәтін күрделі семиотикалық бірлікті білдіреді, онда тілдік құралдарды таңдау көбінесе мәтін жасалатын сөйлеу жанрының ерекшеліктерімен анықталады. Сондықтан аударманың сапасы көбінесе аудармашының «мәтін жанры» ұғымына біріктірілген өзіндік ерекшеліктерін ескере отырып, бастапқы мәтіннің жеке элементтерін берудің барабар әдістерін таңдау қабілетімен анықталады.

Қазіргі уақытта ақпараттық технологиялар мен электрондық ресурстар қарқынды дамып келеді, бұл аудармашының кәсіби қызметіне табиғи түрде әсер етеді. Аудармашының жұмысын жеңілдететін, әртүрлі аударма жобаларын жүзеге асыруға және ауызша және жазбаша аударманың негізгі түрлерін

орындауға мүмкіндік беретін жаңа электрондық құралдар мен технологиялар пайда болады.

Сурет 12 – АҚР түрлері

Аударма саласындағы маман аударма қызметінің мәні мен міндеттері, аударма теориясының негізгі ережелері, аударма стратегиясы мен аударма әдістері туралы түсінікке ие болуы керек. В.Н. Комиссаровтың пайымдауынша «аудармашының стратегиясы аударма процесін жүзеге асырудың жалпы принциптерінің үш тобын қамтиды: кейбір бастапқы постулаттар, аудармашы нақты шешімдер қабылдау кезінде басшылыққа алатын іс-әрекеттің жалпы бағытын таңдау және аударма процесінде іс-әрекеттің сипаты мен реттілігін таңдау» деп санайды [53, б. 201]. Жалпы стратегияның негізінде аудармашының бастапқы мәтіннің мағынасын мүмкіндігінше дәл түсінуге және реципиентке жеткізуге деген ұмтылысы жатыр. Ол әрқашан өз іс-әрекетіне сыни көзқараспен қарауы керек. Аударма мәтіні түсініксіз немесе мағынасыз болып көрінсе де, ең алдымен өз біліміңіздің немесе тәжірибеңіздің жеткіліксіздігіне күмәнданып, олқылықтарды жоюға тырысу керек. Аударманың ең жақсы нұсқасын табу үшін аудармашы барынша күш салады, аударманың мақсаттарын, орындалу мерзімдерін, сондай-ақ техникалық құралдарды (компьютерді) пайдалану мүмкіндігі сияқты басқа да жұмыс жағдайларын ескереді. Стратегиялық тәсіл кейбір ережелерді сақтауды білдіреді: аударманы түсінуден бұрын; мәтінді дәйекті сегменттерге бөлу (әдетте бір-екі мәлімдемеге тең); бастапқы мәтіннің тақырыбымен алдын-ала танысу (энциклопедияларда, сөздіктерде, мақалаларда қосымша ақпарат іздеу); танысу мақсатында түпнұсқа мәтінді толығымен оқу; бейтаныс сөздердің немесе нақты терминдердің тізімін жасау; мәтінді құрастыру аударманың өрескел нұсқасы және аударманың соңғы нұсқасын өңдеу.

Әрине, болашақ аудармашыларға арналған бір семестрлік практикалық курс жоспарын ұсыну үшін, біз әр сабақтың негізгі мақсатын және қолданылатын әдістерді анықтаймыз. Міне, бір семестрге арналған жоспардың үлгісі: Бұл жоспар студенттерге аударма теориясы мен практикалық дағдыларды жан-

жақты меңгеруге көмектеседі. Әр сабақтың мақсаты мен әдістері нақты қажеттіліктер мен оқу мақсаттарына сәйкес өзгертілуі мүмкін.

Кәсіби бағытталған аударма

Пәннің мақсаты – аударма теориясының негіздері, принциптері мен әдістерін үйрету арқылы студенттердің аударма процесін терең түсінуін қамтамасыз ету. Пәннің көлемі – 5 кредит (150 акад. сағ.), дәріс сабақтары – 30 сағат, семинар – 15 сағат.

Пәнді оқу міндеттері – аударма процесінде заманауи ақпараттық технологиялар мен құралдарды пайдалану арқылы аудармашының жұмысын оңтайландыру. Студенттерге бағытталған аударма үшін қажетті практикалық дағдыларды (аударма жасау, редакциялау, лексикографиялық жұмыс) меңгерту.

Кәсіби бағытталған аударма – бұл екі мәтін, коммуникативті жағдайлар және екі мәдениет арасындағы айырмашылықтарды ескере отырып, бір тілден екінші тілге ғылыми және техникалық ақпаратты (жазбаша да, ауызша да) беруге бағытталған кәсіби қызмет кесте 9-де берілген.

Кесте 9 – Технологиялық карта: Жазбаша аударма практикасы

Сабақтың тақырыбы	Мақсаты	Материал	АК ресурстар
1	2	3	4
Жазбаша аударманың ерекшеліктері	Жазбаша аударманың жеке түрлерінің сипаттамасы	Аутентті мәтіндердің түрлері: Қоғамдық-саяси және ресми-іскерлік мәтіндер	САТ құралдарымен жұмыс, машиналық аударма жүйелерін қолдану
Аударма әдістері мен стратегиялары	Әр түрлі аударма әдістерін түсіну және	Мәтіндермен жұмыс, мысалдарды талдау	Онлайн аударма форумдары, аударма блогтары
Терминология мен арнайы сөздік қор	Арнайы қолдану терминдерді зерттеу және аудармадағы ролін түсіну	Терминологиялық жұмыстар, сөздік қорды кеңейту	Терминологиялық базалар, сөздік қор құралдары
Мәтіннің стилі мен тонын дұрыс аудару	Мәтіндермен салыстыру, практикалық жаттығулар	Стильді сақтау жаттығулары, тонды талдау	Grammarly
Машиналық аударма құралдарының артықшылықтары мен кемшіліктерін бағалау	Машиналық аударма жүйелерін қолдану, нәтижелерді салыстыру	Машиналық аударма жүйелерін қолдану, қателерді түзету	Google Translate, Yandex.Translate
Аударылған мәтіндердегі қателерді табу және түзету	Редакциялау жұмыстарын орындау, қателерді түзету	Редакциялау жаттығулары, қателерді түзету	Adobe Acrobat, MS Word Track Changes

Кесте 9 жалғасы

1	2	3	4
Машиналық аударма жұмысын меңгеру, постредактирлеу арқылы аударма сапасын жақсарту	Машиналық аударма жүйелерін қолдану, нәтижелерді салыстыру	Машиналық аударма қолдану Машиналық аудармаларды постредактирлеу мысалдармен практика	Google Translate, Yandex.Translate
Аударма процесінің құжаттамасын жасау	Құжаттау жұмыстары, есеп беру	Құжаттау, есеп беру жұмыстары	Құжаттау құралдары (Google Docs, MS Word)
Әлеуметтік ғылымдар, құқық және бизнес мәтіндерді аудару дағдыларын қалыптастыру және нығайту, түсініп, дұрыс қолдануды үйрету.	Мәтіндермен жұмыс, жұптық жұмыс, талқылау	келісімшарттарды аудару, терминологиялық глоссарий құру	сөздіктер, онлайн аударма құралдары, экономикалық мақалалар (мысалы, The Economist)
Сөздік және терминологиялық ресурстарды қолдану	Терминологиямен және кәсіби сөздіктермен жұмыс жасау дағдыларын дамыту	Практикалық сабақ, топтық жұмыс	Терминологиялық глоссарий құру

Practical lesson 1

Тапсырма 1. Google Translate және Яндекс Аудармашы арқылы мәтінді аударыңыз (сурет 13 қосымша В).

The most important wealth of countries is the human resource that leads to sustainable development. Creating a social structure that will ensure sustainable development and development, and shaping the necessary infrastructure and educational opportunities for this is among the priorities of all decision makers in the era of digital transformation. Developments in fields such as robotic systems, automation, artificial intelligence and biotechnology have opened the door to a completely different future. This transformation, which affects every part and every moment of our lives, has also shown its effect on working life and professions. While many professions are disappearing or transforming with the increasing use of mobile internet, cloud technology, unmanned vehicles, nanotechnology and 3D printers in the business world, brand new professions are emerging.

Сурет 13 – Тапсырма

- 1 Мәтінді Google Translate және Яндекс Аудармашы арқылы аудару
  - Google Translate-ке мәтінді салыңыз:
    - Мәтінді ағылшын тілінен қазақ тіліне аударыңыз.
    - Нәтижесін сақтап қойыңыз.
  2. Яндекс Аудармашыға мәтінді салыңыз:
    - Дәл сол мәтінді аударыңыз.
    - Нәтижені салыстыру үшін сақтаңыз.

2-қадам. Аудармаларды салыстыру

1. Мағынаның дәлдігі:

- Аударманы түпнұсқамен салыстырыңыз. Мәтіннің жалпы мағынасы дұрыс берілген бе?
- Мысалы, "human resource", "sustainable development", "digital transformation" ұғымдары нақты аударылғанына көз жеткізіңіз.

Тапсырма 2. Терминология мен жұмыс.

- Кілт сөздердің (мысалы, "artificial intelligence", "nanotechnology") бірдей аударылғанын тексеріңіз.
- Google мен Яндекс бір терминді әртүрлі аударуы мүмкін. Айырмашылықтарды белгілеңіз.
- Аударманың қаншалықты табиғи және түсінікті екенін бағалаңыз.

Тапсырма 3. Аудармаларды талдау

Аударманы талдау үшін келесі критерийлерді қолданыңыз:

1. Дәлдік

- Түпнұсқа мәтіннің мағынасы толық берілген бе?
- Қателіктер немесе мағынасы дұрыс жеткізілмеген бөліктер бар ма?

2. Терминология

- Терминдер дұрыс қолданылған ба?
- Google мен Яндекс арасында терминдерді қолдануда айырмашылықтар бар ма?

3. Контекстке сәйкестік

- Мысалы, "robotic systems" сөз тіркесі "роботтық жүйелер" деп аударылуы тиіс, ал "sustainable development" – "тұрақты даму" деп берілуі қажет.

Case study 1. Студенттерге арналған сұрақтар:

- Мәтіндегі негізгі терминдер Google және Яндекс арқылы әртүрлі қалай аударылған?
- Қай аударма табиғи және түсінікті болып көрінеді? Неге?
- Аудармада қандай қателіктер бар? Олар қандай деңгейде (грамматикалық, лексикалық, стилистикалық)?

Case study 2. Талқылау:

- Автоматты аудармадағы қиындықтар қандай?
- Неге мәтіннің контексті мен стилін сақтау маңызды

Түпнұсқа: "The most important wealth of countries is the human resource that leads to sustainable development."

Google Translate (қазақша): "Елдердің ең маңызды байлығы - тұрақты дамуға әкелетін адам ресурсы."

Яндекс Аудармашы (қазақша): "Елдердің ең басты байлығы – тұрақты даму үшін маңызды адам ресурсы."

Талдау:

- Екі аударма да дұрыс, бірақ:
- Google Translate аудармасы дәл, бірақ ресми стилі анық емес.
- Яндекс Аудармашы табиғи стильді жақсы жеткізген.

Practical lesson 2

Тапсырма 1. Яндекс аудармасын негізге алу, бірақ "тұрақты дамуға әкелетін" бөлігін сақтап, мағынаны нақтылау. Google Translate және Яндекс Аудармашы сияқты құралдарды қолдану аудармаларды салыстыруға, олардың артықшылықтары мен кемшіліктерін анықтауға мүмкіндік береді. Бұл студенттерге аударманы талдау, қателерді түзету және автоматты аударма құралдарын тиімді пайдалану дағдыларын дамытуға көмектеседі.

Кесте 10 – Тапсырма

Google Translate	Яндекс Аудармашы
Мәтін	Мәтін

Тапсырма 2. Интернетте орналасқан әртүрлі МА жүйелерінің жұмысын тексеріңіз (Google-дан <http://translate.google.ru> және). Ол үшін сол мәтіннің автоматты аудармасын орындаңыз (көлемі – 1-2 абзац, ШТ – қазақ тілі, АТ – таңдауыңыз бойынша, (тақырыбы – жалпы). Нәтижелерді кестеге енгізіңіз.

Кесте 11 – Тапсырма

Бастапқы мәтін	Аударма1 http://translate.google.ru	Аударма 2 http://yandex.ru
----------------	---	--

Тапсырма 3. Автоматты аударманы редакциялауға арналған қосымша тапсырмалар. Студенттерге ағылшын тіліндегі мәтіннің түпнұсқасы және Google Translate немесе Яндекс Аудармашы арқылы аударылған нұсқасы беріледі. Олар автоматты аударманың түпнұсқамен қаншалықты сәйкес екенін тексеріп, келесі сұрақтарға жауап береді:

1. Қандай сөйлемдерде мағына толық жеткізілген?
2. Қандай жерлерде мағына жоғалған немесе бұрмаланған?
3. Терминология дұрыс қолданылған ба?

Мысалы: "Artificial intelligence is expected to change the way businesses operate in the next decade."

Автоматты аударма:

Жасанды интеллект келесі онжылдықта бизнестің жұмыс істеу тәсілін өзгертеді деп күтілуде.

Тапсырма 4. “Жұмыс істеу тәсілі” тіркесі қазақ тіліне табиғи түрде аударылған ба? Егер жоқ болса, оны қалай жақсартуға болады?

Студенттер автоматты аударманың артықшылықтары мен шектеулерін түсінеді. Мәтіннің мағынасын, стилін және терминологиясын жетілдіру қабілеттерін дамытады. Өртүрлі аударма құралдарымен жұмыс істеп, олардың ерекшеліктерін тәжірибеде пайдалана алады. Бұл тапсырмалар студенттердің жазбаша және аналитикалық дағдыларын жетілдіруге көмектеседі. Үй тапсырмасы ретінде студенттер сол мақалаларды басқа машиналық аударма жүйелерінде аударып, постредакциялау жұмыстарын орындады, және алынған мәліметтерді кестеге енгізді. Барлық студенттер аударма барысында қосымша ақпарат көздерін пайдаланды: моно - және билингвалды электрондық сөздіктер мен анықтамалықтар, контекстік сөздіктер, іздеу жүйелері. Мұндай материалдар кәсіби аударма тезаурусын жасау, кәсіби аудармашылардың жұмысын талдау және өзіндік дайындық үшін пайдалы дереккөз болып табылады.

Students` independent workwith teacher (SIWT)

Case study 1. Түсініксіз немесе мәдени ерекше тілді қамтитын мәтін жасау үшін AI платформасын пайдаланыңыз. Бұл идиоматикалық өрнектерді, юморды, сарказмды немесе мәдени реңкті фразаларды қамтуы мүмкін. Жасалған мәтінді талдау мақсатында мұқият құжаттаңыз.

Use an AI platform to generate text that contains obscure or culturally specific language. This may include idiomatic expressions, humor, sarcasm or culturally charged phrases. Carefully document the generated text for analysis purposes.

Case study 2. Use AI tools and internet resources to research and retrieve information on pragmatic norms relevant to the language pair involved in the generated text. Focus on understanding how pragmatic norms vary across cultures and influence language use, interpretation, and communication.

Pragmatic analysis:

- Context: Where and when the text was generated.
- Intention: What the speaker or writer intended to communicate.
- Audience: How the audience might interpret the text based on cultural context and norms.
- Implications: The impact of cultural differences on understanding and interpreting the text.

Provide clear references and citations for the pragmatic norms and cultural aspects discussed. Structure your analysis logically, presenting key observations and insights derived from your research and analysis.

Resources for Research:

Pragmatic Norms and Language Use:

- Stanford Encyclopedia of Philosophy – Includes a comprehensive section on Pragmatics.
- Linguistic Society of America – Provides resources on language use and pragmatic theories.

Translation Studies:

- Translation Journal - Features articles and research on translation theories and practices.

- American Translators Association (ATA) - Offers resources and guidelines for translators.

Language Dictionaries and Corpora:

- Collins Dictionary – Includes idiomatic expressions and cultural references.
- Google Books Ngram Viewer – Allows exploration of language usage over time.

Discuss how the identified pragmatic norms influence translation choices: Identify specific elements of the text that pose challenges or require cultural adaptation. Propose alternative translations or adaptations that preserve the intended meaning and pragmatic effect in the target language. Justify your translation choices with references to the pragmatic norms and cultural insights discovered.

Students` independent work(SIW)

Task: Translate the text.

Аударма тәжірибесі жалпы алғанда зерттеушілер тарапынан аудармашының жүйелі ауызша және/немесе жазбаша аударма қызметінде когнитивті әрекеттер ретінде анықталады (екі тілдік жағдайдағы ақпаратты өңдеу, аударма теориясы, әдістемесі және техникасы бойынша жинақталған білімге негізделген). Н.А. Дьяконованың пікірінше, аудармашы аударма мәтінін жасау барысында аналитикалық-синтетикалық жұмыстар жүргізеді, бұл мәтіннің түпнұсқасының тілінде эквивалентті болуын қамтамасыз етеді. Аударма стратегиясы ретінде зерттеуші аудармашының нақты аударма мәселесін шешуге бағытталған әрекеттерін анықтайтын когнитивтік субстратты түсінеді [145].

Осылайша, пәндерді интеграциялау келесі сипаттамаларға ие:

Аударма теориясы мен практикасы бойынша әртүрлі пәндерден алынған білімдерді біртұтас жүйеге келтіреді. Бұл білімдер студенттерге нақты кезеңде аударма тапсырмаларын орындауға мүмкіндік береді және олардың кәсіби дамуының негізін қалайды.

Аудармашылардың құзыреттілігін жетілдіруге бағытталған мазмұнды материалдармен қамтамасыз етеді. Мұндай материалдар аударма сапасын арттыруға және мамандыққа тән міндеттерді шешуге көмектеседі.

Аялық білім деңгейін жоғарылатады. Студенттер әртүрлі тақырыптар бойынша ақпаратты кеңейтіп, оны аударма барысында тиімді қолдануды үйренеді.

Лингвистикалық мәселелерді шығармашылық тұрғыдан шешу қабілетін қалыптастырады. Бұл студенттерге инновациялық әдістерді қолдануға және тілдік құрылымдарды жан-жақты талдауға мүмкіндік береді.

Аударма қызметіне деген ынтаны арттырады. Интеграцияланған тәсіл студенттердің кәсіби қызығушылықтарын оятып, олардың мотивациясын күшейтеді.

Аударма дағдыларын қалыптастырып, жетілдіреді. Бұл процесс, әдетте, аудармашыларды оқытудағы ең күрделі міндеттердің бірі болғанымен, интеграция оны жеңілдетіп, нәтижелілігін арттырады.

2.3 Аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігін ақпараттық коммуникациялық ресурстар арқылы қалыптастыруға бағытталған жаттығулар типологиясы мен жүйесі

Аударма практикасын жалпы зерттеушілер аудармашының жүйелі ауызша және/немесе жазбаша аударма қызметі үдерісінде танымдық іс-әрекеті ретінде анықтайды (аударма теориясы, әдістемесі мен техникасы, таңдалған дағдылар мен шеберліктер туралы жинақталған білімге негізделген екі тілді жағдайда ақпаратты өңдеу. Жаттығу кез-келген пәндік оқыту әдістемесінің орталық ұғымдарының бірі болып табылады, өйткені дағдылар мен шеберліктер жаттығуда дәл қалыптасады. Шетел тілдерін оқыту әдістемесінде жаттығу «сөйлеу дағдылары мен шеберліктерін қалыптастыру немесе жетілдіру мақсатында тілдік (сөйлеу) операцияларды немесе әрекеттерді арнайы ұйымдастырылған бірнеше рет орындау» деп түсіндіріледі». Белгілі ресейлік әдіскер А.Н. Щукин жаттығу жүйесін «мақсаты, материалы және оларды орындау тәсілі бойынша біріктірілген жаттығулардың түрлері, тектері мен типтерінің жиынтығы деп анықтайды» [146].

Философияда «жүйе» термині бір-бірімен қарым-қатынаста және байланыста болатын және тұтастық пен бірлікті құрайтын элементтер жиынтығын білдіреді. Жаттығу жүйесінде белгілі бір оқу жағдайларында қажетті дағдыларды қалыптастырудың жоғары деңгейін қамтамасыз ету үшін оқушылар осындай мөлшерде және сапа деңгейінде орындайтын тапсырмалардың белгілі бір типтері мен түрлерінің жиынтығы болуы керек. Жүйеде жаттығуларды орындау тәртібі қалыптасқан шеберліктер мен дағдылардың қалыптасу ретін ескере отырып, қиындықтардың артуымен анықталады. Е.Н. Соловова жаттығуларды әрбір алдыңғы жаттығу келесі жаттығуларды орындау үшін тірек болатындай етіп орналастыру қажеттілігі туралы айтады [147]. Жаттығу жүйесін дамыта отырып, біз аударманы оқыту теориясы мен практикасы саласындағы мамандардың жинаған әдістемелік тәжірибесіне сүйендік. Авторлар ұсынған типологияларды талдау нәтижесінде біз жаттығулар түрлерін ұсыну кезінде олардың аудармаға дейінгі немесе аударма кезеңіне жататындығы шешуші рөл атқарады деген қорытындыға келдік.

Жаттығу түрлеріне келетін болсақ, олардың көптеген зерттеулердегі номинациясы білімді игеруге, дағдыларды қалыптастыруға және аударма дағдыларын дамытуға бағытталған. О.В. Железнякова аударма жаттығуларының жүйесін әзірлеу кезінде аударма қызметінің кезеңдеріне назар аударуды ұсынады, атап айтқанда: бағдарлау, іздеу, орындау, рефлексивті-бақылау. Осыған сәйкес ол жаттығулардың келесі түрлерін қолданады: болжау, қалыптастыру, тұжырымдау және рефлексивті [148].

Белсенді тренинг аясында аудармашының ауызша ілеспе аударма саласындағы кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруға бағытталған бірқатар жаттығулар бар. И.С. Алексееваның айтуы бойынша, аудармашыларды ауызша ілеспе аударма саласында дайындауға арналған жаттығулардың ішінде мыналар бар: есте сақтау тренингі, бір тілден екінші тілге ауысу тренингі, қарқынмен

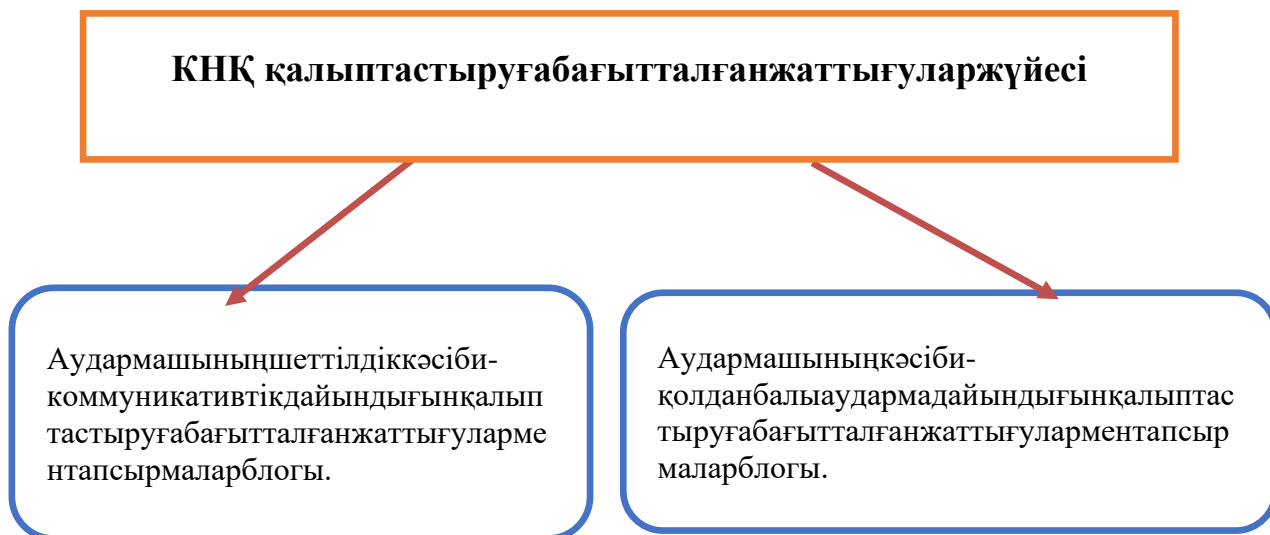
жаттығу, лексикамен жұмыс, компрессия, орналастыру, аударма нотациясының техникасын игеру, көптілді конференция [149, б. 56].

В.Н. Комиссаровтың типологиясына сәйкес, орындалатын сөйлеу әрекеттерінің сипаты бойынша жаттығулар аударма алдындағы және нақты аударма болып бөлінеді. Аударма алдындағы жаттығулар аударма процесін сәтті жүзеге асыру үшін жағдай жасауға, қажетті коммуникативті көзқарасты құруға, студенттердің тілдік және фондық білімдерін тексеруге, тәжірибелі жоғары білікті аудармашылардың типтік аударма мәселелерін қалай шешетінін көрсетуге бағытталған. Осы типтегі негізгі жаттығулар-олардың айырмашылықтарын анықтау мақсатында түпнұсқа және аударма тілдеріндегі параллель мәтіндерді салыстыру; жарияланған аудармаларды олардың түпнұсқаларымен салыстыру және аудармашы қолданған әдістер мен әдістерді сыни тұрғыдан талдау; түсіну тереңдігін және қажетті фондық білімнің болуын тексеретін мәтінге арналған сұрақтарға жауаптар; мәтін мазмұнының негізінде жатқан және онымен байланысты ұғымдарды талқылау олармен терминдер мен ұғымдар; аударма тілін жетік меңгеруге арналған түрлі жаттығулар (синонимдік қатарларды құрастыру және синонимдердің мағыналарын саралау, ұсынылған нұсқаларды стилистикалық бағалау, мәлімдемелерді парафразалау, берілген тақырыпта сөйлеу және т.б.).

Нақты аударма жаттығулары: екі тілдің бірліктері мен құрылымдарының семантикасының ерекшеліктерімен байланысты аударма мәселелерін шешу қабілетін дамытатын тілдік; аударманың әртүрлі тәсілдері мен әдістерін қолдана алатын операциялық жаттығулар болып бөлінеді; аударма процесінің әртүрлі кезеңдерінде қажетті әрекеттерді сәтті орындау қабілетін тудыратын коммуникативті. Жаттығудың түріне сәйкес оны орындау тапсырмасы да тұжырымдалады. Тілдік жаттығуларда тапсырмада аударма кезінде мәні ерекше ескерілуі тиіс тіл бірлігі немесе құрылымы көрсетіледі [150, б. 91]. Осылайша, аудармашы дайындауға арналған жаттығулардың түрлері мен кіші түрлерінің көптеген классификациялары бар:

- Тілдік жаттығулар белгілі бір тілдік құбылыстарды (тіл бірліктерінің семантикасы мен қолдану ерекшеліктерін) бөліп көрсетуді және оларды арнайы жаттықтыруды көздейді.
- Операциялық жаттығулар аударма процесінде зерттелген үлгілерді, трансформацияларды және техникалық тәсілдерді қолдану дағдыларын дамытуға бағытталған.
- Коммуникативтік жаттығулар сөйлеу дағдыларын жетілдіруге және дамытуға бағытталған, аудиовизуалды мәтінді қайта жаңғырту кезінде әртүрлі манипуляцияларды қамтиды, сонымен қатар түпнұсқа мазмұнын жеткізуге арналған әртүрлі деңгейдегі тапсырмаларды қамтиды.
- Тренингтік жаттығулар аудармашылық дағдыларды қалыптастыруға, сондай-ақ алынған білімді бекітуге бағытталған.
- Аудитивтік/визуалдық жаттығулар есту/көру талдаушы арқылы қабылдауға арналған.

- Біртілді/көстілдік жаттығулар ана тілін қолданбай немесе қолданып орындалады.
- Жеке/топтық жаттығулар жоғары деңгейдегі дербестікпен және білім алушылардың жеке ерекшеліктерін ескерумен сипатталады.
- Трансформациялық жаттығулар тіларалық өзгерістер теориясына негізделген, олардың негізгі міндеті – білім алушылардың теориялық білімдерін жүйелеу, ойды ынталандыру, ықтимал нұсқаларды ұсыну, аударма тактикалық әдістерін меңгеру арқылы аудармашылық ойлауды қалыптастыру және аударма міндетін дұрыс анықтау дағдысын дамыту.

Сурет 14 – Аудармашының КНҚ қалыптастыруға бағытталған жаттығулар жүйесі

Мазмұнды сипаттамалардың ауызша дәйекті және жазбаша аударма жағдайларындағы ерекшеліктерін талдау негізгі жаттығу түрлерін айқындауға мүмкіндік береді. Ақпаратты бастапқы мәтіннен анықтау, түсіну және қабылдау, сондай-ақ аударма мәтінін құрастыру технологиялық процесін жүзеге асыру барысында әртүрлі жаттығу түрлерінің болатынын атап өту қажет. Әрбір түрі аудармашының кәсіби негізделген құзіреттілігін және оның субкомпетенцияларын қалыптастыруға бағытталған түрлі жаттығуларды қамтиды.

Аудармашының шеттілдік кәсіби-коммуникативтік дайындығын қалыптастыруға арналған жаттығулар мен тапсырмалар блогы

Жоғарыда айтқанымыздай, шеттіліндегі коммуникативті құзыреттілік күрделі көп компонентті құбылыс ретінде болашақ аудармашылардың КНҚ құрылымында жетекші және жүйе құраушы болып табылады және олардың болашақ аударма қызметінің бағытын анықтайды. Шеттілдік кәсіби-коммуникативті субкомпетенция болашақ аудармашылардың қажетті және жеткілікті жеке қасиеттердің, білімнің, дағдылардың, қажетті сапаны аудару

дағдыларын игеру негізінде табысты кәсіби қарым-қатынас жасау қабілетін сипаттайды.

Шеттілдік кәсіби-коммуникативтік субкомпетенцияны қалыптастыруға бағытталған жаттығулар жүйесі лексикалық, грамматикалық және аударма бағытындағы жаттығуларды қамтиды. Кәсіби бағдарланған дискурсты аударуға үйрету үшін жалпы ғылыми лексиканы таңдау келесі қағидаттарға негізделеді: тақырыптық, практикалық қажеттілік, жиілік, сөздің үйлесімділігі, сөздің коммуникативті құндылығы, саптық қабілеті, сөзжасамдық құндылығы, стилистикалық бейтараптық. Сонымен қатар, мәтін деңгейіндегі жаттығулар (негізгі ойды, кілт сөздерді, байланыстырушы элементтерді, пікірдің логикалық негізін анықтау, әртүрлі ақпарат түрлерін алу, әртүрлі оқу тәсілдерін қолдану және т.б.) студентті ауызша немесе жазбаша сөйлеуде мазмұнды пікір білдіру дағдысын қалыптастыруға жетелейді.

Бастапқы тілдің лексикалық, соның ішінде терминологиялық бірліктеріне сөздік және аударма баламаларын таба білуге бағытталған тапсырма.

Тапсырма 1. Мәтінді оқып, ондағы кәсіби терминдерді анықтаңыз.

Әр терминге шетел тілінде (ағылшын) және қазақ тілінде балама табыңыз. Терминдерді кесте түрінде жазыңыз.

In recent years, digitalization has enabled 2 million new business lines to join working life in the last 10 years. It is predicted that approximately 2 million new business lines will be created in the near future. This transformation, which is reflected in the working life, is a dynamic process that requires citizens, business people and decision makers to adapt proactively. For this reason, the content of education, starting from pre-school period to higher education and lifelong learning, should be in harmony with the transforming world. In addition to human resources, our business world needs to position itself strategically according to the changing working life conditions and to read the current and future reality well. It is inevitable that companies that continue their traditional tendencies by closing their eyes to the transformation of professions will succumb to competitive winds.

Сурет 15 – Тапсырма

Кесте 12 – Мысал кесте

Түпнұсқа термин (ағылшынша)	Қазақша балама	Түсіндірме/мағынасы
1	2	3
Digitalization	Цифрландыру	Деректерді цифрлық түрге көшіру процесі
Business lines	Бизнес бағыттары	Бизнес салалары немесе кәсіптік бағыттар
Working life	Еңбек өмірі	Адамдардың жұмыс істеу процесі
Dynamic process	Динамикалық үдеріс	Тұрақты түрде өзгеріп отыратын процесс

Lifelong learning	Өмір бойы оқу	Жеке және кәсіби даму үшін үздіксіз білім алу
-------------------	---------------	---

Тапсырманың мақсаты:

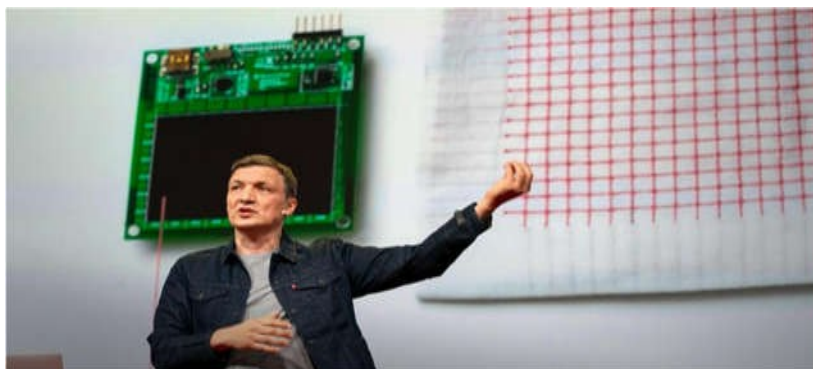
Студенттер кәсіби мәтіндерден маңызды терминдерді анықтауды үйренеді. Терминдерді қазақ тіліне дұрыс аударуды меңгереді.

Терминологиялық сәйкестік жасау қабілетін дамытады.

Тапсырма 2. BBC, The Guardian сияқты беделді ақпарат көздерінен ішкі саясат мәселесіне арналған бір мақаланы және сыртқы саясат мәселесіне арналған мақаланы таңдаңыз. Әр мақала үшін 150-200 сөз көлемінде қысқаша мазмұн жасаңыз.

Тапсырма 3. Қарым-қатынастың ауызша түрлерін дамыту үшін Ted Talks платформасында спикер Иван Попурев бейне жұмысы ұсынылады. Топпен жұмыс.

https://www.ted.com/talks/ivan_poupyrev_everything_around_you_can_become_a_computer?language=tr

Сурет 16 – Тапсырма

Тапсырма 4. Берілген мәтіннен логикалық байланыстарды анықтап, олардың қалай қолданылғанын түсіндіріңіз.

Creating opportunities for the population to contribute to this new wave remains the most important homework for countries; therefore, countries will have a human resource and therefore knowledge that can capture the scale and multiplier effect brought by the new world.

Студенттерді кәсіби қарым-қатынасқа қажетті лексиканы меңгеруге үйрету, дүниетанымын кеңейтеге, ауызекі тілді түсіну дағдыларын дамытуға, сөздік қорын арттыруға арналған келесі жаттығулар. Мысалы, YouTube-та кеңінен танымал «TED-talks» деп аталатын материалды табуға болады. Бұл – білім беру, бизнес, ғылым, технологиялар және шығармашылық салаларындағы сарапшылардың 100-ден астам тілдегі бейнелері бар платформа. Бұл материал белгілі бір пәнді оқытуда қолданылуы мүмкін.

Тапсырма 5. "Подкаст сегментімен жұмыс: транскрипция және аударма"

Мақсаты: Студенттердің кәсіби қарым-қатынас үшін қажетті лексиканы меңгеруін арттыру. Тыңдау, жазу және аударма дағдыларын дамыту. Сөздік қорды кеңейту және интонацияны, фондық әсерлерді түсінуді жақсарту.

Платформалар: *The Daily, Science Vs, TED Talks Daily*

Платформалардан 5-10 минуттық кәсіби немесе білім беру тақырыбындағы сегментті таңдаңыз. Сегментте мамандыққа қатысты терминдер немесе кәсіби лексика болуы тиіс (мысалы, бизнес, технологиялар, ғылым тақырыбы). Таңдалған сегментті тыңдап, мақсатты тілде (мысалы, ағылшын тілінде) естігеніңіздің барлығын жазып алыңыз. Дәлдікке назар аударыңыз: сөздер мен сөйлемдердің дұрыс жазылғанын тексеріңіз. Фондық шулар мен интонацияларға назар аударыңыз. Әр сөйлемді нөмірлеңіз. Қиындық тудырған сөздер мен сөйлемдерді белгілеңіз.

Мысал: Аудио: "Artificial intelligence is transforming industries worldwide. However, it also raises ethical concerns."

Транскрипция:

1. Artificial intelligence is transforming industries worldwide.
2. However, it also raises ethical concerns.

Тапсырма 6. Мәтіннің түпнұсқасын тыңдап, мағынасын қазақ тіліне жеткізіңіз: <https://reallanguage.club/anglijskie-teksty-s-audio/>

Listen to the original text and translate the meaning into Kazakh language: <https://reallanguage.club/anglijskie-teksty-s-audio/>

Сурет 17 – Тапсырма

Төмендегі жаттығулар студенттердің кәсіби қарым-қатынас дағдыларын жетілдіруге арналған.

Тапсырма 7. Студенттердің кәсіби коммуникация дағдыларын дамыту. Студенттер топта "Клиент пен аудармашы" рөлдерін бөліп, нақты бір жағдайды (мысалы, халықаралық конференцияда аударма қызметін көрсету) модельдеңіздер. Клиенттің сұрақтарына жауап беріп, аударма процесі туралы талқылаңыздар.

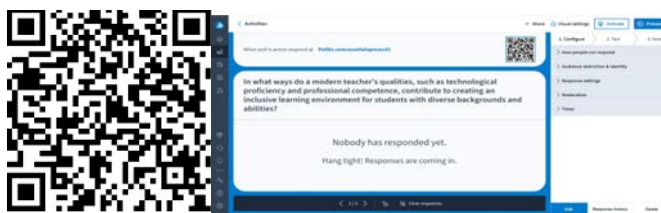
Тапсырма 8. «Мультимедиялық мәдени артефактілер». Қатысушылар топтарға бөлінеді және оқытудағы мәдени әртүрлілікті бейнелейтін онлайн ресурстарды (суреттер, бейнелер, мақалалар және т.б.) табу міндеті жүктеледі. Әр топ Pinterest немесе Google Slides сияқты платформаларды пайдаланып, оқытуға әсер ететін әртүрлі мәдени артефактілерді көрсететін сандық коллаж жасайды. Мәдени қиындықтар туралы талқылау. Студенттер шетел тілін

үйренудегі мәдени әртүрліліктің мүмкін болатын қиындықтары мен артықшылықтары туралы пікірталасқа қатысады. Талқылауға арналған сұрақтар: Мәдени әртүрлілік шет тілін үйрену тәжірибесін қалай байыта алады? Шет тілін үйренуге әртүрлі мәдени көзқарастарды енгізу кезінде қандай қиындықтар туындауы мүмкін?

"Multimedia Cultural Artifacts." Participants are divided into groups and tasked with finding online resources (images, videos, articles, etc.) that represent cultural diversity in teaching. Each group will use platforms such as Pinterest or Google Slides to create a digital collage showcasing different cultural artifacts that impact learning. Discuss cultural challenges. Students engage in a discussion about the potential challenges and benefits of cultural diversity in foreign language learning. Discussion Questions: How can cultural diversity enrich the experience of learning a foreign language? What challenges might arise when introducing different cultural perspectives into foreign language learning?

Тапсырма 9. Берілген сілтемені немесе QR кодты пайдаланып, бетке өтіп, сұрақтарға жауап беріңіз, суреттер немесе мысалдар келтіріңіз: <https://PollEv.com/discourses/Ce5dpqgmz1P5uVNEitfVys/respond> (сурет 18).

Using the provided link or QR code, go to the page and answer the questions, provide pictures or examples: <https://PollEv.com/discourses/Ce5dpqgmz1P5uVNEitfVys/respond> (Figure 18).

Сурет 18 – Платформадағы «PollEverywhere» тапсырмасы

Тапсырма 10. Аудармашы ретінде мансап түрлеріне қатысты шағын бейне таныстырылым (3-5 минут) жасаңыз. Идеяларыңызды жеткізу үшін әртүрлі грамматикалық құрылымдар мен сөздік қорын қолданыңыз. Бейнежазбаны YouTube немесе сыныптағы пікірталас тақтасы сияқты платформаға жүктеңіз.

Осылайша, аталған жаттығуларды қолдану шетел тілін үйренуге деген ынтаны арттырады, студенттерге өзіндік белсенділікті үйретеді, олардың когнитивті-коммуникативті қызметін ынталандырады, шеттілдіккәсіби-коммуникативті субкомпетенциясының қалыптасуына және одан әрі дамуына ықпал етеді, яғни болашақ маманның әртүрлі әлеуметтік детерминистік жағдайларда әрекет ету қабілеті, мәдениетаралық өзара әрекеттесуге дайындық пен қажеттілікті қалыптастырады.

Аудармашының кәсіби-қолданбалы аударма дайындығын қалыптастыруға бағытталған жаттығулар мен тапсырмалар блогы

Аудармашының кәсіби-қолданбалы аударма дайындығын қалыптастыруға бағытталған жаттығулар мен тапсырмалар ұғымдар мен терминдерді, метатілді түсіну және саналы түрде меңгеру, сондай-ақ оқылатын тақырыптар бойынша студенттердің материалды бекітуіне арналған жаттығуларды қамтиды. Когнитивті-ұғымдық субкомпетенцияны игеру нәтижесінде аударма теориясы мен практикасының негіздері бойынша тұжырымдамалық аппарат қалыптасып, жүйеленеді.

Бұл жаттығулар блогы келесі дескрипторларға негізделген тапсырмаларды қамтиды: аударма қызметінің ерекшелігін білу; Кәсіби аббревиатураларды, белгілерді, формулаларды және олардың қазақ тіліндегі аналогтарын білу; анонимдер мен антонимдерді, терминологиялық баламаларды және арнайы лексиканы таба білу; арнайы терминдер мен тұрақты сөз тіркестерінің мағыналарын анықтау; негізгі ұғымдарды ажырата білу; анықтаманы сәйкес терминмен ауыстыру арқылы қысқарту (сығымдау); терминдердің мағыналарын қысқаша түсіндіріп, сөйлемді қайта құру (прагматикалық бейімдеу – мәтінді жеңілдету, түсіндіру).

Аударма үйрету барысында студенттерді аббревиатуралар мен қысқартуларды қамтитын рубрикаларды толтыру кезінде туындайтын ықтимал қиындықтарды шешуге үйрету қажет. Төменде аударма дағдыларын қазақ және шетел тілдерінде дамытуға арналған ықтимал тапсырмалар ұсынылған.

Тапсырма 1. Төмендегі кестеден әрбір аббревиатураның мағынасын табыңыз.

Кесте 13 – Кәсіби бағытталған мәтіндердегі жалпы аббревиатуралар

SMM	Social media marketing	A process of promotion through social networks
AWB	Research and Development	
LLC	Disk operating system/virtual storage	
RWM	Airway Bil	
DOS/VS	Cost and Freight	
C&F	Read–write memory	
R&D	Limited Liability Company	

Тапсырма 2. «Аудармашыларға арналған терминология». Сөйлемдерді толықтыру үшін дұрыс нұсқаны таңдаңыз. Бұл тапсырма терминологияны түсіну, ұғымдық аппараттың анықтамасын ұғындыру кабеттерын қалыптастыруға арналған жаттығу.

Кесте 14 – Аудармашыларға арналған терминология

Literary translation	is a translation type used for the documents and management texts of organizations like corporate or regional businesses
Technical Translation	is a specialized translation, which entails the highest quality standards, and it is applied to different areas and industries
Professional translation	is the translation of creative and dramatic prose and poetry into other languages
Administrative translation	is the process of using artificial intelligence to automatically translate text from one language to another without human involvement
Machine Translation	is a type of specialized translation including the translation of documents

Қою кестесі – сөйлем деңгейінде де, шағын байланысты репликалар деңгейінде де пікір білдірудің әртүрлілігін қамтамасыз етудің ең тиімді тәсілдерінің бірі.

Келесі жаттығуларда студенттер терминдер мен терминологияға түсініктеме немесе анықтама береді.

Тапсырма 3. Берілген терминдердің мағынасын түсіндіріп, оларды кәсіби контексте пайдаланыңыз.

Терминдер: "Жасанды интеллект", "Цифрландыру", "Локализация".

Әр терминге қысқаша анықтама жазыңыз:

Бұл жаттығулар студенттердің терминологияны түсіну, қолдану және кәсіби лексикамен жұмыс істеу қабілеттерін дамытуға көмектеседі.

Келесі жаттығу терминдер мен сөз тіркестеріне ағылшын тілінде анықтамалар табу тапсырмасынан басталады. Бұл жаттығу студенттердің сөздік қорына жаңа терминдерді енгізеді, олар негізгі мазмұндық бірліктер болып табылады және мәтіндерді әрі қарай аударуда жиі кездеседі. Алайда, жаттығуларды құрастыру кезінде, әсіресе бастапқы кезеңде, олардың мазмұны студенттердің кәсіби дайындығының деңгейіне сәйкес болуы керектігін есте ұстаған жөн.

Тапсырма 4. Белгілі бір терминдер немесе тіркестерді таңдаңыз. Бұлар идиомалар, кәсіби сөздер немесе әртүрлі контекстерде жиі қолданылатын тіркестер болуы мүмкін."

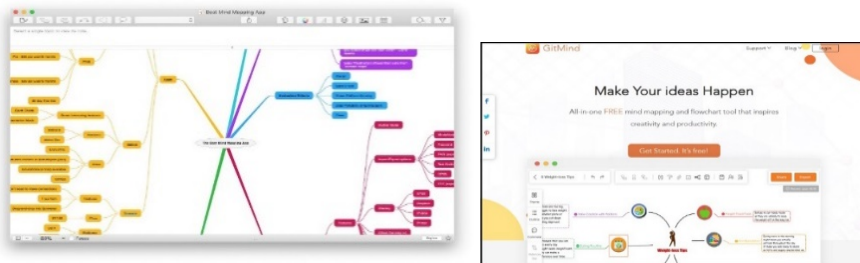
Choose online corpora and decide which online corpora you will use for your analysis. Recommended options include the Corpus of British National Corpus. Search for terms/phrases, use the chosen corpora to search for your selected terms or phrases. Examine the different contexts in which these terms or phrases are used. Pay attention to variations in meaning, usage frequency, and any accompanying words or phrases (collocations). Look for patterns in how the context affects the meaning of the terms or phrases. Note any significant differences in usage based on factors such as genre (e.g., academic colloquial), region (e.g., British American English), or field (e.g., legal medical).

Тапсырма 5. Аударма теориялары бойынша пікірталас форумы: Аударма теорияларының әртүрлі түрлерін, мысалы, «филологиялық теориялар»,

«лингвистикалық теориялар», «әлеуметтік-лингвистикалық теориялар» сияқты ой картасын жасаудан бастаңыз. Идеяларыңызды визуализациялау үшін MindMeister немесе Canva сияқты онлайн ой картасы құралдарын қолданыңыз. Әр теорияны зерттеп, оның негізгі ұғымдарын, қағидаттарын және білім беру үдерісіне әсерін қарастырыңыз. Өз тұжырымдарыңызбен, түсініктеріңізбен және осы теориялардың студенттердің кәсіби тәжірибесін жақсарту үшін қалай қолданылатыны туралы жеке ойларыңызбен бөлісіңіз.

Тапсырма 6. «Қазіргі аудармашының кәсіби қасиеттері» тақырыбында ой картасын жасаңыз. Canva, GitMind, Miro немесе Cacoo сияқты онлайн платформаларды қолданып, «Қазіргі аудармашының кәсіби қасиеттері» тақырыбының негізгі аспектілерін визуалды түрде көрсететін ой картасын жасаңыз (3-суретті қараңыз). Орталық тақырып пен қосымша тақырыптарды көрсету үшін кілт сөздерді, суреттерді немесе жазбаларды пайдаланыңыз. Негізгі тақырып пен қосымша идеялар арасындағы байланыстарды көрсету үшін сызықтарды сызыңыз. Қазіргі заманғы оқыту қасиеттерін жан-жақты зерттеу үшін әртүрлі қырлардан қарастырыңыз.

Сурет 19 – Ой картасын жасауға арналған платформа «Mind Map»

Тапсырма 7. «Қалай аудармашы болуға болады» тақырыбына арналған бейнежазбаны қараңыз. Тыңдау кезінде оның мазмұнын басыңызға суретті «салу» арқылы ойша ұсынуға тырысыңыз. Тыңдағаннан кейін өзіңіз ұсынған суреттерді сипаттаңыз. Бейнематериалды көргеннен кейін тыңдаушылар материалдың мәнін қазақ тілінде қысқаша баяндауы керек. Жаттығудың негізгі мақсаты – материалды дұрыс және қисынды түрде жеткізу қабілетін дамыту.

Сурет 20 – Негізгі-көрнекі мәтінмен жұмыс

Болашақ аудармашылардың ақпаратты тиімді іздеп табу және оны дұрыс пайдалану қабілеттерін дамытуға арналған арнайы жаттығулар кешені. Бұл жүйе аудармашылардың кәсіби құзыреттілігінің маңызды бөлігі болып табылады және ақпаратты іздеу, сұрыптау, талдау, сондай-ақ оны аударма үдерісінде дұрыс қолдану дағдыларын жетілдіруге бағытталады. Аудармашылар әртүрлі ақпарат

көздерін (электрондық базалар, терминологиялық сөздіктер, арнайы веб-сайттар) пайдаланып, қажетті мәліметтерді жылдам табуға үйренеді. Іздеп табылған ақпараттың шынайылығын, оның қажеттілігін және аудармада қолданылу мүмкіндігін талдайды. Бірнеше тілде ақпарат іздеу және тілдік әртүрлілік жағдайында қажетті мәліметтерді алу алады, терминология және кәсіби ақпаратты іздестіреді. Жаттығулар жүйесі ақпаратты-іздеу субкомпетенциясын дамытуға көмектесетін тапсырмалардан тұрады. Ақпараттық дереккөздерді салыстыру және ең қолайлысын таңдау. Онлайн ресурстардан қажетті ақпаратты табу және оны аудармада дұрыс пайдалану. Мәтіндік және мультимедиялық дереккөздерден алынған ақпаратты өңдеу.

Тапсырма 8. Студенттерге «Машиналық аударма» тақырыбы беріледі. Осы тақырып бойынша ақпараттық-коммуникациялық ресурстарды (онлайн-кітапханалар, мәліметтер базалары, ғылыми журналдар, мамандандырылған сайттар) пайдаланып, сәйкес материалдарды табу қажет. Студенттер келесі ресурстарды қолдана алады:

- Онлайн-кітапханалар (Google Scholar, ScienceDirect);
- Ғылыми мақалалар мәліметтер базасы (Scopus, JSTOR);
- Арнайы аудармаға арналған сайттар (Proz.com, Linguee).

Жиналған материалдарды пайдаланып, студенттер машиналық аударманың негізгі принциптері мен мәселелерін талдауы керек.

Тапсырма 9. Интернет-ресурстарды бағалау. Студенттерге аударма саласына қатысты әртүрлі интернет-ресурстардың тізімі беріледі (мысалы, блогтар, академиялық мақалалар, форумдардағы жазбалар). Олар әрбір интернет-ресурсты сенімділігі, өзектілігі және кәсіби аудармаға пайдалы болуы тұрғысынан бағалауы тиіс. Берілген ресурстарды талдау: блог жазбасы; ғылыми мақала; форумдағы пікір. Әрбір ресурсты келесі критерийлер бойынша бағалау: сенімділік (автордың беделі, жарияланған дереккөзі); өзектілік (ақпараттың жаңалығы мен нақты уақыттағы қолданылымы); пайдалылығы (кәсіби аудармаға қалай әсер етеді, ұсынылатын кеңестердің практикалық маңызы бар ма).

Тапсырма 10. GLOSBE көмегімен мәтінді қазақ тілінен ағылшын тіліне аударыңыз. Қателерді анықтаңыз және түзеңіз. Машиналық аудармадағы осындай қателіктердің себебін түсіндіріңіз.

Тапсырма 11. Мәтінді ағылшын тіліне аударыңыз. Мәтінде кездесетін ұлттық немесе мәдени ерекшеліктерді түсіндіріңіз және олардың аудармадағы мәнін талқылаңыз. Мәдени ерекшеліктерді көрсетіп, оларды аудармада қалай жеткізгеніңізді түсіндіріңіз. Ұлттық мерекелерді аударудағы қиындықтар мен шешімдерді талқылаңыз (Наурыз мейрамы – қазақ халқының ежелден келе жатқан ұлттық мерекесі).

Тапсырма 12 Қазақ тіліндегі жаңалықтар сайты (мысалы, Tengrinews, Informburo) ашып, мақаланы ағылшын тіліне аударыңыз. Аударма барысында жаңалық стилін сақтап, сенімді ақпарат көздерін пайдаланыңыз. Интернеттен алынған ақпараттың сенімділігін қалай тексергеніңізді түсіндіріңіз.

Осылайша, ақпараттық-іздестіру жаттығулары белгілі бір ережелер мен критерийлерге негізделі отырып, ақпарат көздерімен өз бетінше жұмыс істеу

дағдыларын қалыптастырады (түсініктеме беру, талдау, синтез, дәлелдеу және пікірталас әдістері). Бұл жаттығулар болашақ аудармашыларға ақпараттық-коммуникациялық ресурстарды (АҚР) тиімді пайдалану арқылы аударма тәжірибесін жетілдіруге және заманауи құралдармен жұмыс істеу қабілетін дамытуға көмектеседі.

Операциялық-инструменталды субкомпетенцияға бағытталған жаттығулар. Операциялық-инструменталды субкомпетенцияны дамытуға арналған жаттығулар студенттерді аударма құралдарын, технологияларын және процестерін тиімді пайдалануға үйретуге бағытталған. Бұл жаттығулар аудармашының практикалық дағдыларын жетілдіру және заманауи құралдармен жұмыс істеу қабілетін дамыту үшін маңызды.

САТ-құралдармен жұмыс жасау

Тапсырма 13. «Терминологиялық база құру»

SDL Trados немесе MemoQ сияқты САТ құралдарын пайдалана отырып, берілген мәтін бойынша терминологиялық база жасаңыз.

Мәтіндегі негізгі терминдерді анықтаңыз және оларды аударып, терминологиялық базаға енгізіңіз.

Тапсырма 14. Файлдарды түрлендіру және аудару"

PDF, Word, және Excel файлдарының аудармасын жасаңыз.

САТ құралдары арқылы мәтінді шығарып, форматты сақтай отырып, қайта аударыңыз.

Студенттерді әртүрлі файл форматтарымен жұмыс істеуге үйрету.

Тапсырма 15. "Терминологиялық глоссарий құру". Белгілі бір тақырыпқа арналған терминологиялық глоссарий жасаңыз. Терминдерді ағылшын, қазақ, және орыс тілдерінде беріңіз.

Кесте 15 – Мысал кесте

Термин (EN)	Қазақша	Орысша
Artificial Intelligence	Жасанды интеллект	Искусственный интеллект
Cloud computing	Бұлттық есептеулер	Облачные вычисления

Осылайша, аудармашылардың кәсіби-коммуникативтік, алдын ала аудармалық, аударма және рефлексивті-түзету жаттығулары аудармашының кәсіби негізделген құзыреттілігін қалыптастыру деңгейлеріне сәйкес келеді. Бұл аударма қызметін оқыту барысында ауызша аудармашының базалық құзыреттілігін қалыптастыру мақсатында құрылған білім беру ортасының негізін қалаған жаттығу жүйесінің қысқаша шолуы болып табылады.

Аударма дағдыларын (түпнұсқа мәтіннің мазмұнын жеткізудің негізгі әдістерін меңгеру, соның ішінде қою, мазмұнды қайта бөлу, баламасыз лексиканы аудару, әртүрлі мазмұн түрлерін жеткізу) қалыптастыруға бағытталған жаттығулар болашақ аудармашылардың операциялық-инструменталды құзыреттілігін дамытуға ықпал етеді.

Мәтіндерден аударма үшін ақпаратты алу және аударма мәтінін әртүрлі форматтарда сақтау бойынша тапсырмалар; аударма бағдарламаларын қолдануды меңгеру жаттығулары (бағдарламаны таңдау, қолдану, аударманы тексеру және мәтінді одан әрі өңдеу) аударма қызметінің әртүрлі түрлері мен тиісті техникалық құралдарды пайдалану саласында дағдыларды қалыптастыруға арналған.

Екінші тарау бойынша қорытынды

Бұл тарауда ақпараттық коммуникациялық ресурстарды (АҚР) пайдалану арқылы болашақ аудармашылардың кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастыру әдістемесінің негізгі аспектілері қарастырылды. АҚР негізінде аудармашылардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың құрылымдық-функционалды моделі, лингводидактикалық кәсіби концепті және жаттығулар жүйесі жан-жақты талданды.

Құрылымдық-функционалды модель АҚР-ды қолдана отырып, аударма ісіндегі кәсіби негізделген құзыреттілікті дамытудың әдістемелік негізін қалыптастырады. Модель компоненттері болашақ аудармашылардың кәсіби дайындықтарын кешенді дамытуға бағытталған және олардың ақпараттық-коммуникациялық құралдар мен технологияларды пайдалану қабілетін арттырады.

Аудармашының интегративті тезаурыстық кәсіби концептісінде аудармашыларға ақпараттық коммуникациялық ресурстарды қолдану арқылы тілдік және мәдени білімдерді меңгерту жолдары көрсетілді. Бұл кәсіби концепт АҚР негізінде кәсіби құзыреттілікке жету үшін қажетті лингвистикалық, мәдени және техникалық дағдыларды жүйелі түрде қалыптастыруды қамтамасыз етеді. Соңғы бөлімде аудармашының кәсіби құзыреттілігін АҚР арқылы қалыптастыруға бағытталған жаттығулардың типологиясы мен жүйесі талқыланды.

АҚР арқылы жаттығулар жүйесі болашақ аудармашылардың тек тілдік және кәсіби қабілеттерін ғана емес, сонымен қатар ақпараттық және коммуникациялық технологияларды қолдану дағдыларын дамытуға бағытталған. АҚР арқылы аудармашылардың кәсіби негізделген құзыреттілігін қалыптастырудың кешенді әдістемесі болашақ мамандардың бәсекеге қабілеттілігін арттырып, еңбек нарығында сұранысқа ие болуына жағдай жасайды.

3 АК РЕСУРСТАРЫ АРҚЫЛЫ АУДАРМАШЫНЫҢ КНҚ ҚАЛЫПТАСТЫРУҒА ӘЗІРЛЕНГЕН МОДЕЛІ БОЙЫНША ТӘЖІРИБЕЛІК – ЭКСПЕРИМЕНТТІК ЖҰМЫСЫНЫҢ НӘТИЖЕЛЕРІ

3.1 Ақпараттық коммуникациялық ресурстар арқылы аудармашының кәсіби - негізделген құзыреттілігін қалыптасу деңгейлерін диагностикалық бағалау

Кәсіби-негізделген құзыреттілікті қалыптастыру деңгейінің диагностикасы – біз ұсынып отырған модельдің тиімділігі – Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университетінде тәжірибелік-эксперименттік оқыту барысында сыналған, болашақ аудармашылардың кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастыру болып табылады. Аудармашыларда КНҚ қалыптастыруға арналған әзірленген құрылымдық-функционалды модельдің тиімділігі 2019 жылғы қазаннан 2020 жылғы қыркүйекке дейінгі аралықта аударма факультеті базасында тексерілді.«Аударма ісі» білім беру бағдарламасының бакалавриат 2 курс деңгейіндегі студенттері кездейсоқ таңдау әдісі арқылы тәжірибелік-эксперименттік жұмысқа іріктелді.

Кездейсоқ іріктелген студенттері топтар бақылау және эксперименттік топтарға бөлінді. Эксперименттің әдіснамасына сәйкес, зерттеушілер тәжірибенің сенімділігін қамтамасыз ету үшін әдістемелік өзара әрекеттестікті мұқият бақылап, нәтижелердің біркелкілігі мен салыстырмалылығын қамтамасыз ететін жағдайларда аз көлемді іріктемелерде дәлелдеуге болады деп санайды [151]. Осы негізде оқу процесіне қатысушылар саны 2-курс студенттерінің 4 тобымен шектелді: эксперименттік топтар 202, 203 және бақылаушы топтар 204, 205, жалпы студенттер саны 60. Мұндай ұйымдастыру оқу үдерісін, әр студенттің оқу әрекетін мұқият бақылауға және оның нәтижелерін дәл бағалауға мүмкіндік береді.

Кесте 16 – Тәжірибелік-эксперименттік зерттеуге қатысушылар

Оқу топтары	Топтардың бөлінуі	Студенттер саны
202	Эксперименттік	15
203	Бақылау	15

Эксперименттік-тәжірибелік оқытудың мақсаты – әзірленген болашақ аудармашыларда КНҚ қалыптастыру моделінің орындылығын дәлелдеу болды. Осы мақсатқа жету үшін келесі міндеттер анықталды:

Аудармашылардың кәсіби қызметі туралы студенттердің көзқарастарын анықтауға арналған диагностикалық құралдарды әзірлеу;

Студенттердің аудармашы ретіндегі кәсіби-негізделген құзыреттілігінің бастапқы деңгейін және студенттердің күрделі когнитивтік қызметке дайындығын анықтау;

Аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастырудың кезеңдік алгоритмі мен АҚ ресурстар арқылы жаттығулар жүйесін қолдана отырып, қалыптастыру процесін іске асыру;

Студенттердің кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастырудағы он/теріс динамиканы өнімдерді талдау, тестілеу және педагогикалық бақылау арқылы дәлелдеу;

Тәжірибелік-эксперименталды оқыту барысында алынған бастапқы және соңғы нәтижелерді өңдеу және талдау жүргізу;

Аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастырудың әзірленген моделінің тиімділігін анықтау.

Тәжірибелік-эксперименттік оқыту анықтау, қалыптастыру және қорытынды кезеңдерден тұрды. Эксперимент шарттары өзгеріссіз және өзгертілген болып бөлінді. Өзгеріссіз эксперимент шарттарында сағат саны, оқу бағдарламасы, бақылау формасы және екі топ үшін де эксперименттің ұзақтығы бірдей болды. Өзгертілген шарттарға модель, жаңа әдістер және технологияларды қолдану енгізілді. Бақылау тобы интерактивті және ақпараттық-коммуникациялық ресурстарды қолданусыз оқытылды.

Анықтаушы эксперименттік кезеңі (2019-2020 жыл) «Аударма және аударматану» дайындау бағыттары бойынша МЖМБС-ты, жұмыс бағдарламаларын, оқу жоспарлары мен аудармашыларды кәсіптік даярлау бойынша оқу материалдарын зерделеуді және талдауды көздеді.

Анықтау кезеңі барысында тәжірибелік-эксперименттік жұмыс бағдарламасын әзірлеу кезінде факторлар, критерийлер мен көрсеткіштер, сондай-ақ авторлық әдістемелер мен диагностикалық құралдардың көмегімен болашақ аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастырудың бастапқы деңгейі айқындалды. Анықтау кезеңінің негізгі мақсаты — екінші курс аудармашы студенттерінің кәсіби қызметі, оның маңызды кәсіби қасиеттері мен қызметін ұйымдастыруға қатысты түсініктерін анықтауға арналған диагностикалық құралдарды таңдау. Диагностикалық зерттеу үшін келесі әдістер қолданылды: аудармашының кәсіби қызметінің ақпараттық-ұйымдастырушылық құрамдас бөлігіне қатысты түсініктерін анықтау мақсатында сауалнама (қосымша А) жүргізілді.

Эксперименттік әсердің нәтижелерін түсіндірудің дұрыстығын қамтамасыз ету үшін интеллектуалды-танымдық, ақпараттық-іздістіру, коммуникативтік, аналитикалық және кәсіби-негізделген қабілеттерді анықтайтын диагностикалық тестілер жүргізілді, өйткені КНҚ көрсеткіштерін қалыптастырудың тиімділігі негізінен бастапқы білімге, дағдыларға және біліктілікке тәуелді болады. Сауалнама Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӨТУ-дің аударма факультетінің екінші курс студенттері арасында, шамамен 110 адамға жүргізілді. Сауалнама ашық түрдегі сұрақтардан тұрды, яғни қатысушылар өз жауаптарын еркін түрде берді.

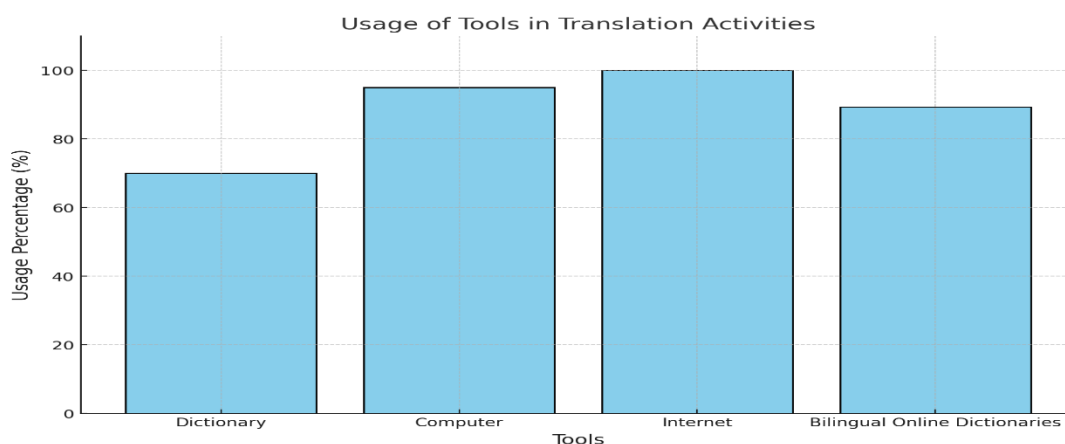
Сонымен қатар, респонденттермен сұхбат жүргізілді, оған бірнеше тақырыптық сұрақтар тобы енгізілді: 1) аудармашы мамандығындағы шетел тілі, 2) аудармашының мансабында АҚР рөлі. Бірінші топтағы сұрақтарға жауап беру

барысында болашақ аудармашылар өз жұмысында шетел тілін қандай жағдайда және қаншалықты жиі қолданатынын талдады. Төмендегі сұрақтар ұсынылды: 1) Шетел тілі сіздің болашақ мансабыңызға қалай әсер етеді? 2) Болашақ кәсіби қызметіңізде шетел тілінің маңыздылығын 0-ден 10-ға дейінгі шкала бойынша бағалап, таңдауыңызды түсіндіріңіз.

Келесі сұрақтар аудармашыға қажетті кәсіби қасиеттер туралы пікірлерді анықтауға бағытталды. Респонденттердің басым бөлігі тілдік құзыреттілікке қойылатын талаптарды атады: «шетел тілін білу» – 56%, немесе «шетел тілін және ана тілін білу» – 44%. Аударма тіліне қойылатын нақты талаптар арасында сауатты сөйлеу, тілдік нормаларға сәйкестік, фразеология мен клишелерді білу және жақсы дикция атап өтілді. Сонымен қатар, қатысушылардың жеткілікті үлкен бөлігі білім (87%), кең ой-өріс (30%) және аудармашыға қажетті эрудицияның маңызын атап көрсетті.

Респонденттерге шағын сауалнама ұсынылды, онда келесі сұрақтар қойылды: «Шетел тілін үйрену тәжірибеңізді шетел тілін оқытуға арналған ақпараттық-коммуникациялық ресурстардың қамтамасыз етілуін бағалау арқылы сипаттаңыз», «Сіз электрондық білім беру ресурстарын қолдандыңыз ба, егер иә, онда қайсысын қолдандыңыз?», «Аудармашының КНҚ қалыптастыруда пайдаланылған АҚР тиімділігі мен әлеуетін қалай бағалайсыз?». Сонымен қатар, сұрақтар АҚР қолдану жиілігін және ең жиі қолданылатын ресурстарды анықтауға бағытталды.

АҚР мен аудармашының құралдарына қатысты талдау нәтижесінде екінші курс студенттерінің аударма қызметіне қажетті нақты құралдар туралы түсінігі болмағаны анықталды (мысалы, нақты сөздіктер мен интернет ақпарат көздері көрсетілмеді). Ең жиі аталған жауаптар: сөздік (70%), компьютер (95%), интернет (100%), студенттердің көпшілігі (89,3%) екі тілді онлайн-сөздіктерді қолданған, олардың арасында ең танымалдары Google және Yandex болды.

Олараудармашы ретінде кәсіби құзыреттілігін арттыратынын атап өтті. Алынған деректерді талдау сауалнамаға қатысқан барлық студенттердің ақпаратпен жұмысістеу, жоспарлау және уақытты тиімді бөлу дағдыларының маңыздылығын түсінгенін көрсетті. Ең жиі аталғандағдылар: ақпаратты «сүзгіден өткізу», қажетті ақпаратты таңдау, оны табу, сенімді дерек көздерді

анықтау, ақпаратты өңдеу және құрылымдау, тапсырмаларды орындау ретін жоспарлау, жоспар құру және уақытты дұрыс ұйымдастыру сияқты дағдылар болды. Аудармашының психологиялық қасиеттеріне қатысты студенттер маңызды деп санайтын келесі қасиеттерді атап өтті: стресске төзімділік, жақсыестесіңақтауқабілеті, қарым-қатынас дағдылары, өзіне деген сенімділік, жылдам реакция, өзін-өзібақылау, ауысу және шоғырлану қабілеті. Жауаптардың пайыздық көрсеткіштері 12-кестеде берілген.

Нәтижелерді талдау көрсеткендей, 2019/2020 оқу жылында сауалнамаға қатысқан 110 респонденттің 65,2%-ы хабардарлық деңгейінің орташа екенін көрсетті, 25,8%-ында төмен деңгейі, ал 9%-ында жоғары деңгейі байқалды. Бұл аудармашы мамандығының ерекшеліктеріне қатысты білім деңгейінің жеткіліксіз екенін көрсетеді. Аудармашының кәсіби болашағы, жұмыс шарттары мен міндеттері туралы түсініктер тек студенттердің 46%-на бар. Осылайша, студенттер үшін аудармашы мамандығы туралы толық ақпараттың маңыздылығы анықталды.

Сауалнама барысында ғылыми-зерттеу жұмысында белгіленген болашақ аудармашылардың кәсіби-негізделген субкомпетенцияларын дәлелдеу және олардың мазмұнын нақтылау мүмкіндігі туындады. Сонымен қатар, табысты дайындықты қамтамасыз ету үшін ұйымдастырушылық-педагогикалық шарттарға қатысты ұсыныстар мен ұсынылған көзқарастар нақтыланды.

Анықтау кезеңі барысында тәжірибелік-эксперименттік жұмыс бағдарламасын әзірлеу кезінде, факторлар, критерийлер мен көрсеткіштер, сонымен қатар құрастырылған авторлық әдістер мен диагностикалардың көмегімен болашақ аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастырудың бастапқы деңгейі анықталды. Анықтау кезеңінің негізгі мақсаты — екінші курс аудармашы студенттерінің кәсіби қызметі, оның маңызды кәсіби қасиеттері және қызметін ұйымдастыру туралы түсініктерін анықтауға арналған диагностикалық құралдарды таңдау. Диагностика үшін келесі әдістер қолданылды: аудармашының кәсіби қызметінің ақпараттық-ұйымдастырушылық құрамдас бөлігіне деген түсініктерін анықтау мақсатында сауалнама, тест, және аударма тапсырмалары жүргізілді.

Бірінші кезеңде «анықтау бақылауы» жүргізілді. Анықтау экспериментінің мақсаты – болашақ аудармашылардың кәсіби-негізделген құзыреттілігін құрайтын субкомпетенциялардың қалыптасуын бағалау болды (кесте 17). Осы төрт субкомпетенция әртүрлі критерийлер (мотивациялық, мазмұндық, іс-әрекеттік және рефлексивтік) бойынша бағаланды. Аудармашының кәсіби қызметті жүзеге асыруға бағытталған кәсіби-негізделген құзыреттілігінің қалыптасу деңгейін анықтау үшін критерийлік-бағалау аппараты жасалды. Біз когнитивті-ұғымдық, шетел тілінде кәсіби қарым-қатынас жасау, ақпараттық-іздеу және операциялық-инструменталды құрамдастарға қатысты келесі критерийлер мен көрсеткіштерді бөлдік.

1 Тезаурусты-білім критеріі когнитивті-ұғымдық субкомпетенцияға қатысты, бұл аудармашы қызметінің теориялық-интегративтік білімдері мен когнитивті механизмдерді аударма үдерісінде қолдану дағдыларын қамтиды:

мамандық туралы хабардар болу, аудармашының рөлін түсіну; лингвистикалық және экстралингвистикалық білімдер жүйесі; аударма тарихының негізгі кезеңдерін, қазіргі әлемдегі аудармашылық қызметтің ерекшеліктерін білу, кездесетін шетел тіліндегі құрылымдар мен терминологиялық лексиканы меңгеру; кәсіби қызметке қызығушылық; кәсібилікке құндылықтық қатынас.

2 Прагма-коммуникативті критерий шеттілдік кәсіби-коммуникативтік субкомпетенцияға қатысты және шет тілдерін және мәдениеттерді меңгерумен байланысты: тілдік құралдарды рецептивті және өнімді аспектілерде пайдалану нормаларын меңгеру; лингвистикалық білімдер жүйесін игеру; мәдениетаралық коммуникацияны жүзеге асыру қабілеті; мәтіндерді стилистикалық және функционалдық ерекшеліктерін ескере отырып құрастыру қабілеті; тыңдау арқылы түпнұсқалық сөйлеуді қабылдау және оны аудару кезінде тілдік норма мен стильді сақтау қабілеті және т.б.

3 Ұымдастырушылық-іс-әрекеттік критерий ақпараттық-іздеу субкомпетенциясымен байланысты, бұл әртүрлі ақпараттық тасымалдаушылармен, мәліметтер базасымен және біліммен, ғаламдық компьютерлік желілермен жұмыс істей білу; лингвистикалық мәселелерді шешу үшін электронды сөздіктермен және басқа электрондық ресурстармен жұмыс істей білу; материалын іздеу, талдау және өңдеудің стандартты әдістерін білу; аудармаға дайындық әдістерін меңгеру, оның ішінде анықтамалықтардан, арнайы әдебиеттерден және компьютерлік желілерден ақпаратты іздеу.

4 Кәсіби-аудармашылық критерий операциялық-инструменталды субкомпетенцияға қатысты, бұл әртүрлі аударма дағдыларын меңгеруге, аударма үдерісінде стратегиялар мен әдістерді қолдану қабілетіне жауап береді: аударманың әртүрлі түрлерін жүзеге асыруға дайындық пен қабілет; аудармашылық қызметті оңтайландыру үшін ақпараттық-коммуникациялық ресурстарды пайдалану қабілеті және т.б.

Диагностика әдістері, оның ішінде авторлық әзірлемелер мен стандартталған әдістердің модификацияланған нұсқалары анықталды, сондай-ақ кәсіби-негізделген құзыреттіліктің қалыптасу деңгейлері (жоғары, орта, төмен) және олардың сипаттамасы ұсынылды. Аудармашының кәсіби негізделген құзыреттілігі мен оның субкомпетенцияларының қалыптасу критерийлері дескрипторлары диссертацияның 2.1-бөлімінде егжей-тегжейлі көрсетілген.

Кесте 17 – Аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігі субкомпетенцияларының қалыптасу деңгейін бағалау критерийлері мен диагностикалық әдістері

КНҚ субкомпетенциялары	Бағалау критерийлері	Бағалау әдісі	Бағалау балл
1	2	3	4
Когнитивті-ұғымдық	Тезаурусты білімділік	Тест тапсырмалары Аудармада қолданылатын терминдерге байланысты тест сұрақтар Студенттердің тезаурустық білімдерін, яғни терминологияны білу деңгейін тексеру (Қосымша Ә)	бағалау (0-100 балл)
Шеттілдік кәсіби-коммуникативтік	Прагма-коммуникативтік	Студенттердің шетел тілінде кәсіби және мәдениетаралық қарым-қатынас дағдыларын кешенді бағалау. Тест тапсырмалары (қосымша Б)	жауаптардың пайызы (0-100 балл), бағалау (0-100 балл)
Ақпараттық-іздеу	Ұйымдастырушылық-іс-әрекеттік	"Ақпараттық-іздеу және ресурстарды басқару дағдыларын бағалау тесті" (Ресурстарды пайдалану және ақпаратты құрылымдау элементтері бар тапсырмалар үшін.)	жауаптардың пайызы (0-100 балл), бағалау (0-100 балл)
Операциялық-инструменталды	Орындаушылық-кәсіби критерий	Кәсіби-бағдарланған (салалық) мәтінді жазбаша аудару (Қосымша В) Мәтінді қазақ тіліне жазбаша түрде аударыңыз. Терминдерді және стильді мәтіннің мақсатына сәйкес сақтаңыз.	жауаптардың пайызы (0-100 балл), бағалау (0-100 балл)

Тезаурусты-білімділік критерийі аудармашылық қызметті жүзеге асыру үшін қалыптасқан білім жүйесі мен ұғымдарды қолдану қабілетін, сондай-ақ аудармашы мамандығының маңызын түсінуді және оның рөлін тануды айқындайды.

Прагма-коммуникативтік критерий кәсіби тілдік-коммуникативтік мінез-құлықтың түрлі коммуникативтік жағдайлар мен дискурстық оқиғаларға сәйкестік деңгейін анықтау үшін қолданылады. Диагностика құралы ретінде студенттерге шетел тілін меңгеру деңгейін анықтау үшін типтік тест ұсынылды. Тест нәтижелерінің талдауы студенттердің ағылшын тілін меңгеру деңгейінің шамамен бірдей екенін көрсетті, көпшілігінде B2 (Орташа) және B2+ (Орташа-жоғары) деңгейлері бар, бұл Еуропалық деңгей жүйесіне сәйкес келеді. Мұндай шет тілі деңгейлері болашақ аудармашылардың кәсіби негізделген құзыреттіліктерін мақсатты түрде қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Ұйымдастырушылық-іс-әрекеттік критерий студенттердің болашақ аудармашылардың ақпараттық-іздігі қызметін тиімді жүзеге асыру үшін қажетті дағдылар мен шеберліктерді меңгеру дәрежесін сипаттайды.

Кәсіби-аудармашылық критерий аудармашылық қызметтегі кәсіби міндеттерді шешу үшін қажетті іс-әрекеттер, дағдылар мен шеберліктерді меңгеру дәрежесін бағалауға мүмкіндік береді. Операциялық-инструменталды

субкомпетенцияның қалыптасу деңгейін бағалау үшін жазбаша мәтінді аударудың сапасы, бастапқы хабарламаны түсіну сапасы және аударма тілінде білдіру сапасы бағаланды. Білдіру сапасы аударманың түпнұсқамен функционалды-стильдік сәйкестігі арқылы бағаланды. Сонымен қатар, студенттерге қолданылған аудармалық тәсілді аударып, түсіндіру тапсырмасы берілді. Айта кету керек, студенттер үшін аударманың практикалық курсы енді ғана басталды, сондықтан аударма тәсілдерінің теориялық білімдеріне қарамастан, студенттер сәйкестіктерді таңдауда қиындықтар мен күмәндерге тап болды.

Зерттеу әдіснамасында қолжетімді әдістердің бірі ретінде орташа арифметикалық формуланы қолдану ұсынылады, мысалы, А.В. Усов формуласы. Аудармашының КНҚ мен оның субкомпетенцияларының даму деңгейін анықтау үшін келесі пропорция пайдаланылды:

$$K_y = \sum \frac{n_1}{N};$$

мұндағы:

K_y – құзыреттіліктің қалыптасу коэффициенті,

$\sum n_1$ – жиналған баллдардың қосындысы (100 балдық бағалау шкаласында),

N – студенттердің саны.

Диагностикалық іс-шараларды (ҚБК даму деңгейінің бастапқы, қорытынды диагностикасы) жүргізу кезінде құзыреттілік құрылымындағы субкомпетенциялардың қалыптасуының жоғарыда аталған көрсеткіштері әрқайсысы 0-ден 100балға дейінгі шкала бойынша бағаланды.

Кесте 18 – Анықталған субкомпетенциялар контекстінде студенттердің КНҚ даму деңгейлер

Деңгей	Сапалы көрсеткіші	Балл
1	2	3
Төмен	аударманы сипаттайтын негізгі ұғымдарды түсінуде қиындықтар кездесуі немесе шектеулі түсінігінің болуы; аударманы сипаттау үшін қолданылатын негізгі ұғымдарды фрагменттік түрде немесе өте шектеулі түсінуі, негізгі терминдерді дұрыс қолдануда қателіктер жіберуі; жанрлық-стилистикалық нормаларды елемеу немесе дұрыс түсінбеу; мәтінді аудару барысында кәсіби талаптарды сақтай алмау.	0-49
Орташа	негізгі ұғымдарды түсініп, оларды қолдануда кейбір дәлсіздіктер болуы мүмкін, бірақ жалпы аудармаға қатысты мағынаны жеткізе алуы; технологиялар мен әдістерді қолдану қабілеті бар, бірақ кейбір заманауи құралдарды пайдалануда қиындықтар болуы мүмкін; аударма процесін жеңілдету үшін технологияларды жартылай тиімді қолданады.	50-79

Кесте 18 жалғасы

1	2	3
Жоғары	жаңа технологиялар, ресурстар мен әдістерді еркін меңгеру, оларды	80-

аударма процесінде тиімді пайдалана алады және заманауи талаптарға сай жасайды; жанрлық-стистикалық нормаларды толық меңгеруі және оларды аудармада мінсіз қолдануы; аударманы сипаттайтын негізгі ұғымдарды жүйелі және жан-жақты түсінуі, оларды әртүрлі жағдайларда еркін қолдану және талдау қабілеті жоғары.	100
---	-----

Осы зерттеу аудармашының КНҚ қалыптастыру әдістемесін және оның субкомпетенцияларын әзірлеуге бағытталғандығына байланысты: когнитивті ұғымдық, шеттілдік кәсіби-коммуникативтік, ақпаратты-ізвестіру және операциялық-инструменталдық субкомпетенциялар. Аталған субкомпетенциялардың әрқайсысы қол жеткізілген нәтижелерді деңгейлер бойынша саралай отырып, тиісті бағалау критерийі ретінде қарастырылады және ішкі деңгейлерде (жоғары, орташа және төмен). Аудармашының КНҚ қалыптасу деңгейін қалыптастыруға және талдауға мүмкіндік беретіні 19-20 кестелерде берілген.

Кесте 19 – Тәжірибенің анықтау кезеңінің нәтижелері (ЭТ)

КНҚ субкомпетенциялары	Критерийлері	Қалыптасу деңгейлері		
		Төмен деңгей (0-49 балл)	Орташа деңгей (50-79балл)	Жоғары деңгей (80-100балл)
Когнитивті-ұғымдық	Тезаурусты-білімділік	40%	50%	10%
Шеттілдік кәсіби-коммуникативтік	Прагма-коммуникативтік	35%	50%	15%
Ақпараттық-іздеу	Ұйымдастырушылық-іс-әрекеттік	50%	40%	10%
Операциялық-инструменталды	Кәсіби-аудармашылық	40%	52%	8%

Кесте 20 – Тәжірибенің анықтау кезеңінің нәтижелері (БТ)

КНҚ субкомпетенциялары	Критерийлері	Қалыптасу деңгейлері		
		Төмен деңгей (0-49 балл)	Орташа деңгей (50-79 балл)	Жоғары деңгей (80-100 балл)
Когнитивті-ұғымдық	Тезаурусты-білімділік	43%	50%	7%
Шеттілдік кәсіби-коммуникативтік	Прагма-коммуникативтік	45%	45%	10%
Ақпараттық-іздеу	Ұйымдастырушылық-іс-әрекеттік	50%	45%	5%
Операциялық-инструменталды	Кәсіби-аудармашылық	43%	52%	5%

Кестеден көрініп тұрғандай, тәжірибелік-эксперименттік жұмыстың басында аудармашының КНҚ субкомпетенцияларының қалыптасу деңгейі

көрсеткішке байланысты төмен немесе орташа деңгейде орналасқан. Белгіленген көрсеткіштер бойынша студенттер арасында жоғары деңгейдегі КНҚ қалыптасуы жеткіліксіз болып табылады. Екі топта да осы кезеңде операциялық-инструменталдық субкомпетенцияның қалыптасу деңгейі орындаушылық-кәсіби критерийі бойынша айтарлықтай төмен екендігі байқалады: студенттер әлі күнге дейін маңызды ақпаратты жедел түрде бөлу және оны аударма тілінде логикалық-мағыналық жоғалтуларсыз жеткізуге қабілетті емес; олар жазбаша аудармадағы негізгі стратегиялар мен әдістермен тәжірибеде таныс емес. Заманауи студенттер машиналық аударма технологияларын меңгергенімен, оларды тиімді пайдалануға қажетті дағдыларға ие емес. Біз бұл жағдайды студенттердің екінші курсқа дейін аударма практикасы саласында жеткілікті практикалық біліктілік пен дағдылардың болмауымен байланыстырамыз, себебі басты назар шетел тіліндегі даярлыққа аударылады.

Жоғарыда аталған барлық фактілерді ескере отырып, диагностикалық айқындаушы эксперименттің қорытындылары бойынша келесі қорытындылар жасауға болады:

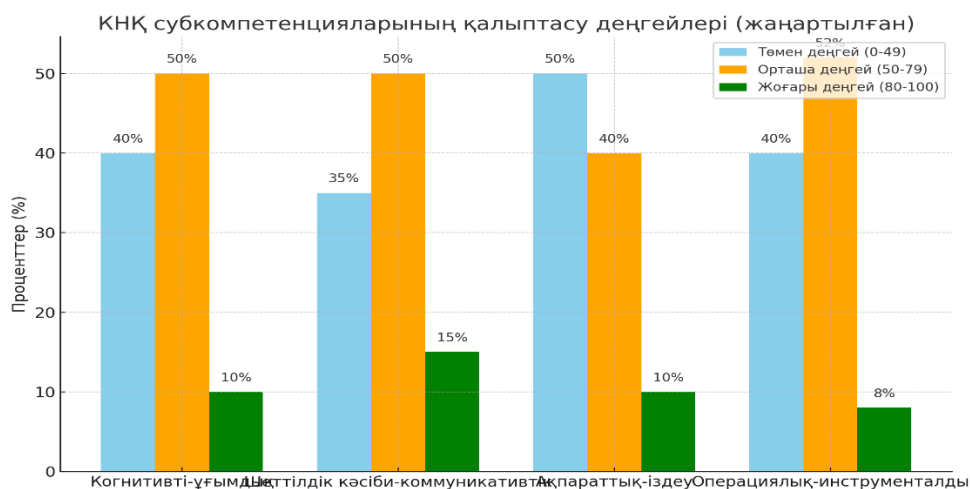
Аудармашы-болашақ студенттер арасында кәсіби негізделген құзыреттіліктің қалыптасу деңгейі тәжірибелік-эксперименттік жұмыстың басталу кезінде төмен/орташа деп бағаланды. Сәтті кәсіби қызметті жүзеге асыру үшін мұндай деңгей жеткілікті емес.

Студенттер диагностикалық тестілер мен тапсырмаларды орындау кезінде кездескен негізгі қиындықтар анықталды. Олардың арасында: аударма теориясындағы негізгі ұғымдарға қатысты жеткілікті фондық білімнің болмауы; ақпаратты іздеу дағдылары мен аударма дағдыларының жеткіліксіз қалыптасуы; мәдениетаралық-коммуникативтік және кәсіби байланыс орнату қабілетінің жетіспеушілігі; аударма әдістері, құралдары мен тәсілдерінің толық арсеналын меңгеру деңгейінің төмендігі және т.б.

Сондықтан, жоғарыда айтылғандардың барлығы аудармашының кәсіби негізделген құзыреттілікті қалыптастыру мен оның субкомпетенциялары бойынша одан әрі жұмыс жасау кезінде ерекше назар аударуды талап етеді.

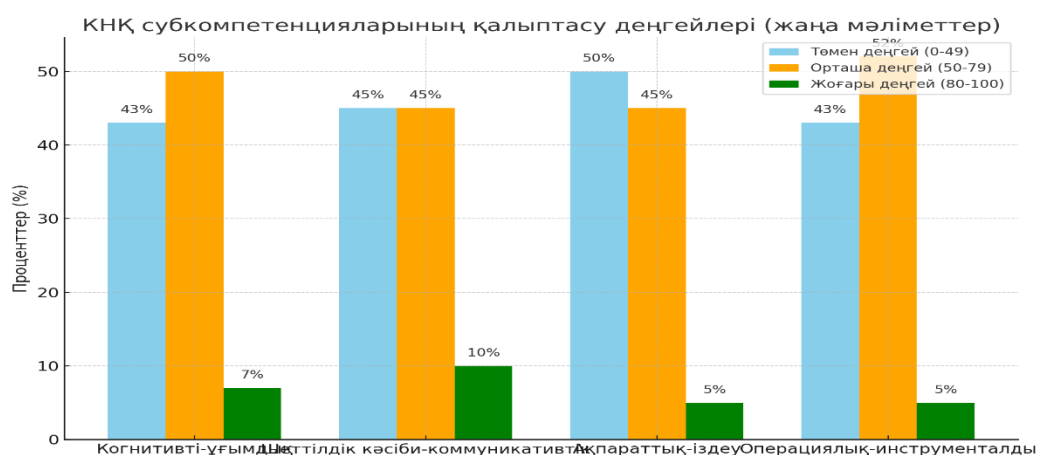
Жоғарыда берілген кестеден көрініп тұрғандай, тәжірибелік-эксперименттік жұмыстың басында аудармашы КНҚ субкомпетенцияларының қалыптасуы көрсеткіштерге байланысты төмен немесе орта деңгейде екені анықталды. Студенттердің көрсетілген көрсеткіштер бойынша КНҚ жоғары деңгейде қалыптасқаны жеткіліксіз. Екі топта да осы кезеңде операциялық-инструменталдық субкомпетенцияның орындаушылық кәсіби критерийі бойынша қалыптасуы төмен деңгейде байқалады: студенттер әлі де негізгі ақпаратты тез анықтап, оны мағынасы мен логикалық байланысын жоғалтпай аударма тіліне жеткізуге қабілетті емес; олар жазбаша аудармаға қатысты негізгі стратегиялар мен тәсілдерді іс жүзінде білмейді. Қазіргі заманғы студенттер бола тұра, олар машиналық аударма технологияларын меңгергенімен, оларды тиімді пайдалану дағдылары жеткіліксіз. Бұл жағдайды біз студенттердің екінші курсқа дейін аударма тәжірибесі бойынша жеткілікті практикалық дағдылар мен шеберліктерге ие болмауымен түсіндіреміз, себебі негізгі назар студенттердің

шетел тілі дайындығына аударылады. Төменде тәжірибенің анықтау кезеңінің көрсеткіштері 21, 22 суреттерде берілген.

Сурет 21 – Тәжірибенің анықтау кезеңінің көрсеткіштері (ЭТ)

Аудармашының КНҚ қалыптасу деңгейін қалыптастыруға негізделген бақылыушы топтың анықтау кезеңінің нәтижелері келесі 22 суретте көрсетілген.

Сурет 22 – Тәжірибенің анықтау кезеңінің көрсеткіштері (ЭТ)

Анықтаушы кезеңде эксперименттің диагностика нәтижелері бойынша біз келесі қорытындыларды жасай аламыз:

1. Студенттер-аудармашылардың КН құзыреттілігін қалыптастыруға бағытталған тәжірибелік-эксперименттік жұмыстың басында қатысушылардың бұл құзыреттілік деңгейі төмен немесе орташа деп бағаланды. Кәсіби қызметті табысты орындау үшін бұл деңгей жеткіліксіз болып табылады.

2. Диагностикалық тесттер мен тапсырмаларды орындау барысында студенттердің негізгі қиындықтары анықталды. Олардың қатарына мыналар кіреді: аударма теориясының негізгі ұғымдарына байланысты жеткілікті фондық білімнің болмауы; ақпарат іздеу дағдылары мен аударма жасау біліктерінің

жеткіліксіз қалыптасуы; мәдениетаралық-коммуникативтік және кәсіби қарым-қатынас жасау қабілеттерінің толық дамымауы; аударма әдістері, құралдары және тәсілдері арсеналына жеткілікті түрде ие болмауы және т.б.

Осы айтылғандардың барлығы аудармашының КН құзыреттілігін және оның субкомпетенцияларын қалыптастыру бойынша әрі қарай жұмыс жүргізу барысында ерекше назар аударуды талап етеді.

3.2 Аудармашының кәсіби - негізделген құзыреттілігін ақпараттық коммуникациялық ресурстар арқылы қалыптастырудың кезеңдік әдістемесінің алгоритмі

Аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігін ақпараттық-коммуникациялық ресурстар арқылы қалыптастыруды кезеңдерге бөлу арқылы жүзеге асыру маңызды, олардың әрқайсысы белгілі бір мақсатты бағытпен сипатталады. Интеграцияланған пәндер студенттерге топтық жұмыстарда тиімді қатысу, коммуникация және ынтымақтастық дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Осылайша, пәнаралық интеграцияны қарастыру жоспары ретінде оқыту 21-ші кестеде пәндерінің өзара енуі мен өзара әсерін қарастырады.

Кесте 21 – КНҚ қалыптастырудың кезеңдік әдістемесінің алгоритмі

Кезеңдер	КНҚ субкомпетенции	Пән	АҚР негізделген тапсырмалар
1	2	3	4
Теориялық – фундаменталды	Когнитивті-ұғымдық	Аудармашы даярлау негіздері-аударманың теориялық негіздерін меңгеру	<ol style="list-style-type: none"> 1. Мәтіндерді талдау қабілетін дамыту бойынша тапсырмалар (тақырыптық, лингвистикалық, грамматикалық, типологиялық ерекшеліктерін анықтау). 2. Аударма барысында ассоциативті байланыстар жасау дағдыларын қалыптастыру. 3. Алғашқы мәтіннен алынған немесе алдын ала талдаудан кейін алынған ақпаратты жалпылау. 4. Терминологияны әртүрлі әдістермен және тілдер арасындағы эквиваленттерді қолдана отырып меңгеру.
	Ақпаратты-іздеу		

Кесте 21 жалғасы

1	2	3	4
---	---	---	---

Лингвokәcиби-коммуникати втi	Шеттiлдiк кәcиби-коммуникативтiк	Мәдениетаралық коммуникациядағы негiзгi шетел тiлi	<ol style="list-style-type: none"> 1. Мәдениетаралық коммуникациядағы негiзгi шетел тiлi пәнінен алынған лексика мен реалияларды аударма стратегияларына бейiмдеу бойынша тапсырмалар. 2. Екi тiлдiң лексикалық, грамматикалық және сөйлеу нормаларын игеру бойынша 3. Мәтiндердегi ақпаратты талдау және синтездеу арқылы аударма стратегияларын меңгеру жаттығулар.
Аналитикалық-синтездеу Кәcиби-қолданбалы	Ақпаратты-iздеу	Жазбаша аударма практикасы - теориялық бiлiмдердi аударма барысында қолдану, жазбаша аударма дағдыларын дамыту.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Тiлдiк құбылыстарды (терминдердi қоса) контексте қолдану қабiлетiн дамыту бойынша тапсырмалар. 2. Қазақ тiлiндегi кәcиби қысқартулар мен символдарды және олардың аналогтарын меңгеру. 3. Сөзжасам, синтаксистiк және грамматикалық конструкциялар, синонимдер, антонимдер, терминологиялық эквиваленттердi табу бойынша тапсырмалар. 4. Жазбаша аударма дағдыларын қалыптастыруға арналған тапсырмалар. 5. Аударма мәтiнiнiң көлемiн анықтау үшiн техникалық құралдарды пайдалану және аударма мәтiнiн әртүрлi форматтарда сақтау. 6. Автоматтандырылған аударма бағдарламаларын пайдалану дағдыларынигеру.
	Операциялық-инструмент алды		

Оқыту алгоритмі – оқу процесін тиімді түрде ұйымдастыруға арналған жүйелік нұсқамалар мен кезеңдер жиынтығы. Бұл алгоритм оқу мақсаты мен міндеттеріне қол жеткізу үшін тапсырмалар мен жаттығуларды орындауды қамтиды. КНҚ (компетенциялар мен нақты дағдылар) қалыптастыру алгоритмі оқу процесін кезең-кезеңімен ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Осы алгоритмнің негізгі кезеңдерін және олардың мазмұнын толығырақ қарастырайық:

КНҚ қалыптастыру әдістемесінің әзірленген алгоритмінің **бірінші кезеңі** аудармашының КНҚ қалыптасуының теориялық-фундаменталды кезеңі болып табылады. Интеграцияланған лингводидактикалық аудармашылық субкомпетенцияларына сәйкес құрастырдык. Бірінші когнитивті ұғымдық субкомпетенция кәсіби негізделген аударма алды кезеңмен байланысты. Екінші курста студенттер «Аудармашыны даярлаудың негіздері» пәні аясында болашақ мамандықтың ерекшеліктерімен танысып, аударма негіздерін зерттейді. Бұл пәнде когнитивті-ұғымдық бiлiмдер мен қабiлеттер арнайы жаттығулар мен тапсырмалар арқылы қалыптасып, жетiлдiрiледi. Осы оқу кезеңінде студенттер кәсіби қызметтің ерекшеліктері, аудармашының жұмыс істеуінің негізгі қағидаттары туралы жалпы түсінік қалыптастырады, негізгі ұғымдар жүйесін

меңгерді. Деректер көрсеткендей, теориялық (ғылыми) пәндерді оқу барысында ұғымдарды игеруге шектеулі уақыт бөлінеді, нәтижесінде студенттер жиі білім жүйесін құрайтын ұғымдар туралы жеткілікті білімге ие болмай жатады. Семинарлық және практикалық сабақтарда алдын ала аудармаға дайындық жаттығулары орындалды, олардың мақсаты аударманы орындауға дайындық деңгейін, сондай-ақ студенттердің тілдік және фонотиптік білімдерін тексеру болды. Сонымен қатар, теориялық материалды меңгеру деңгейін тексеруге арналған жаттығулар мен тапсырмалар келесі түрлерді қамтыды: рецептивті-продуктивті жаттығулар, олардың негізгі міндеті теориялық материалды қабылдау қабілетін тексеру, аудармашыны даярлаудың теориялық жағын түсінуді жақсарту, студенттердің теориялық материалды меңгеру нәтижесінде қалыптасқан дағдыларын жетілдіру, бекіту және түзету болды; репродуктивті-продуктивті жаттығулар терминологиялық бірліктердің атауларын жеткізу бойынша практикалық дағдыларды қалыптастыруға және бекітуге бағытталды.

Әртүрлі дағдыларды біріктіру студенттердің жауапкершілік пен көшбасшылық қабілеттерін арттырады. Пәндерді интеграциялау білім беру процесінің сапасын жақсартып, студенттердің кешенді ойлау қабілеттерін дамытуға, кәсіби дағдыларды жетілдіруге және оқу мотивациясын арттыруға ықпал етеді. Интеграцияланған оқыту әдісі білім беру жүйесіне жаңа көзқарастар мен тиімді тәсілдер ұсынады.

Болашақ аудармашының лексикалық-терминологиялық базасын қалыптастыруға ерекше көңіл бөлінеді. Осы мақсатта келесі жаттығулар ұсынылады: аудармада қиындық тудыратын тілдік құбылыстарды (лексикалық, грамматикалық, фразеологиялық, стилистикалық құбылыстарды) таңдау жаттығулары. Материал жинақталған сайын назар жалпы тақырыптағы лексикалық бірліктерден лингвомәдени және кәсіби-бағдарлы құрамдас бөліктерге ауысады: фразеологиялық тіркестер, терминдер және арнайы терминология. Мұндай жаттығулар бұрын меңгерілген терминологияны есте сақтауға ықпал етеді.

Танымдық процестің осы кезеңінде оқытудың мақсаты мотивациясын құру; аудармашының кәсіби қызметінің когнитивті және психологиялық негіздерімен танысу болып табылады. Жаттығулар және мәтіндер электронды оқулығымыздан алынды.

Осы кезеңде студенттер «Аудармашыны даярлаудың негіздері» пәні аясында аударма негіздерін зерттейді, мұнда когнитивті-ұғымдық білімдер мен қабілеттер арнайы жаттығулар мен тапсырмалар арқылы қалыптасып, жетілдіріледі. Негізгі жаттығулар мен тапсырмалар келесі жоспар бойынша жүзеге асырылады:

Тапсырма 1. Ағылшын тіліндегі аударма ісі бойынша мәтінді абзац бойынша оқып, ондағы негізгі терминдерді белгілеңіз. Негізгі терминдермен байланысатын сөздерді анықтаңыз. Келесі схема бойынша негізгі терминдердің карталарын жасаңыз: аударматану саласы терминінің ұғымдарының бірін көрсететін мәтіннің негізгі термині;

1) бас терминнің қазақша баламасы (бар болса) немесе ағылшын

- тіліндегі терминнің аудармасы;
- 2) ағылшын тіліндегі терминнің нұсқалары;
  - 3) ағылшын терминінің синонимдері;
  - 4) ағылшын тіліндегі терминнің антонимдерін;
  - 5) титулдық терминге қатысты терминдер;
  - 6) терминдер мен олармен тіркесетін сөздер (валенттілік);
  - 7) мағынасы негізгі терминнің мағынасымен салыстырылуы тиіс терминдер.

Тапсырма 2. «Аудармашыларға арналған терминология». Сөйлемдерді толықтыру үшін дұрыс нұсқаны таңдаңыз. Бул тапсырма терминологияны түсіну, ұғымдық аппараттың анықтамасын ұғындыру қаблеттерын қалыптастыруға арналған жаттығу.

"Terminology for translators". Choose the correct option to complete the sentences. This task is an exercise designed to understand the definition of the terms.

Танымдық процестің осы кезеңінде оқытудың мақсаты мотивациясын құру; аудармашының кәсіби қызметінің когнитивті және психологиялық негіздерімен танысу болып табылады. Жаттығулар және мәтіндер электронды оқулығымыздан алынды.

Тапсырма 3. Бейнежазбаны қарап немесе конференцияның стенограммасын мұқият оқып шығыңыз, талқыланған негізгі тақырыптарды, ұсынылған негізгі дәлелдерді және қолданылған арнайы терминологияны белгілеңіз. Спикерлердің баяндамаларына, талқылауларына, сондай-ақ аудитория тарапынан қойылған сұрақтар мен пікірлерге ерекше назар аударыңыз. Конференция материалдарына негізделе отырып, негізгі ойлар мен берілген негізгі ақпараттарды қамтитын конференция қорытындыларын мақсатты тілде жазыңыз. Халықаралық ұйымдарға қатысты терминологияны, атап айтқанда, дипломатия, экономика немесе қаржы салаларында қолданылатын терминдерді көрсетіңіз. Конференция барысында қолданылған арнайы сөздік қорды анықтап, сол терминдерге анықтамалар беріңіз.

Тапсырма 4. Шетел мәтінінің логикалық құрылымын талдап, берілген мәтіннен негізгі ойды анықтап, логикалық байланыстарды сипаттаңыз(Сурет 23, Қосымша В)..

Considering jobs of the future, this transformation progresses with the power of digitalization and automation, which is created by the overlapping of the effects of technological developments in all areas of life, changes today's job definitions and reveals new professions of the future.

Сурет 23 – Тапсырма

Тапсырма 5. www.merriam-webster.com сайтына кіріңіз, culture сөзін іздеу жолағына енгізіңіз. Merriam Webster сөздігінде осы сөздің сөздік енгізу аймақтарын анықтап, талдау нәтижелерін кестеде көрсетіңіз.

Сөздік енгізу аймақтары Merriam Web онлайн сөздігіндегі culture деректері.

Кесте 22 – Merriam Web онлайн сөздігінқолдану.

Сөздік енгізу аймақтары	Merriam Web онлайн сөздігіндегі culture деректері
-	-
-	-

Тапсырма 6. Лингвистикалық корпуста ақпаратты іздеу кезінде «кең контекст» опциясын қолдану мүмкіндігін дамытуға арналған жаттығулар. Фразеологизмдерді түсіндірмелерімен сәйкестендіріңіз. Параметрлеріңізді тексеру үшін BNC-тің «кең контекст» опциясын пайдаланыңыз.

1. a stalking horse
2. a ward heeler ...

Ақпараттық-коммуникациялық ресурстарды пайдалану аударматану, лингвистикалық және болашақ аудармашының фондық білімдерін дамытудағы ең өзекті бағыттарды қамтуға мүмкіндік береді. Сондықтан бұл материал когнитивті-ұғымдық субкомпетенцияны қалыптастыру үшін маңызды оқу ресурсы болып табылады. Сонымен қатар, шынайы аутентті материалдар студенттердің ынтасын арттырып, оларды аудиториялық және өзіндік жұмысқа белсенді қатысуға ынталандырады.

Тапсырма 7. BBC блогын немесе бейнемазмұнын таңдаңыз. Қазіргі заманғы аудармашының кәсіби қасиеттерін талқылайтын BBC-дің блог жазбасын немесе бейнемазмұнын таңдаңыз. Мазмұнның өзекті екеніне және қазіргі аудармашылардың дағдылары, атрибуттары мен міндеттері туралы түсініктер беретіндігіне көз жеткізіңіз. Аудармаға қатысты терминология мен сөз тіркестеріне назар аударыңыз.

Тапсырма 8. Әр мамандыққа қатысты негізгі терминдерді жазып шығыңыз (мысалы, тігінші: мата, тігін машинасы, үлгі) және оларды қазақ тіліне аударыңыз (Сурет 24, Қосымша В)..

Сурет 24 – Тапсырма

Екінші кезең. Лингвокәсіби-коммуникативтік шеттілдік кәсіби - коммуникативтік субкомпетенцияны қалыптастыруға бағытталды, оны жүзеге асыру негізінен мәдениетаралық коммуникация контекстіндегі негізгі шетел тілі пәнінен тәжірибелік сабақтар өзіміз даярлаған электрондық оқулығымыз арқылы жүзеге асырылды.

Қазіргі уақытта АҚ ресурстары оқу үдерісінде таптырмас көмекші әрі студенттерді оқу қызметіне ынталандыратын құрал болып табылады. АҚТ ресурстарын енгізу аудиовизуалдық құралдармен жұмыс істеу дағдыларының дамуын, танымдық және мотивациялық белсенділікті, сондай-ақ шынайы қарым-қатынастың визуализациясын қамтамасыз етеді. Басқа халықтың тілі мен мәдениетін оқып-үйрену тілдік ортаға ену және ана тілінде сөйлейтіндермен жанды қарым-қатынассыз мүмкін емес. Ғаламтор және оның ұсынатын заманауи ақпараттық контенті мен цифрлық мүмкіндіктері өзге тілді және мәдениетаралық коммуникацияны дамыту үшін тиімді құрал ретінде қолданыла алады, бұл аудармашылардың шетел тілі бойынша кәсіби-коммуникативтік құзыреттілігінің қалыптасуына оң әсерін тигізеді. Видео және аудио материалдарды пайдалану көптеген факторларға, соның ішінде студенттердің іс-әрекеттеріне де байланысты болады. Назарға мынаны алу керек: қолданылатын материалдардың мазмұны студенттердің жалпы және тілдік дамуының деңгейіне сай болуы тиіс; кез келген үзіндінің ұзақтығы сабақ өткізуге бөлінген уақыт мүмкіндіктерінен аспауы тиіс; үзінділердің жағдаяттық жағы шетел тілі бойынша коммуникативтік дағдыларды қалыптастыруға шын мәнінде қызығушылық тудырады; контекст жаңашылдығымен негізделген болуы керек. Интернет-ресурстардың ішінде YouTube видеохостингінің танымалдығы ерекше. Оның қызметінің ерекшелігі ашықтық пен қолжетімділікте; бейне материалдардың түпнұсқалық нұсқасында сақталуында; қажет болған жағдайда

субтитрлер қосу және бейнені қайта ойнату мүмкіндігінде. Мысалы, YouTube-та кеңінен танымал «TED-talks» деп аталатын материалды табуға болады. Бұл – білім беру, бизнес, ғылым, технологиялар және шығармашылық салаларындағы сарапшылардың 100-ден астам тілдегі бейнелері бар платформа. Бұл материал белгілі бір пәнді оқытуда қолданылуы мүмкін. Студенттер кәсіби қарым-қатынасқа қажетті лексиканы меңгеруді үйренеді, дүниетанымын кеңейтеді, ауызекі тілді түсіну дағдыларын дамытады, сөздік қорын арттырады және шетел тілін меңгеру деңгейін жақсартады. YouTube сервисіндегі бейне мазмұнмен жұмыс келесі ретпен жүзеге асырылды: бейнені көрсетуге дейінгі кезеңде студенттерге бейнероликтің атауы айтылып, осы тақырып бойынша сұрақ қойылады; бейнені көрсету кезеңінде студенттер бейнероликті бірінші рет қарап, тапсырмаларды орындайды; бейнені көрсету кезеңінен кейін студенттер бейнені қайта қарап, тапсырмаларды аяқтайды.

П.Ж. Балхимбекованың пікірінше, әлеуметтік медиа платформалары цифрлық дәуірде адамдардың қарым-қатынас жасау және өзін көрсету тәсілін өзгертті. Бұл платформаларда тіл өзара әрекеттесуді өзгертеді, эмоцияларды білдіреді және байланыстарды дамытады. Құрамында идиомалар, тіркестер, тұрлаулы тіркестер кіретін фразеологиялық құрылымдар тілдік қолдануды мәдени, эмоционалдық, танымдық реңктермен байытады [152].

Студенттердің шеттілдік кәсіби коммуникативтік коммуникация дағдыларын дамыту үшін түрлі интерактивті және креативті тапсырмалар ұсынуға болады.

Тапсырма 1. Студенттер жұп болып бөлініп, біреуі қонақ үй қызметкері, екіншісі клиенттің рөлін ойнайды. Студенттерге түрлі жағдайлар беріледі (мысалы, брондау, шағымдар, қосымша қызметтер сұрау және т.б.). Бұл сөйлеу дағдыларын жетілдіруге көмектеседі.

Жағдаяттық қарым-қатынасты дамыту, сөйлеу қабілетін арттыру.

2. Тұрақты сөз тіркестерін үйрену (Idioms practice)

Тапсырма 2. Студенттерге шетел тіліндегі тұрақты сөз тіркестері беріледі, олардың мағынасын түсіндіруі және мысалдар келтіруі керек. Мысалы: "break the ice", "hit the road", "beyond the pale", т.б.

Мақсаты: Лексикалық қорды байыту және шетел тіліндегі метафораларды түсіну.

Тапсырма 3. Болашақта танымал болатын өзіңіздің сүйікті мамандығыңыз туралы жазыңыз. Төмендегі жоспарды пайдаланыңыз (Сурет 25, Қосымша В)..

Writing Tip

Use capital letters

- ✓ at the beginning of a sentence
- ✓ for the personal pronoun "I"
- ✓ for Mr, Mrs, Miss, Ms
- ✓ for the days of the week, months of the year, holidays
- ✓ for the titles of books, films, songs, plays
- ✓ for towns, cities, countries, nationalities, religions, languages
- ✓ for buildings, parks, monuments, streets
- ✓ in the names, surnames and titles of people
- ✓ in abbreviations

Сурет 25 – Тапсырма

Мақсаты: Жазбаша тілдік дағдыларды дамыту, ойды жүйелі түрде жеткізу қабілетін арттыру.

Тапсырма 4. Мәдениетаралық талдау (Cross-cultural analysis). Әртүрлі елдердегі қонақ үйде тіркелу мәдениетін зерттеп, салыстырыңыз (мысалы, АҚШ пен Жапония). Қандай мәдени ерекшеліктер байқалады?

Мақсаты: Мәдениетаралық түсінушілік пен аналитикалық дағдыларды дамыту.

Тапсырма 5. YouTube-тағы «Checking into a hotel» сияқты видеоларды қарап, студенттерге сұрақтар қойыңыз (мысалы, «Қонақ қандай қызметтерді сұрады?», «Қызметкердің жауабы қандай болды?»).

Негізгі 4К білім беру моделінің құрамдас бөліктері: коммуникация – әртүрлі ортадағы адамдармен тіл табыса білу; ынтымақтастық – басқалармен бірлесіп жұмыс істеу және жұмыс істеу қабілеті; сыни тұрғыдан ойлау – сенім артудан гөрі өз жауабын таба білу басқалардың жауаптары; креативтілік – қиялды пайдалана білу және шығармашылықпен айналысу. Бірлескен оқыту оқыту стратегиясы ретінде 4К моделін дамытудың тиімді құралы. Және жауап беру үшін 4К моделі кәсіби мансап үшін не үшін қажет деген сұраққа назар аударған жөн келесідегідей: қарым-қатынас - бұл айқын дағды, жеке тұлғаны қалыптастырудың негізгі және іскерлік қарым-қатынас; ынтымақтастық студенттердің жұмыс орнына және күнделікті өзара әрекеттесуге дайындайды, басқалармен жұмыс істеуді үйрену; шығармашылық – идеяларды жаңа тәсілдермен байланыстыру; және сыни тұрғыдан ойлау проблемаларды зерттеу және өзара әрекеттесу құралы ретінде қажет және ашық әрекеттер [153].

Жобалық тапсырмалар презентацияға дайындық бойынша барлық тапсырмаларды қамтыды, оған келесілер кірді: таңдалған тақырыпты жан-жақты зерттеу, одан кейін толық глоссарийлер құрастыру және таңдалған тақырып бойынша түпнұсқалық материалдардан деректер базасын жасау (пайдалы ақпарат көздеріне сілтемелер, екі тілдегі танымдық видео-ресурстар, белгілі бір салаға қатысты екіжақты құжаттар және т.б.); презентацияға дайындық (өнім презентациясының форматын және баяндамашының аудиториямен және

аудармашымен өзара әрекеттесу тәртібін таңдау); жобаны ұсыну және оны бағалау.

Тапсырма 6.Интервью құру. Сізге жақын адамнан олардың мамандықты қалай таңдағанын сұраңыз. Негізгі себептерін жазыңыз және оны шетел тіліне аударыңыз.

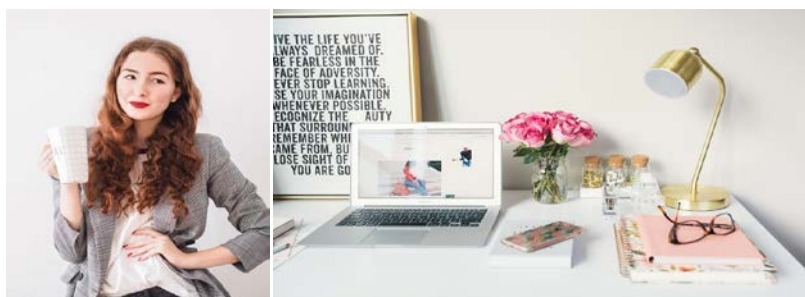
Мақсаты: Ақпарат жинау, аударма жасау және нақты мысалдар арқылы тақырыпты түсіну(Сурет 26, Қосымша В)..

Сурет 26 – Тапсырма

Тапсырма 7. Рольдік ойын. Топта халықаралық ұйым өкілдерінің отырысын ойнайды. Әр студент өз елінің өкілі ретінде гендерлік теңдік мәселелерін шешуге бағытталған ұсыныс жасайды.

Мақсаты: Келіссөздер жүргізу және нақты тақырыпқа шетел тілінде пікір білдіру дағдыларын жетілдіру(Сурет 27, Қосымша В).

Сурет 27 – Тапсырма

Негізінен жобалар питч-сессиялар түрінде ұсынылды, ол баяндамашының 5 минуттан аспайтын уақыттағы қысқа, бірақ нақты әрі сенімді сөйлеуін және одан кейін аудиториямен өзара әрекеттесуді (сұрақ-жауап, пікірлер) қамтиды. Семестр бойы әр топ кем дегенде төрт осындай жобаны дайындады, сәйкесінше, ақпарат алмасу арқылы әртүрлі салалар бойынша жеткілікті жобалық шешімдер жиналды.

«Өнімді» презентациялаудан басқа, өткен халықаралық тақырыптық форумдар мен конференцияларда спикерлердің презентацияларын зерттеу де тиімді жұмыс түрі болды. Баяндамалардағы мәтіндер студентке бір жағынан жаңа білім саласына енуге, ал екінші жағынан, зерттелетін арнайы тақырыптың шеңберін шектеуге мүмкіндік береді, бұл белгілі бір мәселелерге назар аударуға көмектеседі. Оригиналды материалдар сондай-ақ студенттерді таңдалған салаға катысты кең тараған терминологиямен және тұрақты тіркестермен таныстырады.

Сонымен қатар, презентациялар аудармашының шынайы жұмыс көлемі мен шарттары туралы нақты түсінік береді, бұл олардың жағдайды стратегиялық тұрғыдан көруіне ықпал етіп, аударманың эргономикасы мен уақытты басқару сияқты мәселелер туралы ойлануға мәжбүр етеді. Zoom Video Communications бағдарламалары аудармаға арналған оқу залдарымен және Google Meet платформалары осы жұмыстарды қолдайтын құралдар ретінде қолданылды.

Тапсырма: *Топтық жоба.*

Жобаның мақсаты: студенттер оқитын тілдер мен мәдениеттерге арналған салыстырмалы баяндамаларды дайындау.

Тапсырма мазмұны:

Топтарды бөлу: Студенттер шағын топтарға бөлінеді. Әр топ өздеріне таңдалған екі елдің (мысалы, Қазақстан мен Испанияның) тілі мен мәдениеті бойынша салыстырмалы зерттеу жүргізеді.

Зерттеу тақырыптары:

Тілдік ерекшеліктер: Әр тілдегі формальді және бейресми қарым-қатынас стилдері (ресми сөйлеу тілі, амандасу, қоштасу, этикет формалары).

Мәдени әдет-ғұрыптар: Қоғамдағы мінез-құлық ережелері, ұлттық мерекелер, дәстүрлі тағамдар.

Тілдегі сөздіктер мен терминология: Тілдердің терминологиясындағы айырмашылықтар, мәдени ерекшеліктерге байланысты пайда болған бірегей ұғымдар.

Жұмыс және білім мәдениеті: Екі елдегі жұмыс этикасы, білім беру жүйесіндегі айырмашылықтар.

Мәдениетаралық коммуникацияның ерекшеліктері: Мәдениетаралық байланыстар кезінде жиі кездесетін қателіктер немесе түсінбеушіліктер.

Құжат дайындау: Әр топ зерттеу нәтижелерін презентация түрінде (PowerPoint, Google Slides) дайындайды, глоссарийлер құрады, мысалдарды және графиктерді қосады.

Презентация: Әр топ өз зерттеулерін сынып алдында ұсынады. Әрбір топ мүшесі өз бөлігін ағылшын немесе зерттеліп жатқан тілде таныстырады.

Сұрақ-жауап сессиясы: Презентациядан кейін әр топ аудиториядан сұрақтар қабылдайды, топ мүшелері қойылған сұрақтарға жауап беріп, пікірталас жүргізеді.

Үшінші кезеңде аудармашының КНҚ қалыптасуының аналитикалық-синтездеу кезеңі, ақпаратты- іздеу субкомпетенциясы қалыптасады.

Тапсырма 1. Кәсіби мақаланы іздеу:

Төмендегі тақырып бойынша интернеттен 1 кәсіби мақаланы табыңыз және оның атауы мен қысқаша мазмұнын жазыңыз. Мақала қайдан алынғанын көрсетіңіз. "Экономикадағы цифрлық трансформация."

- Дереккөздің сенімділігі (ресми сайт, ғылыми журнал).
- Қысқаша мазмұнның нақты жазылуы.

2 Ақпаратты салыстыру

Тапсырма 2. Төмендегі сұрақтарға қатысты екі түрлі дереккөзден ақпарат табыңыз және оларды салыстырыңыз.

"Машиналық аударма жүйелерінің артықшылықтары мен кемшіліктері."

- Ақпарат көздерінің сапасы мен алуан түрлілігі.
- Салыстырудың логикасы мен дәлдігі.

Тапсырма 3. Берілген сілтеме арқылы терминологиялық глоссарий жасаңыз. Глоссарийде ағылшын термині, қазақша аудармасы және қолдану мысалы болуы керек. Сілтеме: (нақты сілтеме көрсету немесе студенттерге өздігінен табуды ұсыну)

- Терминдерді дұрыс табу.
- Глоссарийдің құрылымы мен толықтығы.

Тапсырма 4. Сізге берілген жағдайды шешу үшін қандай ақпарат қажет екенін анықтаңыз және оны қайдан іздейтініңізді жазыңыз.

Сізге халықаралық конференцияда "Көптілді білім берудің болашағы" тақырыбында баяндама жасау керек.

- Ақпарат қажеттілігін дұрыс түсіну.
- Іздеу стратегиясының дұрыстығы.

Төртінші кезеңде – аудармашының КНҚ қалыптасуының кәсіби-қолданбалы кезеңі операциялық-инструменталды субкомпетенциясы болып табылады.

Аударма практикасы – аудармашыны кәсіби-бағдарлы даярлаудың негізгі кезеңі және болашақ аудармашылардың операциялық-инструменталды субкомпетенциясын қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Бұл кезеңде: жазбаша аударма, ғылыми-техникалық аударма, ауызша ізбе-із аударма, сондай-ақ аударма практикумдары қалыптасады. Осы кезеңнің негізгі мақсаттары: оқу процесінде алынған аударма дағдыларын жетілдіру; терминологияны меңгеру; заманауи техникалық құралдармен және компьютерлік аударма бағдарламаларымен жұмыс істеуді игеру; аудармашының мінез-құлық моделін қалыптастыру болып табылады (дескрипторларға сәйкес). Болашақ аудармашылардың КНҚ қалыптасуының тиімділігі оны ұйымдастыру сапасына, таңдалған жұмыс формаларына және мұқият жоспарлауға байланысты. Сондықтан әрбір кезеңде аудармашының КН күзiреттiлiктiң субкомпетенцияларын қалыптастыруға арналған құралдар қолданылды.

«Жазбаша аударма практикасы» пәні бойынша сабақтар бір семестр бойы жүргізіледі және жұмыс бағдарламасына (силлабусқа) сәйкес, шетел тілінен қазақ тіліне және қазақ тілінен шетел тіліне аударма жасаудың негізгі дағдыларын, сондай-ақ ауызша және жазбаша аударманы ұйымдастыру принциптерін меңгеруге бағытталған. Оқу блогының маңызды артықшылығы –

оның ресурстық базасы. Сабақтарға арналған аудио және видео материалдар <http://www.bbchttps://kazakhstan.britishcouncil.org/ru> сияқты ашық қолжетімді сайттардағы қоғамдық қайраткерлердің бейне баяндамалары негізінде толықтырылып отырды. Мұндай материалдар кәсіби аудармашының тезаурусын жасау және дербес жаттығу үшін пайдалы дереккөздер болып табылады. Аудармашының болашақ лексика-терминологиялық қорын қалыптастыруға ерекше назар аударылды. Кәсіби-бағдарлы мәтіндерді оқи отырып, студенттер көптеген жаңа сөздермен танысады, ал бұл лексемалар мен синтагмалар мәтіннен мәтінге қайталанатынын ескерсек, студенттер тұрақты оқу және тыңдау барысында оларды біртіндеп сіңіріп, есте сақтайды. Лексикалық үйлесімділік бойынша тұрақты білім қалыптастыруға ерекше назар аудару қажет.

Төменде кесте 23-де аудармашыларды дайындаудағы оқыту бағыттары көрсетілген.

Кесте 23 – Аудармашыларды кәсіби-қолданбалы аспектіде даярлаудағы оқыту бағыттары

Жазбаша аударма түрлері	Мәтін стилі мен жанры	Терминологиялық жұмыс	Адарманың ерекшеліктері
1	2	3	4
Сөзбе-сөз аударма	Экономикалық мәтін	Экономикалық терминдерді аудару, терминдердің нақты эквиваленттерін табу	Негізгі ерекшелігі — түпнұсқаның мағынасын толық сақтай отырып, сөзбе-сөз аудару. Кейде стильден ауытқу байқалады.
Еркін аударма	Ғылыми мәтін	Ғылыми терминологияны жинақтау, қысқартуларды түсіндіру	Түпнұсқа мазмұнын еркін жеткізу, стильдік икемділікке мән беру
Машиналық аударма	Техникалық мәтін	Терминдерді сәйкестендіру, терминдер базасын тексеру	Автоматтандырылған аударма құралдарын пайдалану, кейінгі редакциялау қажет.

Фондық білімдер кәсіби-бағдарланған мәтіндерді қосу арқылы үздіксіз толықтырылып отырады. Мұндай мәтіндер нақты пәндік саланы, мәдениеттің белгілі бір аспектілерін, әлеуметтік-саяси және қоғамдық бағыттарды қамтиды. Бұл мәтіндер, қоғамның өмір сүру ерекшеліктері мен адамдардың санасы, олардың нақты салалардағы шынайылыққа деген көзқарастарын бейнелей отырып (бағдарламалық тақырып аясында), «әлем бейнесін» тану мен аудармашылық дағдыларды қалыптастыруға негіз болады. Біз мәтіндерді таңдау үшін келесі критерийлерді ұсындық: мәтінде шетел тілінде делдал-тіл елінің мәдениетіне сипаттама берілуі; шетел тіліндегі мәдени сипаттама әртүрлі тілдер мен мәдениеттердің, лингвосоциомәдени терминдердің, географиялық, мәдени және ұлттық реалийлердің үйлесімінде көрінуі мүмкін; мәтін материалы студенттердің шетел тіліндегі делдал-тіл елінің әлем бейнесін, шынайылық

аналогын қалыптастыруға, кәсіби - негізделген құзыреттілігі мен кәсіби дағдыларын дамытуға мүмкіндік беруі қажет. Кәсіби мазмұнды кеңейту мақсатында студенттерге тезаурус-сөздік жүргізу ұсынылады. Мұндай сөздік шетел мәдениетін жүйелі түрде зерттеуде және өзінің ұлттық мәдениет элементтерімен салыстыруда тиімді, танымдық және маңызды құрал болып табылады. Осылайша, кәсіби-бағдарланған мәтіндермен жұмыс жасау барысында студенттердің пәндік фондық білімдері кеңейтіліп, лингвистикалық білімдерді қолдану қабілеттері дамиды.

Операциялық-инструменталды дағдыларды қалыптастыруға арналған тапсырмалар.

Тапсырма 1. Мәтінді аудару үшін электронды ресурстардың комбинациясын қолдана отырып, мәтіндерді аудару дағдыларын қалыптастыру. Сөйлемдерді аударыңыз, белгіленген сөз тіркестеріне назар аударыңыз, сөздіктерді және сіз білетін басқа аударма Интернет-ресурстарды пайдаланыңыз.

Тапсырма 2. Google Translate және Яндекс Аудармашы бағдарламалары арқылы берілген мәтін үзінділерін аударыңыз. Әр мәтінді әртүрлі қызметті пайдалана отырып аударыңыз. Содан кейін әр бағдарламадағы аударманың қаншалықты сәтті немесе сәтсіз шыққанын сипаттаңыз, аударма қателерін ескере отырып талдау жасаңыз.

Мәтін үзінділерін Google Translate және Яндекс Аудармашы бағдарламалары арқылы аудару. Мысалы:

«Аударма практикасы – аудармашыны кәсіби-бағдарлы даярлаудың негізгі кезеңі. Бұл кезеңде студенттер жазбаша және ауызша аударма дағдыларын меңгереді, сондай-ақ терминологияны игереді. Аударма процесінде студенттер заманауи техникалық құралдармен жұмыс істеп, әртүрлі мәтіндерді аудару тәжірибесін алады. Олар кәсіби терминдерді, сөз тіркестерін және контекстуалдық нюанстарды меңгеріп, өз дағдыларын жетілдіреді.»

1. Google Translate арқылы аудару:

Аударма: "Translation practice is a key stage in the professional-oriented training of a translator. At this stage, students learn written and oral translation skills, as well as terminology. In the translation process, students work with modern technical tools and gain experience in translating various texts. They master professional terms, phrases, and contextual nuances, improving their skills."

2. Яндекс Аудармашы арқылы аудару:

"Translation practice is a key stage in the professionally-oriented training of a translator. In this stage, students acquire written and oral translation skills, as well as terminology. During the translation process, students work with modern technical tools and gain experience in translating different texts. They master professional terms, phrases, and contextual nuances, enhancing their skills."

Google Translate:

Сәтті жақтары: Аударма жалпы түсінікті және негізгі мағынаны жеткізеді. «Key stage» және «professional-oriented training» терминдері дұрыс аударылған.

Сәтсіз жақтары: «Аударма практикасы» сөзінің «Translation practice» деп аударылуы дұрыс, бірақ контексте «кәсіби тәжірибе» деп те қабылдануы мүмкін. Тексттің кейбір бөліктері сәл ауырлау, әрі табиғи емес.

Яндекс Аудармашы:

Сәтті жақтары: Аударма анық және грамматикалық тұрғыдан дұрыс. «Professionally-oriented training» термині нақты және дұрыс қолданылған.

Сәтсіз жақтары: «Acquire» сөзінің орнына «learn» сөзін қолдану мүмкін еді, өйткені бұл контексте білім алу процесін нақтырақ сипаттайды.

Екі бағдарлама да негізгі мағынаны дұрыс жеткізгенімен, Яндекс Аудармашысының аудармасы сәл анағұрлым нақты және түсінікті болып шықты. Google Translate кейбір терминдерді қолдануда аздап сәйкессіздіктер көрсетті, ал Яндекс Аудармашысы контекске сәйкес сөздермен көбірек дәлдік берді. Студенттерге әр түрлі платформалардың ерекшеліктерін түсіндіріп, терминологияны мұқият таңдау қажет екенін атап өту маңызды.

Тапсырма 3. «Глоссарий жасау» Терминдердің бірізділігін қамтамасыз ету үшін глоссарий құру. Берілген мәтіндегі негізгі терминдерді анықтаңыз. Әр терминге аудармасын және түсіндірмесін жазыңыз. Глоссарийді Excel немесе арнайы терминологиялық бағдарламаларда жасаңыз (Сурет 28, Қосымша В).

The “year 2050” is not just a symbolic date. “2050” is a concrete period in which the world public opinion adjusts its direction today. The United Nations Organization has published its “Global Civilizations Development 2050” forecast. The forecast report for 2050 was also announced by the World Food Organization (FAO). More countries are preparing and implementing such long-term strategies today than before. Likewise, China has determined such a strategic planning horizon for itself. Even large multinational companies prepare their development strategies half a century in advance.

Сурет 28 – Тапсырма

Тапсырма 4. Оқыған кәсіби мәтіннен 20 терминді таңдап, олардың шетел тіліндегі және қазақ тіліндегі баламаларын анықтап, оларды контексте қолданыңыз. Мысалы, заң саласында: “jurisdiction” – “юрисдикция”, “litigation” – “сот ісі”. Терминдердің мағынасын нақтылау үшін TermWiki немесе IATE сияқты терминологиялық дерекқорларды қолданыңыз.

Кесте 24 – Глоссарий үлгісі

Термин (ағылшынша)	Қазақша аударма	Түсіндірме
1	2	3
Year 2050	2050 жыл	Болжамдар мен стратегиялық жоспарлар құрылған маңызды кезең.
United Nations Organization	Біріккен Ұлттар Ұйымы (БҰҰ)	Халықаралық ұйым, жаһандық мәселелерді шешуге бағытталған.
Global Civilizations Development 2050	2050 жылға дейінгі жаһандық өркениеттердің дамуы	БҰҰ жариялаған ұзақ мерзімді даму болжамы.
World Food Organization (FAO)	Дүниежүзілік азық-түлік ұйымы (ФАО)	Азық-түлік қауіпсіздігі мен ауыл шаруашылығын дамытуға бағытталған халықаралық ұйым.
Strategic planning horizon	Стратегиялық жоспарлау көкжиегі	Ұзақ мерзімді жоспарлар жасауға арналған уақыт аралығы.
Multinational companies	Көпұлтты компаниялар	Өртүрлі елдерде жұмыс істейтін және жаһандық қызмет атқаратын ірі корпорациялар.
Development strategies	Даму стратегиялары	Ұйымдардың немесе елдердің ұзақ мерзімді мақсаттарына қол жеткізуге арналған жоспарлары.

Екі аударма платформасын (мысалы, Google Translate және Яндекс Аудармашы) пайдаланып, бірдей мәтінді екі рет аударыңыз. Содан кейін олардың айырмашылықтарын талдаңыз. Аударылған мәтіндердегі ең жиі кездесетін қателерге назар аударыңыз, мысалы, сөздердің дұрыс тәртібі немесе фразалардың мағыналық сәйкестігі.

Бұл жаттығулар мен тапсырмалар студенттердің электрондық ресурстарды дұрыс пайдалана отырып, операциялық-инструменталды құзыреттерін дамытып, болашақ аудармашылық дағдыларын жетілдіруді көздейді.

Тапсырма 5. Интернетте орналасқан әртүрлі МА жүйелерінің жұмысын тексеріңіз (Google-дан <http://translate.google.ru> және). Ол үшін сол мәтіннің автоматты аудармасын орындаңыз (көлемі – 1-2 абзац, ШТ – қазақ тілі, АТ – таңдауыңыз бойынша, (тақырыбы – жалпы). Нәтижелерді кестеге енгізіңіз.

Кесте 25 – Тапсырма

Бастапқы мәтін	Аударма, http://translate.google.ru	Аударма 2
мәтін	Мәтін	мәтін

Мұғалімдердің курс барысында басты міндеттерінің бірі – кәсіби-бағдарлы мәтіндердің құрылымдық-стилистикалық ерекшеліктерін көрсету және түсіндіру, сондай-ақ қазақ тіліне және керісінше аударудағы қиындықтарды талдау. Студенттер үнемі алдын ала аударма анализін жүргізеді, содан кейін проблемалық жерлердің түсінігін тексеру үшін бірлесіп талқылайды. Келесі кезеңде тікелей аударма тапсырмаларына көшуге болады: алдымен көлемі аз жазбаша аудармалар; содан кейін алдын ала дайындықпен парақтан аудару

тапсырмалары енгізіледі; одан кейін алдын ала дайындықсыз, бірақ таныс тақырып бойынша парақтан аудару тапсырмалары беріледі. Соңғы кезеңде ауызша және жазбаша аударма дағдыларын қалыптастыруға бағытталған тапсырмаларға басты назар аударылады.

Студенттерге кәсіби-бағдарлы мәтіндерді аударып, алынған нәтижелердің сапасын бағалау тапсырмасы берілді. Студенттердің міндеті — аталған аударма жүйелерімен танысып, екі мәтіннің қайсысында ең жақсы аударылғанын анықтау. Аударма процесінде сәттілік пен сәтсіздік критерийлерін ескеру маңызды. Кәсіби-бағдарлы мәтіндермен жұмыс істегенде мынадай қателер кездеседі: мәтінді сөзбе-сөз аудару, стильді сақтамау, аударылмайтын сөздерді елемеу, сандық көрсеткіштерді елемеу, фактілік қателер. Аударма қателерінің әртүрлі жіктеулері бар. Аударма қателерінің ең танымал жіктеулері Л. К. Латышевтің еңбектеріне негізделген, онда мынадай қателер бөлінеді [90, б. 55-65]:

Негізгі мазмұнды жеткізудегі қателер – түпнұсқа мазмұнынан ауытқулар, дезинформациялық әсер ету дәрежесі бойынша ерекшеленеді. Бұл қателер өте маңызды және аудармашының неғұрлым мұқият болмауы немесе біліксіздігімен байланысты, ол түсініксіз болып көрінген ақпаратты сөздіктен тексермей өтеді.

Мысал ретінде осындай қателікті келтірейік: «What was it like? I don't know. I must have blacked it out – мен оны өшіріп тастаған болуым керек – Бұл қалай болды? Білмеймін, мен нокаутқа түскен болуым керек». Сөздікте «black out» етістігінің мағынасы – қараңғылау; мәтінді қара бояумен жабу. Бұл контексте екінші сұхбаттасушының жадындағы өткен уақыт «қара дақ» болып табылады, сондықтан бұл жағдайда жауаптың дұрыс аудармасы: «мен білмеймін. Менің есімде ештеңе жоқ» болар еді.

Бұрмалау – аударма мазмұнының түпнұсқадан субъективті түрде ауытқуы, яғни хабарлама нысаны туралы алушының жаңылысуы. Мысалы: «She was one of the most popular singers in 1990's – 1990 жылы ол ең танымал әншілердің бірі болды». Аудармашы түпнұсқадағы жылды білдіретін көпше санға назар аудармаған, сондықтан аудармада әнші тек 1990 жылы ғана танымал болғандай болып шыққан. Дұрыс аударма: «Тоқсаныншы жылдары ол ең танымал әншілердің бірі болды» болуы керек.

Дәлсіздік – түпнұсқа мазмұнынан ауытқулар, олар аз дезинформациялық әсермен сипатталады. Яғни, ақпараттың жойылуы немесе қосылуы, бірақ түпнұсқаның мазмұнын толық бұрмалаусыз, тек нақтылуды талап етеді. Мысалы: «You were an economist. Your job was to save money – Сіз экономист болдыңыз. Сіздің жұмысыңыз ақшаны сақтау болды». Сөздікте «save» етістігінің мағыналары – үнемдеу, құтқару, жинақтау, сақтау. Бұл жағдайда экономист мамандығы туралы сөз болып жатқандықтан, дұрыс аударма: «Сіз экономист болдыңыз. Сіздің жұмысыңыз ақша үнемдеу болды» болады.

Лексикалық қате – сөздің негізгі мағынасын дұрыс пайдаланбау немесе аударма тіліндегі сөздердің үйлесімділік нормаларын бұзу. Мысалы: «There were a lot of people at the party besides us – Кеште қасымызда адамдар көп болды». Бұл жағдайда аудармашы «beside» (жақын, жанында) мен «besides» (бұдан басқа,

сонымен қатар) сөздерін шатастырып алған, бұл аудармаға теріс әсер еткен. Сондықтан дұрысы: «ойда бізден басқа да көп адам болды».

Грамматикалық қате – аударма тілінің грамматикалық (соның ішінде синтаксистік) нормаларын бұзу, бірақ түпнұсқа мазмұнын бұрмаламайды: «Kate is more beautiful than Jane – Джейннен Кейт әдемірек». Орыс тілінде салыстырмалы дәреженің екі формасын бір уақытта пайдалану мүмкін емес. Дұрыс аударма: «Кейт Джейнге қарағанда әдемі» болып табылады.

Бұл кезеңде қателерді алдын алуға ерекше назар аударылады. Студенттер, атап айтқанда, «аудармашының жалған достары» деп аталатын кең таралған лексикалық қателермен танысады, сондай-ақ көпмағыналы сөздердің «ұмытылған» мағыналарын, сәйкес келмейтін географиялық атауларды да ескереді. Ақпараттық аналитикалық жаттығулар ретінде жарияланған түпнұсқа мәтіндер мен әртүрлі қателермен аударылған фрагменттерді салыстыра отырып, қателерді табу, классификациялау және түзету міндеті қойылады. Мақсат – қателерді табу, классификациялау және түзету барысында мақсат қою дағдыларын дамыту. Студенттерден қателердің пайда болу себептерін түсіндіруді сұрау өте пайдалы.

Тапсырма 1. Smartcat бағдарламасында берілген мәтіндердің фрагменттерін аударыңыз. Содан кейін алынған нәтижелерді сипаттаңыз.

Мәтіндердің тақырыптық таңдауы кәсіби бағытталған мәселелерді көрсетеді, қарым-қатынастың әлеуметтік-мәдени, әлеуметтік-саяси, экономикалық салаларына қатысты және әртүрлі коммуникативті жағдайлар мен дискурсивті оқиғаларды қамтиды. Мәтіндік материал онымен жұмыс істеу аударма эрудициясын дамытуға ықпал ететіндей етіп таңдалады.

Сонымен, жоғарыда аталған КНҚ қалыптастыру алгоритмі кезеңдердің әрқайсысы аудармашының КНҚ қалыптастыруға бағытталған жаттығулар мен тапсырмалар жүйесін қамтиды. КНҚ қалыптастыру алгоритмі әрбір кезеңде нақты жаттығулар мен тапсырмаларды орындауды қамтиды. Әр кезеңнің тапсырмалары мен АК ресурстары студенттердің кәсіби негізделген құзыреттілігін дамытуға және кәсіби дайындықты арттыруға көмектеседі. Жаттығулар мен тапсырмаларды жүйелі түрде орындау арқылы студенттер аударма қызметінің барлық аспектілерін игере алады.

3.3 Ақпараттық-коммуникациялық ресурстар арқылы болашақ аудармашылардың кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастырудың тәжірибелік-эксперименттік нәтижесін талдау.

Біздің жұмысымыздың келесі кезеңі болашақ аудармашылар арасында КН құзыреттіліктің қалыптасуының құрастырылған әдістемесінің алгоритмін енгізуді, яғни ЭТ-та қалыптастырушы эксперимент жүргізу.

Қалыптастыру кезеңінің негізгі міндеті әзірленген модельді оқу үдерісіне енгізу болды, оның орындалуы 2-бөлімде егжей-тегжейлі көрсетілген. Модельдің қалыптастырушы кезеңінің соңында апробацияланған модельдің тиімділігін анықтауға мүмкіндік берді.

Қалыптастырушы эксперимент Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университетінің оқу үдерісінің табиғи жағдайында жүргізілді. Зерттеу жоспарына сәйкес таңдалған топтарда өткізілген эксперименттік оқытудың өзіндік ауыспалы және өзгермейтін жағдайлары болды. Эксперименттік оқытудың ауыспалы емес параметрлері мыналарды қамтиды: эксперименттік және бақылау топтарындағы дайындық деңгейі шамамен бірдей, топтардың саны бірдей; оқытуға бөлінген уақыттың көлемі тең; эксперименттік бөлімдердің саны; эксперименттік мәліметтерді өңдеудің біртұтас формасы кірді. Ауыспалы эксперименттік параметрлерге келесілер кіреді: аудармашының КНҚ қалыптастырудың қадамдық алгоритмі, сонымен қатар аудармашының кәсіби негізделген құзыреттілігін дамытуға бағытталған жаттығулар мен тапсырмалар жүйесі енгізілді.

Бұл диссертациялық зерттеудің эксперименттік-тәжірибелік бөлігі аудармашылардың кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастырудың кезеңдік алгоритмін тексеруге арналған. Аталған мақсатқа сәйкес, әдістемелік эксперименттің бағдарламасы әзірленді. Негізгі екі таңдамалы топқа кірген студенттер «Аудармашыны даярлаудың негіздері» және «Мәдениетаралық коммуникациядағы базалық шетел тілі» екі пәннің интеграциясы нәтижесінде жаңа «Жазбаша аударма практикасы» пәні енгізілді.

Пәндердің бағдарламалары Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігі бекіткен «6B02301 - Аударма және аударматану» мамандығы бойынша жоғары білімнің мемлекеттік стандартына сәйкес әзірленген.

Эксперимент төрт негізгі субкомпетенция бойынша жүргізілді: когнитивтік-ұғымдық, шеттілдік кәсіби-коммуникативтік, ақпаратты-іздеу және операциялық-инструменталдық.

Экспериментке дейін және кейін бақылаушы және эксперименталды топтардың нәтижелері салыстырылды. Эксперименттің басты мақсаты – ақпараттық-коммуникациялық ресурстарды қолдану арқылы студенттердің кәсіби – негізделген құзыреттілігін дамытуға ықпал ету.

Кесте 26 – Эксперименттің қалыптастыру кезеңінің нәтижелері (ЭТ)

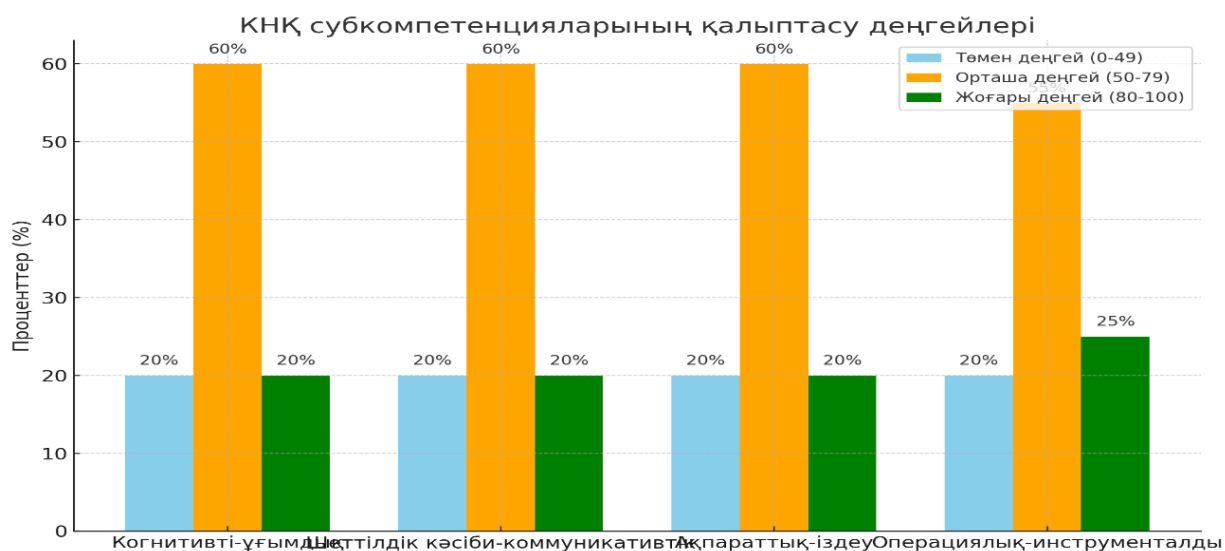
	Критерийлері	Қалыптасу деңгейлері
--	--------------	----------------------

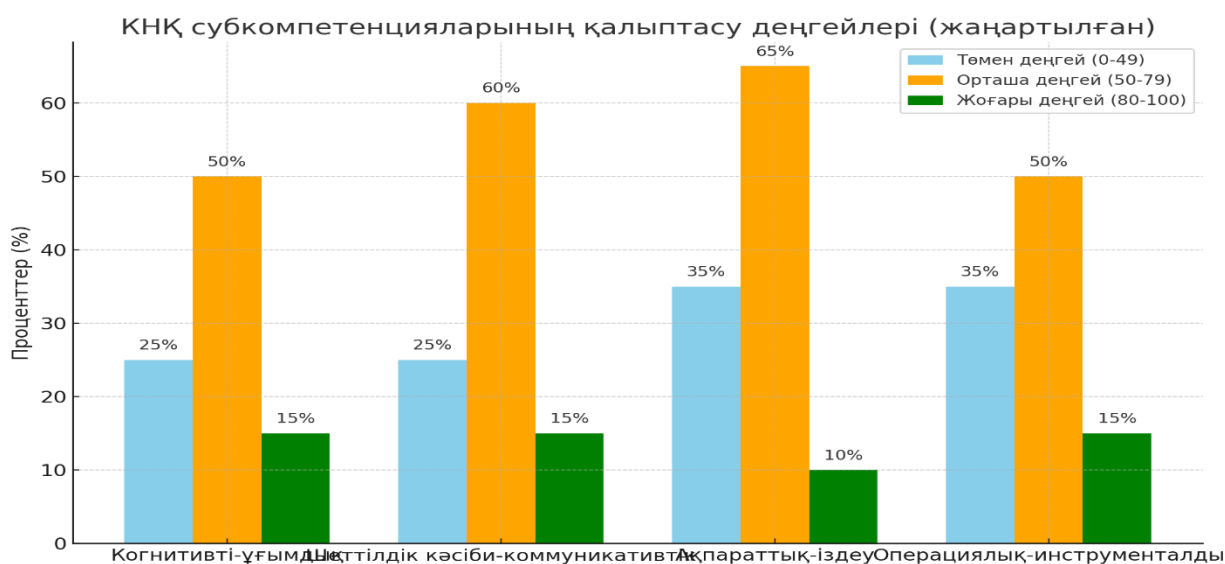
КНҚ субкомпетенциялары		Төмен деңгей (0-49 балл)	Орташа деңгей (50-79 балл)	Жоғары деңгей (80-100 балл)
Когнитивті-ұғымдық	Тезаурусты-білімділік	20%	60%	20%
Шеттілдік кәсіби-коммуникативтік	Прагма-коммуникативтік	20%	60%	20%
Ақпараттық-іздеу	Ұйымдастырушылық-іс-әрекеттік	20%	60%	20%
Операциялық-инструменталды	Кәсіби-аудармашылық	20%	55%	25%

Кесте 27 – Эксперименттің қалыптастыру кезеңінің нәтижелері (БТ)

КНҚ субкомпетенциялары	Критерийлері	Қалыптасу деңгейлері		
		Төмен деңгей (0-49 балл)	Орташа деңгей (50-79 балл)	Жоғары деңгей (80-100 балл)
Когнитивті-ұғымдық	Тезауруст-білімділік	25%	50%	15%
Шеттілдік кәсіби-коммуникативтік	Прагма-коммуникативтік	25%	60%	15%
Ақпараттық-іздеу	Ұйымдастырушылық-іс-әрекеттік	35%	65%	10%
Операциялық-инструменталды	Кәсіби-аудармашылық	35%	50%	15%

Сурет 29 – Эксперименттен кейін эксперименталды топ

Сурет 30 – Эксперименттен кейін бақылаушы топ

Анықтау кезеңінің нәтижелері: Эксперименттік және бақылау топтарындағы студенттердің бастапқы кәсіби-негізделген құзыреттілігін анықтау кезінде төмен деңгейдің басым екені байқалды. Әсіресе, когнитивті-ұғымдық, ақпараттық-іздеу және операциялық-инструменталды субкомпетенцияларда студенттердің көпшілігі негізгі дағдылар мен білімдерді толық меңгермегені анықталды. Орташа деңгейдегі көрсеткіштер белгілі бір прогресті көрсетсе де, олар студенттердің кәсіби қызметте тиімді әрекет етуге әлі дайын емес екенін көрсетті. Жоғары деңгей көрсеткіштері барлық субкомпетенцияларда өте төмен болды, бұл білім беру тәсілдерін қайта қарауды қажет етеді.

Қалыптастыру кезеңінің нәтижелері: Қалыптастыру кезеңінде эксперименттік топта арнайы әдістемелік тәсілдер қолданылды, нәтижесінде студенттердің кәсіби-негізделген құзыреттіліктерінің барлық субкомпетенциялары бойынша айтарлықтай жақсару байқалды.

Когнитивті-ұғымдық субкомпетенция: төмен деңгейдегі көрсеткіштер 40%-дан 20%-ға дейін қысқарды, бұл студенттердің теориялық білімдерін жақсартып, оны тәжірибеде қолдана бастағанын көрсетеді. Орташа деңгейдегі көрсеткіштер 50%-дан 60%-ға дейін өсті, бұл олардың білімдерін жүйелеу қабілеттерінің артқанын дәлелдейді. Жоғары деңгейдегі студенттер саны екі есеге өсті (10%-дан 20%-ға).

Шеттілдік кәсіби-коммуникативтік субкомпетенция: төмен деңгей 35%-дан 20%-ға дейін азайды, бұл студенттердің кәсіби қарым-қатынас жасау қабілеттерінің дамығанын көрсетеді. Жоғары деңгейдегі көрсеткіштер 15%-дан 20%-ға дейін өсті, бұл студенттердің шеттілдік кәсіби контексте еркін әрекет ету мүмкіндігін арттырды.

Ақпараттық-іздеу субкомпетенциясы: төмен деңгейдегі студенттер саны екі есеге қысқарды (50%-дан 20%-ға). Орташа деңгей 40%-дан 60%-ға дейін өсті, бұл олардың ақпаратты іздеу және оны өңдеудегі дағдыларының жақсарғанын

көрсетеді. Жоғары деңгейдегі көрсеткіштер де айтарлықтай өсті (10%-дан 20%-ға).

Операциялық-инструменталды субкомпетенция: төмен деңгей 40%-дан 20%-ға дейін азайды. Жоғары деңгейдегі көрсеткіштер 8%-дан 25%-ға дейін артты, бұл студенттердің аудармада қолданылатын техникалық құралдарды кәсіби түрде игергенін көрсетеді.

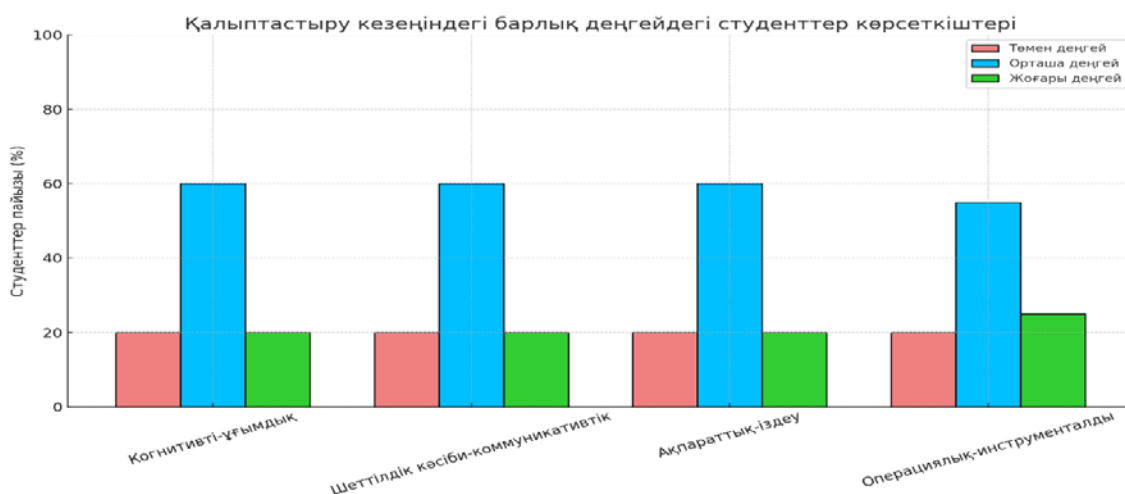
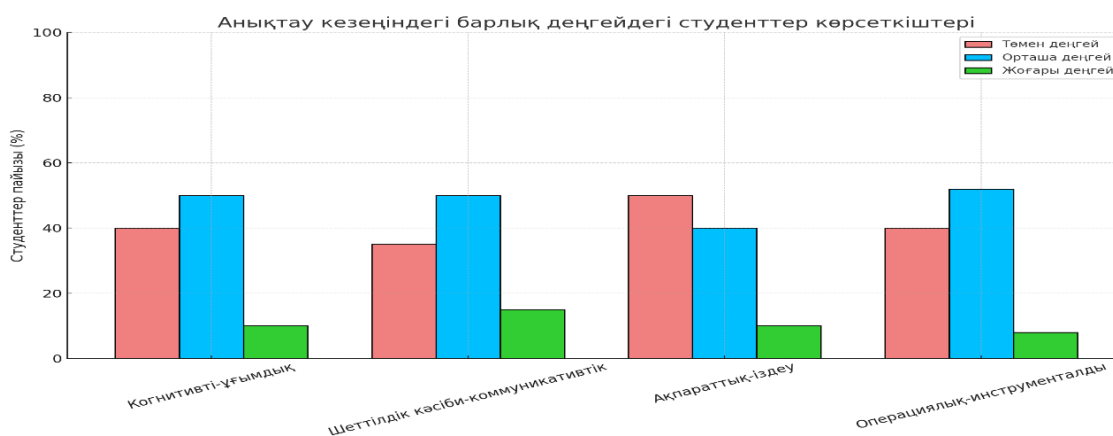
Бақылау тобында дәстүрлі оқу процесі жалғастырылды, нәтижесінде айтарлықтай өзгерістер болмады. Төмен деңгейдегі көрсеткіштер шамалы қысқарғанымен (5-10%-ға), орташа және жоғары деңгейлерде елеулі өсім байқалмады.

Эксперименттік топтың көрсеткіштері айтарлықтай жақсарды. Әсіресе төмен деңгей көрсеткіштерінің барлық субкомпетенциялар бойынша екі есеге дейін қысқаруы және жоғары деңгей көрсеткіштерінің 2-3 есеге өсуі арнайы қолданылған әдістемелік тәсілдердің тиімділігін көрсетті. Эксперимент нәтижелері арнайы әдістемелік тәсілдердің болашақ аудармашылардың кәсіби құзыреттілігін арттыруда жоғары тиімділігін дәлелдеді. Атап айтқанда, когнитивті-ұғымдық, шеттілдік кәсіби-коммуникативтік, ақпараттық-іздеу және операциялық-инструменталды субкомпетенциялардың дамуында айтарлықтай прогресс байқалды. Эксперименттік топтағы студенттердің нәтижелерінің айтарлықтай жақсаруы интерактивті оқыту әдістерін енгізу, оптық жұмыс, пікірталас, рөлдік ойындар арқылы студенттердің коммуникативтік дағдылары дамытылды. Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдаланулары заманауи аударма құралдары мен бағдарламалар қолданылып, студенттердің техникамен жұмыс істеу қабілеттері артты. Практикаға бағытталған тапсырмалар. Шынайы өмірдегі кәсіби жағдайларға арналған жаттығулар орындалып, теорияны практикада қолдану дағдылары жетілдірілді.

Эксперименттік топтың нәтижелері бақылау тобынан жоғары. Әсіресе, жоғары деңгейдегі қатысушылардың үлесі айтарлықтай артты.

1. Эксперименттік әдістемелер барлық субкомпетенциялар бойынша айтарлықтай прогреске жеткізді. Бұл әдістемелерді кеңірек қолдану мүмкіндігін қарастыру керек.
2. Төмен деңгейдегі қатысушылардың саны азайды. Бұл эксперименттік жұмыс нәтижесінде қатысушылардың білімі мен дағдылары жақсарғанын дәлелдейді.
3. Орташа деңгейдегі қатысушылардың саны көбейді, бірақ жоғары деңгейге жету үшін қосымша жұмыстар қажет.

Эксперименттік топтың нәтижелері бақылау тобымен салыстырғанда айтарлықтай жақсарғанын көруге болады. Әсіресе, когнитивті-ұғымдық және операциялық-инструменталды субкомпетенциялар бойынша көрсеткіштер жоғары деңгейге көтерілді.

Сурет 31, 32 – ЭТ және БТ топтардың нәтижелері

Үшінші тарау бойынша қорытындысы

Үшінші тарау зерттеудің тәжірибелік бөлімін құрап, анықтаушы эксперимент кезеңінде ақпараттық-коммуникациялық ресурстар негізінде болашақ аудармашылардың кәсіби-негізделген құзыреттілігін бастауыш базалық деңгейлерін анықтау үшін екі топқа да сауалнама әдісі арқылы талдау жүргізілді. Анықтаушы эксперимент кезеңінде ақпараттық-коммуникациялық ресурстар негізінде болашақ аудармашылардың кәсіби-негізделген құзыреттілігін субкомпетенцияларын қалыптастырудың базалық деңгейлерін анықтау үшін екі топқа да сауалнама әдісі арқылы талдау жүргізілді. Тарау мазмұнында АҚР-ды қолдану арқылы студенттердің кәсіби-негізделген дайындықтарын жетілдіру әдістері мен олардың тиімділігі талданды. Болашақ аудармашылардың кәсіби-негізделген құзыреттілігін бастапқы даму деңгейін анықтау мақсатында төрт бағалау критерийі анықталды: тезаурусты білімділік, прагма-коммуникативті, ұйымдастырушылық іс-әрекеттік, кәсіби аудармашылық. Критерийлердің әрқайсысы көрсеткіштерде көрсетілген.

Эксперименттік-тәжірибелік оқытудың мақсаты – әзірленген болашақ аудармашыларда КНҚ қалыптастыру моделінің орындылығын дәлелдеу болды.

Осы мақсатқа жету үшін келесі міндеттер анықталды: аудармашылардың кәсіби қызметі туралы студенттердің көзқарастарын анықтауға арналған диагностикалық құралдарды әзірленді; студенттердің аудармашы ретіндегі кәсіби-негізделген құзыреттілігінің бастапқы деңгейін және студенттердің күрделі когнитивтік қызметке дайындығын анықтады; аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастырудың кезең-кезеңімен жүзеге асырылатын әдістемесінің алгоритмі мен АҚ ресурстар арқылы жаттығулар жүйесін қолдана отырып, қалыптастыру процесін іске асырылды; студенттердің кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастырудағы оң/теріс динамиканы өнімдерді талдау, тестілеу және дидактикалық бақылау арқылы дәлелденді.

Тәжірибелік-эксперименталды оқыту барысында алынған бастапқы және соңғы нәтижелерді өңдеу және талдау жүргізілді. Аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастырудың әзірленген моделінің тиімділігін анықталды. Эксперименттік топтың студенттері бақылау тобымен салыстырғанда жоғары нәтижелер көрсетті. Терминологиялық сөздіктер, автоматтандырылған аударма жүйелері, мультимедиялық платформалар сияқты АҚР құралдары студенттердің аударма ісіндегі практикалық дағдыларын дамытуға септігін тигізді. АҚР-ды қолдану студенттердің оқу процесіне деген ынтасын арттырып, кәсіби-негізделген құзыреттілігін қабілеттерін дамытты.

ҚОРЫТЫНДЫ

Диссертациялық зерттеуде болашақ аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастыру теориясы мен әдістемесі проблемасын шешудің механизмдері ұсынылған. Құралған лингводидактикалық шарттарды негіздеу мен эксперименттік тұрғысынан тексеру және ақпараттық коммуникациялық ресурстар арқылы аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастыру теориясы мен әдістемесі моделі мен оны жүзеге асыру ақпараттық коммуникациялық ресурстар оған дәлел. Тәжірибелік эксперимент жұмысы барысында зерттеу мақсатына қол жеткізілгенін және қойылған міндеттердің шешімін растайтын нәтижелер алынды, бұл келесі қорытындылар жасауға мүмкіндік береді: заманауи ақпараттық-коммуникациялық ресурстар аудармашыларды шеттілдік-кәсіби даярлауда оқу үдерісін инновациялық деңгейге көтеруге мүмкіндік береді. Ақпараттық коммуникациялық ресурстарды қолдану соның ішінде аударма жүйелері, мәтіндік және терминологиялық деректер базалары, және электрондық кітапханалар, студенттерге кәсіби – негізделген құзыреттілігін қалыптастыруда көрсетті. Оқу үдерісін жеңілдетіп, аудармашылық тәжірибеде кездесетін қиындықтарды жылдам шешуге мүмкіндік береді. Заманауи ақпараттық коммуникациялық ресурстарды пайдалану арқылы аудармашылардың кәсіби дайындық деңгейі артып, олардың халықаралық деңгейде бәсекеге қабілеттілігі күшейді.

Болашақ аудармашыны шетел тілінде кәсіби даярлаудың мақсаты мен нәтижесі ретінде кәсіби-негізделген құзыреттілік когнитивті-ұғымдық, шеттілдік кәсіби-коммуникативтік, ақпаратты-іздеу және операциялық-инструменталды субкомпетенциялардың біртұтастығын құрады. Аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігінің құрылымы анықталды. Бұл құзыреттілік көпәспекттілі құбылыс ретінде сипатталып, оның негізгі субкомпетенциялары анықталды: когнитивтік-ұғымдық субкомпетенция (мәдени және лингвистикалық білімдер, сондай-ақ аудармаға қатысты білім мен дағдылар); шеттілдік кәсіби-коммуникативтік субкомпетенция (аударма процесінде тиімді өзара әрекеттестік орнату қабілеті); ақпараттық-іздеу және операциялық-инструменталдық субкомпетенциялар (ақпараттық-коммуникациялық ресурстарды кәсіби түрде қолдану дағдылары).

Ақпараттық-коммуникациялық ресурстардың аудармашыларды даярлаудағы маңыздылығы негізделді.

АҚР аударма процесінің тиімділігін арттыруға, кәсіби дайындық сапасын жақсартуға мүмкіндік беретіні дәлелденді. АҚР және кәсіби терминологиямен жұмыс істеу дағдылары заманауи аудармашылардың негізгі біліктіліктерінің бірі ретінде қарастырылды. Ақпараттық коммуникациялық ресурстар арқылы аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігін қалыптастыру құрылымдық-функционалды моделі құрылды.

Кәсіби-негізделген құзыреттілікті қалыптастырудың теориялық негіздерін анықтау барысында ақпараттық-технологиялық, когнитивті-белсенділік, және жеке тұлғалық-тезаурыстық тәсілдер жиынтығы талданды. Бұл тәсілдер болашақ

аудармашыларды пәнаралық-модульдік интеграция, мәдениетаралық-коммуникативтік өзара әрекеттестік, жүйелік-тұтастық және аутенттілік принциптерімен үйлесімді даярлауды қамтамасыз етеді. Осы принциптер студенттерді кәсіби контексте даярлаудың теориялық және практикалық аспектілерін біртұтас жүйеге біріктіруге мүмкіндік береді.

Зерттеу барысында аудармашының кәсіби-негізделген құзыреттілігін дамыту үшін арнайы құрылымдық-функционалды модель ұсынылды. Бұл модель келесідей блоктардан тұрады: мақсатты блок – кәсіби құзыреттілікті қалыптастырудың нақты мақсаттары мен міндеттерін анықтайды; тұжырымдамалық блок – оқыту процесінің әдіснамалық негіздерін қамтиды; мазмұндық блок – оқу материалының мазмұнын кәсіби бағытта құрылымдауды қарастырады; процессуалды блок – оқытудың әдістері мен құралдарын анықтайды; бағалау блок – оқу нәтижелерін өлшеу және талдау үшін қолданылады.

Зерттеу нәтижесінде интеграцияланған тезаурустық кәсіби концепт әзірленді. Бұл концепт аудармашылардың кәсіби тезаурусын қалыптастыру мен оны жетілдірудің тиімді әдістері мен тәсілдерін қамтиды. Концептті жүзеге асыру үшін оқу-әдістемелік негіздер нақтыланып, кәсіби лексиканы қолдану бойынша кешенді әдістер ұсынылды.

Ақпараттық-коммуникациялық ресурстарды қолдана отырып, кәсіби-негізделген құзыреттілікті дамытуға бағытталған кезең-кезеңімен жүзеге асырылатын әдістемелік алгоритм жасалды. Бұл алгоритм студенттердің оқу процесінде ақпараттық технологияларды тиімді пайдалануына бағытталған. Оның тиімділігі тәжірибелік-эксперименттік жұмыстар арқылы дәлелденді. Эксперимент нәтижелері көрсеткендей, арнайы әзірленген әдістемелік тәсілдерді қолдану студенттердің кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастыруға және дамытуға ықпал етеді.

Зерттеудің тәжірибелік-эксперименттік кезеңі сәтті жүргізілді. Эксперименттік және бақылау топтарының нәтижелері салыстырмалы түрде зерттеліп, АҚР арқылықұрылған оқыту моделінің тиімділігі анықталды. Эксперименттік топ студенттерінің кәсіби-негізделген құзыреттілігінің жоғары деңгейге жеткені дәлелденді. Қорытынды критерийлер мен деңгейлер анықталды. Кәсіби - негізделген құзыреттілікті бағалау критерийлері (тезаурусты білімділік, прагма-коммуникативті, ұйымдастырушылық іс-әрекеттік, кәсіби аудармашылық) және олардың деңгейлері (жоғары, орта, төмен) сипатталды. Бұл критерийлердің негізінде студенттердің кәсіби дайындық деңгейі бағаланды.

Алынған нәтижелер теориялық және тәжірибелік тұрғыда өзекті болып, заманауи аудармашыларды даярлаудың сапасын арттыруға үлес қосты. Бұл зерттеу келешекте аудармашыларды оқыту әдістемесін одан әрі жетілдіруге мүмкіндік береді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 1 Қазақстан Республикасының Президенті Қ.К. Тоқаевтың «Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» атты Қазақстан халқына жолдауы. – 2019, қыркүйек – 2. <http://www.akorda.kz/kz/02.09.2019>.
- 2 Комитет по развитию человеческого капитала и социальной политики бизнеса НПП «Атамекен» <https://galaglobalgroup.kz/blog/utverzhdenn-professionalnyj-standart-perevodchik/> 05.11.2022.
- 3 Кунанбаева С.С. Концептологические основы когнитивной лингвистики в становлении полиязычной личности: учебное пособие. – Алматы, 2017. – 260 с.
- 4 «Білім туралы» 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319-III Қазақстан Республикасының Заңы (2024.01.09. берілген өзгерістер мен толықтыруларымен). https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30119920. 25.10.2023.
- 5 Валеева Н.Г. Введение в теорию и практику перевода : учебник / Н. Г. Валеева. – 3-е изд., испр. и доп. – Москва : РУДН, 2018. – 152 с.
- 6 Комиссаров В.Н. Общая теория перевода. – М.:Че Ро, 2000. – 136 с.
- 7 Федоров А.В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы): учебное пособие для институтов и факультетов иностр. языков. – 5-е изд. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ, 2002. – 416 с.
- 8 Гуревич Л.О. В мире переводческих профессий // Мир перевода. – 1994. – №4. – С.1-10.<http://www.ets.ru/arc09-r.htm> 05.05.2011
- 9 Робинсон Д. Как стать переводчиком: введение в теорию и практику перевода: пер. с англ. / Д.Робинсон. – СПб.: Кудиц-Пресс, 2007. – 304 с.
- 10 Стефаненко Т.Г. Социальная и этническая идентичность // Идентичность: хрестоматия / сост. Л.Б. Шнейдер. – М.: Московский психолого-социальный институт, 2003. – 272 с., С. 196-220.
- 11 Бойко Л.Б. Приемы и методы обучения письменному переводу в вузе: учебное пособие. – Калининград: БФУ им. И. Канта, 2022. – 111 с.
- 12 Красных В.В. Некоторые базовые понятия психолингвокультурологии (В развитие идей В.Н. Телия) / Язык. Сознание. Коммуникация: сб. статей / отв. ред. В.В. Красных, А.И. Изотов. – М.: МАКС Пресс, 2014. – Вып. 50. – С. 167-175.
- 13 Кунанбаева С.С. Қазіргі шетел тілін оқытудың теориясы мен практикасы. – Алматы, 2010. – 344 б.
- 14 Гавриленко Н.Н. Кәсіби коммуникация саласында аудармаға оқыту: монография. – М.: РУДН университеті, 2008. – 175 б.
- 15 Митягина В.А. Коммуникация и перевод в эпоху глобального поликультурного информационного пространства / Подготовка переводчика: коммуникативные и дидактические аспекты: колл. монография / Под общ. ред. В.А. Митягиной. – М.: Наука, 2012. – С. 9-35.
- 16 Чужакин А.П., Ключев А.Б. Введение в устный перевод. – М.:

Экспримо, 2007. – 230 с., С. 102.

17 Поршнева Е.Р. Междисциплинарные основы базовой лингвистической подготовки специалиста переводчика: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. – Казань, 2004. – 330 с.

18 Ширяев А.Ф. Синхронный перевод. Деятельность синхронного переводчика и методика преподавания синхронного перевода. – М.: Вениздат, 1979. – 180 с.

19 Комиссаров В.Н. Теория перевода. М., 1990.- 253 с.

20 Швейцер, А.Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты / Отв. ред. В.Н. Ярцева. Изд. 2-е. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 216 с.

21 Илюшкина М.Ю. Теория перевода: основные понятия и проблемы: учеб. пособие. – Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2015. – С. 84.

22 Ледерер М. Актуальные аспекты переводческой деятельности в свете интерпретативной теории перевода / пер. с фр. Н. А. Фененко, Е. А. Алексеевой. СПб. : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2007. - С. 233.

23 Латышев Л.К. Курс перевода: Эквивалентность перевода и способы ее достижения. М., 1981. -247с.

24 Колшанский Г.В. Коммуникативная функция и структура языка. М.: Наука, 1984. -176 с. 3-е изд. М.: Изд-во ЛКИ/ URSS, 2007.- С. 167.

25 Виноградов В.С. Введение в переводоведение. - М., 2001. - 224 с.

26 Казыбек Г.К. Художественный перевод г. Алматы, Казахстан KazNU Bulletin. Philology series. – 2014. – №. 6(152). – С. 213-215

27 Есенқұлова А. Аударманың түрлері // ҚазҰУ хабаршысы. Журналистика сериясы. – 2012. – № 2(32). – С. 5- 9.

28 Поршнева Е.Р. Базовая лингвистическая подготовка переводчика: монография. – Нижний Новгород: Изд-во ННГУ им. Н.И. Лобачевского, 2002. – 148 с.

29 Манаенко Г.Н. Лингвистические координаты понятия «дискурс» // Вопросы когнитивной лингвистики. – 2011. – № 4 (029). – С. 83-92.

30 Дейк Т.А. ван. Язык. Познание. Коммуникация. – М.: Прогресс, 1989.

31 Манаенко Г.Н. Дискурс в его отношении к речи, тексту, языку // Язык. Текст. Дискурс: межвуз. сб. науч. статей. – Ставрополь, 2003. Вып. 1.

32 Белянин В.П. Основы психолингвистической диагностики: модели мира в литературе. – М.: Тривола, 2000. – 248 с., С. 145.

33 Бахтин М.М. Проблема текста в лингвистике, филологии и других гуманитарных науках // Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. – М.: Искусство, 1979. – С. 281-307.

34 Гарбовский Н.К. Теория перевода: учебник. – М.: Изд-во Московского ун-та, 2007. – 544 с.

35 Tareva E.G., Tarev B.V. Innovative Approach to Teaching Translation and Interpreting // Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences. – 2014. – № 2. – P. 326-333.

36 Фурманов В.П. Межкультурная коммуникация и лингвокультуроведение в теории и практике обучения иностранным языкам. –

Саранск: Изд-во Мордовского ун-та, 1993. – 368 с.

37 Халеева И.И. Основы теории обучения понимания иноязычной речи (подготовка переводчика). – М.: Высшая школа, 1989. – 238 с.

38 Жумабекова А.К. Научные исследования по переводоведению в Казахстане: новейший период // Известия. Серия: Филологические науки. – Т. 2022 - № 3 С. 248 -262.

39 Бархударов Л.С. Язык и перевод: вопросы общей и частной теории перевода. – Изд. 4-е. – М.: Изд-во ЛКИ, 2013. – 235 с.

40 Виноградов В. С. Перевод: общие и лексические вопросы / В. С. Виноградов. - 2-е изд., перераб. - М. : КДУ, 2004. – 240с.

41 Миньяр-Белоручев Р.К. Теория и методы перевода. – М.: Московский Лицей, 1996. – 208 с.

42 Каде О. Проблемы перевода в свете теории коммуникации // Вопросы перевода в зарубежной лингвистике. – М.: Международные отношения, 1978. – С. 69-90.

43 Kiraly D.C. Pathways to Translation: Process and Pedagogy. – Kent: Kent State University Press, 1995. – P. 65.

44 Тютеебаева А.М. Моделирование переводческого процесса // Фундаментальные исследования. – 2013. – № 6-1. – С. 207-211.

45 Сдобников В.В. Процесс перевода как объект психолингвистического исследования // Вестник Вятского государственного университета. Серия Лингвистика. – 2010. – С. 107-111.

46 Гавриленко Н.Н. основы дидактики переводческой деятельности : специальный / отраслевой перевод. – М., 2021.-560с.

47 Тарева Е.Г. Теоретические основы и педагогическая технология формирования рационального стиля учебной деятельности у студентов университета: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Тарева Елена Генриховна. — Иркутск, 2002. — 34 с.

48 Козуляев А.В. Интегративная модель обучения аудиовизуальному переводу (английский язык): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. – М., 2019. – 234 с.

49 Байденко В.И. Выявление состава компетенций выпускников вузов как необходимый этап проектирования ГОС ВПО нового поколения: методическое пособие. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2006. – 72 с.

50 Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата современного образования // Интернет-журнал "Эйдос". – 2006. – С. 23-35

51 Чакликова А.Т. Категории «компетентность» и «компетенция» в современной образовательной парадигме // Вестник КазНУ. Серия Педагогические науки. – 2007. – № 2. – С. 9-16.

52 Пшёнкина Т.Г. Вербальная посредническая деятельность переводчика в межкультурной коммуникации: психолингвистический аспект: дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.04./ Т.Г. Пшёнкина. – Барнаул, 2005. -330 с.

53 Комиссаров В.Н. Современное переводоведение: учебное пособие. –

2-е изд., испр. – М., 2011. – 408 с.

54 Шевнин А.Б. Переводческая эрратология: теория и практика. – Екатеринбург: Изд-во УрГИ, 2010. – 138 с.

55 Мирам Г.Э. Профессия переводчик. – Киев: Ника-Центр, 1999. – 160 с.

56 Neubert A. Competence in Language, in Languages, and in Translation // C. Schäffner, B. Adab (eds.): Developing Translation Competence. – Amsterdam, 2000. – P. 3-18.

57 Латышев Л.К. Перевод: теория, практика и методика преподавания: учебное пособие для студентов переводческих факультетов вузов. – М.: Академия, 2003. – 192 с.

58 Латышев Л.К., Провоторов В.И. Структура и содержание подготовки переводчиков в языковом вузе: учебно-методическое пособие. – 2-е изд. стереотип. – М.: НВИ Тезаурус, 2001. – 254 с.

59 Ремезова Л.В. К вопросу о профессиональной компетентности лингвиста-переводчика // Язык и культура. – 2011. – № 3. – С. 125-132.

60 Будин Г. Когнитивные аспекты перевода: основные модели и методы. – СПб., 2004.

61 Бушев А.Б. Источники мультикультурализма русской языковой личности // Филология, языкознание, дидактика: теория и методика исследований: сб. науч. тр. / науч. ред. Т.А. Знаменская. – Екатеринбург: Изд-во РГППУ, 2010. – С. 30-37.

62 Цвиллинг М.Я. Когнитивные модели и перевод // Вестник МГЛУ. – Вып. 480: Перевод как когнитивная деятельность. – 2003. – 28 с.

63 Ван Нюнен П., Семенов А.Л. Диалог культур и концепции переводческого тандема / Перевод и переводческая компетенция: колл. монография. – Курск: Изд-во РОСН, 2003. – С. 33-52.

64 Scheller-Boltz D. Kompetenzanforderungen an Übersetzer und Dolmetscher // Das Wort. Germanistisches Jahrbuch Russland. – 2010. – S. 213-233.

65 Bell R.T., Campbell S., Scarpa, Рум А. и др. <https://pdf.sciencedirectassets.com/277811/1-s2.0-S1877042815X00383/1-s2.0-S1877042815046832/main.pdf?X-Amz-Security-Token=IQoJb3JpZ2luX2VjEiB.21.11.2023>.

66 PACTE Group. Building a Translation Competence Model // Triangulation Translation: Perspectives in Process Oriented Research / ed. Alves, F. Amsterdam, 2003. – P. 43-66.

67 The EMT competences framework for professional translators, experts in multilingual and multimedia communication. – 2022. https://commission.europa.eu/system/files/202211/emt_competence_fw_k_2022_en.pdf. 21.11.2023.

68 Competences for professional translators, experts in multilingual and multimedia communication, 2019. - 7 p. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/emt_competences_translators_en.pdf 04.12.2022

69 Сосницкая О. Soft skills: мягкие навыки твердого характера.

<https://www.dw.com/ru/soft-skills-мягкие-навыки-твёрдого-характера/a-4837922>
15.10.2023.

70 Байшымырова А.У. Болашақ аудармашының кәсіби-негізделген құзыретінің компоненттік құрамының тұжырымдамалық мәні мен сипаттамасы «Сөйлеу мен тілдегі сөз: филология ғылымындағы қазіргі зерттеу» атты филология ғылымдарының докторы, профессор О.А. Сұлтаньяевтың туғанына 85 жыл толуына арналған VII Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының материалдары. – Көкшетау, 2023. – 381 б., Б. 272.

71 Усачева А.Н. Перевод: от лингвистической теории к когнитивной модели // Вестник Волгогр. гос. ун-та. Серия 2: Языкознание. – 2011. – № 1(13). – С. 131-137.

72 Budin G. Wissensmanagement in der Translation / Best, Joanna/Kalina, Sylvia (Hgg.) Übersetzen und Dolmetschen: Eine Orientierungshilfe. – Tübingen; Basel: Francke, 2002. – P. 74.

73 Кубрякова Е.С. Когнитивтік ғылымның көзқарастары және когнитивтік лингвистиканың өзекті мәселелері туралы // Когнитивтік лингвистиканың мәселелері. – 2004. – № 1. – 6-17 б.

74 Бим И.Л. Компетентностный подход к образованию и обучению иностранным языкам /И.Л. Бим, А.В. Хуторской // Компетенции в образовании: опыт проектирования: сб. науч. тр. / под ред. А.В.Хуторского. – М.: Научно-внедренческое предприятие «ИНЭК», 2007. - 327 с.

75 Королькова С.А. Еуропалық жоғары оқу орындарында аудармашыларды кәсіби даярлауға интеграциялық көзқарас // Саратов ун-ның хабаршысы. Жаңа серия. Серия «Философия. Психология. Педагогика». – 2013. – Т. 13, № 4-1. – 92-96 б.

76 Федотова О.В. Формирование операциональной компетенции переводчиков в сфере профессиональной коммуникации: английский язык, экономическая специальность: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. – СПб., 2014, 227 с.

77 Грабовский Н.К. Интеллект для перевода: искусный или искусственный? // Вестник Московского университета. Серия 22: Теория перевода. – 2019. – № 4. – С. 3-25.

78 Артыкбаева Е.В. К вопросу о новой парадигме обучения в условиях информационного общества // Вестник КазНУ. Серия «Педагогические науки». – 2014. – № 1(41). – С.51-58

79 Чакликова А.Т. Научно-теоретические основы формирования межкультурно-коммуникативной компетенции в условиях информатизации иноязычного образования: автореф. дис. ... д-ра. пед. наук: 13.00.08. – Алматы, 2009.-46с.

80 Садыкова А.К., Аушахман А.Т. Электронный корпус текстов как инструмент переводчика// Вестник КазНУ.Серия филологическая. – 2015. – № 6. – С. 251-257.

81 Гончарова В.В. Лексикографические информационные ресурсы лингвистических порталов и сайтов // Филологические науки. Вопросы теории и

практики, 2016. – № 4(58): в 3-х ч., Ч. 2. – С. 83-86.

82 Громов Г.Р. Национальные информационные ресурсы: проблемы промышленной эксплуатации. - Москва, Наука, 1984, -240 с.

83 Джусубалиева Д.М. Развитие иноязычных компетенций в цифровой образовательной среде университета. Известие КазУМОиМЯ им. Абылай хана, серия «Педагогические науки», 2021.– Т. 63, №4. – С. 49-59.

84 Михеева Е.В. Информационные технологии в профессиональной деятельности: учебное пособие для сред. проф. образования. – М.: Академия, 2006. – 384 с.

85 Тиссен Ю.В. Интернет в работе переводчика // Мир перевода. – 2000. – № 2(4). – С. 46-62.

86 Беляева Л. Н. Лингвистические автоматы в современных гуманитарных технологиях: Учебное пособие. СПб, 2007.-187с.

87 Беляева Л.Н. Машинный перевод в современной технологии процесса перевода // Известия РГПУ им. А. И. Герцена. – 2022. – № 203. – С. 22-30. <https://cyberleninka.ru/article/n/mashinnyy-perevod-v-sovremennoy-tehnologii-protssessa-perevoda> 20.03.2022

88 Казакова Т.А. Translation technics. English-Russia. Практические основы перевода. – СПб.: Союз, 2008. – 116 с.

89 Воронович В.В. Машинный перевод. – Минск: БГУ, 2013. – 34 с.

90 Латышев Л.К. Технология перевода: учебное пособие для студентов лингвистических вузов и факультетов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Академия, 2005. – 320 с.

91 Шевчук В.Н. Информационные технологии в переводе. Электронные ресурсы переводчика. – М.: Зебра, 2013. – 384 с.

92 Крупнов В.Н. Лексикографические аспекты перевода: учебное пособие для институтов и факультетов иностранных языков – М.: Высшая школа, 1987. – 192 с.

93 Петрова О.В. Дайте переводчику словарь//Вестник НГЛУ имени Н.А.Добролюбова, 2009.вып.4 Лингвистика и межкультурная коммуникация.- С.37-46

94 Семенов А.Л. Основы общей теории перевода и переводческой деятельности : учебное пособие для студентов высших учебных заведений / А. Л. Семенов. – М. : Академия, 2008. – 160 с, 7 – 9

95 Сысоев П.В. Информационные и коммуникационные технологии в лингвистическом образовании. – М.: Либроком, 2013.-264с.

96 Алферова Д.А. Профессионально ориентированный перевод: реальность и перспективы: Сборник научных трудов 11-й Международной научно-методической интернет-конференции / Под ред. Н.Н. Гавриленко. – М.: РУДН, 2016.

97 Сысоев П.В. Концепция языкового поликультурного образования. – М.: Еврошкола, 2003. – 406 с.

98 Dabylytayeva R.E., Sadykova A.K., Aushakhman A.T. Corpus-based translation tools: a new paradigm in

translation.<https://cyberleninka.ru/article/n/corpus-based-translation-tools-a-new-paradigm-in-translation> 15.06.2022.

99 Бугайчук К.Л. Массовые открытые дистанционные курсы: история, типология, перспективы // Высшее образование в России. – 2013. – № 3. – С. 148-155.

100 Iqbal S., Zang X., Zhu Y., Chen Y.Y., Zhao J. On the impact of MOOCs on engineering education // 2014 IEEE International Conference on MOOCs, Innovation and Technology in Education, IEEE MITE. – 2014., P. 101-104.

101 Абросимова Н.А., Вацковская С. MOOK для переводчиков: современное состояние и перспективы развития в России. <https://cyberleninka.ru/article/n/mook-dlya-perevodchikov-sovremennoe-sostoyanie-i-perspektivy-razvitiya-v-rossii> 25.06.2023.

102 Jones A. Взгляд на будущее искусственного интеллекта и вопрос творческого аспекта в переводческой деятельности / пер. с англ. М. Кудинова. <https://perevod.app/articles/vzglyad-na-budushchee-iskusstvennogo-intellekta/>.25.06.2023.

103 Моисеев Н.Н. Универсум. Информация. Общество. – М.: Устойчивый мир, 2001. – 200 с., С. 84 – 91.

104 Современный словарь по педагогике / Сост. Рапацевич Е.С. - Минск: Современное слово, 2001. – 928 с., С. 346 – 351.

105 Кубрякова Е.С., Демьянков В.В., Панкрац Ю.Г., Лузина Л.Г. Краткий словарь когнитивных терминов / Под общ. ред. Е.С. Кубряковой. – М.: Филологический фак-т МГУ им. М.В. Ломоносова, 1997. – 245 с., С. 90.

106 Бобрышов С.В. Методология историко-педагогического исследования развития педагогического знания: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. – СПб, 2007. – 46 с., С. 14.

107 Пурышева Н.С., Гурина Р.В. Структура образовательной концепции в педагогических исследованиях // Образование и наука. – 2006. – № 4 40). – С. 12-20.

108 Загвязинский В.И. Моделирование в структуре социально-педагогического проектирования // Вестник высшей школы – 2004. – № 9. – С. 21-25.

109 Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно целевая основа компетентностного подхода в образовании. – М.: Исследовательский центр качества подготовки специалистов, 2004. – 42 с.

110 Колесникова И.Л., Долгина О.А. Англо-русский терминологический справочник по методике преподавания иностранных языков. – СПб.: Изд-во БЛИЦ, Cambridge University Press, 2001. – 224 с.

111 Kulgildinova T., Kunakova K., Zhaxylikova K., Eelubayeva P. Integration of the cognitive and communicative approach in the practice of language education of students \\file:///C:/Users/atsad/Downloads/SCOPUS_Integrationofthecognitiveandcommunicativeapproach.pdf

112 Ахметова М.К., Кунанбаева С.С., Дерижан И. Conceptual principles and approaches in the foreign language natural science educational process in a profile

school//ҚазҰУХабаршы. Педагогикалық ғылымдар сериясы. - 2020.- №1 (62).- Б.54-64.

113 Аликина Е.В. Концепция обучения устной переводческой деятельности в системе высшего лингвистического образования на основе интегративного подход: дис. ... д-ра педагог. наук: 13.00.02./ Е.В.Аликина .– Нижний Новгород, 2017. -427 с.

114 Хуторской А.В. Соотношение деятельности и содержания образования // Школьные технологии. – 2007. – № 3. – С. 10-17.

115 Агапов И.Г. Теоретические основы технологического обеспечения развития общих компетенций обучающихся в школе: автореф. дис. ... д-ра. пед. наук. – М., 2001. – 46 с.

116 Образцов П.И., Косухин В.М. Дидактика высшей военной школы: учебное пособие. – Орел, 2004. – 317 с.

117 Kulgildinova T. Cognitive lingua-cultural methodology as a basic platform for the accomplishment of objectives of translation studies// [file:///C:/Users/atsad/Downloads/1-36-PB%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/atsad/Downloads/1-36-PB%20(2).pdf)

118 Микешина Л.А. Философия науки: Современная эпистемология. Научное знание в динамике культуры. Методология научного исследования. – М.: Прогресс-Традиция, 2005. – 464 с.

119 Федюченко Л.Г. Когнитивный подход в описании уровня сложности текста на перевод // *Lingua mobilis*. – 2010. – №2 (21). – С. 170-175.

120 Дзида Н.Н. Асимметрия концепта в свете когнитивно-деятельностного подхода в переводоведении: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.20. – Тюмень: ТюмГУ, 2010. – 24 с.

121 Галеева Н. Л. Основы деятельностной теории перевода / Н.Л. Галеева; М-во общ. и проф. образования Рос. Федерации, Твер. гос. ун-т. — Тверь : Твер. гос. ун-т, 1997. — 80 с.

122 Погосян, Э.А. Личностный тезаурус – инструментарий в педагогическом сопровождении саморазвития обучающихся на основе тезаурусного подхода // Э.А. Погосян // Вестник педагогических наук. - 2024. № 4. – 175-181. <https://vpn-journal.ru/wp-content/uploads/2024/05/vpn-2024-4.pdf#page=175> (дата обращения: 01.12.2024). doi: 10.62257/2687-1661-2024-4-175-181

123 Шестакова Л.А. Теоретические основания междисциплинарной интеграции в образовательном процессе вузов // Вестник Московского университета имени С. Ю. Витте. Серия 3: Педагогика. Психология. Образовательные ресурсы и технологии. – 2013. – № 1(2). – С. 47-52.

124 Чапаев Н.К. Теоретико-методологические основы педагогической интеграции: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. – Екатеринбург, 1998. – 462 с.

125 Тимофеев А.В. Формирование у будущих специалистов технического профиля готовности к применению информационных технологий в профессиональной деятельности: дис. ... канд. пед. наук. – Саратов, 2005. – 264 с.

126 Афанасьева О.Ю. Коммуникативное образование студентов

педагогических вузов на основе идеи междисциплинарности // Педагогическое образование и наука. – 2006. – № 2. – С. 24-28.

127 Гузикова М.О., Фофанова П.Ю. Основы теории межкультурной коммуникации: учебное пособие. – Екатеринбург: Изд-во Уральского ун-та, 2015. – 124 с., С. 32-35

128 Ислам А. Simultaneous interpretation in political discourse: учебник по синхронному переводу политического дискурса для магистрантов.- Алматы, 2012. - 120 с.

129 Пассов Е.И., Кузовлева Н.Е. Основы коммуникативной теории и технологии иноязычного образования: методическое пособие для преподавателей русского языка как иностранного. – М., 2010. – 568 с.

130 Tylor E.B. Primitive culture: researches into the development of mythology, philosophy, religion, art, and custom. – N.Y.: Holt, 1989. – Vol. 1. – 110 p.

131 Поршнева Е.Р. Подготовка к устному переводу при обучении иностранному языку // Теория и практика перевода и профессиональной подготовки переводчиков. Устный перевод: материалы научно-метод. коллоквиума. – Пермь, 30 ноября – 2 декабря 2007 г. – 2007. – С. 149-169.

132 Жанпейісова А.Т. Модульдік оқыту технологиясы. – Алматы, 2006.

133 Гальскова Н.Д., Гез Н.И. Шетел тілдерін оқыту теориясы. Лингводидактика және техника. – М.: Академия, 2007. – 336 б., Б. 19.

134 Пименова М.В. Типы, классы и структура концептов. Слово и текст: коммуникативный, лингвокультурный и исторический аспекты: материалы международной практической конференции. – Ростов-на-Дону, 2009. – С. 117-118.

135 Пименова М.В., Кондратьева О.Н. Концептуальные исследования: Введение. – М.: Наука, 2011. – 176 с.

136 Гарнаева Л.П. Теория концепта в свете лингводидактических проблем // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – 2014. – № 7 (37): в 2-х ч., Ч. I.

137 Савельева И.Ф. Концепт как универсальная единица формирования знаний в процессе обучения студентов языкового вуза иностранному языку // Известия Рос. гос. пед. ун-та им. А.И. Герцена. – СПб., 2009. – № 102. – С. 275-277.

138 Халеева И.И. Лингвосоциокультурный компонент подготовки переводчиков (из опыта Московского государственного лингвистического университета) // Перевод и лингвистика текста. – М.: Изд-во МГЛУ, 1994. – С. 23-30, С. 27-29.

139 Кунанбаева С.С. Стратегические ориентиры высшего иноязычного образования: монография. – Алматы, 2015. – 208 с.

140 Мирошниченко А.А. Профессионально ориентированные структуры учебных элементов - Глазов, 1999. - 62с.

141 Фоменко В.Т. Білім беру процесінің мазмұнының дидактикалық стандарты. – Ростов-на-Дону, 1994. – 39 с.

- 142 Коростелева А.А. Межпредметная интеграция как способ усиления воспитательного потенциала курса «Обществознание» // Педагогические науки. – 2016. – № 2. – С. 42-47. <https://cyberleninka.ru/article/n/mezhpredmetnaya-integratsiya-kak-sposob-usileniya-vospitatelnogo-potentsiala-kursa-obshchestvoznaniye>
- 143 Касевич В.Б. О когнитивной лингвистике. – СПб.: Наука, 1998. – 546 с., С. 34.
- 144 Байшымырова А.У. English Translation Studies (a coursebook for the 2nd year students) 1st Edition © SON ÇAĞ YAYINLARI: Foreign Language series 2022 Editor-in-Chief: Cover: ISBN 975-6343-09-5 C:UsersAlmaty1Desktop
- 145 Дьяконова Н.А. Функциональные доминанты текста как фактор выбора стратегии перевода: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.20. – М., 2004. – 185 с.
- 146 Щукин А.Н. Методика преподавания русского языка как иностранного: учебное пособие. – 4-е изд., стер. – М.: ФЛИНТА, 2017. – 509 с
- 147 Соловова Е.Н. Методика обучения иностранным языкам: Базовый курс лекций: пособие для студентов пед. вузов и учителей. – М.: Просвещение, 2002. – 239 с.
- 148 Железнякова О.В. Устный перевод: учебно-методическое пособие: с электронными приложениями. – Минск : МГЛУ, 2024. – 51 с.
- 149 Алексеева И.С. Введение в переводоведение: учебное пособие для филологических и лингвистических факультетов вузов. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ, 2004. – 346 с.
- 150 Ермолович Д.И. В.Н. Комиссаров и современное переводоведение // Журнал практикующего переводчика «Мосты». Журнал практикующего переводчика «Мосты». – М.: Р. Валент, 2010. – № 4(28). – С. 75-81.
- 151 Иванова А.М. Ғылыми-зерттеу аппараты бойынша магистрлік диссертация: оқу-әдістемелік құрал. – Абылай хан атындағы ҚазХҚЖӘТУ, 2015. – 30 б.
- 152 Балхимбекова П.Ж. Cultural kaleidoscope in digital discourse: «create» and «destroy» dynamics in social media phraseology <https://cyberleninka.ru/article/n/cultural-kaleidoscope-in-digital-discourse-create-and-destroy-dynamics-in-social-media-phraseology> .12.02.2024.
- 153 Berkinbaeva G. 4C-based learning model as an effective tool in language classrooms: the case of Kazakh schools / nt. J. Innovation and Learning. – 2023. – Vol. 34, No. 1. – P. 83-95.

ҚОСЫМША А

Сауалнама:

Аударма Мамандығына Қызығушылық

1. Жасыңыз:

- А) 18-22
- Б) 23-30
- В) 31-40
- 41 және жоғары

2. Білім деңгейіңіз:

- А) Жоғары оқу орнына дейін
- Б) Жоғары оқу орны
- В) Магистратура
- Г) Докторантура

3. Аударма мамандығына деген қызығушылығыңыздың деңгейін қалай бағалайсыз?

- А) Өте жоғары
- Б) Жоғары
- В) Орташа
- Г) Төмен
- Д) Өтетөмен

4. Сіз үшін аударма мамандығының ең тартымды аспектісі қандай?

- А) Жаңа мәдениеттермен танысу
- Б) Тілдер арасындағы байланысты қамтамасыз ету
- В) Ақпаратты дұрыс және дәл жеткізу
- Г) Құжаттарды, әдеби шығармаларды аудару
- Д) Басқа (анықтаңыз)

5. Аударма саласында жұмыс істеуге ынталандыратын негізгі фактор қандай?

- А) Жоғары жалақы
- Б) Қызықты жобалар
- В) Професионалды өсуге мүмкіндіктері
- Г) Жұмыс уақытының икемділігі
- Д) Басқа (анықтаңыз)

6. Аударма мамандығын таңдауға қандай себептер әсер етті?

- А) Тілдерге деген қызығушылық
- Б) Жаңа мәдениеттерге қызығушылық
- В) Әдебиетке қызығушылық
- Г) Бұрынғы тәжірибе және білім
- Д) Басқа (анықтаңыз)

7. Аударма саласында қандай бағыттар немесе тақырыптар сізді қызықтырады?

- А) Әдеби аударма

- Б)Техникалықаударма
В)Медициналықаударма
Г)Құқықтықаударма
Д)Басқа(анықтаңыз)
8. Сіз қалай ойлайсыз, аударма мамандығына қатысты біліміңізқаншалықтыжетілдірілген?
А)Өте жақсы
Б)Жақсы
В)Орташа
Г)Төмен
Д)Өтетөмен
9. Сіз болашақта аударма мамандығында қандай кәсіби жетістіктергежетудіжоспарлайсыз?
А)Аудармасаласындажоғарылауазым
Б)Өзбетіншекәсібитәжірибежинақтау
В)Халықаралықжобалардажұмысістеу
Г)Құқықтықжәнетехникалықаудармадакәсібижетістіктер
Д)Басқа(анықтаңыз)
10. Аудармабілімінжетілдіруүшінқандайресурстардықолданасыз?
А)Онлайн курстар
Б)Арнайы кітаптарменматериалдар
В)Практикалықтәжірибе
Г)Жаттықтырушымен тәлімгерлер
Д)Басқа(анықтаңыз)
11. Аударма мамандығына қатысты қандай қосымша білімдер немеседағдыларсізгеқажетдепойлайсыз?
А)Қосымшатілдермеңгеру
Б)Техникалыққұралдарменбағдарламаларқолдану
В)Мәдениетаралықкоммуникациядағдылары
Г)Құқықтықбілім
Д)Басқа(анықтаңыз)

ҚОСЫМША Ә

Тест тапсырмалары Аудармада қолданылатын терминдерге байланысты тест сұрақтар. Студенттердің тезаурустық білімдерін, яғни терминологияны білу деңгейін тексеру

1. Берілген терминнің дұрыс аудармасын таңдаңыз:
Source language:
  - а) Негізгі тіл
  - б) Шығу тілі
  - в) Кіріс тілі
  - г) Шет тілі
2. Мәтіндік стильге байланысты қандай термин қолданылады?
  - а) Формалды стиль
  - б) Көркем стиль
  - в) Ресми стиль
  - г) Жалпы стиль
3. Төмендегі сөздердің қайсысы техникалық мәтін аудармасына жатады?
  - а) Contract (келісімшарт)
  - б) Gear (тетігі)
  - в) Sentence (сөйлем)
  - г) Context (контекст)
4. Берілген терминнің дұрыс аудармасын таңдаңыз:
Translation memory:
  - а) Аударма қоры
  - б) Аударма жад
  - в) Түсіндірме сөздік
  - г) Есептеу базасы
5. Мәтіндік стильге байланысты қандай термин қолданылады?
Technical translation:
  - а) Көркем аударма
  - б) Техникалық аударма
  - в) іс жүргізу аудармасы
  - г) Кәсіби бейімделу
6. Төмендегі сөздердің қайсысы кәсіби мәтінге сәйкес келеді?
Analysis (талдау):
  - а) Техникалық құжаттама
  - б) Лингвистикалық талдау
  - в) Мәтіндік өңдеу
  - г) Жұмыс үрдісі
7. Берілген терминнің нақты қолдану саласын анықтаңыз:
Localization:
  - а) Географиялық аударма
  - б) Контекстік аударма
  - в) Жергілікті жағдайға бейімдеу
  - г) Мәтіннің дәлдігі

8. Төмендегі терминдердің қайсысы техникалық құралдарды пайдалануға жатады?
- a) CAT tools
  - б) Simultaneous interpreting
  - в) Consecutive interpreting
  - г) Proofreading

ҚОСЫМША Б

1. Берілген сөздердің ішінен мәдениетаралық коммуникацияға тән кәсіби терминді таңдаңыз:

- a) Management
- b) Cross-cultural understanding
- c) Environment
- d) Learning

1.2. Сөйлемді толықтырыңыз:

In professional communication, it is essential to use _____ language to avoid misunderstandings.

- a) formal
- b) casual
- c) unclear
- d) emotional

1.3. Сөз тіркесін дұрыс аяқтаңыз:

Cultural differences may lead to _____ in teamwork if not addressed properly.

- a) success
- b) challenges
- c) improvements
- d) agreements

2. Қателерді түзету

2.1. The foreign visitor say he enjoyed the meeting very much.

2.2. During the presentation, he has make a very important point about cross-cultural issues.

Эссе жазу «Мәдениетаралық коммуникациядағы аудармашының рөлі». Мәтіннің ұзақтығы: 150-200 сөз. Эсседе кіріспе, негізгі бөлім және қорытынды болуы тиіс.

Диалогты толықтыру

Сіз халықаралық форумда шетелдік қатысушымен сөйлесіп жатырсыз. Берілген диалогты логикалық түрде жалғастырыңыз. (Кемінде 5 сөйлем жазу керек.)

Example: You: Thank you for sharing your insights about cultural adaptation in business.

How do you handle misunderstandings caused by cultural differences?

Partner: In my experience, it is crucial to... (*жалғастырыңыз*).

Бағалау шкаласы:

- 90-100 балл: Жоғары деңгей.
- 70-89 балл: Орташа деңгей.
- 50-69 балл: Қанағаттанарлық деңгей.
- 0-49 балл: Қанағаттан

ҚОСЫМША В

Read the text carefully and translate it into Kazakh language.

The most important wealth of countries is the human resource that leads to sustainable development. Creating a social structure that will ensure sustainable development and development, and shaping the necessary infrastructure and educational opportunities for this is among the priorities of all decision makers in the era of digital transformation. Developments in fields such as robotic systems, automation, artificial intelligence and biotechnology have opened the door to a completely different future. This transformation, which affects every part and every moment of our lives, has also shown its effect on working life and professions. While many professions are disappearing or transforming with the increasing use of mobile internet, cloud technology, unmanned vehicles, nanotechnology and 3D printers in the business world, brand new professions are emerging.

Тапсырма 1. In the rapidly transforming new world, job definitions are also expected to change rapidly. Predictions are already being made about which occupations will disappear or be made by robots, and which will emerge as new. Perhaps in the coming years, it is predicted that even the profession and program titles presented below that are in demand today will lose their attractiveness in a few years. For this reason, the understanding of education in our universities should be restructured based on the variable future and in a way to achieve dynamic, agile and high forecasting success.

Тапсырма 2.

Creating opportunities for the population to contribute to this new wave remains the most important homework for countries; therefore, countries will have a human resource and therefore knowledge that can capture the scale and multiplier effect brought by the new world.

1. "Creating opportunities for the population to contribute to this new wave remains the most important homework for countries;"
  - Бұл сөйлем жаңа толқынға халықтың үлес қосуына мүмкіндік жасау елдер үшін басты міндет екенін көрсетеді.
  - :Себеп-салдарлық байланыс орнатады. Бұл міндет орындалса, нәтижесі келесі сөйлемде көрсетіледі.
2. "therefore, countries will have a human resource and therefore knowledge"
  - "therefore" (сондықтан) сөзі бірінші сөйлемдегі себеп пен екінші сөйлемдегі нәтижені байланыстырады. Бұл жерде себеп – халықтың жаңа толқынға үлес қосуы үшін мүмкіндіктер жасау, ал нәтиже – адам ресурстары мен білімге қол жеткізу.
  - Себеп пен нәтижені логикалық тұрғыдан жалғайды.
3. "and therefore knowledge that can capture the scale and multiplier effect brought by the new world."
  - Екінші сөйлемде "and therefore" сөзі екінші дәрежелі себеп-салдарлық байланысты көрсетеді. Адам ресурстарының болуы білімнің жинақталуына және жаңа әлемнің ауқымы мен көбейту әсерін игеруге мүмкіндік береді.

- Қызметі: Білім мен адамның рөлін жаңа әлемдегі мүмкіндіктерді игерумен байланыстырады.

Логикалық байланыстардың рөлі мен қолданылуы:

1. Себеп-салдарлық байланыс:

"Creating opportunities" — себеп, "countries will have a human resource and therefore knowledge" — нәтиже.

- Рөлі: Бұл байланыс жаңа әлемнің талаптарын орындау үшін қажетті қадамдарды анықтайды.

"therefore" сөзі арқылы алғашқы мәлімдеменің логикалық жалғасы көрсетіледі.

- Алдыңғы ойды нығайтып, оның ақиқаттығын дәлелдейді.

"and therefore" арқылы адам ресурстары мен білім арасындағы ішкі байланыс анықталады.

- Рөлі: Ойды толықтырып, нақтырақ жеткізеді.

Берілген мәтіндегі логикалық байланыстар себеп-салдарлық құрылым арқылы мазмұнның жүйелілігін қамтамасыз етеді. Олар алғашқы ойды нақтылап, оның нәтижелері мен салдарын көрсетеді. Сонымен қатар, "therefore" және "and therefore" сияқты сөздер мазмұнды түсінікті және дәйекті етіп жеткізуде маңызды рөл атқарады.

Қосымша В

1 Мәтінді аудару кезінде келесі кезеңдерді дұрыс ретке келтіріңіз:

1. Мәтінді алдына латалдау.
2. Терминологиялық сөздікпен жұмыс.
3. Алғашқы аударманұсқасын жасау.
4. Редакциялау және түпкілікті түзетулеренгізу.

Осы кезеңдерді дұрыс ретке келтіріңіз. Әр кезең үшін қажетті уақытты белгілеңіз.

2 "Эквиваленттілік" ұғымына қатысты 2 ғылыми дереккөзді табыңыз және сипаттаңыз.

- а) Авторларын, дереккөз атауын және жарияланған жылын жазыңыз.
- б) Әр дереккөздегі негізгі ойды қысқаша жазыңыз.

3 "Функционалдық балама" терминіне анықтама беретін 2 дереккөзді табыңыз.

- а) Әр дереккөздің авторын, атауын және жарияланған жылын жазыңыз.
- б) Әр дереккөздегі анықтаманы салыстырыңыз және қысқаша қорытынды жазыңыз.

4 Аударма процесінде уақытты тиімді басқарудың 3 тәсілін жазыңыз.

Сіздің ойыңызша, аударма кезінде ұйымдастырушылық қабілетті арттыру үшін не істеу қажет?

5 Берілген мәтіннен 5 кәсіби терминді анықтап, олардың аудармасын жасаңыз.

"In translation, equivalence and adaptation are essential strategies. Cultural nuances often require dynamic shifts in vocabulary and phrasing to ensure comprehensibility."

6 Сценарий: Сізге шұғыл түрде ұзақ техникалық мәтінді аудару қажет. Уақыт шектеулі болғандықтан, сізге ресурстарды тиімді басқару қажет.

Қандай құралдарды қолданасыз және жұмысты қалай ұйымдастырасыз?

Қолданылатын ресурстарды нақты көрсетіп, жұмыстың тиімділігін арттыру жолдарын сипаттаңыз.

Бағалау шкаласы:

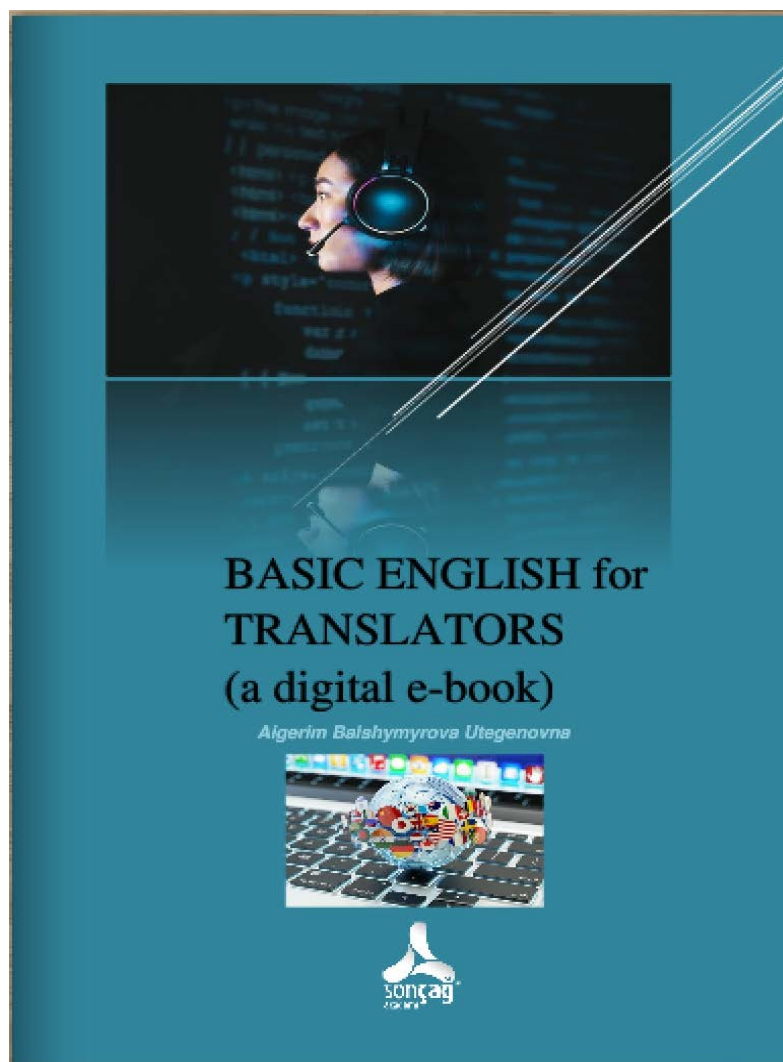
90-100 балл: Жоғары деңгей (ресурстарды тиімді басқару және ақпаратты дұрыс іздеу).

70-89 балл: Орташа деңгей (кейбір қателіктер болғанымен, негізгі дағдылар қалыптасқан).

50-69 балл: Қанағаттанарлық деңгей (жетілдіру қажет).

0-49 балл: Қанағаттанарлықсыз (жеткіліксіз деңгей).

ҚОСЫМША В

B. Vocabulary Practice 1

A. Match the jobs on the left column with their definitions on the right column.

1. **Bakery**

2. **Hairdressing**

3. **Florist**

4. **Tailoring**

5. **Plumbing**

6. **Cafe management**

7. **Key making**

8. **Dyeing**

9. **Window cleaning**

10. **Estate Agent**

- a) someone who is responsible for cleaning the exterior and interior glass surfaces of buildings
- b) a person who works in a shop that sells cut flowers and plants for inside the house
- c) the job or activity of cutting people's hair
- d) a place where bread and cakes are made and sometimes sold
- e) someone whose job is to repair, make, and adjust clothes, especially someone who makes jackets, trousers, coats, etc. for people
- f) someone who assists clients with the rental, purchase or sale of industrial, commercial or residential property
- g) the work of connecting water and other pipes in a building
- h) the work of operating or tending machines to bleach, shrink, wash, dye, or finish textiles or synthetic or glass fibers
- i) the work of repairing and opening locks, making keys, changing locks and safe combinations, and installing and repairing safes
- j) the work of overseeing daily operations of a café, which sells food and drinks to customers

1. _____ 2. _____

3. _____ 4. _____

5. _____ 6. _____

7. _____ 8. _____

ҚОСЫМША В

Операциялық - инструменталды субкомпетенцияны бағалауға арналған тапсырма

Aldiyar can't help playing games. He has loved different kinds of games all his life. He has always been interested in computers, too. Today, his love of games and his interest in computers come together in his work. Aldiyar works for a company that makes video games.

Aldiyar did not really plan on this career. "It all started by accident," he says. "A friend of a friend worked for a video game company. He knew how much I loved games, and he told me about a job. It sounded like fun." It was a job as a video game tester.

When a video game company has a new game, they give it to testers. Testers play the game and look for bugs in it. The word bug usually means an insect, but a bug can also be a problem in a computer program. "For instance," says Aldiyar, "you are playing a war game, and you are flying a plane. You drop a bomb on a building, but nothing happens - the building is still standing. The bomb didn't work, so you know there's a bug." The company wants to find and fix any bugs before they sell the game.

Video game testers need to have good computer skills. They need to understand how computers work. They have to install new hardware and software. Aldiyar did not have great computer skills when he went to the interview for his first job, so he was nervous. However, the interviewer said, "That's OK. We can teach someone to use a computer, but we can't teach someone to love games."

Testers must have strong communication skills, too. They have to write very clear reports on the bugs they find. They have to describe exactly what is wrong in a game. Oral communication skills are important, too. Testers are part of a team. Every day, they talk with other people on the team, such as the game designers and programmers. They all want to make their game fun and easy to use.

In his first job as a tester, Aldiyar sometimes had to check certain parts of a game. At other times, he just started at the beginning and played the game, looking for bugs. He tried to imagine all the things that a player at home might do in a game. He played hour after hour, day after day. He always had to pay attention to details. Did he ever get tired of playing? "You bet!" says Aldiyar. "After 70 hours of testing in a week, you do not want to play games when you get home."

Aldiyar spent three years as a video game tester. Now he is a video game producer. This means that he works on every part of developing a new game. He really enjoys his work. Aldiyar says, "It is really a great field to be in."